PGED S1-05
(DSE)

দুবছৰীয়া স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম

(চি. বি. চি. এচ; এন ই পি ২০২০ অনুসৰি)

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান

শিক্ষা

প্রথম ষাণ্মাসিক

ইন্দিৰা মিৰি শিক্ষা সত্র

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ

অধ্যাপক নীল ৰতন ৰয়, শিক্ষা বিভাগ, তেজপুৰ বিশ্ববিদ্যালয়
অধ্যাপক দুলুমনি গোস্বামী, শিক্ষা বিভাগ, গৌহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
ড° মৰমী গোস্বামী, শিক্ষা বিভাগ, গৌহাটী মহাবিদ্যালয়

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ **ড° অর্চনা অধিকাৰী,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৰিহণা যোগাইছে*
১, ২, ৫, ৬, ৯, ১০	ড° অর্চনা অধিকাৰী, কৃষ্ণ কান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
৩, ৪, ১৪	হৃদয়ানন্দ বৰা, উত্তৰ-গৌহাটী মহাবিদ্যালয
৭ ৮	বন্দনা গগৈ, উত্তৰ-কামৰূপ মহাবিদ্যালয়
১১ ১২	ড° দেৱযানী দুৱৰা, কৃষ্ণ কান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
১৩	ড° অৰুনিমা বৰা আৰু ড° অর্চনা অধিকাৰী, কৃষ্ণ কান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
১৫	ড° ইন্দ্রাণী কলিতা, কৃষ্ণ কান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

ভাষান্তৰকাৰী ঃ

অধ্যায়	*অৰিহণা যোগাইছে*
১, ২	ড° অর্চনা অধিকাৰী, কৃষ্ণ কান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়
৩, ৪	হৃদয়ানন্দ বৰা, উত্তৰ-গৌহাটী মহাবিদ্যালয়
৫	শাশ্বতী চুতীয়া, ডায়েট, ডিব্রুগড়
৬	নযমুল হক চৌধুৰী, গৱেষক ছাত্র, কুমাৰ ভাস্কৰ বর্মা সংস্কৃত আৰু পু�ৰাতন বিশ্ববিদ্যালয়
৭, ৮	বিকশিতা বৰা, জাগীৰোড মহাবিদ্যালয়
৯-১৫	ড°অপৰাজিতা দেৰী, মানৱেন্দ্র শর্মা ছোৱালী মহাবিদ্যালয়, ৰঙিয়া

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু সম্পাদনা ঃ **অধ্যাপক পলী শইকীয়া,** গৌহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
(অধ্যায় ১, ২, ৩, ৪, ৫, ৬, ৭, ৮, ৯, ১০, ১৩, ১৪)
অধ্যাপক প্রণৱ শইকীয়া, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ১১, ১২)

ভাষা সম্পাদনা ঃ **ড° অপু বৰা,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ **ড° অর্চনা অধিকাৰী,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

গঠন, বিন্যাস আৰু গ্রাফিক্স ঃ ড° অর্চনা অধিকাৰী, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রকাশ ঃ জুলাই, ২০২৫

কৃষ্ণ কান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এই স্ব-শিক্ষণ সামগ্রী ক্রিয়েটিভ কমন্স এটিবিউচন-নন-কমার্চিয়েল-শ্বেয়াৰএলাইক ৪.০ লাইচেন্স (আন্তঃৰাষ্ট্রীয়) ঃ http//creativecommons.org/licences/by-nc-sa/4.0 ৰ অধীনত উপলব্ধ কৰা হৈছে। http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণীগেট, গুৱাহাটী-৭৮১০১৭
নগৰ কার্যালয় ঃ ৰেচম নগৰ, খানাপাৰা, গুৱাহাটী-৭৮১০২২
Web : www.kkhsou.in

বিষয়সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ ঃ **বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান** ৭-১৮

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ধাৰণা আৰু অর্থ, বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ ধাৰণা, বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ মাজৰ সম্পর্ক, বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ।

অধ্যায় ২ ঃ **বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাস** ১৯-৩৪

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাস, আয়ুসৰ সংজ্ঞা আৰু ধাৰণা, আয়ুসৰ পর্যায়, মানৱ বিকাশৰ নীতি।

অধ্যায় ৩ ঃ **বিকাশৰ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি - ১** ৩৫-৪৯

বিকাশৰ অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব, বিকাশৰ অধ্যয়নৰ বিভিন্ন পদ্ধতি, ক্রছ ছেকচনেল পদ্ধতি, দীর্ঘায়িত পদ্ধতি, সহ-সম্পর্কীয় পদ্ধতি।

অধ্যায় ৪ ঃ **বিকাশৰ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি - ২** ৫০-৬৩

বিকাশৰ অধ্যয়নৰ আন কিছুমান পদ্ধতি, পৰীক্ষা পদ্ধতি, কেছ-ষ্টাডিজ পদ্ধতি, পর্যবেক্ষণ পদ্ধতি।

অধ্যায় ৫ ঃ **জন্মৰ পূর্বৰ বিকাশ/প্রসৱৰ পূর্বৰ বিকাশ/গর্ভকালীন অৱস্থাৰ বিকাশ** ৬৪-৭৯

প্রসৱৰ পূর্বে বিকাশৰ ধাৰণা, প্রসৱৰ পূর্বে বিকাশক প্রভাৱিত কৰা কাৰকসমূহ, নৱ-প্রসৱৰ সময়, নৱজাতকৰ ক্রিয়া আৰু প্রতিক্রিয়া।

অধ্যায় ৬ ঃ **নৱজাত শিশুৰ বিকাশ** ৮০-৯১

নৱজাত শিশুৰ বিকাশ, নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ, নৱজাত শিশুৰ অনুভূতি আৰু ধাৰণা, নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক দক্ষতা, নৱজাত শিশুৰ প্রাৰম্ভিক জ্ঞানমূলক দক্ষতা।

অধ্যায় ৭ ঃ **প্রথম বছৰৰ মাজেৰে বিকাশ** ৯২-১০৬

শিশুৰ বিকাশৰ মৌলিক মাত্রা, শিশুকালৰ ধাৰণা, প্রথম বছৰৰ মাজেৰে শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতি, অনুকৰণ আৰু জ্ঞানৰ বিকাশ, প্রথম বছৰৰ মাজেৰে সামাজিক বিকাশ, শিশুকালত সামাজিক বিকাশৰ গাঁথনি (প্রথম বছৰ), মোহ আৰু বিচ্ছেদ।

অধ্যায় ৮ ঃ **শিশুৰ বিকাশ** ১০৭-১২৫

শিশুৰ শাৰীৰিক পৰিৱর্তন, শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ দিশ, শিশুৰ ভাষাৰ বিকাশ, শিশুৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ, জিন পিয়াজেৰ জ্ঞান বিকাশৰ তত্ত্ব, শিশুৰ সামাজিক বিকাশ, শিশুৰ সামাজিক বিকাশত পৰিয়ালৰ গুৰুত্ব, শিশুৰ সামাজিক বিকাশত সমনীয়াৰ গুৰুত্ব।

অধ্যায় ৯ঃ **প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ বিকাশ** ১২৬-১৩৭

প্রাক-বিদ্যালয় শিশু, প্রাক-বিদ্যালয় শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ, প্রাক-বিদ্যালয় শিশুৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ, প্রাক-বিদ্যালয় শিশুৰ সামাজিক বিকাশ।

অধ্যায় ১০ঃ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ বিকাশ **১৩৮-১৫০**

স্কুলীয়া বয়সৰ শিশু, স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ, স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ, বিদ্যালয়ৰ সামাজিক বিকাশ বয়সৰ শিশু।

অধ্যায় ১১ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ ভূমিকা **১৫১-১৬৬**

শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ওপৰত ঘৰৰ প্ৰভাৱ, প্ৰাথমিক শৈশৱ, শৈশৱৰ শেষৰ সময়, প্ৰাথমিক শৈশৱৰ সময়ত বিকাশৰ বিপদ, শাৰীৰিক বিপদ, মানসিক বিপদ।

অধ্যায় ১২ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব গঠনত স্কুলৰ ভূমিকা **১৬৭-১৭৮**

শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত বিদ্যালয়ৰ প্ৰভাৱ, শৈশৱৰ শেষৰ ফালে বিকাশ, শাৰীৰিক বিপদ, মানসিক বিপদ।

অধ্যায় ১৩ঃ কিশোৰ-কিশোৰীৰ বিকাশ **১৭৯-১৯৫**

বিকাশৰ সময় হিচাপে কৈশোৰ, কিশোৰ-কিশোৰীৰ প্ৰয়োজন, কিশোৰ-কিশোৰীৰ সমস্যা, কিশোৰৰ শাৰীৰিক বিকাশ, কিশোৰৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ, কিশোৰৰ সামাজিক বিকাশ, কিশোৰ-কিশোৰীৰ পৰিচয় বিকাশ, কিশোৰ-কিশোৰীৰ বাবে শৈক্ষিক ব্যৱস্থা।

অধ্যায় ১৪ঃ কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ **১৯৬-২১৩**

ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ অৰ্থ, কিশোৰ-কিশোৰীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ, ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি, কিশোৰ-কিশোৰীৰ আত্মধাৰণা, কিশোৰ-কিশোৰীৰ আত্মসন্মান, ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়াল আৰু সমনীয়াৰ প্ৰভাৱ।

অধ্যায় ১৫ঃ কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতা **২১৪-২২৫**

কিশোৰ অপৰাধৰ অৰ্থ, অপৰাধৰ সংজ্ঞা, অপৰাধীৰ বৈশিষ্ট্য, অপৰাধীৰ কাৰ্যকলাপ, অপৰাধৰ কাৰণ, অপৰাধৰ প্ৰতিকাৰমূলক ব্যৱস্থা।

প্ৰসঙ্গ পুথি **২২৬-২২৭**

পাঠ্যক্রমৰ পৰিচয় (পাঠ্যক্রম ৫, ঐচ্ছিক ১)

এইখন স্নাতকোত্তৰ শিক্ষা বিষয়ৰ প্ৰথম ষাণ্মাসিকৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা পঞ্চম পাঠ্যক্রম (ঐচ্ছিক)। এই পাঠ্যক্রমত মূলতঃ মানুহৰ বিকাশৰ দিশসমূহৰ মৌলিক ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব। আমি জনা মতে মানুহৰ জীৱনটো বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ ফলত কঢ়িয়াই অনা কিছুমান আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে ক্রমিক পর্যায়ৰ দ্বাৰা চিহ্নিত কৰা হয়। এই পাঠ্যক্রমত আপোনাক বিকাশৰ মনোবিজ্ঞানৰ মৌলিক ধাৰণা আৰু উল্লেখযোগ্য আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনেৰে চিহ্নিত মানৱ জীৱনৰ বিভিন্ন পর্যায়ৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিয়া হ'ব। পাঠ্যক্রমৰ প্ৰথম খণ্ডত আপুনি বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ ধাৰণা, পদ্ধতি আৰু মানৱ জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভিক পর্যায়ৰ বিষয়ে পৰিচিত হ'ব পাৰিব। পিছলৈ এই পাঠ্যক্রমে আপোনাক মানৱ জীৱনৰ বেছিভাগ প্রত্যাহ্বানমূলক পর্যায় আৰু ইয়াৰ সংশ্লিষ্ট দিশসমূহৰ সৈতে পৰিচিত হ'বলৈ সহায় কৰিব। এই পাঠ্যক্রম অধ্যয়ন কৰাৰ পিছত মানুহৰ বিকাশৰ বিভিন্ন পর্যায়ৰ মাজেৰে ব্যক্তি এজনৰ জন্ম আৰু বিকাশ কেনেদৰে হয় সেয়া স্পষ্টকৈ বুজিব পাৰিব।

এই ঐচ্ছিক পাঠ্যক্রমটো মুঠ পোন্ধৰটা অধ্যায়ৰে গঠিত। প্রথম অধ্যায়ত-"বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান"ত সাধাৰণ মনোবিজ্ঞানৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ শাখা হিচাপে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ অর্থ আৰু প্রকৃতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। দ্বিতীয় অধ্যায়ত- "বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাস"ত এজন ব্যক্তিৰ আয়ুস —কাল সামৰি লোৱা হৈছে। তৃতীয় অধ্যায়ত- "বিকাশ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি-১" আৰু চতুর্থ অধ্যায়ত "বিকাশ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি-২"ত মানুহৰ আচৰণ অধ্যয়নৰ মৌলিক পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। পঞ্চম অধ্যায়ত "প্রসৱৰ পূর্বে বিকাশ"ত ভ্রূণৰ গর্ভধাৰণৰ পৰা জন্মলৈকে হোৱা বিকাশৰ পৰিৱৰ্তনসমূহ আলোচনা কৰা হৈছে। ষষ্ঠ অধ্যায়ত-"নৱজাত শিশুৰ বিকাশ"ত নৱজাত শিশুৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। সপ্তম অধ্যায়ত "প্রথম বছৰৰ জৰিয়তে উন্নয়ন"ত মানৱ বিকাশৰ প্রথম বছৰটো সামৰি লোৱা হৈছে। অষ্টম অধ্যায়ত "শিশুৰ বিকাশ"ত শিশুৰ বিভিন্ন বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। নৱম অধ্যায়ত-"প্রাক-বিদ্যালয় শিশুৰ বিকাশ"ত প্রাথমিক শৈশৱৰ পর্যায়ক্রমে ব্যক্তিৰ বিকাশৰ দিশসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। দশম অধ্যায়ত- "স্কুললৈ যোৱা শিশুৰ বিকাশ"এ শৈশৱৰ শেষৰ পর্যায়ৰ অন্তর্গত সেই ব্যক্তিসকলৰ বিকাশৰ দিশটো সামৰি লয়।

একাদশ অধ্যায়- "ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ বাবে ঘৰৰ ভূমিকা" আৰু দ্বাদশ অধ্যায় "ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ বাবে বিদ্যালয়ৰ ভূমিকা"ত শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰ আৰু বিদ্যালয়ে লোৱা ভূমিকা সম্পর্কে আলোচনা কৰা হৈছে। ত্রয়োদশ অধ্যায়ত "কিশোৰ-কিশোৰীৰ বিকাশ"ত কৈশোৰ কালৰ আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য পর্যায়ত হোৱা বিকাশৰ পৰিৱৰ্তনসমূহ সামৰি লোৱা হৈছে। চতুর্দশ অধ্যায়ত- "কিশোৰ কালত ব্যক্তিত্ব বিকাশ"ত কিশোৰ-কিশোৰীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন দিশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। এই পাঠ্যক্রমৰ পোন্ধৰ তথাশেষ অধ্যায়টোত "কিশোৰ অপৰাধ"ত কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ বিচ্যুত আচৰণ আৰু ইয়াক কেনেকৈ নিৰাময় কৰিব পাৰি সেই বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

এই পাঠ্যক্রমটো পঢ়ি থাকোঁতে আপুনি লিখনীৰ মাজত কিছুমান বাকচৰ সন্মুখীন হ'ব। এই বাকচবোৰে আপোনাক লিখনীৰ ভিতৰত কিছুমান গুৰুত্বপূর্ণ কথা আৰু ধাৰণা সম্পর্কে অধিক বুজাব। ইয়াৰ উপৰিও কিছুমান বহল আৰু চুটি প্রশ্ন থাকিব যিবোৰ প্রতিটো অধ্যায়তে "কার্যকলাপ" আৰু "প্রগতিৰ পৰীক্ষা"ৰ অধীনত অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। কার্যকলাপে আপোনাৰ চিন্তা আৰু যুক্তিৰ ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰিব কাৰণ কার্যকলাপত ৰখা প্রশ্নসমূহ প্রত্যক্ষভাৱে পাঠ্যৰ পৰা আহৰণ কৰা নহয়। চুটি প্রশ্নৰ উত্তৰৰ ইংগিত "প্রগতিৰ পৰীক্ষাৰ উত্তৰ" শিতানৰ অধীনত ৰখা হৈছে । ইয়াৰ উপৰিও "সম্ভাব্য আর্হি প্রশ্ন"ত পাঠ সম্পর্কীয় কেইটামান প্রশ্ন প্রকাশ কৰা হৈছে। এই প্রশ্নবোৰে পৰীক্ষাৰ বাবে সম্ভাব্য বিষয়বোৰৰ ওপৰত আপোনাৰ দৃষ্টি আকর্ষণ কৰাত সহায় কৰিব যাতে আপুনি আত্মবিশ্বাস আৰু দৃঢ়তাৰে পৰীক্ষাৰ বাবে প্রস্তুতি চলাব পাৰে।

অধ্যায় ১ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান

অধ্যায় গাঁথনি

১.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য
১.২ পৰিচয়
১.৩ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ অর্থ আৰু ধাৰণা
১.৪ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ ধাৰণা
১.৪.১ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ মাজৰ সম্পর্ক
১.৫ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ
১.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১.৭ অধিক জানিবলৈ
১.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ধাৰণা আৰু অর্থ বুজিব পাৰিব;
- বৃদ্ধি আৰু উন্নয়নৰ ধাৰণাটো বুজিব পাৰিব;
- বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

১.২ পৰিচয়

আপোনালোক সকলোৱে এই কথাটোৰ সৈতে স্পষ্টভাৱে পৰিচিত যে বিকাশ এদিনীয়া প্রক্রিয়া নহয়। আমি দেখিবলৈ পাওঁ যে এটা কেঁচুৱা বা শিশুৱে দিনক দিনে বিকশিত হৈ বিভিন্ন শাৰীৰিক আৰু মানসিক পৰিৱর্তন আহৰণ কৰি ক্রমে পৰিৱর্তন আৰু বয়সৰ প্রকৃতি অনুসৰি শিশু বা কিশোৰলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। মনোবিজ্ঞানৰ এটা শাখা আছে যিয়ে বয়সৰ লগে লগে মানুহৰ আচৰণৰ পৰিৱর্তনৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰে। মনোবিজ্ঞানৰ এই শাখাটো হৈছে Developmental psychology। ই মনোবিজ্ঞানৰ ভিতৰৰ এটা উপক্ষেত্র যি বয়সভিত্তিক আচৰণৰ পৰিৱর্তনৰ অধ্যয়নত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। বিকাশ মনোবিজ্ঞানীসকলে মানুহৰ গোটেই জীৱনকালত আৱেগিক, বৌদ্ধিক আৰু নৈতিক বিকাশৰ প্রতি আগ্রহী, শিশুৱে প্রথমে নির্দিষ্ট উদ্দীপকৰ প্রতি সঁহাৰি জনোৱা বয়সৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বৃদ্ধসকলৰ মাজত হোৱা আচৰণৰ পৰিৱর্তনলৈকে সকলো কথা চায়। ইয়াত শাৰীৰিক আৰু সামাজিক বিকাশৰ বিষয়েও অধ্যয়ন কৰা হয়। এই অধ্যায়ত আপোনালোকক মনোবিজ্ঞানৰ এই নতুন শাখাটো এটা শাখা হিচাপে আৰু ইয়াৰ সংশ্লিষ্ট ধাৰণাটোৰ লগতে ইয়াৰ বহল পৰিসৰৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিয়া হ'ব।

১.৩ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ধাৰণা আৰু অর্থ

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ সেই শাখা যিয়ে এই আন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱর্তনৰ ভিতৰত ব্যক্তিগত আৰু আন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱর্তনসমূহ অধ্যয়ন কৰে। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক মানৰ বিকাশ বুলিও কোৱা হয় যিটো হৈছে মানুহৰ জীৱনকালত হোৱা পদ্ধতিগত মানসিক পৰিৱর্তনৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন। মনোবিজ্ঞানৰ এই শাখাটোত সমগ্র পর্যায়তে জ্ঞান সঞ্চয় বনাম বিকাশৰ প্রক্রিয়াৰ জৰিয়তে বিকাশ কিমানখিনি হয়, এই বিষয়টো অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও শিশুৰ জন্মগত মানসিক গঠনৰ পৰিসৰ বনাম অভিজ্ঞতাৰ জৰিয়তে কেনেকৈ শিকে সেই বিষয়েও অধ্যয়ন কৰা হয়। পূর্বতে মনোবিজ্ঞানৰ এই শাখাটো কেঁচুৱা আৰু শিশুৰ সৈতে জড়িত আছিল, ইয়াক প্রায়ে শিশু মনোবিজ্ঞান বুলি কোৱা হৈছিল। কৈশোৰ আৰু প্রাপ্তবয়স্ক বয়স আৰু বৃদ্ধ বয়সৰ দৰে বৃহৎ পৰিৱর্তনৰ অন্যান্য বিকাশৰ পর্যায়ৰ অধ্যয়ন যোগ হোৱাৰ লগে লগে ই ব্যক্তিৰ সমগ্র জীৱনকাল সামৰি লৈছে আৰু এতিয়া ইয়াক জীৱনকাল মনোবিজ্ঞান বুলিও কোৱা হয়। এইদৰে ইয়াক এনে এটা শাখা বা অধ্যয়নৰ ক্ষেত্রৰ সৈতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যিয়ে মানুহৰ বিকাশৰ প্রক্রিয়া আৰু শিশুকালৰ পৰা বৃদ্ধাৱস্থালৈ পৰিৱর্তন পৰীক্ষা কৰে, আনকি জন্মৰ আগৰ সময়ছোৱাকো সামৰি লয়। এই ক্ষেত্রখনে সম্প্রসাৰিত হৈ জীৱনৰ সম্পূর্ণ পৰিৱর্তনক সামৰি লৈছে।

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে কেৱল সময়ৰ লগে লগে মানসিক পৰিৱর্তনৰ বৈশিষ্ট্যই বর্ণনা নকৰে, ই এই পৰিৱর্তনৰ অন্তর্নিহিত নীতি আৰু আভ্যন্তৰীণ কাম-কাজৰ বিষয়েও ব্যাখ্যা কৰিবলৈ বিচাৰে। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে মানুহৰ সম্ভাৱনাৰ দিশত বৃদ্ধিৰ সৈতে প্রত্যক্ষভাৱে আলোচনা কৰে। বিকাশে গোটেই জীৱনত মানুহৰ বৃদ্ধিৰ বর্ণনা কৰে। মানৰ বিকাশৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়নে ব্যক্তিগত মানুহৰ মাজত পৰিৱর্তন কেনেকৈ আৰু কিয় ঘটে সেই কথা বুজিবলৈ আৰু বর্ণনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। ইয়াৰ ভিতৰত শাৰীৰিক, আৱেগিক আৰু সামাজিককে ধৰি মানুহৰ বৃদ্ধিৰ সকলো দিশ এনে ব্যক্তিত্বৰ বিকাশৰ বাবেও অন্তর্ভুক্ত। হার্লকৰ মতে, বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ ছটা প্রধান উদ্দেশ্য আছে-

- এটা বিকাশৰ সময়ছোৱাৰ পৰা আন এটা বিকাশৰ সময়লৈ আচৰণ, আগ্রহ আৰু লক্ষ্যৰ চেহেৰাৰ সাধাৰণ আৰু বৈশিষ্ট্যপূর্ণ পৰিৱর্তন কি কি সেই বিষয়ে জানিবলৈ,
- এই পৰিৱর্তনসমূহ কেতিয়া হয় সেইটো জানিবলৈ,
- এইসমূহৰ কাৰণ কি সেইটো জানিবলৈ,
- এই পৰিৱর্তিত আচৰণক কেনেদৰে প্রভাৱিত কৰে সেই বিষয়ে জানিবলৈ,
- সেইবোৰৰ ভৱিষ্যদ্বাণী কৰিব পাৰি নে নোৱাৰি সেইটো জানিবলৈ আৰু...
- সেইবোৰ ব্যক্তিগত নে সার্বজনীন সেইটো জানিবলৈ।

বিকাশ মনোবিজ্ঞানীসকলে মূল প্রশ্নসমূহৰ অনুসন্ধান কৰে যেনে শিশুসকল প্রাপ্তবয়স্কৰ পৰা পৰিমাণগতভাৱে পৃথক নেকি বা কেৱল প্রাপ্তবয়স্কসকলে আহৰণ কৰা অভিজ্ঞতাৰ অভাৱ নেকি। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে শৈশৱৰ বিকাশৰ ওপৰত নির্দিষ্ট ধৰণে মনোনিৱেশ কৰি ব্যক্তিৰ

জীৱনকালৰ ব্যক্তিত্ব, আচৰণ পৰিৱৰ্তনৰ উপায় আৰু পদ্ধতিসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰে। ইয়াত মন কৰিবলগীয়া যে, শিশুৰ আচৰণৰ পৰিৱৰ্তন অধ্যয়ন কৰা বিকাশ মনোবিজ্ঞানীসকলে পৰীক্ষাগাৰৰ পৰীক্ষাতকৈ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশত সযতনে পৰ্যবেক্ষণৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰ কৰে। আগন্তুক অধ্যায়সমূহত বিকাশ অধ্যয়নৰ বিভিন্ন পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ সংজ্ঞাঃ

এলিজাবেথ বি হা�ৰলকে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক মনোবিজ্ঞানৰ সেই শাখা বুলি সংজ্ঞায়িত কৰিছিল যিয়ে সেই আন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তনৰ ভিতৰৰ আন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তন আৰু আন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তনসমূহ অধ্যয়ন কৰে। ইয়াৰ কাম কেৱল বৰ্ণনাই নহয়, বয়সৰ লগত জড়িত আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ পূৰ্বসূৰী ফলস্বৰূপ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰতো ব্যাখ্যা কৰা।

জৰ্জ বাটাৰৱৰ্থ আৰু মাৰ্গাৰেট হেৰিছৰ মতে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান অভিজ্ঞতা আৰু আচৰণৰ বয়সৰ লগত জড়িত পৰিৱৰ্তনৰ উপৰিও বৈজ্ঞানিক বুজাবুজিৰ সৈতে জড়িত। যদিও বেছিভাগ বিকাশৰ তত্ত্বই বিশেষভাৱে শিশুৰ সৈতে জড়িত হৈ আহিছে, তথাপিও মুখ্য লক্ষ্য হৈছে গোটেই জীৱনকালৰ বিকাশৰ বিৱৰণ দিয়া। কামটো হ'ল বিকাশ কেনেকৈ হয়, ইয়াৰ প্ৰাথমিক উৎপত্তিৰ পৰা প্ৰাপ্তবয়স্ক আৰু বৃদ্ধ বয়সলৈকে আৱিষ্কাৰ কৰা, বৰ্ণনা কৰা আৰু ব্যাখ্যা কৰা'।

এই সংজ্ঞাসমূহে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক এটা শাখা হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰে যিয়ে সঞ্চালন দক্ষতাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি অন্যান্য মনোশাৰীৰিক বিকাশলৈ পৰিৱৰ্তনসমূহ পৰীক্ষা কৰে য'ত জ্ঞানমূলক ক্ষেত্ৰসমূহ যেনে— সমস্যা সমাধান, নৈতিক বুজাবুজি, আত্ম-ধাৰণা আৰু ব্যক্তিত্বৰ বিকাশৰ দিশত নেতৃত্ব দিয়া পৰিচয় গঠন জড়িত হৈ থাকে। জন্মৰ পৰা মৃত্যুলৈকে মানুহৰ মাজত ঘটা প্ৰগতিশীল আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ অধ্যয়নৰ সৈতে জড়িত মনোবিজ্ঞানৰ সেই শাখাটোৱেই হৈছে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান। ইয়াত শৈশৱৰ বিকাশৰ ওপৰত নিৰ্দিষ্ট ধৰণে মনোনিৱেশ কৰি ব্যক্তিৰ জীৱনকালৰ ব্যক্তিত্ব, আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ উপায় বা পদ্ধতিসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

জানি থোৱা ভাল

- বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে সামাজিক মনোবিজ্ঞান, জ্ঞানমূলক মনোবিজ্ঞান, পৰিৱেশ মনোবিজ্ঞান আৰু তুলনামূলক মনোবিজ্ঞানকে ধৰি মনোবিজ্ঞানৰ আন কেইবাটাও মৌলিক গৱেষণা ক্ষেত্ৰৰ পৰিপূৰক।
- বিকাশ মনোৰোগবিজ্ঞান হৈছে এনে এক ধাৰণা যিয়ে কেৱল শৈশৱৰ বিশৃংখল বিকাশৰ সৈতে নহয়, তেওঁলোকৰ জীৱনকালত অস্বাভাৱিক ব্যক্তিৰ বিকাশৰ সৈতেও আলোচনা কৰে।
- শিশু মনোবিজ্ঞান হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ বহু শাখাৰ ভিতৰত অন্যতম আৰু সঘনাই অধ্যয়ন কৰা বিশেষ ক্ষেত্ৰসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম যিয়ে প্ৰাক প্ৰসৱৰ বিকাশৰ পৰা কৈশোৰকাললৈকে শিশুৰ মন আৰু আচৰণৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ওপৰত হাৰলকৰ সংজ্ঞাটো উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক পূৰ্বতে শিশু মনোবিজ্ঞান বুলি কিয় জনা গৈছিল ?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ হাৰ্লকৰ মতে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ প্রধান উদ্দেশ্য কি কি ?

.....

.....

১.৪ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ ধাৰণা

ওপৰৰ খণ্ডটোত আলোচনা কৰা অনুসৰি বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক মানৱ বিকাশ বুলিও কোৱা হয় যিয়ে ব্যক্তিৰ গোটেই জীৱনত বিকাশ কিমান পৰিমাণে ঘটে তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। বিকাশে গোটেই জীৱনত মানুহৰ বৃদ্ধিৰ বৰ্ণনা কৰে। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে মানুহৰ সম্ভাৱনাৰ দিশত বৃদ্ধিৰ সৈতে প্রত্যক্ষভাৱে আলোচনা কৰে। সেয়েহে বৃদ্ধি আৰু বিকাশ দুটা ধাৰণা যিবোৰ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ সৈতে জড়িত। দুয়োটাতে এজন ব্যক্তিৰ ক্ষেত্রত হোৱা পৰিৱর্তনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে যদিও পৰিৱর্তনৰ প্রকৃতিৰ পার্থক্য আছে। আপোনাৰ আগৰ যান্মাসিকত এই দুটা ধাৰণা আৰু শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত ই কেনেদৰে তাৎপর্যপূর্ণ সেই বিষয়ে ইতিমধ্যে অধ্যয়ন কৰিছে। তথাপিও মনোবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্রখনৰ এটা গুৰুত্বপূর্ণ ক্ষেত্র হিচাপে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক ভালদৰে বুজিবলৈ এই দুটা ধাৰণাৰে পুনৰ পৰিচিত হওঁ আহক।

বৃদ্ধিৰ ধাৰণাঃ

বৃদ্ধি শব্দটো হৈছে পৰিৱর্তনৰ পৰিমাণগত দিশ। ই বিশুদ্ধ শাৰীৰিক যিয়ে শিশুৰ উচ্চতা, আকাৰ, দৈর্ঘ্য আৰু ওজন আদিৰ লগত জড়িত পৰিৱর্তনক বুজায়। ই কোষ, আঁহ আৰু পেশী বৃদ্ধি, কংকাল দীঘল হোৱা আৰু শৰীৰৰ অংগসমূহৰ সাধাৰণ আয়তন বৃদ্ধিৰ ইংগিত দিয়ে। সকলো জীৱৰ ক্ষেত্রতে এই বৃদ্ধিৰ প্রক্রিয়াটো স্বাভাৱিক প্রৱণতা। ই মানি লোৱাৰ চিন। জৈৱিক স্তৰত যিকোনো মর্যাদা নির্বিশেষে সকলো জীৱিত প্রাণীৰ বৃদ্ধি হ'ব লাগে। বৃদ্ধি জুখিব পাৰি আৰু ই পর্যবেক্ষণযোগ্য। বৃদ্ধিৰ সন্দর্ভত এটা উল্লেখযোগ্য তথ্য হ'ল ই গোটেই জীৱন চলি নাথাকে, বিশেষ ব্যক্তিজনে পৰিপক্কতা লাভ কৰিলেই ই বন্ধ হৈ যায়। বৃদ্ধি বিকাশৰ অংশ কিন্তু, বৃদ্ধিয়ে বিকাশ আনিব পাৰে বা নানিবও পাৰে। শিশুৰ ওজন, আকাৰ, উচ্চতা, দৈর্ঘ্যৰ ক্ষেত্রত

স্বাভাৱিক শাৰীৰিক বৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰত বৃদ্ধি হ'ব পাৰে কিন্তু তেওঁৰ শাৰীৰিক আৰু সামাজিক বিকাশৰ অভাৱ হ'ব পাৰে। বৃদ্ধিৰ ধৰণ একে নহয়, শিশুভেদে ই বেলেগ বেলেগ। প্ৰতিটো শিশুৰে নিজৰ নিজৰ শৰীৰৰ ওজন, আকাৰ, উচ্চতা আদি অনন্য ধৰণেৰে বৃদ্ধি পায়। ইয়াত কাৰ্যকৰী পৰিৱৰ্তন অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। সেইবাবেই ই পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণ দুয়োটাকে সামৰি লয়। বৃদ্ধিয়ে মানুহৰ গঠন আৰু ৰূপত লক্ষণীয় পৰিৱৰ্তন আনে। এল ডি ক'ৰ' আৰু এ ক'ৰ' (১৯৬২) এ মত প্ৰকাশ কৰিছে যে বৃদ্ধিয়ে গাঁথনিগত আৰু শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনক বুজায় আৰু বিকাশৰ লগত বৃদ্ধিৰ উপৰিও পৰিৱেশৰ পৰিস্থিতিৰ ফলত হোৱা আচৰণৰ সেই পৰিৱৰ্তনও জড়িত হৈ থাকে।

বৃদ্ধিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ ঃ

- বৃদ্ধি পৰিমাণগত প্ৰকৃতিৰ। ইয়াৰ দ্বাৰা জৈৱিক প্ৰক্ৰিয়াৰ ফলত হোৱা বৃদ্ধিক বুজোৱা হয় য'ত জীৱটোৰ আকাৰ আৰু আয়তন বৃদ্ধি হয়।
- বৃদ্ধিয়ে এটা নিৰ্দিষ্ট আৰ্হি অনুসৰণ কৰে।
- বৃদ্ধিৰ ধৰণ একে হ'লেও শিশুভেদে ই পৃথক।
- বৃদ্ধিয়ে সদায় উন্নয়নত অৱিহণা নোযোগায়।
- গোটেই জীৱনত বৃদ্ধি চলি নাথাকে। পৰিপক্কতা লাভ কৰিলেই ই বন্ধ হৈ যায়।
- বৃদ্ধিৰ ফলত উৎপন্ন হোৱা বৃদ্ধি জোখৰ বিষয়। বৃদ্ধি পৰ্যবেক্ষণযোগ্য।
- বৃদ্ধি বিকাশ প্ৰক্ৰিয়াৰ অন্যতম অংশ, কঠোৰ অৰ্থত ইয়াৰ পৰিমাণগত দিশত বিকাশক বৃদ্ধি বুলি কোৱা হয়।
- বৃদ্ধিৰ গতি সকলো সময়তে একে নহয়। বৃদ্ধিৰ বিভিন্ন দিশ বিভিন্ন গতিৰ হাৰত বিকশিত হয়।
- বৃদ্ধিৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে উঠা-নমা।

বিকাশৰ ধাৰণা ঃ

বিকাশ শব্দটোৰ অৰ্থ হ'ল পৰিপক্কতা আৰু অভিজ্ঞতাৰ ফলত হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰগতিশীল শৃংখলা। ইয়াৰ এটা অংশই ব্যক্তিগত বৃদ্ধিৰ সামগ্ৰিক পৰিৱৰ্তনক বুজায়। ভ্যান ডেন ডেলেৰ মতে বিকাশৰ অৰ্থ হৈছে গুণগত পৰিৱৰ্তন। ই.বি.হাৰলকৰ ভাষাত 'বিকাশৰ অৰ্থ হ'ল পৰিপক্কতা আৰু অভিজ্ঞতাৰ ফলত শৃংখলাবদ্ধভাৱে ভৱিষ্যদ্বাণীযোগ্য আৰ্হিত ঘটা পৰিৱৰ্তনৰ এক প্ৰগতিশীল শৃংখলা।' অৰ্থাৎ বিকাশ কেৱল নিজৰ উচ্চতাত ইঞ্চি যোগ কৰা বা নিজৰ ক্ষমতা উন্নত কৰাটোৱেই নহয়। ইয়াৰ বিপৰীতে পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা বহুতো গঠন আৰু কাৰ্যক একত্ৰিত কৰাৰ এক জটিল প্ৰক্ৰিয়া। বিকাশ সঁচাকৈয়ে পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণৰ উৎপাদন। জন্মৰ পৰাই বিকাশত দুটা মূলতঃ বিৰোধী প্ৰক্ৰিয়া সংঘটিত হয়। এটা হৈছে বৃদ্ধি, আনটো হৈছে আৱেগ। এইদৰে বৃদ্ধি বিকাশৰ এক অপৰিহাৰ্য অংগ। বিকাশশীল পৰিৱৰ্তনৰ লক্ষ্য হৈছে ব্যক্তিজনে যি পৰিৱেশত বাস কৰে তাৰ লগত খাপ খুৱাব পৰাকৈ তেওঁক সক্ষম কৰা। বিকাশৰ বহল ধাৰণাটোৱে উন্নতি, অধিক উন্মোচন, এক প্ৰগতিশীল পৰিৱৰ্তন এক প্ৰকাৰে অধিক পৰিপক্কতালৈ আগবাঢ়ি যোৱাৰ ইংগিত দিয়ে। ই গুণগত ৰূপান্তৰৰ এক প্ৰক্ৰিয়া যিয়ে

পৰিপক্কতা আৰু কার্যকৰী উন্নতি আনে। বিকাশৰ পৰিসৰ বৈশিষ্ট্যপূর্ণভাৱে বৃদ্ধি পাইছে। ই বৃদ্ধিৰ সৈতে যিমানেই সম্পর্কিত, সিমানেই ই অংগ আৰু অংগ ব্যৱস্থাৰ চৰিত্র আৰু কার্যক্ষমতাৰ পৰিৱর্তনক অধিক নির্দিষ্টভাৱে বুজায়। বেনেডেকৰ মতে, 'বিকাশ হৈছে এনে এক প্রক্রিয়া য'ত আভ্যন্তৰীণ শাৰীৰিক পৰিৱর্তন আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা উদ্দীপিত মানসিক প্রক্রিয়াসমূহক এনেদৰে একত্রিত বা প্রতিক্রিয়া প্রকাশ কৰা হয় যাতে ব্যক্তিজনে অধিক পৰিপক্ক হ'ব পাৰে আৰু নতুন পৰিৱেশগত উদ্দীপনা লাভ কৰিব পাৰে'।

বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ ঃ

- বিকাশ হৈছে পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণৰ উৎপাদন।
- বিকাশ হৈছে গুণগত ৰূপান্তৰৰ এক প্রক্রিয়া।
- বিকাশে এটা নির্দিষ্ট আৰু ভৱিষ্যদ্বাণীযোগ্য আর্হি অনুসৰণ কৰে।
- বিকাশৰ কিছুমান পর্যায় থাকে, বিকাশৰ প্রতিটো পর্যায় বৈশিষ্ট্যপূর্ণ।
- বিকাশত উদ্দীপনা সহায়ক।
- সকলো ব্যক্তি বেলেগ বেলেগ, আৰু তেওঁলোকৰ বিকাশে বেলেগ বেলেগ প্রক্রিয়া লয়।
- বিকাশ হৈছে এক অবিৰত প্রক্রিয়া, ই গর্ভৰ পৰা কবৰলৈ/সমাধিলৈ নিৰন্তৰভাৱে চলি থাকে।
- বিকাশ বংশ আৰু পৰিৱেশ দুয়োটাৰে ওপৰত নির্ভৰ কৰে।
- বিকাশৰ চাৰিটা মূল উপাদান আছে-বৃদ্ধি, পৰিপক্কতা, অভিজ্ঞতা আৰু সামাজিক সংক্রমণ।
- বিকাশ হৈছে ক্রমান্বয়ে হোৱা এক প্রক্রিয়া।
- বিকাশে এটা ক্রম অনুসৰণ কৰে।
- শেহতীয়া বিকাশতকৈ আগতীয়া বিকাশ অধিক জটিল।

জানি থোৱা ভাল

বিকাশমূলক কামে তিনিটা অতি উপযোগী উদ্দেশ্য সাধন কৰে— প্রথমতে, বিকাশমূলক কামটো হৈছে এনে নির্দেশনা যিয়ে ব্যক্তিক নির্দিষ্ট পর্যায় বা বয়সত সমাজৰ প্রত্যাশা জানিবলৈ সক্ষম কৰে।

দ্বিতীয়তে, বিকাশমূলক কামে ব্যক্তিক জীৱনৰ নির্দিষ্ট বয়সত সামাজিক গোটে যি আশা কৰে, সেই কাম কৰিবলৈ প্রেৰণা দিয়ে।

তৃতীয়তে, বিকাশৰ কামে ব্যক্তিক দেখুৱাই যে আগলৈ কি হ'ব আৰু তেওঁলোকে বিকাশৰ পৰৱর্তী পর্যায়ত উপনীত হ'লে কি কৰিব বুলি আশা কৰা হ'ব।

১.৪.১ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ মাজৰ সম্পর্ক

বিকাশ আৰু বৃদ্ধি সাধাৰণতে, একে অর্থত প্রকাশ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। দুয়োটাৰে মাজত এক পৰস্পৰ সম্পর্ক আছে। বিকাশ প্রক্রিয়াৰ অন্যতম অংশ হৈছে

বৃদ্ধি। সেইবাবেই পৰিমাণগত দিশত বিকাশক বৃদ্ধি বুলি কোৱা হয়। যদিও এই দুয়োটা বিনিময়ত ব্যৱহাৰ কৰা হয়, কিন্তু ইয়াৰ মাজত বহুত পার্থক্য আছে। জে ই এণ্ডাৰছনৰ মতে (১৯৫০) 'বিকাশ কেৱল নিজৰ উচ্চতাত ইঞ্চি যোগ কৰা বা নিজৰ ক্ষমতা উন্নত কৰাটোৱেই নহয়। বৰঞ্চ বিকাশ হৈছে বহু গঠন আৰু কার্যক একত্রিত কৰাৰ এক জটিল প্রক্রিয়া।' আনহাতে, বৃদ্ধি পৰিমাণগত এই অর্থত ইয়াক ইঞ্চি, বিন্দু আৰু ডাইনত জুখিব পাৰি, জীৱৰ গাঁথনিগত পৰিৱর্তনৰ দ্বাৰা চিহ্নিত।

বৃদ্ধি আৰু উন্নয়নৰ মাজৰ পার্থক্য

- বৃদ্ধি শব্দটো সাধাৰণতে বিশুদ্ধ শাৰীৰিক অর্থত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা জীৱটোত জৈৱিক প্রক্রিয়াৰ ফলত হোৱা বৃদ্ধিৰ কথা বুজোৱা হয়, আনহাতে বিকাশে উন্নতিৰ ইংগিত দিয়ে, অধিক উন্মোচনে জীৱৰ প্রগতিশীল পৰিৱর্তনৰ সূচনা কৰে।
- পৰিমাণগত দিশৰ পৰিৱর্তন বৃদ্ধিৰ ক্ষেত্রলৈ আহে, আনহাতে ই পৰিমাণগত দিশতকৈ গুণগত বা চৰিত্রৰ পৰিৱর্তনক সূচায়।
- বৃদ্ধি বিকাশ প্রক্রিয়াৰ এটা অংশ আনহাতে পৰিমাণগত অর্থত বিকাশক বৃদ্ধি বুলি কোৱা হয়। উন্নয়ন ব্যাপক। ইয়াত সামগ্রিক পৰিৱর্তন অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে।
- বৃদ্ধি গোটেই জীৱন চলি নাথাকে। পৰিপক্কতা লাভ কৰিলেই ই বন্ধ হৈ যায়, আনহাতে বিকাশে হৈছে এক অবিৰত প্রক্রিয়া। গর্ভৰ পৰা সমাধিলৈকে চলি থাকে। পৰিপক্কতা লাভৰ লগে লগে ইয়াৰ অন্ত নহয়। পৰিৱর্তন যিমানেই সৰু নহওক কিয়, ব্যক্তি এজনৰ গোটেই জীৱনকালত চলি থাকে।
- বৃদ্ধিৰ ফলত উৎপন্ন হোৱা পৰিৱর্তনবোৰ জোখ-মাখৰ বিষয়। হয়তো সেইবোৰৰ পৰিমাণ নির্ণয় কৰা হ'ব পাৰে, আনহাতে বিকাশে গুণগত পৰিৱর্তন আনে, যিবোৰ প্রত্যক্ষভাৱে জুখিব পৰাটো কঠিন। আচৰণৰ পৰিস্থিতিত তীক্ষ্ণ পর্যবেক্ষণৰ জৰিয়তে তেওঁলোকৰ মূল্যায়ন কৰা হয়।
- বৃদ্ধিয়ে বিকাশ আনিব পাৰিবও পাৰে বা নোৱাৰিবও পাৰে যেনে- শিশু এটা সুস্থ হৈ উঠি (ওজনৰ ক্ষেত্রত) বৃদ্ধি পাব পাৰে, কিন্তু এই বৃদ্ধিয়ে গুণগত পৰিৱর্তন বা বিকাশৰ ক্ষেত্রত কোনো ধৰণৰ কার্যক্ষম উন্নতি আনিব নোৱাৰিবও পাৰে, আনহাতে, বৃদ্ধি অবিহনেও বিকাশ সম্ভৱ যেনেকৈ আমি কিছুমান শিশুৰ ক্ষেত্রত দেখা পাওঁ যে তেওঁলোকে উচ্চতা, ওজন বা আকাৰৰ ক্ষেত্রত বৃদ্ধি নাপায়, কিন্তু তেওঁলোকে শাৰীৰিক, সামাজিক, আৱেগিক বা বৌদ্ধিক দিশত কার্যক্ষম উন্নতি বা বিকাশৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰে।
- বৃদ্ধিৰ ধৰণ একে নহয়, শিশুভেদে ই বেলেগ বেলেগ, আনহাতে বিকাশে এক ক্রমিক আর্হি অনুসৰণ কৰে।
- বিকাশৰ প্রাৰম্ভিক বছৰবোৰত বৃদ্ধি আটাইতকৈ দ্রুত হয়। আনহাতে বিকাশ

হৈছে ক্রমান্বয়ে হোৱা এক প্রক্রিয়া।

- জীৱৰ পৰিমাণগত পৰিৱৰ্তনৰ ক্ষেত্রত বৃদ্ধি পর্যবেক্ষণযোগ্য। আনহাতে, বিকাশ হৈছে জীৱৰ পৰিমাণগত পৰিৱৰ্তন যিটো প্রত্যক্ষ পর্যবেক্ষণৰ বিষয় নহয়।
- শিশু বা শিশুৰ অংশৰ আকাৰ ক্রমান্বয়ে বৃদ্ধি হোৱাটোৱেই বৃদ্ধি বোলে, আনহাতে বিকাশ হ'ল বিভিন্ন দক্ষতা আৰু কার্যৰ প্রগতিশীল আহৰণ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ বিকাশৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ দুটাকৈ বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ মাজত কি পার্থক্য আছে।

.....

.....

১.৫ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ

যিকোনো শাখা বা শাখাৰ পৰিসৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ সময়ত ই সেই বিশেষ শাখা বা শাখাৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্রখনক সূচায়। বিকাশশীল মনোবিজ্ঞান হৈছে মানুহৰ জীৱনকালত ঘটা পদ্ধতিগত মানসিক পৰিৱৰ্তনৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন। এইদৰে ইয়াত ব্যক্তি এজনৰ গোটেই জীৱনত ঘটা সেই সকলোবোৰ মানসিক-শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তন সামৰি লোৱা হৈছে। সঁচাকৈয়ে বিকাশ মনোবিজ্ঞানকো আয়ুসকালীন মনোবিজ্ঞান বুলি গণ্য কৰা হয়। সেয়েহে ইয়াৰ পৰিসৰ বহল আৰু বিকাশৰ যিকোনো বিশেষ পর্যায় বা সময়ৰ সীমাৰ বাহিৰত। এই অধ্যায়ৰ এই খণ্ডত বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্রসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

ক) **বৃদ্ধি আৰু বিকাশ ঃ** বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ ক্ষেত্র হ'ল বৃদ্ধি আৰু বিকাশ। ইয়াত ব্যক্তিৰ গর্ভধাৰণৰ সময়ৰ পৰাই সংঘটিত হোৱা আৰু তেওঁৰ গোটেই জীৱনজুৰি চলি থকা প্রক্রিয়া, ব্যক্তিৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ সৈতে জড়িত তথ্যসমূহ অধ্যয়ন কৰা হয়। ইয়াত বিভিন্ন হাৰত বিভিন্ন ব্যক্তিৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশ কেনেকৈ বেলেগ বেলেগ ধৰণে হয়, বৃদ্ধি আৰু বিকাশত প্রভাৱ পেলাব পৰা কাৰকসমূহ কি কি সেই বিষয়ে অধ্যয়ন কৰা হয়।

খ) **বিকাশৰ বিভিন্ন দিশ ঃ** বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰৰ অধীনত অধ্যয়নৰ অন্যতম উল্লেখযোগ্য ক্ষেত্র হৈছে উন্নয়নমূলক। বিকাশ শিশু বা পুৰুষৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ মাজতে

সীমাবদ্ধ নহয়। ই কার্যক্ষমতাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ সামগ্ৰিক প্ৰগতিশীল পৰিৱৰ্তনক সামৰি লয় যিয়ে গোটেই জীৱনৰ জীৱনৰ বিভিন্ন বিকাশৰ পৰ্যায়ত মানুহৰ মানসিক বা জ্ঞানমূলক, সামাজিক, ভাষা, নৈতিক, আৱেগিক বিকাশক সামৰি লয়।

গ) **বিকাশ পৰ্যায়সমূহ ঃ** আমি ভালদৰেই জানো যে মানৱ জীৱনৰ বিভিন্ন বিকাশৰ পৰ্যায়ত ব্যক্তিৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশ বেলেগ বেলেগ ধৰণে হয়। বিভিন্ন মনোবিজ্ঞানীয়ে তেওঁলোকৰ নিবিড় অধ্যয়নৰ ভিত্তিত গৰ্ভধাৰণৰ পৰা বৃদ্ধাৱস্থালৈকে মানৱ জীৱনৰ বিকাশৰ পৰ্যায়সমূহৰ বিভিন্নধৰণে শ্ৰেণীবিভাজন কৰিছে। মানৱ জীৱনৰ আটাইতকৈ সাধাৰণভাৱে গ্ৰহণ কৰা পৰ্যায়সমূহ হ'ল প্ৰাণক-প্ৰসৱৰ সময়, কেঁচুৱাকাল, শৈশৱ, কৈশোৰ আৰু প্ৰাপ্তবয়স্ক, যিবোৰৰ পুনৰ উপ-শ্ৰেণীবিভাজন হ'ব পাৰে। এই পৰ্যায়সমূহৰ ভিতৰত বিভিন্ন মনো-শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনৰ অধ্যয়ন বিকাশ মনোবিজ্ঞানে সামৰি লয়। ইয়াত ব্যক্তিৰ মাজত তেওঁলোকৰ বিকাশ আৰু এটা পৰ্যায়ৰ পৰা আন এটা পৰ্যায়লৈ অগ্ৰগতিৰ হাৰৰ তাৰতম্য অধ্যয়ন কৰা হয়।

ঘ) **বিকাশৰ তত্ত্বসমূহ ঃ** বিকাশৰ তত্ত্বসমূহ হৈছে বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ আন এটা মূল ক্ষেত্ৰ। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে কেৱল সময়ৰ লগে লগে মানসিক পৰিৱৰ্তনৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ বৰ্ণনা কৰাই নহয়, পৰিৱৰ্তনৰ অন্তৰ্নিহিত নীতি আৰু আভ্যন্তৰীণ কাম-কাজৰ বিষয়েও ব্যাখ্যা কৰিব বিচাৰে। বহুতো তাত্ত্বিক দৃষ্টিভংগীয়ে বিকাশৰ ব্যাখ্যাৰ প্ৰয়াস কৰে। ইয়াৰ ভিতৰত বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ আটাইতকৈ বিশিষ্ট তত্ত্বসমূহ হ'ল- জ্যা পিয়াজেৰ মঞ্চ তত্ত্ব, লেভ ভাইগটস্কিৰ সামাজিক প্ৰসংগবাদ তত্ত্ব, এৰিক এৰিক্সনৰ আঠটা পৰ্যায়ৰ মনোসামাজিক বিকাশ তত্ত্ব ইত্যাদি।

ঙ) **বিকাশৰ ব্যৱস্থা (প্ৰকৃতি বনাম লালন-পালন) ঃ** যদিও বিকাশৰ পৰিৱৰ্তন কালক্ৰমিক বয়সৰ সমান্তৰালভাৱে চলে, বয়স নিজেই বিকাশৰ কাৰণ হ'ব নোৱাৰে। বিকাশৰ পৰিৱৰ্তনৰ মৌলিক ব্যৱস্থা বা কাৰণ হ'ল জিনীয় কাৰক আৰু পৰিৱেশৰ কাৰক। সামগ্ৰিক বৃদ্ধি, শৰীৰ আৰু মগজুৰ অংশৰ অনুপাতৰ পৰিৱৰ্তন, আৰু দৃষ্টিশক্তি আৰু খাদ্যৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ দৰে কাৰ্যৰ দিশসমূহৰ পৰিপক্কতা আদি কোষীয় পৰিৱৰ্তনৰ বাবে জিনীয় কাৰকসমূহ দায়ী। বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা পৰিৱেশগত কাৰকসমূহৰ ভিতৰত খাদ্য আৰু ৰোগৰ সংস্পৰ্শৰ লগতে সামাজিক, আৱেগিক আৰু জ্ঞানমূলক অভিজ্ঞতা দুয়োটাকে অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব পাৰে।

চ) **বিকাশমূলক বিপদ ঃ** বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰৰ অন্তৰ্গত অধ্যয়নৰ আন এটা ক্ষেত্ৰ হ'ল বিকাশৰ বিপদ। বৃদ্ধি আৰু বিকাশ প্ৰকৃতিৰ নিয়ম অনুসৰি ব্যক্তিৰ ক্ষেত্ৰত হয়, কিন্তু শিশু বা ব্যক্তিজনে বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ত বিশেষকৈ জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভিক বিকাশৰ পৰ্যায়ত বিকাশৰ লগত জড়িত বিভিন্ন বিপদৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে এই বিপদসমূহ আৰু ইয়াৰ লগত জড়িত কাৰণসমূহ অধ্যয়ন কৰে।

ছ) **বিকাশ আৰু পৰিপক্কতা ঃ** বিকাশমূলক পৰিৱৰ্তনৰ ভিতৰত পৰিপক্কতাৰ বাবে অনা

পৰিৱৰ্তনও অন্তৰ্ভুক্ত। ই হৈছে সেই পৰিৱৰ্তন যিটো জৈৱিক প্ৰকৃতিৰ আৰু যিটো আমাৰ জিনীয় শক্তিৰ বাবে হয়। আমাৰ শৰীৰ বা আচৰণৰ পৰিপক্কতাৰ পৰিৱৰ্তন মূলতঃ শিক্ষণতকৈ বয়স বৃদ্ধিৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবেই হয়। বিকাশ সঁচাকৈয়ে অভিজ্ঞতা আৰু পৰিপক্কতাৰ উৎপাদন। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে ইয়াক অধ্যয়নৰ অন্যতম উল্লেখযোগ্য ক্ষেত্ৰ হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।

১.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ সেই শাখা যিয়ে এই আন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তনৰ ভিতৰত ব্যক্তিগত আৰু আন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তনসমূহ অধ্যয়ন কৰে।
- মূলতঃ মনোবিজ্ঞানৰ এই শাখাটো কেঁচুৱা আৰু শিশুৰ সৈতে জড়িত আছিল, ইয়াক প্ৰায়ে শিশু মনোবিজ্ঞান বুলি কোৱা হৈছিল।
- বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান কেৱল সময়ৰ লগে লগে মানসিক পৰিৱৰ্তনৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ বৰ্ণনা কৰাই নহয়, এই পৰিৱৰ্তনৰ অন্তৰ্নিহিত নীতি আৰু আভ্যন্তৰীণ কাম-কাজসমূহো ব্যাখ্যা কৰিবলৈ বিচাৰে।
- বৃদ্ধি আৰু বিকাশ দুটা ধাৰণা যিবোৰ বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ সৈতে জড়িত।
- বৃদ্ধি শব্দটো হৈছে পৰিৱৰ্তনৰ পৰিমাণগত দিশ। ই বিশুদ্ধ শাৰীৰিক যিয়ে শিশুৰ উচ্চতা, আকাৰ, দৈর্ঘ্য আৰু ওজন আদিৰ লগত জড়িত পৰিৱৰ্তনক বুজায়।
- এল ডি ক'ৰ' আৰু এ ক'ৰ' (১৯৬২)এ মত প্ৰকাশ কৰিছে যে বৃদ্ধিয়ে গাঁথনিগত আৰু শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনক বুজায়, আৰু বিকাশ বৃদ্ধিৰ লগতে পৰিৱেশৰ পৰিস্থিতিৰ ফলত হোৱা আচৰণৰ সেই পৰিৱৰ্তনৰ সৈতেও জড়িত।
- বিকাশ শব্দটোৰ অর্থ হ'ল পৰিপক্কতা আৰু অভিজ্ঞতাৰ ফলত হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰগতিশীল শৃংখলা।
- ই বি হাৰ্লকৰ মতে 'বিকাশৰ অর্থ হ'ল পৰিপক্কতা আৰু অভিজ্ঞতাৰ ফলত শৃংখলাবদ্ধভাৱে ভৱিষ্যদ্বাণীযোগ্য আৰ্হিত হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ এক প্ৰগতিশীল শৃংখলা'।
- বৃদ্ধি আৰু বিকাশক বিনিময়ত ব্যৱহাৰ কৰা হয়, কিন্তু ইয়াৰ মাজত বহুত পার্থক্য আছে।
- বৃদ্ধি শব্দটো সাধাৰণতে বিশুদ্ধ শাৰীৰিক অর্থত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ই জীৱৰ জৈৱিক প্ৰক্ৰিয়াৰ ফলত হোৱা বৃদ্ধিক বুজায় আনহাতে, বিকাশে উন্নতিৰ ইংগিত দিয়ে, অধিক উন্মোচনে জীৱৰ প্ৰগতিশীল পৰিৱৰ্তনক সূচায়।
- বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক জীৱনকালৰ মনোবিজ্ঞান বুলিও গণ্য কৰা হয়। সেয়েহে ইয়াৰ পৰিসৰ বহল আৰু বিকাশৰ যিকোনো বিশেষ পর্যায় বা সময়ৰ সীমাৰ বাহিৰত।

১.৭ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

১) Ahlawat Neetu (2010). Developmental Psychology, RBSA Publisher, Jaipur.

২) Dash B.N (2011). A textbook of Educational Psychology, Dominant publishers and distributors' pvt. Ltd.

৩) Hurlock Elizabeth B (1980). Developmental Psychology. A life-span Approach, Mc Graw Hill Companies, Inc., New York.

৪) Singh Punam (2011). Developmental Psychology, Centrum Press, New Delhi.

১.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ এলিজাবেথ বি হাৱলকে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানক মনোবিজ্ঞানৰ সেই শাখা বুলি সংজ্ঞায়িত কৰিছিল যিয়ে সেই অন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তনৰ ভিতৰৰ অন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তন আৰু অন্তঃব্যক্তিগত পৰিৱৰ্তনসমূহ অধ্যয়ন কৰে। ইয়াৰ কাম কেৱল বৰ্ণনাই নহয়, বয়সৰ লগত জড়িত আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ পূৰ্বসূৰী ফলস্বৰূপ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰতো ব্যাখ্যা কৰা।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আগতে বিকাশ মনোবিজ্ঞান কেঁচুৰা আৰু শিশুৰ সৈতে জড়িত আছিল, সেয়েহে ইয়াক প্ৰায়ে শিশু মনোবিজ্ঞান বুলি কোৱা হৈছিল।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ হাৰ্লকৰ মতে বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ ছটা প্ৰধান উদ্দেশ্য আছে-

- এটা বিকাশৰ সময়ছোৱাৰ পৰা আন এটা বিকাশৰ সময়লৈ আচৰণ, আগ্ৰহ আৰু লক্ষ্যৰ চেহেৰাৰ সাধাৰণ আৰু বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ পৰিৱৰ্তন কি কি সেই বিষয়ে জানিবলৈ,
- এই পৰিৱৰ্তন কেতিয়া হয় সেইটো জানিবলৈ।
- এই পৰিৱৰ্তনৰ কাৰণ কি সেইটো জানিবলৈ,
- এই পৰিৱৰ্তনে আচৰণক কেনেদৰে প্ৰভাৱিত কৰে সেই বিষয়ে জানিবলৈ,
- সেইবোৰৰ ভৱিষ্যদ্বাণী কৰিব পাৰি নে নোৱাৰি সেইটো জানিবলৈ আৰু...
- সেইবোৰ ব্যক্তিগত নে সাৰ্বজনীন নেকি সেইটো জানিবলৈ।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বেনেডেকৰ মতে, 'বিকাশ হৈছে এনে এক প্ৰক্ৰিয়া য'ত আভ্যন্তৰীণ শাৰীৰিক

পৰিৱৰ্তন আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা উদ্দীপিত মানসিক প্ৰক্ৰিয়াসমূহক এনেদৰে একত্ৰিত বা প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰা হয় যাতে ব্যক্তিজনে অধিক পৰিপক্ক হ'ব পাৰে আৰু নতুন পৰিৱেশগত উদ্দীপনা লাভ কৰিব পাৰে'।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বৃদ্ধিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ ঃ

- বৃদ্ধি পৰিমাণগত প্ৰকৃতিৰ। ইয়াৰ দ্বাৰা জৈৱিক প্ৰক্ৰিয়াৰ ফলত হোৱা বৃদ্ধিক বুজোৱা হয় য'ত জীৱটোৰ আকাৰ আৰু আয়তন ডাঙৰ হয়।
- বৃদ্ধিয়ে এটা নিৰ্দিষ্ট আৰ্হি অনুসৰণ কৰে।

উন্নয়নৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ ঃ

- বিকাশ হৈছে পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণৰ উৎপাদন।
- উন্নয়ন হৈছে গুণগত ৰূপান্তৰৰ এক প্ৰক্ৰিয়া।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত-

বৃদ্ধি বিকাশ প্ৰক্ৰিয়াৰ এটা অংশ। পৰিমাণগত অৰ্থত বিকাশক বৃদ্ধি বুলি কোৱা হয় কিন্তু, উন্নয়ন ব্যাপক। ইয়াত সামগ্ৰিক পৰিৱৰ্তন অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চুটি প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ওপৰত আপোনাৰ ধাৰণা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ওপৰত হাৰ্লকৰ সংজ্ঞা বৰ্ণনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ মাজত কেনেকৈ পৰস্পৰৰ সম্পৰ্ক আছে?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ শিশু মনোবিজ্ঞান আৰু বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ মাজত পাৰ্থক্য কি?

খ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ মাজত থকা পাৰ্থক্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ বৰ্ণনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ জ্ঞানে শিক্ষক আৰু অভিভাৱকসকলক ভৱিষ্যত প্ৰজন্মৰ লালন-পালনত কেনেদৰে সহায় কৰিব পাৰে? আপোনাৰ মতামত দিয়ক।

*** ***** ***

অধ্যায় ২ ঃ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাস

অধ্যায় গাঁথনি

২.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য
২.২ পৰিচয়
২.৩ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাস
২.৪ জীৱন-কালৰ সংজ্ঞা আৰু ধাৰণা
২.৫ জীৱনকালৰ পর্যায়
২.৫.১ মানৱ বিকাশৰ নীতি
২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
২.৭ অধিক জানিবলৈ
২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
২.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

২.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাসৰ সৈতে পৰিচিত হ'ব পাৰিব;
- জীৱন-কালৰ সংজ্ঞা আৰু ধাৰণা বুজিব পাৰিব;
- জীৱন-কালৰ বিভিন্ন পর্যায় বুজিব পাৰিব;
- জীৱন-কালৰ বিভিন্ন পর্যায়ত হোৱা বিকাশৰ পৰিৱর্তনৰ সৈতে পৰিচিত হ'বলৈ মানৱ বিকাশৰ নীতিসমূহ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব।

২.২ পৰিচয়

পূর্বৰ অধ্যায়টোৱে আপোনাক মনোবিজ্ঞানৰ এটা গুৰুত্বপূর্ণ শাখা হিচাপে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ মৌলিক ধাৰণা, ইয়াৰ পৰিসৰ আৰু সংশ্লিষ্ট ধাৰণাসমূহৰ সৈতে ভালদৰে পৰিচিত হ'বলৈ সহায় কৰিছে। আপুনি বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰি থকাৰ সময়ত ইয়াৰ ঐতিহাসিক পটভূমি আৰু বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ অধ্যয়নৰ সৈতে জড়িত আটাইতকৈ মৌলিক ধাৰণাটো অধ্যয়ন কৰাটো উচিত। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ এটা শাখা যিয়ে ব্যক্তিৰ গোটেই জীৱনত ঘটা বিভিন্ন মনো-শাৰীৰিক পৰিৱর্তনৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰে। ব্যক্তি হিচাপে আমি সকলোৱে জীৱনৰ বিভিন্ন পর্যায়ৰ মাজেৰে জীৱনৰ বিভিন্ন পৰিৱর্তন অনুভৱ কৰো। এই বিভিন্ন পর্যায়ৰ সৈতে জড়িত বৈশিষ্ট্যসমূহ ইটোৱে সিটোৰ পৰা পৃথক। বর্তমান আমি শৈশৱ বা কৈশোৰ কালত যিদৰে আছিলো, সেইজন ব্যক্তি নহয়। আমাৰ জীৱনত

বহুত পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ শিকাৰু হিচাপে আমি সকলোৱে এই পৰ্যায়সমূহ জানিব লাগিব, চিনাক্ত কৰিব লাগিব আৰু এই পৰ্যায়সমূহৰ মাজেৰে পৰিৱৰ্তন কেনেকৈ হয় সেয়া বুজিব লাগিব। এই অধ্যায়ত আমাৰ জীৱনৰ সেই পৰ্যায়সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব, যিবোৰ আপোনাৰ বাবে কেৱল আকৰ্ষণীয়ই নহয় আৰু অধ্যয়নৰ বাবেও ৰোমাঞ্চকৰো হ'ব।

২.৩ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাস

মানৱ বিকাশ এক স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়া। আমাৰ প্ৰতিজনেই এই প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত আৰু নিয়ন্ত্ৰিত হৈ আছে। মানৱ বিকাশৰ স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়াক আমি অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰো। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান হৈছে মানৱ বিকাশৰ এক বৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন। সেয়েহে ইয়াক মানৱ বিকাশ মনোবিজ্ঞান বুলিও কোৱা হয়। পূৰ্বৰ অধ্যায়ত ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা অনুসৰি প্ৰথম অৱস্থাত বিকাশ মনোবিজ্ঞানক শিশু মনোবিজ্ঞান বুলি কোৱা হৈছিল কাৰণ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান মূলতঃ শিশু আৰু কিশোৰ-কিশোৰীৰ বিকাশৰ সৈতে জড়িত আছিল। পিছলৈ ইয়াৰ কাঠামোৰ অধীনত প্ৰাপ্তবয়স্ক বিকাশ আৰু বাৰ্ধক্যই অধিক গুৰুত্ব লাভ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান নামেৰে জনাজাত হয়। মানৱ বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাটো জীৱবিজ্ঞান, সমাজবিজ্ঞান, নৃতত্ত্ব, শিক্ষা, চিকিৎসা আদি বহুতো শাখাৰ ক্ষেত্ৰ। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে ব্যক্তিৰ মানসিক কাৰ্যকলাপৰ পৰিৱৰ্তন অধ্যয়ন কৰে যিবোৰ তেওঁৰ গোটেই জীৱনকালত ঘটে।

যদি আমি বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ ঐতিহাসিক পটভূমি বিচাৰি উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰো তেন্তে কনফুচিয়াছ (৫৫১-৪৭৯ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব), প্লেটো (৪২৭-৩৪৭ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব), আৰু এৰিষ্টটল (৩৮৪-৩২২ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব)ৰ নাম মনত ৰাখিব লাগিব। তেওঁলোকৰ চহকী মানসিক অধ্যয়ন পৰম্পৰাৰ জৰিয়তে তেওঁলোকে মানৱ বিকাশৰ অধ্যয়নত অৰিহণা যোগাইছিল। সোতৰ শতিকাত জন এমোছ কমেনিয়াছে দৃঢ়ভাৱে অনুভৱ কৰিছিল যে শিশুসকলক ভ্ৰূণ ভিত্তিক প্ৰাপ্তবয়স্ক হিচাপে নহয়, বৰঞ্চ তেওঁলোকৰ প্ৰয়োজনীয় শিশু স্বভাৱৰ ওপৰত অধ্যয়ন কৰা উচিত যাতে তেওঁলোকৰ সামৰ্থ আৰু পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে তেওঁলোকে কেনেদৰে মোকাবিলা কৰে সেই বিষয়ে বুজিব পাৰি। দাৰ্শনিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা জন লক (১৬৩২ -১৭০৪) আৰু জিন-জেক ৰুছ' (১৭১২-১৭৭৮)-এ পশ্চিমীয়া উন্নয়নৰ আলোচনাৰ সাধাৰণ আৰম্ভণিৰ বিন্দুবোৰ শিপাইছিল। সৰু শিশুৰ বিকাশৰ প্ৰথম বৈজ্ঞানিক অভিলেখ পেষ্টালোজিয়ে নিজৰ পুত্ৰ (সাড়ে তিনি বছৰীয়া)ৰ ওপৰত কৰিছিল আৰু ১৭৭৪ চনত এই অভিলেখ প্ৰকাশ পাইছিল।

মন কৰিবলগীয়া যে তেওঁৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ Emile ত Rousseau য়ে মানৱ জীৱনৰ তিনিটা পৰ্যায়ৰ বৰ্ণনা কৰিছে-Infants (কেঁচুৱা অৱস্থা) Puer (শৈশৱৰ অৱস্থা) আৰু মানৱ জীৱনৰ কৈশোৰকাল (Addecence)।

চাৰ্লছ ডাৰউইন (১৮০৯-১৮৮২)ৰ বিৱৰ্তন তত্ত্বই ইউৰোপীয় আৰু আমেৰিকান উভয়ৰে

বহুতো পশ্চিমীয়া বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানীৰ আৰম্ভণিৰ বিন্দু আছিল। ১৮৭৭ চনত প্ৰকাশিত ডাৰউইনৰ বিখ্যাত প্ৰবন্ধ —"Biographical Sketch of an infant" ত শিশুৰ আচৰণ আৰু বিকাশৰ বিশদ আৰু সযতনে পৰ্যবেক্ষণ কৰা হৈছিল। ইয়াৰ উপৰিও ডাৰউইনৰ ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য আৰু অভিযোজনৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়াটো বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদান হৈ পৰিছিল।

তদুপৰি, পিতৃ-মাতৃয়ে লিখা ,'শিশুৰ জীৱনী,' শিশুৰ বিকাশৰ বৰ্ণনাত্মক বিৱৰণী বুজিবলৈ প্ৰাৰম্ভিক প্ৰচেষ্টা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল, আৰু সেইবোৰ প্ৰায়ে পক্ষপাতদুষ্ট আছিল। জাৰ্মান দাৰ্শনিক ডাইট্ৰিচ টিডেমেন (১৭৪৮-১৮০৩) ক প্ৰথম শিশু জীৱনী (১৭৮৭) সৃষ্টি কৰাৰ কৃতিত্ব দিয়া হয়। শ বছৰৰ পাছত আন এজন জাৰ্মান জীৱবিজ্ঞানী উইলহেম প্ৰেয়াৰে (১৮৪১-১৮৯৭), পুত্ৰৰ প্ৰথম চাৰি বছৰৰ মানসিক বিকাশৰ বিশদ বিৱৰণ ৰাখিছিল। ১৮৮২ চনত তেওঁ এই ৰেকৰ্ডসমূহ ডাই ছিল আৰু ডেছ কিণ্ডেছ (শিশুৰ মন) নামেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল। বহু শিক্ষাবিদে ইয়াক বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ আৰম্ভণি হিচাপে এটা সুকীয়া শাখা ৰূপে চিহ্নিত কৰিব বিচাৰিছিল। আমেৰিকাৰ প্ৰাৰম্ভিক অধ্যয়নসমূহৰ ভিতৰত আটাইতকৈ পৰিচিত আৰু আটাইতকৈ পুংখানুপুংখ আছিল মিলিচেণ্ট শ্বিনৰ (১৮৫৮-১৯৪০) বায়'গ্ৰাফী অৰ এ বেবী, যিটো তেওঁৰ ভতিজীৰ জন্মৰ পৰা জীৱনৰ প্ৰথম বছৰলৈকে কৰা পৰ্যবেক্ষণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি লিখা হৈছিল।

বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ উত্থানত অৰিহণা যোগোৱা বহুতো প্ৰসংগভিত্তিক কাৰকৰ ভিতৰত শিশু অধ্যয়ন আন্দোলন আছিল আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ। এই আন্দোলনৰ উন্মেষ ঘটিছিল ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে। ই শিশুৰ কল্যাণৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল আৰু অন্যান্য বিষয়ৰ লগতে শিশু শ্ৰম আৰু বাধ্যতামূলক শিক্ষাৰ আইন প্ৰণয়ন কৰাত সহায় কৰিছিল। ইয়াৰ নেতৃত্ব জি ষ্টেনলি হলে গ্ৰহণ কৰিছিল। সেয়েহে তেওঁক শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনৰ পিতৃ হিচাপে গণ্য কৰা হয়। ১৮৯১ চনত হলৰ ডেভেলপমেণ্টেল চাইক'লজিৰ প্ৰথমখন আলোচনী পেডাগজিকেল চেমিনাৰী প্ৰকাশ কৰে, যাৰ নাম পিছলৈ জাৰ্নেল অৰ জেনেটিক চাইক'লজী নামেৰে নামাকৰণ কৰা হয়। ইয়াৰ উপৰিও এডোলেচেন্স (১৯০৪) আৰু চেনেচেন্স (১৯২২) তেওঁৰ বিকাশৰ দুখন উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ আছিল। তেওঁক 'আমেৰিকান ডেভেলপমেণ্টেল চাইক'লজিৰ পিতৃ' বুলিও কোৱা হয়।

১৯ শতিকাৰ বিকাশমূলক অধ্যয়নত অৰিহণা যোগোৱা মূল ব্যক্তিসকল হ'ল-জ্যঁ, পিয়াজেট, লেভ ভাইগটস্কি, জন ব'লবি, ৰাটছন, চিগমাণ্ড ফ্ৰয়েড, আৰ্নল্ড গেচেল। বিকাশ মনোবিজ্ঞানীসকলে বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ স্বাভাৰিক প্ৰক্ৰিয়াৰ ওপৰত অহৰহ অধ্যয়ন কৰি আছে আৰু ইয়াৰ পৰিসৰ দিনক দিনে বৃদ্ধি পাইছে। এটা শাখা হিচাপে ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে বৈজ্ঞানিক মনোবিজ্ঞানৰ আৱিৰ্ভাৱৰ কিছু সময়ৰ পিছতে ইয়াৰ উত্থান ঘটিছিল। ইয়াৰ পূৰ্বসূৰী পৰীক্ষামূলক মনোবিজ্ঞানৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ সূচনা কৰা পূৰ্বসূৰীবোৰতকৈ পৃথক আছিল।

জানি থোৱা ভাল

জার্মান জীৱবিজ্ঞানী উইলহেম প্রেয়াৰে (১৮৪১-১৮৯৭), পুত্রৰ প্রথম চাৰি বছৰৰ মানসিক বিকাশৰ বিশদ বিৱৰণ ৰাখিছিল। ১৮৮২ চনত তেওঁ ডাই ছিল ডেছ কিণ্ডেছ (শিশুৰ মন) নামেৰে ফলাফল প্রকাশ কৰে। বহু শিক্ষাবিদে ইয়াক বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ আৰম্ভণি হিচাপে এক সুকীয়া শাখা ৰূপে চিহ্নিত কৰিব বিচাৰিছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ ৰুছ'ৰ মতে তেওঁৰ এমিল গ্রন্থত উল্লেখ কৰা অনুসৰি বিকাশৰ পর্যায়সমূহ কি কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ বিকাশৰ ওপৰত লিখা ষ্টেনলি হলৰ বিখ্যাত গ্রন্থ দুখনৰ নাম লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ প্রথম বেবী বায়'গ্রাফ কোনে লিখিছিল?

.....

.....

২.৪ জীৱনকালৰ সংজ্ঞা আৰু ধাৰণা

মানৱ জীৱন নানান অভিজ্ঞতা আৰু অন্বেষণেৰে ভৰপূৰ। মানুহৰ জীৱন আৰম্ভ হয় গর্ভত গর্ভধাৰণৰ পৰা। ই এক পৰিৱর্তনশীল প্রক্রিয়া। গোটেই জীৱনত এজন ব্যক্তিয়ে আচৰণ আৰু ব্যক্তিত্বৰ সকলো মাত্রাতে সাধাৰণ আচৰণৰ বৈশিষ্ট্য প্রদর্শন কৰে। জীৱন-কাল হ'ল এনে এক ব্যক্তি এজনে ডাঙৰ হৈ অহাৰ সময়ত যি চলি থকা প্রক্রিয়াৰ মাজেৰে পাৰ হৈ যায়। ই কোনো জীৱৰ জন্ম আৰু মৃত্যুৰ মাজৰ সময়ছোৱা। জীৱনকাল বিকাশৰ অর্থ হ'ল গর্ভধাৰণৰ পৰা মৃত্যুলৈকে মানুহৰ বিকাশৰ সম্পূর্ণ প্রক্রিয়া। জীৱন-কালৰ ধাৰণাটোৱে এনে ব্যক্তিৰ অস্তিত্বক বুজায় যাৰ এটা নির্দিষ্ট আৰম্ভণি আৰু অন্ত থাকে। মানুহে সন্মুখীন হোৱা সকলো শাৰীৰিক, জ্ঞানমূলক, আৱেগিক আৰু সামাজিক পৰিৱর্তন বুজিবলৈ ই এক সামগ্রিক দৃষ্টিভংগী। জীৱনকালৰ অর্থ হ'ল কেৱল কোনো বিশেষ পৰিৱেশত বা নির্দিষ্ট পৰিস্থিতিত ব্যক্তিৰ অস্তিত্বৰ গড় সময়।

জীৱনকালৰ বিকাশে গর্ভধাৰণৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা আৰু ব্যক্তিৰ জীৱনচক্রৰ মাজেৰে চলি থকা পৰিৱর্তনৰ আর্হিক বুজায়। জীৱনকালৰ বিকাশক বয়সৰ লগত সংগতি ৰাখি অগ্রগতিৰ সৈতে জড়িত পদ্ধতিগত, ব্যক্তিৰ ভিতৰত পৰিৱর্তন হিচাপে সংজ্ঞায়িত কৰিব পাৰি। কার্যকলাপৰ

স্তৰক জড়িত কৰি উন্নয়ন অব্যাহত আছে।

বাল্টেছ, (১৯৮৭)ৰ মতে, Life-span developmental psychology is the field of psychology that involves the examination of both constancy and change in human behavior across the entire life span, that is, from conception to death জীৱন-কাল বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ সেই ক্ষেত্ৰ য'ত সমগ্ৰ জীৱনকালত অর্থাৎ গৰ্ভধাৰণৰ পৰা মৃত্যুলৈকে মানুহৰ আচৰণৰ স্থিৰতা আৰু পৰিৱৰ্তন দুয়োটাৰে পৰীক্ষা জড়িত হৈ থাকে।

এডুকেচনেল ফাউণ্ডেশ্যন (২০০১)ৰ মতে, life span development is a process beginning at conception that continues until death. The progression initiates with the emergence of a fetus from a one-celled organism. As the unborn child enters the world, the environment in which the child exists begins to influence the child's development আয়ুসকালৰ বিকাশ হৈছে গৰ্ভধাৰণৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা এক প্ৰক্ৰিয়া যিটো মৃত্যুৰ আগলৈকে চলি থাকে। এককোষী জীৱৰ পৰা ভ্ৰূণৰ উত্থানৰ লগে লগে এই অগ্ৰগতি আৰম্ভ হয়। গৰ্ভস্থ শিশুৱে পৃথিৱীত প্ৰৱেশ কৰাৰ লগে লগে শিশুটিৰ অস্তিত্বৰ পৰিৱেশে শিশুৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলাবলৈ আৰম্ভ কৰে।

জীৱনকালৰ বিকাশত জ্ঞানৰ ক্ৰমান্বয়ে সঞ্চয়ৰ জৰিয়তে বিকাশ কিমান পৰিমাণে হয় বনাম বিকাশৰ দৰে পৰ্যায়, বা শিশুৰ জন্মগত মানসিক গঠন বনাম অভিজ্ঞতাৰ জৰিয়তে শিক্ষণৰ দৰে বিষয় আদি বিষয়সমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়।

২.৫ জীৱনকালৰ পৰ্যায়সমূহ

মানৱ বিকাশৰ সময়ছোৱা গৰ্ভধাৰণৰ পৰা জীৱনৰ শেষলৈকে জীৱনকালত বিস্তৃত হৈ থাকে। জীৱনকালৰ মাজেৰে মানুহৰ বিকাশ পৰ্যায়ক্ৰমে হয়। যেতিয়া আমি সমগ্ৰ জীৱনকালৰ পৰিৱৰ্তনৰ ক্ৰম পৰীক্ষা কৰোঁ তেতিয়া আমি জীৱনৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ত বহল আৰ্হি বিচাৰি পাওঁ। এই পৰ্যায়সমূহ কিছুমান প্ৰধান বৈশিষ্ট্যৰ দ্বাৰা চিহ্নিত বিকাশৰ বহল আৰ্হি। বিকাশৰ প্ৰতিটো পৰ্যায়তে এজন ব্যক্তিয়ে সাধাৰণ সামৰ্থ, আচৰণৰ আৰ্হি আৰু বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ কাৰ্যকলাপৰ ধৰণ দেখুৱায়। প্ৰতিটো সময়ছোৱাত ব্যক্তিজনে সম্পন্ন কৰিবলগীয়া কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম থাকে আৰু কামবোৰৰ সফলতা বা সম্পূৰ্ণতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি বিকাশৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়লৈ গতি কৰা হয়।

বিভিন্ন তত্ত্বই বিকাশৰৰ এটা স্তৰৰ পৰা পৰৱৰ্তী স্তৰলৈ গতি কেনেকৈ হয় তাৰ সংজ্ঞা দিবলৈ চেষ্টা কৰে। শিক্ষাবিদ আৰু মনোবিজ্ঞানীসকলে ব্যক্তিৰ জীৱন-কালৰ বিকাশৰ পৰ্যায়সমূহ বৰ্ণনা কৰাৰ বিভিন্ন উপায়ৰ কথা আঙুলিয়াই দিছে। মানৱ পৰ্যায়ৰ শ্ৰেণীবিভাজনৰ সন্দৰ্ভত মনোবিজ্ঞানীসকলৰ মতামত ভিন্ন। কোনোৱে ইয়াক পাঁচটা পৰ্যায় বুলি ন্যায্যতা প্ৰদান কৰে, আনহাতে আন কোনোৱে বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি জীৱনকালক ন বা সাতটা

পর্যায় হিচাপে শ্রেণীভুক্ত কৰিব বিচাৰে। ইয়াত আমি বিখ্যাত মনোবিজ্ঞানী বা চিন্তাবিদসকলে শ্রেণীভুক্ত কৰা অনুসৰি জীৱনৰ কিছুমান শ্রেণীবিভাজন আগবঢ়াইছো—

ক) ৰুছ'ৰ বিকাশৰ পর্যায়সমূহৰ শ্রেণীবিভাজন ঃ

বিকাশৰ পর্যায়সমূহ চিহ্নিত কৰাৰ আটাইতকৈ প্রাচীন প্রচেষ্টা ৰুছ'ই কৰিছিল। তেওঁ ব্যক্তিৰ বিকাশক তলত দিয়া ধৰণে চাৰিটা পর্যায়ত ভাগ কৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল-

আয়ুসকালৰ পর্যায়সমূহ ঃ

১) ! শিশুকাল - ১ৰ পৰা ৫ বছৰ

২) ! শৈশৱকাল - ৫ৰ পৰা ১২ বছৰৰ ভিতৰত

৩) ! প্রাক-কিশো�ৰকাল - ১২ৰ পৰা ১৫ বছৰ

৪) ! কৈশো�ৰকাল - ১৫ৰ পৰা ২০ বছৰ

খ) ই.এইচ. এৰিক্সনৰ মানৰ বিকাশৰ আঠটা পর্যায় ঃ

বিখ্যাত মনোবিশ্লেষক এৰিক্সনে তেওঁৰ মনোসামাজিক বিকাশৰ তত্ত্বৰ ভিত্তিত মানৰ বিকাশক আঠটা পর্যায়ত ভাগ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। আঠটা পর্যায় হ'ল—

আয়ুসকালৰ পর্যায়সমূহ

প্রথম পর্যায় ঃ কেঁচুৰাকাল	-	জন্মৰ পৰা ডেৰ বছৰলৈকে
দ্বিতীয় পর্যায় ঃ শিশুকাল	-	ডেৰ বছৰৰ পৰা -৩ বছৰ
তৃতীয় পর্যায় ঃ প্রাক-বিদ্যালয়কাল	-	৩-৬ বছৰ
চতুর্থ পর্যায় ঃ বিদ্যালয়কাল	-	বয়স ৬-১২ বছৰ
পঞ্চম পর্যায় ঃ কৈশোৰকাল	-	১২-২০ বছৰ
ষষ্ঠ পর্যায় ঃ প্রাথমিক প্রাপ্তবয়স্কতা	-	২০ ৰ পৰা ৪৫ বছৰ
সপ্তম পর্যায় ঃ মধ্য প্রাপ্তবয়স্ক	-	৪৫ৰ পৰা ৬৫ বছৰ
অষ্টম পর্যায় ঃ পিছৰ প্রাপ্তবয়স্কতা	-	৬৫ বছৰৰ পৰা

গ) মানৰ বিকাশৰ ওপৰত চেলিৰ শ্রেণীবিভাজন ঃ

চেলিয়ে মানুহৰ আয়ুসকালৰ বিকাশক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিছিল-

জীৱনকালৰ পর্যায়সমূহ

১ শিশুকাল	-	১১ ৰপৰা ৫ বছৰ
২ শৈশৱকাল	-	৫ ৰ পৰা ১২ বছৰ
৩ কৈশোৰকাল	-	১২ ৰ পৰা ১৮ বছৰ

ঘ) জেমছ ৰছৰ শ্রেণীবিভাজন ঃ

জেমছ ৰছে মানৰ বিকাশক তলত দিয়া পাঁচটা পর্যায়ত শ্রেণীভুক্ত কৰিছিল-

জীৱন-কালৰ পর্যায়

১ শিশুকাল	-	জন্মৰ পৰা ৩ বছৰলৈকে
২ প্রাথমিক শৈশৱকাল	-	৩ ৰ পৰা ৬ বছৰ

৩ পিছৰ শৈশৱকাল - ৬ ৰ পৰা ১২ বছৰ

৪ কৈশোৰকাল - ১২ ৰ পৰা ১৮ বছৰ

৫ প্ৰাপ্তবয়স্ককাল - ১৮ বছৰৰ পিছৰ

ঙ) জ্যঁ পিয়াজেৰ বিকাশৰ পৰ্যায়সমূহ ঃ

পিয়াজে এজন চুইজাৰলেণ্ডৰ শিক্ষাবিদ। তেওঁৰ জৈৱিক পটভূমিৰ বাবেই মানৰ জ্ঞানমূলক বিকাশৰ আৰম্ভণিৰ সন্ধান কৰিছিল আৰু মানৰ বৌদ্ধিক বিকাশক চাৰিটা বিকাশৰ পৰ্যায়ত শ্ৰেণীভুক্ত কৰিছিল -

জীৱন-কালৰ পৰ্যায়সমূহ

১) ঃসংবেদনশীল-সঞ্চালন পৰ্যায় - জন্মৰ পৰা দুবছৰলৈকে

২) ঃ প্ৰাক-কাৰ্যকৰী পৰ্যায় - ২ বছৰৰ পৰা ৭ বছৰ

৩) মূৰ্ত কাৰ্যকৰী পৰ্যায় - ৭ ৰ পৰা ১১ বছৰ

৪) ঃআনুষ্ঠানিক কাৰ্যকৰী পৰ্যায় - ১২ ৰ পৰা ১৫ বছৰ

চ) ড° আৰ্নেষ্ট, মানৰ জীৱনৰ বিকাশমূলক স্থানৰ ওপৰত শ্ৰেণীবিভাজন ঃ

জীৱন-কালৰ পৰ্যায় সময়সীমা

১) ঃ শিশু - ১১ পৰা ৫ বছৰ

২) ঃ শৈশৱৰ শেষৰ ফালৰকাল - ৬ৰ পৰা ১২ বছৰ

৩) ঃ কৈশোৰকাল - ১২ৰ পৰা ১৮ বছৰ

৪) ঃ পৰিপক্কতা - ১৮ বছৰৰ পৰা

এইদৰে আমি দেখিবলৈ পাওঁ যে মানুহৰ আয়ুসকালৰ শ্ৰেণীবিভাজনত তাৰতম্য আছে। মনোবিজ্ঞানীসকলে বিভিন্ন বিকাশৰ মাত্ৰা আৰু বৈশিষ্ট্যৰ ভিত্তিত মানৰ বিকাশৰ শ্ৰেণীবিভাজন কৰিছে। প্ৰতিটো পৰ্যায়ৰ অন্তৰ্গত কিছুমান সাধাৰণ বিকাশ বা ব্যৱহাৰিক বৈশিষ্ট্য থাকে। মানৰ জীৱই তেওঁৰ শৰীৰ আৰু আচৰণত অদ্ভুত পৰিমাণগত আৰু গুণগত পৰিৱৰ্তন দেখুৱায় যাৰ সহায়ত আমি ক'ব পাৰো যে এজন ব্যক্তি কিমান বিশেষ বয়সত তেওঁৰ জীৱনৰ এটা নিৰ্দিষ্ট পৰ্যায়ৰ অন্তৰ্গত। বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াত জৈৱিক, জ্ঞানমূলক আৰু সামাজিক-আৱেগিক প্ৰক্ৰিয়াৰ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ জড়িত হৈ থাকে। আমাৰ উন্নত বুজাবুজি আৰু সুবিধাজনক আলোচনাৰ বাবে ব্যক্তিৰ আয়ুস বৃদ্ধি আৰু বিকাশ অনুসৰি তলত দিয়া সাধাৰণ পৰ্যায়সমূহত ভাগ কৰা হয়-

প্ৰথম পৰ্যায় ঃ প্ৰাক্ প্ৰসৱ পৰ্যায়ৰ সময় (গৰ্ভধাৰণৰ পৰা জন্মলৈকে)

দ্বিতীয় পৰ্যায় ঃ নৱ-প্ৰসৱৰ সময় (জন্মৰ পৰা ১০-১৪ দিনলৈকে)

তৃতীয় পৰ্যায় ঃ শিশুকাল (দুসপ্তাহৰ পৰা ২ বছৰলৈ)

চতুৰ্থ পৰ্যায় ঃ প্ৰাথমিক শৈশৱ (২ বছৰৰ পৰা ৬ বছৰ)

পঞ্চম পৰ্যায় ঃ শেহতীয়া শৈশৱ কাল (৬ বছৰৰ পৰা ১২-১৩ বছৰ)

ষষ্ঠ পৰ্যায় ঃ কৈশোৰ (১২ বছৰৰ পৰা ১৮ বছৰলৈ)

সপ্তম পৰ্যায় ঃ প্ৰাপ্তবয়স্কতা (১৮ বছৰৰ পৰা ৬০ বছৰ)

অষ্টম পর্যায় ঃ বার্ধক্য বা বার্ধক্য (৬১ বছৰৰ পৰা মৃত্যুলৈকে)

জীৱনৰ পর্যায়সমূহৰ বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা কৰা যাওক-

প্রথম পর্যায় ঃ প্রাক-প্রসৱ পর্যায় (গর্ভধাৰণৰ পৰা জন্মলৈকে)

প্রাক-প্রসৱ পর্যায়ক জন্মৰ আগৰ বিকাশৰ সময়ছোৱাক বুজায়। গর্ভধাৰণৰ সময়ৰ পৰা জন্মলৈকে বিস্তৃত সময়ছোৱা। এই সময়সীমা প্রায় ২৮০ দিনলৈকে থাকে। এই সময়ছোৱাত বিকাশ অত্যন্ত দ্রুত। ই মূলতঃ শাৰীৰিক আৰু শৰীৰৰ সকলো গঠনৰ বৃদ্ধিৰে গঠিত। প্রাথমিক মানসিক বিকাশৰ প্রসংগ অনুসন্ধান কৰা মনোবিজ্ঞানীসকলৰ বাবে প্রসৱৰ পূর্বৰ বিকাশ আগ্রহৰ বিষয়। এই সময়ছোৱাত ব্যক্তিৰ বিকাশ ঘটে একক কোষৰ পৰা সম্পূর্ণ বিকশিত জীৱলৈ। গর্ভধাৰণৰ পৰা শিশু জন্মলৈকে হোৱা বিকাশে প্রসৱৰ পূর্বৰ পর্যায় গঠন কৰে যদিও গর্ভধাৰণৰ ২৮০ দিনৰ পিছত শিশুৰ জন্ম নহয়। জৈৱিকভাৱে ভ্রূণ জন্ম প্রক্রিয়াৰ বাবে সাজু হ'বলৈ গর্ভধাৰণৰ পৰা প্রায় ২৬৬ দিন সময় লাগে। তাৰ পিছত যিকোনো সময়তে স্বাভাৱিক শিশুৰ প্রকৃত জন্ম হ'ব পাৰে। মানুহৰ প্রসৱৰ পূর্বৰ বিকাশক তিনিটা পৃথক পর্যায়ত চোৱা হয়-

১) জীবাণু পর্যায় ঃ এই সময়ৰ পৰিসৰ গর্ভধাৰণৰ পৰা ২ দুসপ্তাহলৈকে।

২) অঙ্কুৰ পর্যায় ঃ এই সময়ৰ পৰিসৰ তিনি সপ্তাহৰ পৰা আঠ সপ্তাহলৈকে।

৩) ভ্রূণৰ পর্যায় ঃ এই সময়ৰ পৰিসৰ ৯ সপ্তাহৰ পৰা জন্মৰ সময়লৈকে ।

এই সময়ছোৱাৰ বিষয়ে বিতংভাৱে ৫ নং অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব।

দ্বিতীয় পর্যায় ঃ নৱ-প্রসৱৰ সময় (জন্মৰ পৰা ১০-১৪ দিনলৈকে)

এই সময়ছোৱাক নৱজাতক বা নৱজাতকৰ স্তৰ বুলি কোৱা হয়। এই সময়ছোৱাত এটা কেঁচুৱাই মাতৃৰ শৰীৰৰ বাহিৰৰ সম্পূর্ণ নতুন পৰিৱেশৰ লগত খাপ খুৱাবলৈ চেষ্টা কৰে। এই পর্যায়ত জীৱটোৱে বাহ্যিক জগতৰ সৈতে হোৱা সংস্পর্শৰ দ্বাৰা সংবেদনশীল গতিশীল বিকাশৰ জৰিয়তে সামঞ্জস্য স্থাপন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে।

এই সময়ছোৱাৰ বিশদ বিৱৰণ ৫ আৰু ৬ নং অধ্যায়ৰ পিছৰ অংশত আলোচনা কৰা হ'ব।

তৃতীয় পর্যায় শিশুকাল (দুসপ্তাহৰ পৰা ২ বছৰলৈ)

কেঁচুৱাৰ অৱস্থাক শিশুকাল বুলিও কোৱা হয়। জন্মৰ পৰা শিশুৱে কথা ক'বলৈ আৰম্ভ নকৰালৈকে তেওঁলোকক কেঁচুৱা বুলি কোৱা হয়। ইংৰাজী শব্দ, infant লেটিন, শব্দ-infans ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে যাৰ অর্থ হ'ল কথা ক'ব নোৱাৰা। যেতিয়া মানুহৰ শিশুৱে খোজ কাঢ়িবলৈ শিকে তেতিয়া 'টোডলা'ৰ শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হয়। দুসপ্তাহৰ পৰা দুবছৰলৈকে জীৱনৰ শিশু অৱস্থা। শিশুকালৰ সময়ছোৱাত বিশুদ্ধভাৱে প্রতিফলিত কার্যক্ষম জীৱৰ পৰা মানসিক জীৱলৈ পৰিৱর্তন ঘটে। প্রথমতে কেঁচুৱাবোৰ সম্পূর্ণ অসহায় হৈ থাকে আৰু প্রথম ছয় সপ্তাহত সি/তাই বেছিভাগ সময় শুই থাকে। যেতিয়া তাই সাৰ পায়, তেতিয়া অৱশ্যে তেওঁ নিজকে পৰিৱেশৰ সৈতে সি সক্রিয় পাৰস্পৰিক ক্রিয়া-কলাপত নিয়োজিত কৰে। এই পাৰস্পৰিক ক্রিয়াই কেঁচুৱাৰ মানসিক আৰু সামাজিক বিকাশক উদ্দীপিত কৰাৰ কাম কৰে। লাহে লাহে কেঁচুৱাই নিজৰ

পেশীবোৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ শিকে যাতে তেওঁ ক্ৰমান্বয়ে আত্মনিৰ্ভৰশীল হ'ব পাৰে। শিশুকাল হ'ল সেই সময, য'ত তেওঁ নিজৰ শৰীৰৰ গতিবিধিৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ লাভ কৰে আৰু তেওঁ কথা ক'বলৈ শিকে। এই সময়ছোৱাৰ সবিশেষ ৭ নং অধ্যায় আৰু ৮ নং অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব।

চতুৰ্থ পৰ্যায় ঃ প্ৰাথমিক শৈশৱকাল (২ বছৰৰ পৰা ৬ বছৰ)

প্ৰাথমিক শৈশৱক প্ৰাক-বিদ্যালয় পৰ্যায় বুলিও কোৱা হয়। ল'ৰা-ছোৱালী যেতিয়া প্ৰাক-স্কুললৈ যায় তেতিয়া তেওঁলোকে নিজৰ সামাজিক সম্পৰ্কে বহল কৰে আৰু চৌপাশৰ লোকৰ সৈতে অধিক নিয়োজিত হয়। বহলভাৱে ই ২ বছৰৰ পৰা ৬ বছৰৰ সময়ছোৱা সামৰি লয়। এই সময়ত শিশুসকল চলন্ত হৈ পৰে, তেওঁ যত্ন লোৱা আৰু পৰিয়ালৰ বাহিৰেও নিজৰ কাম-কাজৰ ক্ষেত্ৰখন বহল কৰিবলৈ সক্ষম হয়। বহল সমাজ আৰু পৰিৱেশৰ সৈতে পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে শিশুৱে উপযুক্ত সামাজিক আচৰণৰ নিয়ম শিকে আৰু মানসিক ক্ষমতা গঢ়ি তোলে যিয়ে তেওঁক আনুষ্ঠানিক স্কুলীয়া শিক্ষাৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰে। শিশুৱে চুটি বাক্য ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু নিজৰ চৌপাশ অন্বেষণ আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ শিকে। শিশুৱে অবিৰতভাৱে প্ৰশ্ন কৰে, নিজৰ সমনীয়া গোটৰ লগত বন্ধুত্ব গঢ়ি তোলে। সেয়েহে এই সময়ছোৱাক প্ৰি-গেং বয়স বুলিও কোৱা হয়। এই পৰ্যায়ৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে বিতংভাৱে ৯ নং অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব।

পঞ্চম পৰ্যায় ঃ শৈশৱৰ শেষৰ পৰ্যায় (৬ বছৰৰ পৰা ১২-১৩ বছৰ)

এইয়া আনুষ্ঠানিক স্কুলীয়া বয়স। এই সময়ছোৱাত ঘৰৰ পৃথিৱীৰ পৰা স্কুল আৰু সমনীয়াৰ জগতলৈ পৰিৱৰ্তনৰ জৰিয়তে শিশুৰ বিকাশ ঘটে। শিশুৱে বস্তু বনাবলৈ শিকে, সঁজুলি ব্যৱহাৰ কৰে আৰু সম্ভাব্য সম্পদ হ'বলৈ দক্ষতা আহৰণ কৰে। শিশুৱে তেওঁলোকৰ সাফল্যৰ বিষয়ে বাহিৰৰ মানুহৰ পৰা মতামত লাভ কৰে। এই পৰ্যায়ৰ প্ৰধান বিকাশ হৈছে বন্ধুত্ব গঢ়ি তোলা আৰু সামাজিকৰণ। এই পৰ্যায়ত বৃদ্ধি অধিক ক্ৰমান্বয়ে হয় আৰু যৌৱনকাললৈকে শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনৰ হাৰ লেহেমীয়া হয়। প্ৰায় ১২-১৩ বছৰ বয়সত পুনৰ বৃদ্ধি দ্ৰুত হয়। এই পৰ্যায়ৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে বিতংভাৱে দশম অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব।

ষষ্ঠ পৰ্যায় ঃ কৈশোৰকাল (১২ বছৰৰ পৰা ১৮ বছৰলৈ)

এইটোৱেই হৈছে শৈশৱৰ পৰা প্ৰাপ্তবয়স্কলৈকে সংক্ৰমণকাল। কৈশোৰকাল, যৌৱনকালৰ আৰম্ভণিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি প্ৰাপ্তবয়স্ক আহৰণ কৰাৰ সময়ছোৱা। ইংৰাজী শব্দ-Adolescence লেটিন শব্দ– adolescere ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে যাৰ অৰ্থ হৈছে যে— to grow বা to grow to maturity। সেইবাবেই কৈশোৰ শব্দটোৰ সাৰমৰ্ম হৈছে বৃদ্ধি আৰু এই অৰ্থতে ই ব্যক্তিৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰায় সকলো দিশতে তীব্ৰ বৃদ্ধিৰ পৰিৱৰ্তনৰ সময়ছোৱাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে; ব্যক্তিৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত। যৌৱনকালত ব্যক্তিৰ যৌন পৰিপক্কতা আৰু প্ৰজনন ক্ষমতাৰ আৰম্ভণি হয়। তেনেদৰেই যৌন পৰিপক্কতাৰ সংঘটনৰ লগে লগে কৈশোৰ আৰম্ভ হয়।

এই সময়ছোৱাত যৌন পৰিপক্কতা দেখা যায়। পিছৰ কৈশোৰকালত বিষম যৌনতাৰ

আগ্রহ আৰু ব্যক্তিগত চেহেৰাৰ প্রতি চিন্তা আৰু আনৰ ওপৰত ভাল ছাপ পেলোৱাৰ ইচ্ছা বাঢ়ি যায়। এই সময়ছোৱাত ঘৰতকৈ সমনীয়া গোটৰ প্রভাৱ বেছি আৰু তেওঁলোকে স্বাধীনতাৰ কামনা কৰে। এই সময়ছোৱাত ব্যক্তিজন প্রাপ্তবয়স্ক আৰু পাৰিবাৰিক জীৱনৰ বাবে সাজু হৈ উঠে। এই সময়ছোৱা ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক পৰিচয় গঠন আৰু নৈতিক উদ্দেশ্য আৰিষ্কাৰৰ বাবে জনাজাত। কৈশোৰ হৈছে সেই পর্যায় য'ত বুদ্ধিমত্তা প্রদর্শনৰ যুক্তিসংগত ৰূপত অস্তিত্ব লাভ কৰে। এই পর্যায়ৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে বিতংভাৱে ১৩ নং অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব।

সপ্তম পর্যায় ঃ প্রাপ্তবয়স্ককাল (১৮ বছৰৰ পৰা ৬০ বছৰ)

এইটোৱেই হৈছে জীৱন-কালৰ সম্পূর্ণ পৰিপক্কতাৰ পর্যায়। পৰিচয় বনাম ভূমিকা বিভ্রান্তিৰ অন্ত পৰে এই পর্যায়তে। বন্ধুত্ব আৰু প্রেম দুয়োটাতে কেনেকৈ অন্তৰংগ সম্পর্ক গঢ়ি তুলিব পাৰি সেই বিষয়ে ব্যক্তিজনে সঠিকভাৱে শিকে। এই দক্ষতাৰ বিকাশ অন্য পর্যায়ৰ সমাধানৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। ডেকা প্রাপ্তবয়স্কজন বিবাহিত পৰিয়ালৰ ব্যক্তিৰ ভূমিকা গ্রহণ কৰি আৰু অন্তৰংগ সামাজিক আৰু যৌন সম্পর্ক গঢ়ি তুলি সম্পূর্ণ কার্যক্ষম সামাজিক সত্তা হৈ পৰে। যদিও কৈশোৰৰ শেষৰফালে শাৰীৰিক বিকাশৰ বেছিভাগেই শেষ হৈ যায়, তথাপিও প্রাপ্তবয়স্ক কালৰ প্রাৰম্ভিক অংশত কিছু বিকাশ ঘটে।

প্রাপ্তবয়স্কৰ পিছৰ অংশ যিটোক প্রায়ে মধ্য প্রাপ্তবয়স্ক বুলি কোৱা হয়, ই ৪০ৰ পৰা ৬০ বছৰৰ ভিতৰৰ সময়ছোৱাক বুজায়। এই সময়ছোৱাত মধ্যবয়সীয়াসকলে উৎপাদনশীলতা আৰু স্থবিৰতাৰ মাজত সংঘাতৰ সন্মুখীন হয়। তেওঁলোকে হয়তো পৰৱর্তী প্রজন্ম আৰু নিজৰ সমাজলৈ অৰিহণা যোগোৱাৰ অনুভৱ অনুভৱ কৰে। শাৰীৰিকভাৱে মধ্যবয়সীয়াসকলে পেশীৰ শক্তি, প্রতিক্রিয়াৰ সময়, সংবেদনশীল তীক্ষ্ণতা হ্রাস পোৱাৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰে। বিশেষকৈ মহিলাসকলৰ ৰজোনিবৃত্তি আৰু ইষ্ট্রজেন হৰম'ন তীব্রভাৱে হ্রাস পায়। মধ্য বয়সক পাৰিবাৰিক জীৱনৰ "Shrinking circle stage" বুলি কোৱা হয় কাৰণ এই সময়ত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ পৰিৱর্তন হ'ল একেখন চালিৰ তলত বসবাস কৰা পৰিয়ালৰ সদস্যৰ সংখ্যা হ্রাস।

অষ্টম পর্যায় ঃ বার্ধক্য বা বার্ধক্যকাল (৬১ বছৰৰ পৰা মৃত্যুলৈকে)

৬০ বছৰৰ পৰা মৃত্যুলৈকে জীৱনৰ সময় হৈছে বার্ধক্যৰ সময়। বর্তমানৰ ব্যৱস্থাত আয়ুস বৃদ্ধি আৰু কর্মকাল দীঘলীয়া হোৱাৰ লগে লগে বার্ধক্যৰ প্রকৃত অনুভৱৰ আৰম্ভণি পলম হয়। এই সময়ছোৱাত মানুহে সততা বনাম হতাশাৰ মাজত সংঘাতৰ সন্মুখীন হয়। ই নিজৰ জীৱনক প্রতিফলিত কৰিলে সাফল্য বা বিফলতাৰ অনুভৱক বুজায়। সক্রিয় কর্মজীৱনৰ পৰা অৱসৰ লোৱাৰ উপৰিও বৃদ্ধসকলে আন বহুতো প্রত্যাহ্বানৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলগীয়া হয় যেনে নিজৰ শাৰীৰিক স্থিৰতা হ্রাস পোৱা, অসুস্থতা, স্বামী/পত্নী হেৰুৱাই নিসংগতালৈ লৈ যোৱাকে ধৰি পৰিয়ালৰ প্রিয় আৰু ওচৰৰ মানুহৰ মৃত্যু। বয়সৰ লগত জড়িত মৃত্যু আৰু অন্যান্য প্রত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'বলৈ বৃদ্ধসকলে প্রস্তুতি চলোৱাৰ ধৰণত ব্যক্তিগতভাৱে ব্যাপক ভিন্নতা আছে। বৃদ্ধ বয়সত বিনোদনমূলক কাম-কাজৰ পৰিৱর্তন স্বাস্থ্য আৰু মানসিক অৱস্থাৰ পৰিৱর্তনৰ

বাবেই হয়।

ব্যক্তিৰ বিকাশ জীৱনৰ এই উল্লেখিত পর্যায়সমূহৰ ভিতৰতে ঘটে। বিকাশ হৈছে এক অবিৰত প্রক্রিয়া। ই প্রসৱৰ পূর্বৰ সময়ৰ পৰা আৰম্ভ হৈ ব্যক্তিৰ মৃত্যুৰ আগলৈকে চলি থাকে। প্রতিটো পর্যায় বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য আৰু ক্রমৰ ক্ষেত্রত অনন্য। বিকাশৰ প্রতিটো পর্যায়তে ব্যক্তিগত পার্থক্য অতি সাধাৰণ। পৰৱর্তী অধ্যায়বোৰে আপোনাক এই পর্যায়সমূহৰ গভীৰতালৈ যাবলৈ সহায় কৰিব আৰু গর্ভৰ পৰা সমাধিলৈকে চলি থকা মানুহৰ সুন্দৰ যাত্রাক বুজিবলৈ সহায় কৰিব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ জীৱন-কালৰ বিকাশৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ জ্যাঁ পিয়াজে শ্রেণীভুক্ত কৰা বিকাশৰ পর্যায়সমূহ কি কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক—

ক) ইংৰাজী শব্দ Infant ..... শব্দৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছিল।

খ) ইংৰাজী শব্দ Adolescence .....শব্দৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছিল।

গ) মধ্যযুগক ..... বুলি কোৱা হয়।

২.৫.১ মানৱ বিকাশৰ নীতি

বিকাশ হৈছে ব্যক্তিৰ পৰিৱর্তন অনাৰ এক নিৰন্তৰ লগতে পদ্ধতিগত প্রক্রিয়া। বিকাশ অতি সহজে সংগঠিত নহয়। ই কিছুমান পদ্ধতি অনুসৰণ কৰে। যদি আপুনি জানিব বিচাৰে যে জীৱনকালৰ বিভিন্ন পর্যায়ৰ মাজেৰে ব্যক্তিৰ বিকাশৰ পৰিৱর্তন কেনেকৈ হয়, তেন্তে আপুনি ইয়াৰ পদ্ধতিসমূহ জানিব লাগিব। বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ নীতিৰ জ্ঞানে আপোনাক প্রক্রিয়াটোৰ সৈতে ভালদৰে ই পৰিচিত হ'বলৈ সহায় কৰিব-

১) **অবিৰত বিকাশৰ নীতি ঃ** প্রথমতে বিকাশ হৈছে এক অবিৰত প্রক্রিয়া। বিকাশে ধাৰাবাহিকতাক অনুসৰণ কৰে। গর্ভৰ পৰা সমাধিলৈ যোৱা আৰু কেতিয়াও বন্ধ নোহোৱা এক প্রক্রিয়া। ক্ষুদ্র কোষৰ পৰা জীৱন আৰম্ভ কৰা ব্যক্তিয়ে বিভিন্ন মাত্রাত বিকাশৰ এক অবিৰত ধাৰাৰে নিজৰ শৰীৰ, মন আৰু ব্যক্তিত্বৰ অন্যান্য দিশসমূহৰ বিকাশ ঘটায়।

২) **পৰিৱর্তনৰ নীতি ঃ** ব্যক্তিৰ জীৱন গতিশীল প্রকৃতিৰ। ই কেতিয়াও স্থিৰ নহয়। গর্ভধাৰণৰ মুহূর্তৰ পৰা মৃত্যুৰ সময়লৈকে ইয়াৰ বহুতো পৰিৱর্তন ঘটে। মানৱ

বিকাশৰ প্ৰতিটো পৰ্যায়তে পৰিৱৰ্তন ঘটে।

৩) **বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ হাৰ একে নহয় ঃ** যদিও বিকাশে ধাৰাবাহিকতাক অনুসৰণ কৰে, তথাপিও বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ হাৰ সকলো সময়তে স্থিৰ আৰু একে নহয়। জীৱনৰ প্ৰথম বছৰবোৰত ই অধিক দ্ৰুতগতিত আগবাঢ়ি যায় যদিও শিশুকালৰ পিছৰ বছৰবোৰলৈ লেহেমীয়া হয়। আকৌ যৌৱনকালৰ আৰম্ভণিতে হঠাতে বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ গতি বৃদ্ধি পায় যদিও ইয়াক বেছি দিন ধৰি ৰখা নহয়। গতিকে কোনো পৰ্যায়তে বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ হাৰত স্থিৰতা দেখা নাযায়।

৪) **ব্যক্তিগত পাৰ্থক্যৰ নীতি ঃ** এই নীতি অনুসৰি ব্যক্তিৰ মাজত বিভিন্ন মাত্ৰাত তেওঁলোকৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত ব্যাপক ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য আছে। প্ৰতিটো শিশুৱে নিজৰ নিজৰ সুকীয়া হাৰত বৃদ্ধি পায়।

৫) **আৰ্হিৰ একাকাৰীতাৰ নীতি ঃ** যদিও বিকাশ একে হাৰত আগবাঢ়ি নাযায় আৰু লক্ষণীয় ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য দেখা যায়, তথাপিও ই কোনো প্ৰজাতিৰ সন্তানৰ ক্ষেত্ৰত কিছু পৰিমাণে একেধৰণৰ নিৰ্দিষ্ট ক্ৰম বা আৰ্হি অনুসৰণ কৰে। যেনে, মানুহৰ সকলো বংশই মূৰৰ পৰা তললৈ বাঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰে। একেদৰে সকলো শিশুৰ সঞ্চালন বিকাশ আৰু ভাষাৰ বিকাশে এক নিৰ্দিষ্ট ক্ৰম অনুসৰণ কৰে।

৬) **বিকাশ সাধাৰণৰ পৰা নিৰ্দিষ্টলৈ আগবাঢ়ে ঃ** শিশুৰ বিকাশৰ সকলো পৰ্যায়তে সাধাৰণ কাৰ্যকলাপ নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যকলাপৰ পূৰ্বে হয়। তেওঁৰ সঁহাৰিবোৰ নিৰ্দিষ্ট হোৱাৰ আগতে সাধাৰণ ধৰণৰ। উদাহৰণস্বৰূপে, ল'ৰাজনে সাধাৰণতে বাহু দুটা জোকাৰি দিয়ে যিটো তেওঁ নিদিষ্ট বিকাশ আহৰণ কৰাৰ দৰে ইমান নিৰ্দিষ্ট সঁহাৰি দিবলৈ সক্ষম হোৱাৰ আগতেই এক যাদৃচ্ছিক গতি। একেদৰে নৱজাত শিশুৱে কান্দিলে গোটেই শৰীৰটো জড়িত হৈ পৰে। বৃদ্ধিৰ লগে লগে কান্দোন কণ্ঠতন্ত্ৰ, চকু আদিত সীমাবদ্ধ হৈ থাকে। ভাষাৰ বিকাশত শিশুৱে নিৰ্দিষ্টৰ আগতে সাধাৰণ শব্দ শিকে। বহু পুৰুষক সম্ভাষণ জনোৱাৰ সময়ত তেওঁ দেউতা শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰে আৰু তাৰ পিছতহে তেওঁ পিতৃৰ বাবে এই শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰে।

৭) **সংহতিৰ নীতি ঃ** য'ত বিকাশ সাধাৰণৰ পৰা নিৰ্দিষ্টলৈ বা সমগ্ৰতাৰ পৰা অংশলৈ আগবাঢ়ি যোৱাটো সঁচা, তেনে ঠাইত শিক্ষণ বা বিকাশৰ পিছৰ প্ৰক্ৰিয়াত নিৰ্দিষ্ট সঁহাৰি বা অংশৰ গতিবিধি একত্ৰিত হোৱাটোও দেখা যায়। সমগ্ৰ আৰু ইয়াৰ অংশসমূহৰ লগতে নিৰ্দিষ্ট আৰু সাধাৰণ সঁহাৰিৰ একত্ৰীকৰণেই শিশুক তেওঁৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ বিভিন্ন মাত্ৰাত সন্তোষজনকভাৱে বিকশিত কৰে।

৮) **আন্তঃসম্পৰ্কৰ নীতি ঃ** শাৰীৰিক, মানসিক, সামাজিক ইত্যাদি বিভিন্ন মাত্ৰাত বৃদ্ধি আৰু বিকাশ পৰস্পৰৰ সম্পৰ্ক আৰু পৰস্পৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। যিকোনো এটা দিশত বৃদ্ধি আৰু বিকাশে শিশুৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশত অন্যান্য মাত্ৰাত প্ৰভাৰ পেলায়। উদাহৰণস্বৰূপে, গড়ৰ ওপৰৰ বুদ্ধিমত্তা থকা শিশুৰ সাধাৰণতে গড়ৰ

ওপৰৰ শাৰীৰিক আৰু সামাজিক বিকাশ হোৱা দেখা যায়। এটা মাত্ৰাত বৃদ্ধিৰ পৰিসৰে আন মাত্ৰাত উজ্জ্বল সম্ভাৱনা হ্ৰাস কৰে। সেইবাবেই, শাৰীৰিক বিকাশ বেয়া হোৱা শিশুৱে আৱেগিক, সামাজিক আৰু বৌদ্ধিক বিকাশত পিছুৱাই যোৱাৰ প্ৰৱণতা থাকে।

৯) **ভৱিষ্যদ্বাণীৰ নীতি ঃ** শিশুৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ হাৰৰ সহায়ত তেওঁৰ পৰিপক্ক বিকাশ কিমান পৰিসৰৰ ভিতৰত পৰিব সেইটো আমাৰ বাবে ভৱিষ্যদ্বাণী কৰা সম্ভৱ। উদাহৰণস্বৰূপে, শিশুৰ হাতৰ কব্জিৰ হাড়ৰ এক্স-ৰে কৰিলে আনুমানিকভাৱে ক'ব পাৰি, তেওঁৰ চূড়ান্ত আকাৰ কিমান হ'ব। একেদৰে শিশুৰ বৰ্তমানৰ মানসিক ক্ষমতাৰ জ্ঞানে তেওঁৰ চূড়ান্ত মানসিক বিকাশৰ আগজাননীত সহায় কৰে।

১০) **বংশ আৰু পৰিবেশৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া ঃ** ব্যক্তি এজন তেওঁৰ বংশ আৰু পৰিৱেশৰ মাজত হোৱা পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ উৎপাদন। যদিও, তেওঁৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ হাৰ আৰু গুণগত মান নিৰ্ণয় কৰাত জিন গুৰুত্বপূৰ্ণ, তেওঁৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক পৰিৱেশ, শাৰীৰিক পৰিৱেশ আৰু আৱেগিক জলবায়ুৰ নিজস্ব প্ৰভাৱ থাকে।

১১) পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণৰ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ নীতিঃ পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণ দুয়োটাৰে বাবেই বৃদ্ধি আৰু বিকাশ ঘটে। জন্মৰ সময়ত উপস্থিত থকা ক্ষমতা, বৈশিষ্ট্য, আৰু সম্ভাৱনাৰ উন্মোচন আৰু পকোৱাৰ ফলত বিকাশশীল জীৱৰ পৰিৱৰ্তনক পৰিপক্কতা বোলে। শিক্ষণে প্ৰশিক্ষণ আৰু/বা অভিজ্ঞতাৰ বাবে আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনক বুজায়। পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষণৰ মাজত পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া আছে।

২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাস কনফুচিয়াছ (৫৫১-৪৭৯ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব), প্লেটো (৪২৭-৩৪৭ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব), আৰু এৰিষ্টটল (৩৮৪-৩২২ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব) ৰ কামেৰে চিহ্নিত কৰা হৈছে।
- দাৰ্শনিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা জন লক (১৬৩২ -১৭০৪) আৰু জিন-জেক ৰুছ' (১৭১২-১৭৭৮) হৈছে পশ্চিমীয়া বিকাশৰ আলোচনাৰ সাধাৰণ আৰম্ভণিৰ বিন্দু।
- ৰুছ'ৰে তেওঁৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ এমিলত মানৰ জীৱনৰ তিনিটা পৰ্যায়-কেঁচুৱা (শিশুকালৰ কথা উল্লেখ কৰি) পুয়েৰ (শৈশৱৰ কথা উল্লেখ কৰি) আৰু কৈশোৰকালৰ বৰ্ণনা কৰিছে।
- চাৰ্লছ ডাৰউইন (১৮০৯-১৮৮২) ৰ বিৱৰ্তন তত্ত্বটোৱেই আছিল ইউৰোপীয় আৰু

আমেৰিকান উভয়ৰে বহুতো পশ্চিমীয়া বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানীৰ আৰম্ভণিৰ বিন্দু।

- জার্মান জীৱবিজ্ঞানী উইলহেম প্রেয়াৰে ১৮৮২ চনত তেওঁৰ শিশু জীৱনীক ডাই ছিল ডেছ কিণ্ডেছ (শিশুৰ মন) নামেৰে প্রকাশ কৰিছিল। বহু শিক্ষাবিদে ইয়াক বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ আৰম্ভণি হিচাপে এক সুকীয়া শাখা হিচাপে চিহ্নিত কৰিব বিচাৰিছিল।
- ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনে এই শাখাৰ বিকাশত অৰিহণা যোগাইছিল। ইয়াৰ নেতৃত্ব জি ষ্টেনলি হলে গ্রহণ কৰিছিল। সেয়েহে তেওঁক শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনৰ পিতৃ হিচাপে গণ্য কৰা হয়।
- জীৱন-কাল হৈছে আমি ডাঙৰ হৈ অহাৰ সময়ত পাৰ হৈ যোৱা চলি থকা প্রক্রিয়া। ই কোনো জীৱৰ জন্ম আৰু মৃত্যুৰ মাজৰ সময়ছোৱা।
- জীৱন-কালৰ বিকাশে গর্ভধাৰণৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা আৰু এজনৰ জীৱনচক্রৰ মাজেৰে চলি থকা পৰিৱর্তনৰ আৰ্হিক বুজায়।
- মানুহৰ বিকাশৰ সময়ছোৱা গর্ভধাৰণৰ পৰা জীৱনৰ শেষলৈকে জীৱনকালত বিস্তৃত হৈ থাকে।
- বিভিন্ন তত্ত্বই বিকাশৰ এটা স্তৰৰ পৰা পৰৱর্তী স্তৰলৈ গতি কেনেকৈ হয় তাৰ সংজ্ঞা দিবলৈ চেষ্টা কৰে। শিক্ষাবিদ আৰু মনোবিজ্ঞানীসকলে ব্যক্তিৰ আয়ুসৰ বিকাশৰ পর্যায়সমূহ বর্ণনা কৰাৰ বিভিন্ন উপায়ৰ কথা আঙুলিয়াই দিছে।
- আমাৰ উন্নত বুজাবুজি আৰু সুবিধাজনক আলোচনাৰ বাবে ব্যক্তিৰ জীৱনকাল বৃদ্ধি আৰু বিকাশ অনুসৰি তলত দিয়া সাধাৰণ পর্যায়সমূহত ভাগ কৰা হয়-প্রাক-প্রসৱৰ পর্যায়, (গর্ভধাৰণৰ পৰা জন্মলৈকে), দ্বিতীয় পর্যাযঃ নৱ-প্রসৱৰ পর্যায় (জন্মৰ পৰা ১০-১৪ দিনলৈকে), তৃতীয় পর্যায়ঃ শিশুকাল (দুসপ্তাহৰ পৰা ২ বছৰ), চতুর্থ পর্যায়ঃ প্রাথমিক শৈশৱকাল (২ বছৰৰ পৰা ৬ বছৰ) পঞ্চম পর্যায়ঃ শেহতীয়া শৈশৱকাল (৬ বছৰৰ পৰা ১২-১৩ বছৰ), ষষ্ঠ পর্যায়ঃ কৈশোৰকাল (১২ বছৰৰ পৰা ১৮ বছৰলৈ), সপ্তম পর্যায়ঃ প্রাপ্তবয়স্ককাল (১৮ বছৰৰ পৰা ৬০ বছৰলৈ) আৰু অষ্টম পর্যায় বার্ধক্য বা বার্ধক্যকাল (৬১ বছৰৰ পৰা মৃত্যুলৈকে)
- প্রতিটো পর্যায় বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য আৰু ক্রমৰ ক্ষেত্রত অনন্য। বিকাশৰ প্রতিটো পর্যায়তে ব্যক্তিগত পার্থক্য অতি সাধাৰণ।
- বিকাশৰ প্রক্রিয়া সহজে নহয় ই কিছুমান পদ্ধতি অনুসৰণ কৰে। বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ নীতিৰ জ্ঞানে আমাক প্রক্রিয়াটোৰ সৈতে ভালদৰে পৰিচিত হ'বলৈ সহায় কৰে। কিছুমান মূল নীতি হ'ল- অবিৰত বিকাশৰ নীতি, পৰিৱর্তনৰ নীতি, আৰু ব্যক্তিগত পার্থক্যৰ নীতি ইত্যাদি।

২.৭ অধিক জানিবলৈ

১) Dash B.N (2011): A textbook of Educational Psychology, Dominant publishers and distributors' pvt. Ltd.

২) Chetry Krishna Kumari (2016): Developmental Psychology, Ashok Book Stall, Panbazar, Ghy.

৩) Goswamee Gayatree (2008): Child Development and Child Care, Arun Prakashan, Guwahati, Assam.

৪) Mangal S.K (2006 2nd Edition): Advanced Educational Psychology, Published by Asoke K Ghosh, Prentice Hall of India Private Limited, New Delhi.

৫) Signh Punam (2011): Developmental Psychology, Centrum Press, New Delhi.

২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰুছ'ৰে তেওঁৰ বিখ্যাত গ্রন্থ এমিলত মানৱ জীৱনৰ তিনিটা পর্যায়ৰ বিষয়ে বর্ণনা কৰিছে-১/ শিশু (শিশুক উল্লেখ কৰা) , ২/ Puer (শৈশৱৰ কথা উল্লেখ কৰা) আৰু ৩/ মানৱ জীৱনৰ কৈশোৰকাল

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ জি ষ্টেনলি হলৰ বিখ্যাত গ্রন্থ দুখন হ'ল বিকাশৰ ওপৰত এডোলেচেন্স (১৯০৪) আৰু চেনেচেন্স (১৯২২)।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ জার্মান দার্শনিক ডাইট্রিচ টিডেমেন (১৭৪৮-১৮০৩) ক প্রথম শিশু জীৱনী (১৭৮৭) সৃষ্টি কৰাৰ কৃতিত্ব দিয়া হয়।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বাল্টেছ, (১৯৮৭) ৰ মতে, জীৱনকালৰ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ সেই ক্ষেত্র য'ত সমগ্র জীৱনকালত অর্থাৎ গর্ভধাৰণৰ পৰা মৃত্যুলৈকে মানুহৰ আচৰণৰ স্থিৰতা আৰু পৰিৱর্তন দুয়োটাৰে পৰীক্ষা কৰা হয়।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ জ্যাঁ পিয়াজেয়ে শ্রেণীভুক্ত কৰা বিকাশৰ পর্যায়সমূহ হ'ল—

সংবেদনশীল-সঞ্চালন পর্যায়- জন্মৰ পৰা দুবছৰলৈকে

প্রাক-কার্যকৰী পর্যায় - ২ বছৰৰ পৰা ৭ বছৰলৈ

মূর্ত কার্যকৰী পর্যায়- ৭১ পৰা ১১ বছৰ

আনুষ্ঠানিক কার্যকৰী পর্যায়- ১২ৰ পৰা ১৫ বছৰ

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) লেটিন শব্দ-infans

খ) লেটিন শব্দ –adolescere

গ) পাৰিবাৰিক জীৱনৰ 'শ্ৰিংকিং চাৰ্কল ষ্টেজ'।

২.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

কণ্ড চুটি প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰ ভিতৰত দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শিশুৰ জীৱনী কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ জি ষ্টেনলি হলক শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনৰ পিতৃ হিচাপে কিয় গণ্য কৰা হয়?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ এৰিক্সনে কৰা মানৱ বিকাশৰ শ্ৰেণীবিভাজনৰ কথা উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ মানৱ বিকাশৰ নীতিসমূহ চমুকৈ উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ শৈশৱ আৰু কৈশোৰৰ মাজত পাৰ্থক্য কেনেকৈ বিচাৰি উলিওৱাব?

খ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ এক সুকীয়া শাখা হিচাপে বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ ঐতিহাসিক পটভূমিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ জীৱন-কালৰ সংজ্ঞা দিয়া। জীৱন-কালৰ পৰ্যায়সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ মানৱ বিকাশৰ নীতিৰ জ্ঞানে এজন সাধাৰণ মানুহক আয়ুসকালৰ প্ৰক্ৰিয়াটো বুজিবলৈ কেনেদৰে সহায় কৰে?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ আপোনাৰ মতে জীৱন-কালৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰ্যায়টো কোনটো আৰু কিয়? মতামত দিয়ক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৩ঃ বিকাশৰ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি - ১

অধ্যায় গাঁথনি

৩.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

৩.২ পৰিচয়

৩.৩ বিকাশ প্ৰক্ৰিয়া অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব

৩.৪ বিকাশ অধ্যয়নৰ বিভিন্ন পদ্ধতি

৩.৪.১ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি

৩.৪.২ দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতি

৩.৪.৩ সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতি

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৩.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- বিকাশ অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব বুজিব পাৰিব;
- বিকাশ অধ্যয়নৰ বিভিন্ন পদ্ধতিৰ ব্যাখ্যা আৰু ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব।

৩.২ পৰিচয়

প্ৰথম অধ্যায়ত আমি এই শাখাটোৰ বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান আৰু সংশ্লিষ্ট ধাৰণাটোৰ ধাৰণা আৰু অৰ্থৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছো। বৃদ্ধি আৰু বিকাশ, বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ দুটা অবিচ্ছেদ্য অংগ হোৱাৰ বাবে ইয়াৰ অন্তৰ্নিহিত অৰ্থ আৰু পূৰ্ণাংগ জীৱনৰ বাবে এইবোৰ কিমান গুৰুত্বপূৰ্ণ সেই কথা বুজিবলৈ সহায় কৰে। আগতে আলোচনা কৰা ধৰণে বিকাশ এটা ব্যাপক শব্দ। ই প্ৰত্যক্ষ পৰ্যবেক্ষণৰ অধীনত নহয় আৰু বৃদ্ধিৰ দৰে জুখিব পৰা যায়। বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাটো জটিলৰ লগতে পদ্ধতিগত কামৰ ভিতৰত অন্যতম। ইয়াৰ বাবে পদ্ধতিগত পৰিকল্পনা আৰু নিষ্পাদনৰ প্ৰয়োজন। বিকাশৰ অধ্যয়নৰ বিভিন্ন পদ্ধতি আছে। এই অধ্যায়ত বিকাশৰ অধ্যয়নৰ সেই পদ্ধতিসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

৩.২ বিকাশ অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব

বিকাশৰ অধ্যয়নৰ পদ্ধতিসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ আগতে আপোনাৰ বাবে এইটো বুজাটো অতি প্ৰয়োজনীয় যে বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাটো কিয় প্ৰয়োজনীয়? বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞান হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ এটা শাখা যিয়ে ব্যক্তিৰ গোটেই জীৱনত বৃদ্ধি আৰু বিকাশে কঢ়িয়াই অনা সেই সকলোবোৰ পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰে। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানে বিভিন্ন বয়স আৰু বিকাশৰ পৰ্যায়ত বৈশিষ্ট্যগতভাৱে ঘটা আচৰণৰ বিষয়ে আলোচনা কৰে। বয়স আৰু বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য অনুসৰি শিশুৰ আচৰণ ভিন্ন হয় যিয়ে তেওঁলোকৰ জীৱনত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলায়। শিশু কেৱল বৰ্দ্ধিত নহয়। তেওঁলোকক পথ প্ৰদৰ্শনবো প্ৰয়োজন। শিশুৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ সংস্পৰ্শত থকা প্ৰতিজন ব্যক্তিয়ে তেওঁলোকৰ বিকাশত অৰিহণা যোগাব পাৰে। বিকাশৰ অধ্যয়নে অভিভাৱক আৰু শিক্ষকসকলক তেওঁলোকৰ সন্তানৰ বাবে কাৰ্যকলাপ আৰু অভিজ্ঞতাৰ পৰিকল্পনা কৰাত আৰু তেওঁলোকৰ সঠিক যত্ন লোৱাত সহায় কৰে। বিকাশ অধ্যয়নৰ তাৎপৰ্যৰ বিষয়ে তলত দিয়া শিৰোনামসমূহৰ অধীনত আলোচনা কৰিব পাৰি—

১) **বিকাশমূলক আৰ্হিৰ জ্ঞান ঃ** বিকাশৰ বিষয়ে বৈজ্ঞানিক অধ্যয়নে অভিভাৱক, শিক্ষক আৰু সংশ্লিষ্ট আনসকলক ব্যক্তিৰ বিকাশৰ ধৰণ জানিবলৈ দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। গৰ্ভধাৰণৰ পৰা মৃত্যুলৈকে বিকাশৰ আৰ্হি বুজিবলৈ হ'লে পৰম্পৰাগত বিশ্বাস আৰু কু-সংস্কাৰপূৰ্ণ ধাৰণাৰ ওপৰত নহয়, বৈজ্ঞানিক অধ্যয়নৰ ভিত্তিত ইয়াৰ স্পষ্ট ছবিখন বুজিব লাগিব।

২) **পৰিৱৰ্তন কেনেকৈ আৰু কিয় হয় ঃ** বিকাশে মানুহৰ গোটেই জীৱনৰ বৃদ্ধিৰ বৰ্ণনা কৰে। মানৱ বিকাশৰ বৈজ্ঞানিক আৰু পদ্ধতিগত অধ্যয়নে ব্যক্তিগত মানুহৰ গোটেই জীৱনত কেনেকৈ আৰু কিয় পৰিৱৰ্তন হয় সেই কথা বুজিবলৈ আৰু বৰ্ণনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। বিকাশৰ অধ্যয়নে ব্যক্তিৰ মাজত পৰিৱৰ্তন কেনেকৈ আৰু কিয় হয় সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়ে।

৩) **বহল পৰিসৰৰ মাজেৰে পৰিৱৰ্তন ঃ** বিকাশৰ অধ্যয়নে শাৰীৰিক বৃদ্ধি আৰু বিকাশ, জ্ঞানমূলক বিকাশ, মানসিক-সামাজিক বিকাশ, ভাষাৰ বিকাশ, নৈতিক আৰু আৱেগিক বিকাশ ইত্যাদিকে ধৰি বহুতো ক্ষেত্ৰত পৰিৱৰ্তন পৰীক্ষা কৰাত সহায় কৰে।

৪) **সকলোৰে পৰা অৱদান আহৰণ কৰা ঃ** নিবিড় অধ্যয়ন আৰু বিকাশৰ জ্ঞানে কেৱল শিক্ষকসকলকেই নহয়, শিশুটিক আগুৰি থকা পিতৃ-মাতৃ, চিকিৎসক, মনোবিজ্ঞানী, পৰামৰ্শদাতা আৰু আন সকলোকে বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ বিভিন্ন দিশ বুজিবলৈ সহায় কৰাৰ লগতে শিশুৰ সৰ্বাংগীন আৰু সুষম বিকাশৰ দিশত অৰিহণা যোগোৱাত সহায় কৰে।

৫) **বিপদৰ প্ৰতিৰোধ ঃ** বিকাশৰ পৰ্যাপ্ত জ্ঞান আৰু অধ্যয়নে কেৱল বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ সৈতে জড়িত সকলো দিশৰ পৰ্যাপ্ত তথ্য প্ৰদান কৰাই নহয়, বিভিন্ন শিশুৰ বিকাশৰ পথত হ'ব পৰা বিভিন্ন বিপদৰ বিষয়েও পৰ্যাপ্ত তথ্য প্ৰদান কৰে। বিকাশৰ বিপদ আৰু ইয়াৰ

সম্ভাব্য কাৰণৰ বিষয়ে জ্ঞানে শিক্ষক, অভিভাৱক আৰু অন্যান্য সদস্যসকলক শিশুসকলক বিকাশৰ পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে ভালদৰে খাপ খুৱাই লোৱাত সহায় কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধমূলক ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাত সহায় কৰে।

৬) **বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত বৈচিত্ৰ্যতাক বুজা ঃ** আমি জানো যে বৃদ্ধি আৰু বিকাশ ব্যক্তিগত ব্যক্তিৰ মাজত স্বাভাৱিকভাৱে আৰু দিশৰ নীতি অনুসৰণ কৰি ঘটে। তথাপিও আমি বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াত পাৰ্থক্য বা বৈচিত্ৰ্যৰ সাক্ষী হৈ থাকোঁ যাৰ জৰিয়তে এজন ব্যক্তিয়ে বিকাশৰ বিভিন্ন দিশৰ ক্ষেত্ৰত আন এজন ব্যক্তিৰ পৰা পৃথক হয়। বিকাশৰ অধ্যয়নে অভিভাৱক, শিক্ষক আৰু সংশ্লিষ্ট আনসকলক ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য আৰু এই পাৰ্থক্য কিয় হয় সেই কথা বুজিবলৈ সহায় কৰে।

৭) **মানুহৰ মাজত স্বকীয়তা চিনাক্ত কৰা ঃ** বিকাশৰ অধ্যয়নে ব্যক্তিগত পাৰ্থক্যৰ বিষয়ে ধাৰণাটোহে প্ৰদান কৰাই নহয়, ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বক চিনাক্ত কৰাৰ ক্ষমতাও বিকশিত কৰে। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল প্ৰতিটো শিশুৰ বৈশিষ্ট্য আৰু তেওঁৰ শক্তি আৰু দুৰ্বলতাকে ধৰি সামগ্ৰিকভাৱে তেওঁৰ ব্যক্তিত্বৰ স্বকীয়তা চিনাক্ত আৰু বুজি পোৱাৰ ক্ষমতাৰ বিকাশ।

৮) **বিকাশক প্ৰভাৱিত কৰা কাৰকসমূহৰ বিষয়ে জ্ঞান ঃ** বিকাশ হৈছে গৰ্ভধাৰণৰ সময়ৰ পৰা আৰম্ভ হৈ মৃত্যুৰ সময়লৈকে চলি থকা এক অবিৰত আৰু গতিশীল প্ৰক্ৰিয়া। ই মানুহৰ গোটেই জীৱনত বহুত মানসিক-শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনৰ লগতে আচৰণৰ পৰিৱৰ্তন আনে। বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াত বিভিন্ন বংশগত, পৰিৱেশগত কাৰক জড়িত হৈ থাকে। বিকাশৰ অধ্যয়নে এই কাৰকসমূহে বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াত কেনেকৈ আৰু কিমানখিনি প্ৰভাৱ পেলায় সেই কথা বুজাত সহায় কৰে।

৯) **উত্তম সম্পদৰ ব্যৱহাৰ ঃ** বিকাশৰ অধ্যয়নে অভিভাৱক আৰু শিক্ষকসকলক প্ৰক্ৰিয়াটোৱে কঢ়িয়াই অনা পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে তেওঁলোকৰ সামগ্ৰিক আৰু সুস্থ সমন্বয়ৰ বাবে উত্তম সম্পদসমূহৰ সৰ্বোত্তম ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰে। বিকাশৰ জ্ঞানে শিক্ষকসকলক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বিকাশৰ হাৰ অনুসৰি শৈক্ষিক ক্ষেত্ৰত উত্তম পাঠদান পদ্ধতি, ইতিবাচক সম্পৰ্ক, আৰু শৈক্ষিক সম্পদৰ সৰ্বোত্তম ব্যৱহাৰ কৰাত সহায় কৰে। ঠিক তেনেদৰে ই পিতৃ-মাতৃ আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকলক পুষ্টি, আৱেগিক সহায়, মূল্যবোধ আৰু সুস্থ পৰিয়াল আৰু সমাজৰ সুপ্ত পৰিৱেশ সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত সৰ্বোত্তম যত্ন লোৱাত সহায় কৰে।

১০) **শিশুৰ ভৱিষ্যতৰ বাবে পৰিকল্পনা কৰা ঃ** বিকাশৰ বিষয়ে কৰা অধ্যয়নে শিক্ষক আৰু অভিভাৱকসকলক তেওঁলোকৰ সন্তানৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ প্ৰতিটো দিশৰ সৈতে ভালদৰে পৰিচিত হ'বলৈ সহায় কৰে। ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকে সন্তানৰ ভৱিষ্যতৰ বিষয়ে ভৱিষ্যদ্বাণী কৰিবলৈ আৰু ভৱিষ্যতৰ বাবে সৰ্বোত্তম পৰিকল্পনা কৰিবলৈ সহায় কৰে।

জানি থোৱা ভাল

শিশুৰ বিকাশ এনে এটা ভিন্ন বিষয় যিটোৱে পিতৃ-মাতৃ, ককা-আইতা, বন্ধু-বান্ধৱী, শিক্ষক, চিকিৎসক, সমাজকর্মী আৰু বহুতৰে আগ্রহী। শিশুৰ আচৰণত এই মানুহবোৰ প্রায়ে বিমোৰত পৰে। যদি তেওঁলোকে বৃদ্ধি আৰু বিকাশ ভালদৰে বুজি পায়, তেন্তে তেওঁলোকে শিশুৰ কল্যাণ আৰু তেওঁলোকৰ সামগ্রিক সমন্বয়ত অধিক অৱিহণা যোগাব পাৰিব।

৩.৪ বিকাশ অধ্যয়নৰ বিভিন্ন পদ্ধতি

বিকাশৰ অধ্যয়ন শেহতীয়া পৰিঘটনা নহয়। বহু আগতেই বিকাশৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন কৰাৰ প্রয়াস কৰা হৈছিল। ইয়াৰ আগতে শিশুৰ বিকাশ কেনেকুৱা হয় সেই বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাৰ প্রয়াস কৰা হৈছিল? শিশুক ব্যক্তিগতভাৱে অধ্যয়ন কৰা প্রথম ব্যক্তিসকলৰ ভিতৰত এজন আছিল জন এমোছ কমেনিয়াছ। তেওঁৰ উপৰিও তাত লক, ৰুছ', পেষ্টালোজি, হার্বার্ট স্পেন্সৰ আৰু ফ্র'বেল উল্লেখযোগ্য আছিল যিয়ে পৰোক্ষভাৱে শিশুৰ অধ্যয়নত অৱিহণা যোগাইছিল। পেষ্টালোজিয়ে তেওঁৰ চাৰে তিনি বছৰীয়া পুত্রৰ ওপৰত কৰা পর্যবেক্ষণ বিকাশৰ প্রথম বৈজ্ঞানিক অভিলেখ হিচাপে প্রকাশ পাইছিল। তাৰ পিছত পেষ্টালোজীয়ে আৰু বহু অন্যান্য শিক্ষাবিদে নিজৰ সন্তানৰ বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাৰ চেষ্টা চলাইছিল। ইয়াত মন কৰিবলগীয়া যে শিশুৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়নৰ প্রতি আগ্রহক জি ষ্টেনলি হলৰ কামে যথেষ্ট গতি প্রদান কৰিছিল। তেওঁক প্রায়ে "শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনৰ পিতৃ" বুলি গণ্য কৰা হয়। শিশুৰ অধ্যয়নত আন এক ডাঙৰ অৱদান আছিল চার্লছ ডাৰউইনী। তেওঁৰ প্রবন্ধ— এটা শিশুৰ জীৱনীমূলক স্কেচ্চ ১৮৭৭ চনত প্রকাশ পাইছিল, যিটো আছিল শিশুৰ আচৰণ আৰু বিকাশৰ বিশদ বিৱৰণ আৰু সযতনে পর্যবেক্ষণ। এইদৰে শিশুৰ বিকাশৰ অধ্যয়ন বহু আগতেই চিহ্নিত হৈছিল।

শিশুৰ বিকাশৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়ন সহজ প্রক্রিয়া নহয়। বিকাশৰ অধ্যয়নত মনোবিজ্ঞানী বা শিক্ষাবিদসকলে বহুতো বাধাৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হয়। তদুপৰি বিকাশৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়নত শিশুৰ আৱেগ, আগ্রহ আৰু বহুতো আচৰণৰ বৈশিষ্ট্যৰ দৰে বিভিন্ন মাত্রা অন্তর্ভুক্ত কৰা হয়। বহু সময়ত অভিভাৱক আৰু শিক্ষকে প্রদান কৰা তথ্য শুদ্ধ নহয়, নৱজাতকৰ পিতৃ-মাতৃয়ে নিজৰ সন্তানক অধ্যয়ন কৰিবলৈ দিবলৈ সন্মতি নিদিয়াটোৱেই হৈছে বিকাশৰ অধ্যয়নত কিছুমান সাধাৰণ বাধা। এই বাধাসমূহৰ মাজতো বিকাশৰ অধ্যয়নে বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানত গুৰুত্বপূর্ণ স্থান দখল কৰে আৰু ই বিকাশৰ বহুতো তত্ত্ব আৰু নীতিৰ বিকাশত অৱিহণা যোগায়। বিকাশৰ অধ্যয়নত বিভিন্ন পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এই অধ্যায়ত তেনে কিছুমান পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনৰ পিতৃ হিচাপে কাক গণ্য কৰা হয়।

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ "এটা কেঁচুৱাৰ জীৱনীমূলক স্কেচ" শীর্ষক প্রবন্ধটো লিখিছিল---

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ শিশুৰ আচৰণ অধ্যয়নত দুটা সাধাৰণ বাধা উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৩.৪.১ প্রস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি

বিকাশৰ অধ্যয়নত বিকাশ মনোবিজ্ঞানীসকলে ব্যৱহাৰ কৰা অন্যতম উল্লেখযোগ্য পদ্ধতি হ'ল— প্রস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি। এই পদ্ধতিত মনোবিজ্ঞানীসকলে একে সময়তে বিভিন্ন বয়সৰ ব্যক্তিৰ মাজত পার্থক্য পর্যবেক্ষণ কৰে। ইয়াত আচৰণৰ বিভিন্ন নমুনা অধ্যয়ন কৰা হয় আৰু তুলনা কৰা হয়। ১৯৭৩ চনত ৰুবল আৰু নাকামুৰাই এই পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰি শিশুৰ মাজত নির্ভৰশীলতাৰ ওপৰত অধ্যয়ন কৰিছিল। তেওঁলোকে কিণ্ডাৰগার্টেনৰ প্রথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় শ্রেণীৰ শিশুসকলক নির্ভৰশীলতাৰ পৰিমাপ এটাৰ ওপৰত তুলনা কৰিছিল। তেওঁলোকে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্রত নির্ভৰশীলতাৰ সৈতে বৃহৎ গোটৰ পার্থক্য বিচাৰি পাইছিল আৰু ডাঙৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্রত কম। এনে ধৰণৰ প্রস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি বয়সৰ গোটৰ পার্থক্যক তেনেদৰেই ধৰা পেলোৱাৰ এক ফলপ্রসূ উপায়। এইদৰে এই পদ্ধতিত বিভিন্ন বয়সৰ লোকৰ বিভিন্ন গোটক চোৱাৰ প্রক্রিয়াটো অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। প্রস্থচ্ছেদনমূলক অধ্যয়নসমূহ এটা সময়ত বিভিন্ন গোটত হোৱা পর্যবেক্ষণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হয়।

প্রস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি উন্নয়নমূলক মনোবিজ্ঞানত প্রায়ে ব্যৱহাৰ কৰা পদ্ধতি যদিও সমাজ বিজ্ঞান, শিক্ষা আৰু বিজ্ঞানৰ অন্যান্য শাখাকে ধৰি আন বহু ক্ষেত্রতো ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইয়াক কাৰণগত বা সম্পর্কীয় গৱেষণা বুলি জনা নাযায় কাৰণ ইয়াক কিবা এটাৰ কাৰণ নির্ণয় কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা নহয়। বৰঞ্চ ইয়াক বর্ণনাত্মক গৱেষণা বুলি জনা যায়। গৱেষক/মনোবিজ্ঞানীসকলে জনসংখ্যা/গোটত উপস্থিত থকা তথ্যসমূহ লিপিবদ্ধ কৰে, কিন্তু তেওঁলোকে চলকসমূহ নিয়ন্ত্রণ নকৰে। সেয়েহে এই ধৰণৰ গৱেষণাৰ সহায়ত এটা গোটত থকা বৈশিষ্ট্যসমূহ বর্ণনা কৰিব পাৰি, কিন্তু বিভিন্ন

চলকৰ মাজত কাৰণ-প্ৰভাৱৰ সম্পৰ্ক নিৰ্ণয় কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰি। এই পদ্ধতিটো প্ৰায়ে সম্ভাব্য সম্পৰ্কৰ বিষয়ে অনুমান কৰিবলৈ বা অধিক গৱেষণা আৰু পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ সমৰ্থনত প্ৰাথমিক তথ্য সংগ্ৰহ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

ইয়াত এই ধৰণৰ অধ্যয়নত আগ্ৰহৰ চলকত পাৰ্থক্য থকা লোকৰ বিভিন্ন গোট ব্যৱহাৰ কৰা হয়, কিন্তু অন্যান্য বৈশিষ্ট্য যেনে-আৰ্থ-সামাজিক অৱস্থা, শৈক্ষিক পটভূমি আৰু জাতিগততা ভাগ কৰা হয়। বিকাশ মনোবিজ্ঞানত প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰি নিৰ্বাচিত লোকৰ গোট অধ্যয়ন কৰা হয় যিসকলৰ বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে উল্লেখযোগ্য সাদৃশ্য থাকে, কিন্তু কেৱল বয়সৰ ফালৰ পৰাহে পাৰ্থক্য থাকে। তেনে কৰিলে গোটসমূহৰ মাজত যিকোনো পাৰ্থক্যৰ কাৰণ আন চলকতকৈ বয়সৰ পাৰ্থক্য বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। যদিও, এনে গোটৰ আৰ্হি তুলনামূলকভাৱে সহজ যেন লাগে, এটা নিৰ্দিষ্ট চলকৰ বাহিৰে অতি মিল থকা অংশগ্ৰহণকাৰী বিচাৰি উলিওৱাটো অতি কঠিন হ'ব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও গোটসমূহ এটা অনন্য গোটৰ লোকৰ বিশেষ অভিজ্ঞতাৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা গোটৰ পাৰ্থক্যৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হ'ব পাৰে। একে সময়তে জন্ম লোৱা ব্যক্তিসকলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ঐতিহাসিক অভিজ্ঞতা ভাগ-বতৰা কৰিব পাৰে, আনহাতে নিৰ্দিষ্ট ভৌগোলিক অঞ্চলত জন্মগ্ৰহণ কৰা লোকসকলে কেৱল নিজৰ ভৌতিক অৱস্থানত সীমাবদ্ধ অভিজ্ঞতা ভাগ-বতৰা কৰিব পাৰে।

প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ গুণ ঃ

প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ গুণসমূহ এনেদৰে তালিকাভুক্ত কৰিব পাৰি —

- ইয়াত এটা সময়ত বিভিন্ন বয়সৰ লোকক অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। সেয়েহে তুলনামূলকভাৱে দ্ৰুতভাৱে কৰিব পাৰি।
- ই সময় আৰু খৰচৰ ক্ষেত্ৰত অৰ্থনৈতিক কাৰণ বা সকলো তথ্য একে সময়তে সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে।
- ইয়াৰ বাবে কোনো পৰীক্ষামূলক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োজন নাই, গতিকে কোনো চলক মনোবিজ্ঞানীসকলে পৰীক্ষা নকৰে।
- ইয়াক প্ৰশাসন কৰাটো সহজ কাৰণ এটা পৰীক্ষা সম্পন্ন কৰাৰ পৰিৱৰ্তে মনোবিজ্ঞানীসকলে গোটসমূহত পৰ্যবেক্ষণ কৰা তথ্যসমূহ কেৱল লিপিবদ্ধ কৰিব লাগিব।
- প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ জৰিয়তে সংগ্ৰহ কৰা তথ্যৰ সহায়ত গোটসমূহৰ মাজত সম্পৰ্ক অনুসন্ধান কৰিবলৈ অন্যান্য পদ্ধতি বিকশিত কৰিব পাৰি।
- ই এক সুলভ মূল্যৰ অধ্যয়ন পদ্ধতি। একে সময়তে বিভিন্ন গোটৰ ওপৰত অধ্যয়ন কৰিবলৈ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক অধ্যয়ন বহুত কম খৰচী।
- এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে কৰা অধ্যয়নসমূহ পৰ্যবেক্ষণমূলক প্ৰকৃতিৰ।
- ইয়াৰ দ্বাৰা মনোবিজ্ঞানীসকলে একেলগে অসংখ্য বৈশিষ্ট্য চাব পাৰে। এই

পদ্ধতিত বিশেষ বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়াৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰতিজন অংশগ্ৰহণকাৰীক এক সম্পূৰ্ণ ব্যক্তি হিচাপে চায়।

- প্ৰস্থচ্ছেদমূলক অধ্যয়নে আমাক এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ত এটা নিৰ্দিষ্ট মানুহৰ গোটৰ স্পষ্ট ছবি প্ৰদান কৰে।
- ই বৰ্তমানৰ জনসংখ্যা বা গোটত কি হৈ আছে সেই বিষয়ে তথ্য দিব পাৰে।

প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ দোষসমূহ ঃ

প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিটো কেতিয়াবা সমালোচনাৰ সন্মুখীন হয়। ইয়াৰ সমালোচনাৰ আঁৰৰ কাৰণ তলত দিয়া হ'ল-

- প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিয়ে মনোবিজ্ঞানীসকলক ক'ব নোৱাৰে যে মানুহৰ বৈশিষ্ট্য পৰিপক্ক হোৱাৰ লগে লগে কিমান সুস্থিৰ হয়।
- একেজন ব্যক্তিৰ বাৰে বাৰে জোখ-মাখ ইয়াত এই পদ্ধতিত কৰা নহয়।
- এটা গোটত থকা বৈশিষ্ট্যসমূহ বৰ্ণনা কৰিবলৈ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি, কিন্তু ইয়াৰ দ্বাৰা কোনো সম্পৰ্ক নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰি।
- এই পদ্ধতি কেৱল তথ্য সংগ্ৰহৰ বাবেহে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- এই পদ্ধতিত কোনো ধৰণৰ সম্ভাব্য বা পূৰ্বদৃষ্টিসম্পন্ন অনুসৰণ কৰা হোৱা নাই।
- প্ৰস্থচ্ছেদমূলক অধ্যয়নত প্ৰায়ে বৃহৎ আৰু বৈষম্যপূৰ্ণ অধ্যয়ন জনসংখ্যাৰ পৰা বিষয়ৰ নমুনা নিৰ্বাচন কৰিবলগীয়া হয়। এইদৰে ই নমুনা সংগ্ৰহৰ পক্ষপাতিত্বৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।
- বিৰল আচৰণ অধ্যয়নৰ বাবে এই পদ্ধতি ভাল নহয়।
- এই পদ্ধতিত বিভিন্ন চলকৰ মাজত কাৰণ-প্ৰভাৱৰ সম্পৰ্ক নিৰ্ধাৰণ কৰা নহয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ দুটা গুণ আৰু অসুবিধা উল্লেখ কৰা।

.....

.....

৩.৪.২ দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতি

বিকাশৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহৃত প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ এইটো একেবাৰে বিপৰীত পদ্ধতি। দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰা এজন মনোবিজ্ঞানীয়ে একেটা ব্যক্তিৰ গোটক দ্ৰাঘিমা সময়ৰ বাবে পৰ্যবেক্ষণ কৰে। ব্যক্তিসকল শিশু বা প্ৰাপ্তবয়স্ক

হ'ব পাৰে। এই পদ্ধতিৰ দ্বাৰা অবিৰত বৃদ্ধিৰ ছবি এখন পোৱা যায়। সৰলভাৱে ক'বলৈ গ'লে ই একেটা ব্যক্তিৰ গোটক দ্ৰাঘিমা সময়ৰ বাবে অধ্যয়ন কৰা পদ্ধতিক বুজায়। ইয়াত এই পদ্ধতিত প্ৰথমে অধ্যয়নৰ আৰম্ভণিতে তথ্য সংগ্ৰহ কৰা হয় আৰু তাৰ পিছত মনোবিজ্ঞানীসকলে অধ্যয়নৰ সমগ্ৰ সময়ছোৱাত বাৰে বাৰে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে। কিছুমান ক্ষেত্ৰত দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়ন কেইবা দশকলৈকে চলিব পাৰে। এইটো এটা উত্তম পদ্ধতি যিয়ে বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰে কাৰণ ই গোটেই জীৱনত ঘটে। এই পদ্ধতিৰ দ্বাৰা অনুসন্ধানকাৰীয়ে সময়ৰ লগে লগে হোৱা পৰিৱৰ্তনসমূহ চাব পাৰে। বছৰ বা সময়ৰ ভিতৰত বাৰে বাৰে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিলে মানৱ বিকাশৰ সম্পৰ্কে পৰ্যাপ্ত তথ্য পোৱা যাব পাৰে। আজিৰ পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ দীঘলীয়া দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়ন ১৯২১ চনত মনোবিজ্ঞানী লুইছ টাৰ্মানেআৰম্ভ কৰিছিল। তেওঁ অনুসন্ধান কৰিব বিচাৰিছিল যে শিশুসকল প্ৰাপ্তবয়স্কলৈ পৰিণত হোৱাৰ লগে লগে কিমান উচ্চবুদ্ধিমত্তাৰ বিকাশ হ'ব।

বিভিন্ন পটভূমিৰ চলকৰ সৈতে সম্পৰ্ক নোহোৱা চলকসমূহৰ মাজত সম্পৰ্ক আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা এক প্ৰকাৰৰ পদ্ধতি হৈছে দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতি। এইটো এটা পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতি। এই কৌশল বা পদ্ধতিত একেটা গোটৰ ব্যক্তিৰ ওপৰত দ্ৰাঘিমামূলক সময়ৰ বাবে অধ্যয়ন কৰা হয়। দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়ন বা পদ্ধতি হৈছে এক বিকাশমূলক গৱেষণা কৌশল য'ত বহু বছৰ ধৰি এটা বয়সৰ গোট বাৰে বাৰে পৰীক্ষা কৰাটো জড়িত হৈ থাকে। ইয়াৰ দ্বাৰা এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়া হৈছে যে মানুহৰ বিকাশ কেনেকৈ হয়? এই বিকাশমূলক অধ্যয়নে বছৰ বছৰ ধৰি মানুহক অনুসৰণ কৰে আৰু ই ফলাফল হিচাপে অবিশ্বাস্য তথ্য দিয়ে যিবোৰ বিশেষভাৱে মানসিক সমস্যাৰ সৈতে জড়িত।

মন কৰিবলগীয়া যে দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়ন এটাও সহ-সম্পৰ্কীয় গৱেষণামূলক অধ্যয়ন য'ত একেবোৰ বস্তুৰ দ্ৰাঘিমা সময়ৰ বাবে বাৰে বাৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰা হয়। সেয়েহে ইয়াক বিকাশ মনোবিজ্ঞানত জীৱনকালৰ বিকাশৰ ধাৰাসমূহ অধ্যয়ন কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ই প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ দৰে নহয়। ই একেখিনি মানুহকে অনুসৰণ কৰে আৰু সেয়েহে, এই লোকসকলৰ মাজত পৰ্যবেক্ষণ কৰা পাৰ্থক্যসমূহ প্ৰজন্মৰ পিছত প্ৰজন্মৰ মাজত সাংস্কৃতিক পাৰ্থক্যৰ ফল হোৱাৰ সম্ভাৱনা কম। ইয়াৰ বাবেই এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে কৰা মানৱ বিকাশৰ পৰিৱৰ্তনৰ ওপৰত কৰা পৰ্যবেক্ষণ অধিক সঠিক।

দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়ন বা পদ্ধতিৰ সহায়ত এই সিদ্ধান্ত উলিয়াব পাৰি যে বিকাশৰ প্ৰকাৰসমূহ নীতিগত প্ৰকৃতিৰ হয় নে নহয়। এই ধৰণৰ অধ্যয়নত ই ব্যক্তিৰ মাজত বিকাশৰ পৰ্যায়সমূহৰ পৰিৱৰ্তনৰ উপায়সমূহ পৰ্যবেক্ষণ কৰে আৰু তথ্যৰ তাৰতম্যৰ কাৰকসমূহৰ বিষয়ে অনুমান কৰে।

দ্রাঘিমামূলক পদ্ধতিৰ প্রকাৰ

দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়ন তিনি প্রকাৰৰ—

ক) পেনেল অধ্যয়ন

এই অধ্যয়নত ব্যক্তিৰ এটা প্রস্থচ্ছেদমূলক নমুনা সংগ্রহ কৰি নিয়মীয়াকৈ জৰীপ কৰা হয়।

খ) সমগোত্রীয় অধ্যয়ন

এই অধ্যয়নত জন্ম, ভৌগোলিক অৱস্থান বা ঐতিহাসিক অভিজ্ঞতাৰ দৰে কোনো নির্দিষ্ট পৰিঘটনাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি এটা গোট বাছনি কৰা হয়। এই অধ্যয়নটো এটা গৱেষণামূলক প্রচেষ্টা যিটো সময়ৰ লগে লগে এনে ব্যক্তিৰ গোট অনুসৰণ কৰে যিসকল কিছুমান দিশত একে কিন্তু আন কিছুমান বৈশিষ্ট্যত পৃথক আৰু এই বৈশিষ্ট্যসমূহক বিশেষ ফলাফলৰ সৈতে তুলনা কৰা হয়।

গ) পুর্বদৃষ্টিসম্পন্ন অধ্যয়ন

ইয়াৰ লগত চিকিৎসাৰ তথ্যৰ দৰে ঐতিহাসিক তথ্য চাই অতীতলৈ চোৱাটো জড়িত হৈ থাকে।

দ্রাঘিমামূলক পদ্ধতিৰ গুণ

দ্রাঘিমামূলক পদ্ধতিৰ গুণসমূহ এনেদৰে আঙুলিয়াই দিব পাৰি —

- ইয়াৰ দ্বাৰা তদন্তকাৰীসকলে সময়ৰ লগে লগে পৰিৱর্তনসমূহ চাব পাৰে।
- ই বিকাশ আৰু আয়ুসকালৰ বিষয়সমূহ অধ্যয়নৰ বাবে বিশেষভাৱে উপকাৰী কাৰণ ই একেটা ব্যক্তিৰ গোটক কিছু সময়ৰ ভিতৰত পর্যবেক্ষণ কৰে।
- এই পদ্ধতিৰ দ্বাৰা কৰা বিকাশৰ পৰিৱর্তনৰ পর্যবেক্ষণ অধিক সঠিক।
- ই মানুহৰ বিকাশ কেনেকৈ হয় সেই গুৰুত্বপূর্ণ প্রশ্নটোৰ উত্তৰ দিয়ে।
- এই পদ্ধতিৰ দ্বাৰা মানুহৰ অবিৰত বৃদ্ধিৰ স্পষ্ট ছবি পোৱা যায়
- ব্যক্তিৰ মাজত বিকাশৰ ভিন্নতা পর্যবেক্ষণ কৰাত ই সহায়ক।
- ইয়াত বিকাশৰ তাৰতম্যৰ সম্ভাব্য কাৰণসমূহৰ বিষয়েও অনুমান কৰা হয়।
- এই পদ্ধতিয়ে মানুহৰ অনন্য বিকাশৰ ধাৰা চিনাক্ত কৰিব পাৰে।

দ্রাঘিমামূলক পদ্ধতিৰ দোষসমূহ

দ্রাঘিমামূলক পদ্ধতিৰ সমালোচনাৰ আঁৰৰ কাৰণসমূহ হ'ল—

- এই পদ্ধতিত প্রায়ে বৃহৎ পৰিমাণৰ সময় আৰু বিচাৰি উলিওৱাৰ প্রয়োজন হয়, সেয়েহে ই ব্যয়বহুল।
- ইয়াৰ ফলপ্রসূ হ'বলৈ উল্লেখযোগ্য প্রতিশ্রুতি আৰু সম্পদৰ প্রয়োজন।
- দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়নত বিষয়ৰ সৰু গোট থাকে, যাৰ ফলত ফলাফলসমূহ বৃহৎ জনসংখ্যাৰ ক্ষেত্রত প্রয়োগ কৰাটো কঠিন হৈ পৰে।
- দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়নত অংশগ্রহণকাৰীসকলে কেতিয়াবা মাজভাগত অধ্যয়ন

এৰি দিয়ে, যাৰ ফলত নমুনাৰ আকাৰ সংকুচিত হয় আৰু সংগ্রহ কৰা তথ্যৰ পৰিমাণ হ্রাস পায় আৰু অবৈধ সিদ্ধান্তত উপনীত হয়।

- যিহেতু দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়নত কিছু সময়ৰ ভিতৰত বিষয়ক বাৰে বাৰে পর্যবেক্ষণ কৰা হয়, গতিকে অধ্যয়নৰ পৰা যিকোনো সম্ভাব্য অন্তর্দৃষ্টি আৱিষ্কাৰ হ'বলৈ কিছু সময় লাগিব পাৰে।
- দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়নৰ পৰা সংগ্রহ কৰা তথ্য নির্ভৰযোগ্য নহ'বও পাৰে কাৰণ সময়ৰ লগে লগে ইয়াৰ আচৰণ সলনি হয়।
- পদ্ধতিটোৰ বাবে নমুনাৰ আকাৰ বৃহৎ।
- দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়ন প্রায়ে পর্যবেক্ষণ কৰা হয় যাতে নমনীয়তা ঘটিব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৬ ঃ দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়নৰ প্রকাৰ কি কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৭ ঃ আটাইতকৈ দীঘলীয়া দ্রাঘিমামূলক অধ্যয়ন কোনে কৰিছিল?

.....

.....

৩.৩.৪ সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতি

বিকাশৰ অধ্যয়নৰ আন এটা পদ্ধতি হ'ল সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতি। এই পদ্ধতিত দুটা চলকৰ মাজৰ সম্বন্ধ জানিবলৈ চেষ্টা কৰা হয়। ই বর্ণনাত্মক অধ্যয়নৰ বিকল্প। সম্বন্ধই দুটা চলকৰ মাজৰ সম্পর্কক বুজায়। পৰিসংখ্যা বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা নির্ধাৰিত দুটা চলকৰ মাজৰ ৰৈখিক সম্পর্ক/সংযোগ বুজিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা এক অপৰীক্ষামূলক গৱেষণা পদ্ধতি হৈছে সহ-সম্বন্ধ অধ্যয়ন। সহ-সম্বন্ধ গৱেষণাৰ লক্ষ্য হৈছে চলকসমূহ কিমান শক্তিশালীভাৱে জড়িত বা সম্পর্কিত পর্যবেক্ষণ কৰা। সহ-সম্বন্ধ অধ্যয়ন হৈছে মনোবিজ্ঞানৰ লগতে চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ দৰে অন্যান্য ক্ষেত্রতো প্রায়ে ব্যৱহাৰ কৰা এক প্রকাৰৰ গৱেষণা। কোনো বিষয়ৰ বিষয়ে তথ্য সংগ্রহৰ প্রাৰম্ভিক উপায় হৈছে সহ-সম্বন্ধ গৱেষণা। এই ধৰণৰ অ-পৰীক্ষামূলক পদ্ধতিত মনোবিজ্ঞানীসকলে দুয়োটা চলকৰ মাজৰ সম্পর্ক চায় যদিও চলকসমূহ নিজেই প্রৱর্তন নকৰে। ৰৱঞ্চ তেওঁলোকে উপলব্ধ তথ্যসমূহ সংগ্রহ কৰি মূল্যায়ন কৰে আৰু পৰিসংখ্যাগত সিদ্ধান্ত আগবঢ়ায়। যদি গৱেষকসকলে কোনো পৰীক্ষা কৰিব নোৱাৰে তেন্তেও এই পদ্ধতি উপযোগী। গৱেষকসকলে দুটা বা তাতকৈ অধিক চলকৰ মাজত সম্পর্ক আছে নে নাই চাবলৈ সম্পর্ক ব্যৱহাৰ কৰে, কিন্তু চলকসমূহ নিজেই গৱেষকৰ নিয়ন্ত্রণত নাথাকে।

সহ-সম্বন্ধ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ভিতৰত শক্তি আৰু দিশ অন্তর্ভুক্ত। দিশটো ধনাত্মক (দুয়োটা চলক একেলগে বৃদ্ধি বা হ্রাস), ঋণাত্মক (এটা চলক বৃদ্ধি হোৱাৰ বিপৰীতে আনটো হ্রাস) বা অসম্পর্কীয় (চলকৰ মাজত এটা সম্পর্ক) হ'ব পাৰে। এটা সম্পর্কৰ শক্তি -১ পৰা +১লৈকে হয় আৰু ০ য়ে চলকসমূহৰ মাজত কোনো সম্পর্ক প্রতিফলিত নকৰে। সহ-সম্বন্ধ অধ্যয়নে কেৱল আচৰণৰ বর্ণনা বা ভৱিষ্যদ্বাণী কৰাৰ কাম কৰে আৰু ইয়াৰ ব্যাখ্যাৰ কাম নকৰে। কাৰণ তৃতীয়টো চলক এটাই চলকটোৰ এটাৰ সংঘটনৰ কাৰণ বুলি দেখুৱাব পৰা যাব। তদুপৰি পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাইহে কাৰণ প্রমাণ কৰিব পাৰে। সম্পর্কৰ সহ-দক্ষতা হৈছে সম্পর্ক শক্তিৰ পৰিমাপ আৰু ই -১.০০ ৰ পৰা +১.০০লৈকে হ'ব পাৰে।

সহ-সম্বন্ধ অধ্যয়ন/পদ্ধতিৰ প্রকাৰ

সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতি বা অধ্যয়নৰ তিনিটা উপ-প্রকাৰ আছে-

ক) প্রকৃতিবাদী পর্যবেক্ষণ

প্রাকৃতিক পর্যবেক্ষণ হৈছে এক উপ-প্রকাৰৰ সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতি য'ত অনুসন্ধানকাৰী বা পৰীক্ষাকাৰীৰ কোনো হস্তক্ষেপ বা বিকৃতকৰণ খেলা নোহোৱাকৈ প্রাকৃতিক পৰিৱেশত আগ্রহৰ চলকসমূহ পর্যবেক্ষণ আৰু লিপিবদ্ধ কৰাৰ প্রক্রিয়া জড়িত হৈ থাকে। ই অনুসন্ধানকাৰীক প্রাকৃতিক পৰিৱেশত আগ্রহৰ চলকসমূহ চোৱাৰ সুযোগ দিয়ে। পৰীক্ষাগাৰৰ পৰীক্ষা সম্ভৱ নহ'লে ইয়াৰ বিকাশৰ অধ্যয়ন কৰা হয়। এই পদ্ধতিৰ এটা দোষ হ'ল অধ্যয়ন কৰা বিষয়বস্তুৱে যদি জানে যে তেওঁলোকক চোৱা হৈছে, তেন্তে তেওঁলোকে বেলেগ ধৰণে কাম কৰিব পাৰে। গৱেষক বা অনুসন্ধানকাৰীয়ে হয়তো নাজানে যে তেওঁলোকে যি আচৰণ পর্যবেক্ষণ কৰি আছে সেয়া ব্যক্তিজনৰ স্বাভাৱিক অৱস্থা হ'বই লাগিব বুলি ক'ব নোৱাৰি

খ) জৰীপ পদ্ধতি

এই পদ্ধতিত অংশগ্রহণকাৰীসকলৰ এটা নমুনাই আগ্রহৰ চলকটোৰ সৈতে জড়িত জৰীপ, পৰীক্ষা বা প্রশ্নাৱলী সম্পূর্ণ কৰে। যদি মনোবিজ্ঞানীসকলে কম সময়ৰ ভিতৰতে বৃহৎ পৰিমাণৰ তথ্য সংগ্রহ কৰিব লাগে তেন্তে সমীক্ষাটোৱেই আটাইতকৈ দ্রুত, সহজ আৰু সস্তা বিকল্প হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে। ই এটা নমনীয় পদ্ধতি কাৰণ ই অনুসন্ধানকাৰীসকলক তথ্য সংগ্রহৰ সঁজুলি সৃষ্টি কৰিবলৈ দিয়ে যিয়ে তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰিব বিচৰা সকলো উৎসৰ পৰা প্রয়োজনীয় তথ্য লাভ কৰাটো নিশ্চিত কৰাত সহায় কৰিব (জৰীপ লোৱা অংশগ্রহণকাৰীসকলৰ এটা নমুনা)। এই পদ্ধতিৰ এটা সুবিধা হ'ল ই আন পদ্ধতিতকৈ অধিক নমনীয়। কিন্তু, ইয়াক প্রতিনিধিত্বহীন নমুনা বা দুর্বল জৰীপৰ প্রশ্নৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত হ'ব পাৰে। অংশগ্রহণকাৰীসকলে গৱেষকসকলক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ চেষ্টা কৰি বা নিজকে ভাল দেখাবলৈ মিছা কথা ক'লে ফলাফলত প্রভাৱ পেলাব পাৰে।

গ) সংৰক্ষণাগাৰ গবেষণা

আন গৱেষক/অনুসন্ধানকাৰীয়ে কৰা অধ্যয়ন বিশ্লেষণ কৰি বা বিশেষ নমুনাটোৰ ঐতিহাসিক নথিভুক্ত চাই সংৰক্ষণাগাৰ গবেষণা পদ্ধতি সম্পন্ন কৰা হয়। বহু আগতেই আন গৱেষকসকলে কৰা অধ্যয়নসমূহ বিশ্লেষণ কৰাৰ লগতে ঐতিহাসিক অভিলেখ আৰু ঘটনা বিৱৰণসমূহ পর্যালোচনা কৰি মানসিক অধ্যয়নৰ বহু ক্ষেত্ৰত লাভৱান হয়। এই পদ্ধতিৰ সুবিধাটো হ'ল ইয়াত গৱেষকসকলে অংশগ্ৰহণকাৰীৰ আচৰণ সলনি কৰিব নোৱাৰে। তেওঁলোকৰ প্ৰতিষ্ঠানৰ জৰিয়তে ৰাজহুৱাভাৱে সুলভ বা সুলভ নথিভুক্ত, তথ্যভিত্তিক আৰু পুঁথিভৰাল ব্যৱহাৰ কৰিলে গৱেষকসকলক সহায় কৰিব পাৰি, যিসকলৰ গৱেষণা প্ৰচেষ্টাক সমর্থন কৰিবলৈ হয়তো বহুত ধন নাথাকিবও পাৰে, যাৰ ফলত ইয়াৰ খৰচ কম হয়, কিন্তু এই পদ্ধতিত কেতিয়াবা তথ্য নোহোৱা হ'ব পাৰে।

সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিৰ গুণ

সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিৰ কিছুমান সুবিধা আছে যেনে—

- ই অ-পৰীক্ষামূলক অধ্যয়ন সেইবাবেই ই কম খৰচী আৰু ফলপ্ৰসূ।
- ইয়াত গৱেষকসকলৰ দ্বাৰা হেতালি খেলা বা নিয়ন্ত্ৰণ প্ৰক্ৰিয়া জড়িত নহয়।
- ই প্ৰতিটো সম্পৰ্কৰ দিশ আৰু শক্তি প্ৰদান কৰে।
- সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিৰ ফলাফলক ধনাত্মক, ঋণাত্মক বা কোনো সম্পৰ্ক নোহোৱা বুলি শ্ৰেণীভুক্ত কৰাটো সহজ।
- এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে বৃহৎ সংখ্যক ব্যক্তিৰ বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব পাৰি।

সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিৰ দোষ

সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিক কেতিয়াবা সমালোচনা কৰা হয় যে—

- ই দুটা চলকৰ মাজৰ সম্পৰ্ক নির্ধাৰণ কৰে কিন্তু ই প্ৰভাৱৰ কাৰণ উল্লেখ নকৰে।
- ফলাফল লাভ কৰিবলৈ ব্যয়বহুল আৰু সময়সাপেক্ষ হ'ব পাৰে।
- এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে কেতিয়াবা পক্ষপাতমূলক ফলাফল প্ৰকাশ কৰিব পাৰি।

এই সকলোবোৰেই হৈছে বিকাশৰ অধ্যয়নৰ তিনিটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ্ধতি। এইবোৰৰ বাহিৰেও আন কিছুমান পদ্ধতি আছে যিবোৰ মনোবিজ্ঞানীসকলে শিশু বা ব্যক্তিৰ বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰে। পৰৱর্তী অধ্যায়ত বিকাশৰ অধ্যয়নৰ সেই পদ্ধতিসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- শিশুৰ বয়স আৰু বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য অনুসৰি আচৰণৰ ভিন্নতা থাকে যিয়ে তেওঁলোকৰ জীৱনত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলায়।
- শিশুৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ সংস্পৰ্শত থকা প্ৰতিজন ব্যক্তিয়ে তেওঁলোকৰ বিকাশত অৰিহণা যোগাব পাৰে। বিকাশৰ অধ্যয়নে অভিভাৱক আৰু শিক্ষকসকলক তেওঁলোকৰ সন্তানৰ বাবে কাৰ্যকলাপ আৰু অভিজ্ঞতাৰ পৰিকল্পনা কৰাত আৰু তেওঁলোকৰ সঠিক যত্ন লোৱাত সহায় কৰে।
- বিকাশৰ অধ্যয়ন উন্নয়নমূলক আৰ্হিৰ জ্ঞান প্ৰদান কৰা, পৰিৱৰ্তন কেনেকৈ আৰু কিয় হয় তাৰ উত্তৰ পোৱা, বিপদৰ প্ৰতি প্ৰতিৰোধক ল'বলৈ সচেতন হোৱা ইত্যাদিৰ ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য হ'ব পাৰে।
- শিশুক ব্যক্তিগতভাৱে অধ্যয়ন কৰা প্ৰথম ব্যক্তিসকলৰ ভিতৰত এজন আছিল জন এমোছ কমেনিয়াছ।
- তেওঁৰ উপৰিও ল'ক, ৰুছ', পেষ্টালোজি, হাৰ্বাৰ্ট স্পেন্সৰ, ফ্ৰ'বেলৰ দৰে আন উল্লেখযোগ্য ব্যক্তিও আছিল যিয়ে পৰোক্ষভাৱে শিশুৰ অধ্যয়নত অৰিহণা যোগাইছিল।
- শিশুৰ বৈজ্ঞানিক অধ্যয়নক জি ষ্টেনলি হলৰ কামে যথেষ্ট গতি প্ৰদান কৰিছিল। তেওঁক প্ৰায়ে 'শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনৰ পিতৃ' বুলি গণ্য কৰা হয়।
- বিকাশৰ অধ্যয়নত বিভিন্ন পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইয়াৰ ভিতৰত প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি, দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতি আৰু সম্পৰ্কীয় পদ্ধতি উল্লেখযোগ্য।
- প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিত মনোবিজ্ঞানীসকলে একে সময়তে বিভিন্ন বয়সৰ ব্যক্তিৰ মাজত পাৰ্থক্য পৰ্যবেক্ষণ কৰে।
- দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰা এজন মনোবিজ্ঞানীয়ে একেটা গোটৰ ব্যক্তিক কিছু সময়ৰ ভিতৰত পৰ্যবেক্ষণ কৰে। বিভিন্ন পটভূমিৰ চলকৰ সৈতে সম্পৰ্ক নোহোৱা চলকসমূহৰ মাজত সম্পৰ্ক আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা এক প্ৰকাৰৰ পদ্ধতি হৈছে দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতি।
- দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়ন তিনি ধৰণৰ- পেনেল অধ্যয়ন, সমগ্ৰোত্ৰীয় অধ্যয়ন আৰু পুৰ্বদৃষ্টিসম্পন্ন অধ্যয়ন।
- সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতি হৈছে পৰিসংখ্যা বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰিত দুটা চলকৰ মাজৰ বৈখিক সম্পৰ্ক/সংযোগ বুজিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা এক অপৰীক্ষামূলক পদ্ধতি।
- সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিৰ তিনিটা উপ-প্ৰকাৰ আছে- প্ৰাকৃতিক পৰ্যবেক্ষণ, জৰীপ পদ্ধতি আৰু সংৰক্ষণাগাৰ গৱেষণা।

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

১) Ahlawat Neetu (2010): Developmental Psychology, RBSA Publisher, Jaipur.

২) Dash B.N (2011): A textbook of Educational Psychology, Dominant publishers and distributors' pvt. Ltd.

৩) Goswamee Gayatree (2008): Child Development and Child Care, Arun Prakashan, Guwahati, Assam.

৩.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ জি ষ্টেনলি হলক প্ৰায়ে শিশু অধ্যয়ন আন্দোলনৰ পিতৃ হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ চাৰ্লছ ডাৰউইন।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শিশুৰ আচৰণ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত দুটা সাধাৰণ বাধা হ'ল-

- অভিভাৱক আৰু শিক্ষকে প্ৰদান কৰা বহু সময়ৰ তথ্য শুদ্ধ নহয়।
- নৱজাতকৰ পিতৃ-মাতৃৰ সন্তানক অধ্যয়ন কৰিবলৈ দিবলৈ সন্মতিৰ অভাৱ।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি হৈছে বিকাশৰ মনোবিজ্ঞানত প্ৰায়ে ব্যৱহৃত পদ্ধতি। এই পদ্ধতিত মনোবিজ্ঞানীসকলে একে সময়তে বিভিন্ন বয়সৰ ব্যক্তিৰ মাজত পাৰ্থক্য পৰ্যবেক্ষণ কৰে। ইয়াত আচৰণৰ বিভিন্ন নমুনা অধ্যয়ন কৰা হয় আৰু তুলনা কৰা হয়।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ গুণ—

- ইয়াৰ বাবে কোনো পৰীক্ষামূলক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োজন নাই, গতিকে কোনো চলক মনোবিজ্ঞানীসকলে হেঁচা প্ৰয়োগ নকৰে।
- ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰাটো সহজ কাৰণ মনোবিজ্ঞানীসকলে পৰীক্ষা এটা কৰাৰ পৰিৱৰ্তে গোটসমূহত পৰ্যবেক্ষণ কৰা তথ্যসমূহ কেৱল লিপিবদ্ধ কৰিব লাগিব

প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ দোষসমূহ—

- ইয়াত একেজন ব্যক্তিৰ বাৰে বাৰে জোখ-মাখ কৰাটো জড়িত নহয়।
- এটা গোটত থকা বৈশিষ্ট্যসমূহ বৰ্ণনা কৰিবলৈ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি, কিন্তু ইয়াৰ দ্বাৰা কোনো সম্পৰ্ক নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰি।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়ন তিনি প্ৰকাৰৰ-

১) **পেনেল অধ্যয়ন ঃ** এই অধ্যয়নত ব্যক্তিৰ এটা প্ৰস্থচ্ছেদনমূলক নমুনা সংগ্ৰহ কৰা হয় আৰু নিয়মীয়াকৈ ইয়াৰ জৰীপ কৰা হয়।

২) **সমগোত্ৰীয় অধ্যয়ন ঃ** এই অধ্যয়নত জন্ম, ভৌগোলিক অৱস্থান বা ঐতিহাসিক অভিজ্ঞতাৰ দৰে নিৰ্দিষ্ট পৰিঘটনাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি এটা গোট নিৰ্বাচন কৰা হয়।

৩) **পুৰ্বদৃষ্টিসম্পন্ন অধ্যয়ন ঃ** ইয়াৰ লগত চিকিৎসাৰ তথ্যৰ দৰে ঐতিহাসিক তথ্য চাই অতীতলৈ চোৱাটো জড়িত হৈ থাকে।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আজিৰ পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ দীৰ্ঘদিনীয়া দ্ৰাঘিমামূলক অধ্যয়নটো ১৯২১ চনত মনোবিজ্ঞানী লুইছ টাৰ্মানে আৰম্ভ কৰিছিল।

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চুটি প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দত দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতি কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতিৰ প্ৰকাৰ কি কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ প্ৰাকৃতিক পৰ্যবেক্ষণৰ ওপৰত আপোনাৰ ধাৰণা দিয়ক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ বিকাশ অধ্যয়নৰ প্ৰস্থচ্ছেদমূলক আৰু দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতিৰ মাজত পাৰ্থক্য নিৰ্ণয় কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ বিকাশৰ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি হিচাপে সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিক সমালোচনাত্মকভাৱে বিশ্লেষণ কৰক।

খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ বিকাশৰ অধ্যয়নে শিক্ষক আৰু অভিভাৱকক কেনেদৰে সহায় কৰিব পাৰে? আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ২ ঃ বিকাশৰ অধ্যয়নৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ্ধতি হিচাপে প্ৰস্থচ্ছেদমূলক পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ আয়ুসকাল অধ্যয়নৰ বাবে দ্ৰাঘিমামূলক পদ্ধতিক কিয় সৰ্বোত্তম পদ্ধতি বুলি গণ্য কৰা হয়?

*** ***** ***

অধ্যায় ৪ ঃ বিকাশ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি - ২

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য
৪.২ পৰিচয়
৪.৩ বিকাশ অধ্যয়নৰ আন কিছুমান পদ্ধতি
৪.৩.১ পৰীক্ষণ পদ্ধতি
৪.৩.২ ঘটনা বিৱৰণ/ক্ষেত্ৰ-অধ্যয়ন পদ্ধতি
৪.৩.৩ পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতি
৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৪.৫ অধিক জানিবলৈ
৪.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৪.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- বিকাশ অধ্যয়নৰ আন কিছুমান পদ্ধতি বুজিব আৰু প্ৰয়োগ কৰিব পাৰিব;
- বিকাশ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি হিচাপে পৰীক্ষণ পদ্ধতিৰ ধাৰণাটোৰ সৈতে পৰিচিত হ'ব পাৰিব;
- বিকাশ অধ্যয়নৰ বাবে ক্ষেত্ৰ-অধ্যয়ন বা ঘটনা বিৱৰণী আৰু পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

৪.২ পৰিচয়

পূৰ্বৰ অধ্যায়ত বিকাশ অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব আৰু শিশুৰ সামগ্ৰিক বিকাশৰ দিশত অৰিহণা যোগোৱাৰ বাবে শিক্ষক, অভিভাৱক আৰু আন সংশ্লিষ্ট ব্যক্তিৰ বাবে ই কেনেদৰে উপকাৰী সেই বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। বিকাশ অধ্যয়নৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ্ধতিসমূহৰ বিষয়ে ৩ নং অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হৈছিল। প্ৰস্থচ্ছেদনমূলক, দ্ৰাঘিমামূলক আৰু সহ-সম্বন্ধ পদ্ধতিৰ উপৰিও মনোবিজ্ঞানী বা শিক্ষাবিদসকলে মানৱ জীৱন আৰু বিকাশৰ সম্পৰ্কে বিভিন্ন তথ্য উলিয়াবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা আন কিছুমান পদ্ধতিও আছে। এই পদ্ধতিসমূহৰ জৰিয়তে কৰা অধ্যয়নে মানুহৰ আয়ুসৰ বহু সিদ্ধান্ত আৰু নীতি উলিয়াবলৈ বহুখিনি অৰিহণা যোগাইছে। এইবোৰ কেৱল বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ ইতিহাসৰ বাবেই উপকাৰী নহয় বৰঞ্চ বিভিন্ন পৰিৱৰ্তিত বয়স আৰু পৰ্যায়ৰ মাজেৰে শিশুৰ জীৱনৰ সৈতে সুষম সামঞ্জস্য স্থাপনত অৰিহণা যোগাবলৈ পিতৃ-মাতৃ, শিক্ষক আদিক

পথ প্ৰদৰ্শন কৰে। আচৰণ অধ্যয়নত মনোবিজ্ঞানত এই পদ্ধতিসমূহ জনপ্ৰিয়ভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। শিক্ষাৰ শিকাৰু হিচাপে এই পদ্ধতিসমূহৰ বিষয়ে জ্ঞানে আপোনাৰ আচৰণৰ জ্ঞান সমৃদ্ধ কৰাই নহয়, মানুহৰ আচৰণ অধ্যয়ন কৰাত আৰু আপোনাৰ আৰু চাৰিওফালৰ লোকসকলৰ সম্পৰ্কে নতুন তথ্যসমূহ অন্বেষণ কৰাত সহায় কৰিব। এই অধ্যায়ত বিকাশৰ অধ্যয়নৰ এই জনপ্ৰিয় পদ্ধতিসমূহৰ সৈতে পৰিচিত হওঁ আহক।

৪.৩ বিকাশৰ অধ্যয়নৰ আন কিছুমান পদ্ধতি

শিশুৰ আচৰণ বা বিকাশৰ অধ্যয়নত কোনো এটা কৌশল জুখিব পৰা পদ্ধতি সকলো বয়সৰ স্তৰৰ বাবে বা সকলো ধৰণৰ আচৰণৰ বাবে উপযোগী নহয়। বৈজ্ঞানিক অধ্যয়নৰ লক্ষ্য হৈছে এনে পৰ্যবেক্ষণ কৰা যিয়ে সঠিক ভৱিষ্যবাণীৰ সূচনা কৰে। কিন্তু এনে ভৱিষ্যবাণীৰ সদায় নিৰ্ভৰযোগ্য আৰু বৈধ হ'ব নোৱাৰে। আকৌ নিজৰ চিন্তাধাৰাক মৌখিকভাৱে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰা শিশু বা বিকাশৰ বাবে আৰু পঢ়িব আৰু লিখিব নোৱাৰা শিশুৰ বাবে আৰু কৰিব পৰা শিশুৰ বাবে সম্পূৰ্ণ বেলেগ পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন। আকৌ পৰীক্ষাগাৰত শিশুৰ ওপৰত অধ্যয়ন কৰাটোও কিছু বাধাৰ সৃষ্টি কৰে। পৰীক্ষাগাৰৰ পৰিৱেশে নিজেই শিশুসকলক তেওঁলোকৰ আচৰণৰ বহু বৈশিষ্ট্য উন্মোচন কৰিবলৈ আশংকা কৰি তোলে। এই বাধা দূৰ কৰিবলৈ কিছুমান মনোবিজ্ঞানীয়ে শিশুৰ প্ৰাকৃতিক বাসস্থান ঘৰ, স্কুল, খেলপথাৰ বা শিশুৱে বেছিভাগ সময় কটোৱা ঠাইত অধ্যয়ন কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। তথ্যৰ সঠিকতা বৃদ্ধি কৰিবলৈ কেতিয়াবা মনোবিজ্ঞানীসকলে কেমেৰা আৰু বৈদ্যুতিক যন্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰ কৰি আচৰণ লিপিবদ্ধ কৰে। অভিভাৱকসকলক পৰ্যবেক্ষণ আৰু প্ৰতিবেদনৰ প্ৰশিক্ষণো প্ৰদান কৰা হয় যাতে তেওঁলোকৰ সন্তানৰ আচৰণৰ সম্পৰ্কে সঠিক তথ্য লাভ কৰিব পৰা যায়। তদুপৰি শিশুৰ আচৰণ অধ্যয়নত দিবা-যতন- কেন্দ্ৰত চেণ্টাৰ, নাৰ্চাৰী স্কুল, স্বাস্থ্য ক্লিনিক, শিশু পৰামৰ্শ ক্লিনিকৰ অৱদান অবিচ্ছেদ্য। ব্যক্তিৰ আচৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিবলৈ বহুতো পদ্ধতি আছে। ইয়াৰে কিছুমানৰ বিষয়ে আগৰ অধ্যায়ত ইতিমধ্যে আলোচনা কৰা হৈছে। এইবোৰৰ উপৰিও আন কিছুমান অতি তাৎপৰ্যপূৰ্ণ পদ্ধতি হ'ল-পৰীক্ষণ পদ্ধতি, ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতি আৰু পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতি।

৪.৩.১ পৰীক্ষণ পদ্ধতি

এইটোৱেই হৈছে বিকাশৰ অধ্যয়নৰ আটাইতকৈ বৈজ্ঞানিক আৰু বস্তুনিষ্ঠ পদ্ধতি। অনুসন্ধানৰ সকলো পদ্ধতিৰ ভিতৰত এই পদ্ধতিটোক বিকাশৰ অধ্যয়নৰ অতি উন্নত, আনুষ্ঠানিক আৰু আটাইতকৈ সঠিক পদ্ধতি হিচাপে গণ্য কৰা হয়। এই পদ্ধতিত পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। ইয়াত পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাত পূৰ্ব-নিৰ্ধাৰিত বা কঠিনভাৱে নিয়ন্ত্ৰিত পৰিস্থিতিত মানুহৰ ক্ৰিয়াৰ বস্তুনিষ্ঠ পৰ্যবেক্ষণ কৰা হয়। এই পৰ্যবেক্ষণসমূহৰ পৰা কিছুমান সিদ্ধান্ত লোৱা হয় আৰু নীতি বা তত্ত্ব গঠন

কৰা হয়। এই ইংৰাজী শব্দ- Experiment এটা লেটিন শব্দৰ পৰা আহিছে- 'experimentum' যাৰ অর্থ হৈছে এটা পৰীক্ষা বা পৰীক্ষা। সেয়েহে পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাত মনোবিজ্ঞানীসকলে যাৰ আচৰণ বা পৰিণতি নির্ণয় কৰিব বিচাৰে, সেই বস্তু বা পৰিঘটনাটোক পৰীক্ষা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে বা পৰীক্ষাত অৱতীর্ণ হয়। পৰীক্ষামূলক পদ্ধতিৰ আঁৰৰ মূল ধাৰণাটো হ'ল অধ্যয়ন কৰা পৰিঘটনাসমূহ আৰু যিবোৰৰ চলকটো পর্যবেক্ষণ কৰা হৈছে সেইবোৰ নিয়ন্ত্রণ কৰা। এই পদ্ধতিত ব্যক্তিৰ আচৰণ বা বিকাশৰ পৰিৱর্তন বুজিবলৈ কেৱল বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ প্রয়োগৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰাৰ চেষ্টা কৰা হয়। কোনো বিশেষ অনুমান পৰীক্ষা কৰিবলৈ বা কার্যকৰী সম্পর্ক মূল্যায়ন কৰিবলৈ পৰীক্ষা কৰা হয়। পৰীক্ষামূলক পদ্ধতিত এটা বস্তুৰ আন এটা বস্তুৰ প্রভাৱৰ বিষয়ে অনুমান প্রণয়ন কৰা হয়, স্বাধীন চলকটোৱেই হ'ল যিটোৱে নির্ভৰশীল চলকটোত পৰিৱর্তন আনিব বুলি আশা কৰা হয়।

পৰীক্ষণ পদ্ধতিৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য

পৰীক্ষণ পদ্ধতিৰ কিছুমান প্রয়োজনীয় বৈশিষ্ট্য আছে। এইবোৰ হ'ল—

- **মানসিক পৰীক্ষাগাৰ ঃ** পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা চলাবলৈ সুসজ্জিত পৰীক্ষাগাৰ থাকিব লাগিব।
- **পৰীক্ষাকাৰী আৰু বিষয় ঃ** এই পদ্ধতিৰে কৰা পৰীক্ষাৰ বাবে মূলতঃ দুজন ব্যক্তিৰ প্রয়োজন হয়-এজন পৰীক্ষাকাৰী আৰু আনজন ব্যক্তি হ'ল সেই বিষয় যাৰ বিকাশ পর্যবেক্ষণ বা অধ্যয়ন কৰিব লাগে।
- **চলকসমূহ ঃ** পৰীক্ষণ পদ্ধতিৰ আন এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল অৱস্থা বা চলক। চলকসমূহৰ জৰিয়তে মনোবিজ্ঞানী বা পৰীক্ষণকাৰীসকলে আন সকলো অৱস্থা প্রায় স্থিৰ কৰি ৰাখি দুটা পৰিঘটনাৰ মাজৰ আকস্মিক সম্পর্ক পর্যবেক্ষণ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। যিটো চলকক প্রভাৱ অধ্যয়ন কৰা হৈছে তাক স্বাধীন চলক আৰু যিটো চলকক প্রভাৱিত কৰা হৈছে তাক নির্ভৰশীল চলক বোলা হয়। এইদৰে স্বাধীন চলকটোৱে কাৰণটোৰ বাবে থিয় দিয়ে, আৰু নির্ভৰশীল চলকটোৱেই হৈছে সেই কাৰণটোৰ প্রভাৱ। এই দুটা চলকৰ বাহিৰে আন চর্ত থাকিব পাৰে যাক হস্তক্ষেপকাৰী চলক বোলা হয়। যদি আমি কৃতিত্বৰ ওপৰত সৃষ্টিশীলতাৰ প্রভাৱৰ উদাহৰণ লওঁ, তেন্তে ইয়াত সৃষ্টিশীলতা হ'ব স্বাধীন চলক আৰু কৃতিত্ব হ'ব নির্ভৰশীল চলক। আন চর্ত যেনে-পিতৃ-মাতৃৰ সমর্থন, পাঠদান পদ্ধতি, শিশুৰ স্মৃতিশক্তি আদি যিয়ে সৃষ্টিশীলতাৰ উপৰিও এজনৰ কৃতিত্বৰ ওপৰত ভাল প্রভাৱ পেলায়, সেইবোৰক হস্তক্ষেপকাৰী চলক বুলি ক'ব পাৰি। পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিত এনে সকলো হস্তক্ষেপকাৰী চলক নিয়ন্ত্রিত কৰা হয়, সেয়েহে ইহঁতক স্থিৰ বা সমান কৰা হয় আৰু নির্ভৰশীল চলকৰ ওপৰত মাত্র এটা স্বতন্ত্র চলকৰ প্রভাৱ অধ্যয়ন কৰা হয়। ইয়াৰ বাবে মনোবিজ্ঞানীয়ে স্বাধীন

চলকটো সলনি আৰু পৰিৱৰ্তন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। ইয়াৰ ফলত বস্তুনিষ্ঠভাৱে পৰ্যবেক্ষণ আৰু জুখিব পৰা সমান্তৰালতা আহি পৰে যাৰ ভিত্তিত কিছুমান সিদ্ধান্ত লোৱা হয়।

- **জীৱিত জীৱৰ ওপৰত পৰীক্ষা ঃ** পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ আন এটা অপৰিহার্য বৈশিষ্ট্য হ'ল পৰীক্ষণসমূহ সদায় জীৱিত জীৱৰ ওপৰত কৰা হয়। সাধাৰণতে ভৌতিক বিজ্ঞানত অজৈৱ বা মৃত বিষয়ৰ ওপৰত পৰীক্ষা কৰা হয়। কিন্তু, বিকাশ মনোবিজ্ঞানত ব্যৱহৃত পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিত কেৱল জীৱিত সত্তাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

জানি থোৱা ভাল

পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিত পৰীক্ষাসমূহ এটা বিশেষ অনুমান পৰীক্ষা কৰিবলৈ কৰা হয়। মূল ধাৰণাটো হ'ল বিভিন্ন পৰিস্থিতিত একেধৰণৰ মানুহৰ ওপৰত কৰা পৰীক্ষা এটাৰ বর্ণনা কৰা। মানুহৰ সাদৃশ্য নিযুক্তিৰ দ্বাৰা লাভ কৰা হয়। কিছুমান পৰিস্থিতিগত চলকৰ বিকৃতকৰণৰ ফলত বিভিন্ন পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হয়।

পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিৰ সমালোচনাত্মক বিশ্লেষণ

পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিটোৱেই হৈছে মানসিক অধ্যয়নৰ আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য পদ্ধতি। ই ব্যক্তিৰ মানুহৰ আচৰণ আৰু বিকাশ বুজিবলৈ বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ কৰে। বিকাশ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি হিচাপে ই বৈজ্ঞানিক আৰু পদ্ধতিগত পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ বিভিন্ন বৈজ্ঞানিক তথ্য প্ৰদান কৰিব পাৰে। পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিত নিয়ন্ত্রিত পৰীক্ষা অন্তর্ভুক্ত কৰা হয় যিবোৰ পৰীক্ষণমূলক নমুনাৰ সৈতে একে। যদি আমি এই পদ্ধতিটোক সমালোচনাত্মকভাৱে বিশ্লেষণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰোঁ তেন্তে আমি ইয়াক ইতিবাচক আৰু নেতিবাচক দুয়োটা দিশৰ পৰা বিশ্লেষণ কৰিব লাগিব। এই পদ্ধতিৰ ইতিবাচক দিশসমূহক এনেদৰে শ্রেণীভুক্ত কৰিব পাৰি-

- বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগৰ ওপৰত নির্ভৰশীল হোৱাৰ বাবে ই মানুহৰ আচৰণ অধ্যয়নৰ আটাইতকৈ বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি।
- এই পদ্ধতিৰ দ্বাৰা মনোবিজ্ঞানীসকলে আচৰণ আৰু পৰিৱেশৰ বিভিন্ন দিশৰ মাজত কাৰণগত সম্পর্ক স্থাপন কৰিব পাৰে যাৰ ফলত বিকাশ আৰু ইয়াৰ প্ৰভাৱশালী কাৰকসমূহৰ ওপৰত স্পষ্ট তথ্য লাভ কৰিব পৰা যায়।
- এই পদ্ধতিৰ অধীনত পৰীক্ষাৰ সদায় পর্যবেক্ষণযোগ্য পৰিঘটনা বা পৰিঘটনাৰ ক্ষেত্রত পৰীক্ষাযোগ্য অনুমান থাকে।
- মানুহৰ আচৰণৰ বিভিন্ন দিশৰ জ্ঞান আহৰণৰ ই আটাইতকৈ বস্তুনিষ্ঠ পদ্ধতি।
- বিভিন্ন জ্ঞানদায়ক পৰীক্ষা চলোৱাৰ জৰিয়তে মানৱ বিকাশ, শিশুৱে সন্মুখীন

হোৱা বিকাশৰ বিপদৰ বিষয়ে তথ্য প্ৰকাশ কৰিব পাৰি।

যদিও বহু দিশত পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিটো বৈজ্ঞানিক তথ্য সংগ্ৰহৰ অন্যতম উত্তম পদ্ধতি, তথাপিও ইয়াৰ কিছু সীমাবদ্ধতা আছে-

- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিত পৰীক্ষাসমূহ নিয়ন্ত্ৰিত অৱস্থাত কৰা হয়, এনে কৃত্ৰিম পৰিস্থিতি প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশৰ পৰা পৃথক। সেইবাবেই ই প্ৰাকৃতিক পৰিস্থিতিৰ আচৰণৰ পৰিৱৰ্তন অধ্যয়ন কৰাত ব্যৰ্থ হয়।
- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতি এটা দীঘলীয়া আৰু সময়সাপেক্ষ পদ্ধতি কাৰণ ইয়াত পৰীক্ষাসমূহ চলাবলৈ কৃত্ৰিম পৰিস্থিতি সৃষ্টিৰ প্ৰয়োজন হয়।
- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিৰ সফলতা নিহিত হৈ থাকে অৱস্থা বা চলকসমূহ নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত। সকলোবোৰ চলক জনা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰাটো অতি কঠিন।
- যিহেতু মনোবিজ্ঞানৰ পৰীক্ষা প্ৰায়ে জীৱ-জন্তু বা চৰাইৰ ওপৰত কৰা হয়, গতিকে পৰীক্ষণৰ জৰিয়তে মানুহৰ বিকাশৰ অধ্যয়ন সম্ভৱ নহ'বও পাৰে বা জীৱ-জন্তুৰ ওপৰত কৰা ফলাফল মানুহৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহ'বও পাৰে।
- এই পদ্ধতিৰ অধীনত জনসাধাৰণৰ আভ্যন্তৰীণ মানসিক অৱস্থা নিয়ন্ত্ৰণ কৰাটো অতি কঠিন।
- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিৰ পৰিসৰ সীমিত, মানুহৰ আচৰণৰ সকলো সমস্যা এই পদ্ধতিৰে অধ্যয়ন কৰিব নোৱাৰি। কাৰণ, বিকাশ মনোবিজ্ঞানৰ বৈচিত্ৰময় বিষয়ত আহিব পৰা সকলো সমস্যাৰ বাবে পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা চলোৱা সম্ভৱ নহয়।
- পৰীক্ষা পৰিচালনাৰ বাবে বিশেষ জ্ঞান আৰু দক্ষতাৰ প্ৰয়োজন।
- জীৱনৰ প্ৰথম বছৰবোৰত বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিৰে সম্ভৱ নহয় কাৰণ শিশু আৰু তেওঁলোকৰ পিতৃ-মাতৃৰ পৰা সহযোগিতা লাভ কৰাটো সম্ভৱ নহয়।

এইদৰে ওপৰৰ সীমাবদ্ধতাই প্ৰকাশ কৰে যে শিশুৰ বিকাশৰ পৰিৱৰ্তন অধ্যয়নত পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ সীমিত।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ পৰীক্ষাৰ ব্যুৎপত্তিগত অৰ্থ কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ পৰীক্ষণমূলক আৰ্হি ব্যৱহাৰ কৰা দুটা গোট কি কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ হস্তক্ষেপকাৰী চলক কি ?

.....

.....

৪.৩.২ ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতি

ব্যক্তিৰ বিকাশৰ পৰিঘটনাৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিবলৈ মনোবিজ্ঞানীসকলে আটাইতকৈ জনপ্ৰিয়ভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা আন এটা উল্লেখযোগ্য পদ্ধতি হৈছে ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতি। মনোবিজ্ঞানত ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিত কোনো ব্যক্তি, গোট বা পৰিঘটনাৰ গভীৰ বিশ্লেষণ বা অধ্যয়ন লাভ কৰিবলৈ কৰা বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰ ব্যৱহাৰক বুজায়। এই পদ্ধতিটো গুণগত বিশ্লেষণৰ এক অতি জনপ্ৰিয় ৰূপ আৰু ইয়াত কোনো ব্যক্তি বা গোটৰ ক্ষেত্ৰত কোনো সামাজিক একৰক সযতনে আৰু সম্পূৰ্ণ পৰ্যবেক্ষণ কৰা হয়। এইদৰে ঘটনা বিৱৰণ মূলতঃ বিবেচনাধীন এটা বিশেষ একৰৰ নিবিড় অনুসন্ধান। শিশুৰ বিকাশত ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিটো পদ্ধতিগত ক্ষেত্ৰ গৱেষণা কৌশল বহুলভাৱে ব্যৱহৃত। প্ৰথম অৱস্থাত ঘটনা বিৱৰণ কেৱল অসামঞ্জস্যহীন শিশুৰ মাজতে সীমাবদ্ধ আছিল যদিও বৰ্তমান ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ বহল প্ৰয়োগ আছে কাৰণ ই শিশুৰ আচৰণৰ নিবিড় অধ্যয়নৰ সুবিধা প্ৰদান কৰে আৰু মানৱ বিকাশৰ বিষয়ে তথ্য উন্মোচন কৰে। ঘটনা বিৱৰণ গৱেষণা পদ্ধতিৰ উৎপত্তি মেডিচিনৰ পৰা হৈছিল যাক ঘটনা ইতিহাস অৰ্থাৎ ৰোগীৰ ব্যক্তিগত ইতিহাস বুলি কোৱা হয়। মনোবিজ্ঞানত ঘটনা বিৱৰণ প্ৰায়ে কোনো বিশেষ ব্যক্তিৰ অধ্যয়নত সীমাবদ্ধ হৈ থাকে। তথ্যসমূহ মূলতঃ জীৱনীমূলক আৰু ব্যক্তিৰ অতীতৰ পৰিঘটনা অৰ্থাৎ পুৰ্বদৃষ্টিৰ সৈতে জড়িত, লগতে বৰ্তমান তেওঁৰ দৈনন্দিন জীৱনত ঘটি থকা উল্লেখযোগ্য পৰিঘটনাৰ সৈতেও জড়িত। এই পদ্ধতিত মনোবিজ্ঞানীসকলে বিষয়টোৰ অতীতৰ ইতিহাসৰ গভীৰতালৈ গৈ তেওঁৰ ব্যক্তিত্বৰ বিকাশৰ বাবে দায়বদ্ধ কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিঘটনা বা শক্তিৰ বিষয়ে জানিবলৈ চেষ্টা কৰে। ঘটনা ইতিহাস হৈছে এজন ব্যক্তিৰ বিষয়ে তথ্যৰ সংকলনৰ বাহিৰে আন একো নহয়। এজন ব্যক্তিৰ পূৰ্বৰ ইতিহাস সম্পৰ্কীয় তথ্য তেওঁ আৰু তেওঁৰ সহযোগীসকলৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা হয় আৰু এনে তথ্যৰ ভিত্তিত সিদ্ধান্ত লোৱা হয়।

কোনো বিশেষ বিষয় বা ব্যক্তিৰ বিশ্লেষণ লাভ কৰিবলৈ ঘটনা বিৱৰণ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। মনোবিজ্ঞানী ফ্ৰয়েডৰ বহু কাম আৰু তত্ত্ব ব্যক্তিগত ঘটনা বিৱৰণ জৰিয়তে বিকশিত হৈছিল। এটা ঘটনা বিৱৰণত বিষয়বস্তুৰ জীৱন আৰু ইতিহাসৰ প্ৰায় প্ৰতিটো দিশ বিশ্লেষণ কৰি আচৰণৰ আৰ্হি আৰু কাৰণ বিচাৰি উলিওৱা হয়। এটা ঘটনা বিৱৰণৰ পৰা পোৱা শিক্ষণ বা তথ্য আন বহুতো ক্ষেত্ৰত সাধাৰণীকৰণ কৰিব পাৰি। অৱশ্যে বিষয়ভিত্তিক ঘটনা ইতিহাস বৃহৎ জনসংখ্যাৰ বাবে সাধাৰণীকৰণ কৰাটো কঠিন।

ঘটনা বিৱৰণৰ বাবে ব্যৱহৃত কৌশলসমূহ

ব্যক্তিগত সাক্ষাৎকাৰ, প্ৰত্যক্ষ পৰ্যবেক্ষণ, মনোমাপক পৰীক্ষাৰ লগতে তথ্য যুগুত ৰখাকে ধৰি বিভিন্ন কৌশল ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। ঘটনা বিৱৰণ ব্যৱহৃত পদ্ধতিৰ অৰ্থ হ'ল গৱেষকে আচৰণৰ বৰ্ণনা দিয়ে। এই বৰ্ণনাটো হৈছে সাক্ষাৎকাৰ আৰু তথ্য সংগ্ৰহৰ অন্যান্য উৎস যেনে পৰ্যবেক্ষণৰ ফলাফল।

যিজন বিষয়ৰ ঘটনা বিৱৰণ কৰা হৈছে, তেওঁ নিজৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা পৰিঘটনাৰ বিশদ বিৱৰণ দিয়ে। তাৰ পিছত তদন্তকাৰীয়ে ওপৰৰ দুয়োটা উৎসৰ পৰা পোৱা তথ্যসমূহ ঘটনা বিৱৰণ হিচাপে লিখি উলিয়ায়, আৰু তথ্যসমূহৰ ব্যাখ্যা কৰে। অধ্যয়নটোও দীৰ্ঘ সময়ৰ বাবে চলি থাকিব পাৰে, গতিকে প্ৰক্ৰিয়া আৰু বিকাশসমূহ যিদৰে ঘটে তেনেদৰেই অধ্যয়ন কৰিব পাৰি। ঘটনা বিৱৰণ চলাওঁতে মনোবিজ্ঞানীয়ে যিবোৰ তথ্যৰ উৎসৰ ওচৰলৈ যোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে, সেইবোৰৰ ভিতৰত এজন ব্যক্তিৰ দৈনন্দিন কাম-কাজৰ পৰ্যবেক্ষণ, অংশগ্ৰহণকাৰীগৰাকীয়ে নিজেই আৰু বিষয়টো জনা লোকসকলৰ সৈতে অগাঁথনিহীন সাক্ষাৎকাৰ, ডায়েৰী, ব্যক্তিগত টোকা যেনে- চিঠি, ফটোগ্ৰাফ, টোকা বা চৰকাৰী নথিপত্ৰৰ দৰে গোচৰৰ টোকা, নৈদানিক টোকা, মূল্যায়ন প্ৰতিবেদন আদি গুৰুত্বপূৰ্ণ।

ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিত প্ৰায়ে কেৱল স্কুলৰ শ্ৰেণী বা নিৰ্দিষ্ট সামাজিক গোটৰ দৰে একক অংশগ্ৰহণকাৰী বা ব্যক্তিৰ গোটৰ 'ঘটনা বিৱৰণ' পৰ্যবেক্ষণ কৰা, বা পুনৰ্গঠন কৰা হয়। সাক্ষাৎকাৰটোও ব্যক্তিৰ বিষয়ে তথ্য আহৰণৰ এক অত্যন্ত ফলপ্ৰসূ পদ্ধতি, আৰু ইয়াৰ সহায়ত ব্যক্তিজনৰ বন্ধু-বান্ধৱী, পিতৃ-মাতৃ, নিয়োগকৰ্তা, সহকৰ্মী আৰু ব্যক্তিজনৰ বিষয়ে ভাল জ্ঞান থকা আন লোকৰ পৰা মন্তব্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি। ব্যক্তিজনৰ পৰাও তথ্য আৰু তথ্য লাভ কৰিব পাৰি।

মন কৰিবলগীয়া যে এই তথ্যৰ বেছিভাগেই গুণগত অৰ্থাৎ জোখ-মাখৰ পৰিৱৰ্তে মৌখিক বৰ্ণনা হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে কিন্তু মনোবিজ্ঞানীয়ে সংখ্যাগত তথ্যও সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে। ইয়াত উল্লেখ কৰা সকলোবোৰ পদ্ধতিয়ে বিশ্লেষণত পূৰ্বধাৰণা কৰা শ্ৰেণী ব্যৱহাৰ কৰে আৰু ইয়াৰ দৃষ্টিভংগী মতাদৰ্শগত, অৰ্থাৎ তুলনামূলক গোটৰ উল্লেখ নকৰাকৈ ব্যক্তিগত ক্ষেত্ৰখনৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়।

এটা ভাল ঘটনা বিৱৰণ সদায় স্পষ্ট কৰি দিব লাগে যে কোনবোৰ তথ্য বাস্তৱিক বৰ্ণনা আৰু কোনটো অনুমান বা তদন্তকাৰীৰ মতামত।

ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ সুবিধাসমূহ

মানুহৰ আচৰণ বা বিকাশৰ পৰিৱৰ্তন অধ্যয়নৰ পদ্ধতি হিচাপে ঘটনা বিৱৰণ কিছুমান ইতিবাচক দিশ আছে-

- ঘটনা বিৱৰণ হৈছে এটা পৰিঘটনাৰ বিষয়ে গভীৰ অধ্যয়ন, সেইবাবেই ই অধ্যয়নৰ বিষয়ে প্ৰত্যক্ষ ছবি প্ৰদান কৰে।

- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিয়ে এটা ঘটনাৰ নিৰন্তৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়ায়। অর্থাৎ অধ্যয়ন প্রক্রিয়াত কোনো বাধা নাই যিটো বিকাশমূলক প্রক্রিয়াৰ বিষয়ে প্রকাশ কৰাটো অতি প্রয়োজনীয়।
- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিয়ে এজন অনুসন্ধানকাৰীক শিশু বা পুৰুষৰ বিকাশৰ এটা ক্ষেত্র বহুত বেছি বিশদভাৱে তদন্ত কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ে যিয়ে বিকাশ প্রক্রিয়াৰ বিষয়ে অধিক তথ্যৰ সন্ধানলৈ লৈ যায়।
- ব্যক্তিৰ স্বাভাৱিক বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাটো অতি উল্লেখযোগ্য পদ্ধতি ঘটনা বিৱৰণ
- ইয়াৰ গভীৰ, বহুপক্ষীয় পদ্ধতিৰ বাবে য়ে প্রায়ে মানুহৰ চিন্তা আৰু আচৰণৰ বিভিন্ন দিশৰ ওপৰত পোহৰ পেলায়।
- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিয়েয়ে প্রায়ে আমাক নতুন ধাৰণা সৃষ্টি কৰাত সহায় কৰিব পাৰে। তত্ত্বসমূহৰ চিত্রণৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ উপায় আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা এজন ব্যক্তিৰ জীৱনৰ বিভিন্ন দিশসমূহ ইটোৱে সিটোৰ লগত কেনে সম্পর্ক আছে তাক দেখুৱাবলৈ সহায় কৰিব পাৰে।
- নিদানমূলক অধ্যয়নৰ বাবে ই অন্যতম উত্তম পদ্ধতি, সেইবাবেই ই শিশুৰ বিকাশৰ প্রক্রিয়াত উদ্ভৱ হ'ব পৰা বিভিন্ন বিপদ নির্ণয় কৰাত সহায় কৰে, কিয়নো ই ব্যক্তিগত, সামাজিক আৰু অন্যান্য বিকাশৰ অস্বাভাৱিকতাত ভুগি থকা ক্ষেত্রসমূহ নির্ণয় কৰাত বহুত সহায় কৰে।
- মনোবিজ্ঞানত ঘটনা বিৱৰণ হৈছে পিছৰ পৰীক্ষাৰ বাবে নতুন অনুমানৰ বিকাশৰ সম্ভাৱনা।

ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ অসুবিধাসমূহ

যদিও ব্যক্তিৰ গভীৰ বিশ্লেষণ লাভ কৰিবলৈ ঘটনা বিৱৰণ এটা উত্তম পদ্ধতি, এই পদ্ধতিক বহুবাৰ সমালোচনা কৰা হয় কাৰণ-

- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ অধীনত এটা কেছৰ প্রতিটো পৰিঘটনাৰ তথ্য ৰখাটো কঠিন।
- গোচৰটোৰ সন্দর্ভত সংগ্রহ কৰা তথ্যসমূহ বিষয়ভিত্তিক পর্যবেক্ষণৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত হ'ব পাৰে যিয়ে ইয়াক কম নির্ভৰযোগ্য কৰি তোলে।
- এই পদ্ধতিত উচ্চ প্রশিক্ষিত আৰু দক্ষ ব্যক্তিয়ে বিশেষভাৱে গোচৰটোৰ নিদান প্রদান কৰাত এটা গোচৰৰ গভীৰ অধ্যয়ন কৰিব লাগে।
- এটা গোচৰৰ বিষয়ে গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰিবলৈ অধিক সময় আৰু কষ্টৰ প্রয়োজন হয় যিয়ে পদ্ধতিটো দীঘলীয়া কৰি তোলে।
- গোচৰৰ অতীতৰ সম্পর্কে নির্ভৰযোগ্য তথ্য পোৱাটো সদায় সম্ভৱ নহয় যিয়ে অধ্যয়নটোক বিপথে পৰিচালিত কৰিব পাৰে।

- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিয়ে এজন নির্দিষ্ট ব্যক্তিৰ বিষয়ে বহু তথ্য প্রদান কৰে যাৰ ফলাফল বৃহৎ জনসংখ্যাৰ বাবে সাধাৰণীকৰণ কৰাটো প্রায়ে কঠিন।
- মনোবিজ্ঞানত ক্লিনিকেল অধ্যয়নত ঘটনা বিৱৰণ বেছিভাগেই ব্যৱহাৰ কৰা হয় যাতে সুপ্রতিষ্ঠিত নীতিৰ বিৰোধিতা কৰা বিৰল পৰিঘটনা আৰু অৱস্থাৰ বর্ণনা কৰা হয়।
- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিয়ে কাৰণ আৰু প্রভাৱৰ সম্পর্ক আঁকিবলৈ বা অনুমান পৰীক্ষা কৰিবলৈ অক্ষম।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ দুটা গুণ আৰু অসুবিধা উল্লেখ কৰা।

.....

.....

৪.৩.৩ পর্যবেক্ষণ পদ্ধতি

বিশেষকৈ আচৰণ বিজ্ঞানৰ সৈতে জড়িত অধ্যয়নত পর্যবেক্ষণ পদ্ধতি আটাইতকৈ বেছি ব্যৱহৃত পদ্ধতি। শিশুৰ অধ্যয়ন আৰম্ভ হয় শিশুটি ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে তেওঁৰ আচৰণ পর্যবেক্ষণ কৰাৰ প্রক্রিয়াৰ পৰা, যিসকল পিতৃ-মাতৃয়ে ডায়েৰী ৰাখে আৰু সকলো বিশেষ তথ্য লক্ষ্য কৰে। আচৰণ অধ্যয়নৰ ই আটাইতকৈ পুৰণি পদ্ধতি। প্রাপ্তবয়স্ক বা শিশুৰ ক্ষেত্রত হোৱা পৰিৱর্তন পর্যবেক্ষণ কৰি বিকাশৰ নিখুঁত অধ্যয়ন কৰিব পাৰি।

ইংৰাজী শব্দ-"observation", লেটিন শব্দ-"observare" ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে যাৰ অর্থ হৈছে —খোলা ৰখা। যদিও, পর্যবেক্ষণ কৰাটো সহজ আৰু সহজ যেন লাগে যিহেতু আমি কিছুমান কথা চকুৰে দেখা পাওঁ, কিন্তু ব্যৱহাৰিক ক্ষেত্রত ই ইমান সহজ নহয়। পর্যবেক্ষণে কেৱল কিবা এটা দেখাতকৈ বহু বেছি উচ্চতাৰ প্রক্রিয়া বা কার্যক বুজায়। ইয়াৰ লগত এটা মানসিক প্রক্রিয়া জড়িত হৈ থাকে। পর্যবেক্ষণ অনুসন্ধানকাৰীৰ বাবে এটা বৈজ্ঞানিক আহিলা আৰু তথ্য সংগ্রহৰ পদ্ধতিত পৰিণত হয় যেতিয়া ই এটা প্রণয়ন কৰা অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্যৰ লগতে পদ্ধতিগতভাৱে পৰিকল্পিত আৰু লিপিবদ্ধ কৰা হয় আৰু বৈধতা আৰু নির্ভৰযোগ্যতাৰ ওপৰত পৰীক্ষা আৰু নিয়ন্ত্রণৰ অধীনত থাকে। বিকাশ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি হিচাপে পর্যবেক্ষণ বিশেষকৈ শিশু, তেওঁলোকৰ কার্যকলাপ আৰু আচৰণৰ পৰিৱর্তনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা অধ্যয়নত উপযুক্ত কাৰণ ই তথ্য সংগ্রহৰ অধিক স্বাভাৱিক উপায়। বিশ্বৰ বিভিন্ন মহান মনোবিজ্ঞানীয়ে শিশুৰ অধ্যয়নৰ বাবে এই পদ্ধতিৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। আনকি মহান জীৱবিজ্ঞানী চার্লছ

ডাৰউইনেও নিজৰ পুত্ৰৰ আচৰণ আৰু বিকাশৰ বিষয়ে লিখি এখন ডায়েৰী ৰাখিছিল। এই পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰি শিশুটিয়ে সন্মুখীন হোৱা সমস্যাসমূহ বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছিল। গতিকে পদ্ধতি হিচাপে পর্যবেক্ষণে শিশুসকলৰ বিকাশৰ সমগ্ৰ পর্যায়ত সন্মুখীন হোৱা বিভিন্ন বিকাশৰ তথ্য আৰু বিপদৰ বিষয়ে জানিবলৈ সহায়ক হ'ব পাৰে বুলি বিশ্বাস কৰা হয়।

শ্ৰীমতী পি ভি ইয়ঙে তেওঁৰ 'বৈজ্ঞানিক সামাজিক জৰীপ আৰু গৱেষণা' নামৰ গ্ৰন্থখনত পর্যবেক্ষণৰ সংজ্ঞা এনেদৰে দিছে, 'পর্যবেক্ষণ হৈছে ঘটা সময়ত স্বতঃস্ফূৰ্ত পৰিঘটনাবোৰৰ চকুৰে পদ্ধতিগত আৰু ইচ্ছাকৃতভাৱে কৰা অধ্যয়ন'। সেইবাবেই পর্যবেক্ষণ চকুৰে কৰা হয় আৰু পর্যবেক্ষণৰ উদ্দেশ্য আৰু লক্ষ্য হ'ল স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে ঘটা পৰিঘটনাৰ মাজত উল্লেখযোগ্য পাৰস্পৰিক সম্পর্ক আৱিষ্কাৰ কৰা। পদ্ধতি হিচাপে পর্যবেক্ষণক ক'ব পাৰি যে আচৰণ অধ্যয়নৰ পদ্ধতিটো আন ব্যক্তিৰ দ্বাৰা স্বাভাৱিক পৰিস্থিতিত ব্যক্তিৰ আচৰণৰ ধাৰণা আৰু তেওঁলোকৰ দ্বাৰা অনুভূত আচৰণৰ ব্যাখ্যা আৰু বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা গঠিত। এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে আনৰ বাহ্যিক আচৰণ পর্যবেক্ষণৰ জৰিয়তে আনৰ মানসিক প্ৰক্ৰিয়া অনুমান কৰিব পাৰি। ইয়াক শিশু বা পুৰুষৰ মানসিক প্ৰক্ৰিয়া অধ্যয়নৰ পৰোক্ষ পদ্ধতি বুলিও ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি। সকলো পর্যবেক্ষণতে দুটা উপাদান আছে, এটা- ইন্দ্ৰিয়-অনুভূতিশীল আৰু মানসিক। আমি ইন্দ্ৰিয় যেনে-দেখা, শ্ৰৱণ আদিৰ সহায়ত পর্যবেক্ষণ কৰোঁ কিন্তু সেই মনটোৱেও কাম কৰে। পর্যবেক্ষণৰ লগত ইন্দ্ৰিয়ৰ অভিজ্ঞতাবোৰ মনবোৰে ব্যাখ্যা কৰাটো জড়িত হৈ থাকে।

প্ৰতিটো পর্যবেক্ষণ কার্যত দুটা উপাদান থাকে-এটা বস্তু বা যিটো পর্যবেক্ষণ কৰা হয় আৰু বিষয়বস্তু বা পর্যবেক্ষক। কেতিয়াবা, কোনোবাই নিজৰ তাৎক্ষণিক অভিজ্ঞতা নিৰীক্ষণ কৰিবলগীয়া হ'ব পাৰে। সেয়া হ'ব বিষয়ভিত্তিক পর্যবেক্ষণ বা আত্মনিৰীক্ষণ, আপুনি ইতিমধ্যে শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ পূৰ্বৰ অধ্যয়নত এই ধাৰণাটোৰ সৈতে পৰিচিত। মানসিক আগ্ৰহৰ বহুতো বিষয়ভিত্তিক পর্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ দ্বাৰা সংগ্ৰহ কৰা হয়। আনহাতে বহু অনুসন্ধানত পর্যবেক্ষকজন পর্যবেক্ষণ কৰা বস্তুটোৰ পৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক। এই ধৰণৰ পর্যবেক্ষণ হৈছে বস্তুনিষ্ঠ পর্যবেক্ষণ বা বহির্নিৰীক্ষণ। সামাজিক তথ্য লিপিবদ্ধ কৰাত বস্তুনিষ্ঠ পর্যবেক্ষণ বিষয়ভিত্তিকৰ সৈতে গঠিত হোৱাৰ বাবে অধিক উপযুক্ত। পর্যবেক্ষণৰ পৰা পোৱা তথ্যসমূহ পৰীক্ষামূলক আৰু ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰে পোৱা তথ্যতকৈ যিমানেই কার্য্যক্ষম আৰু অর্থপূৰ্ণ আৰু অধিক বৈচিত্ৰময়।

পর্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ সুবিধাসমূহ

পর্যবেক্ষণক আটাইতকৈ সহজ আৰু জনপ্ৰিয় পদ্ধতি হিচাপে বিবেচনা কৰাৰ আঁৰৰ কাৰণ হ'ল-

- পর্যবেক্ষণৰ তথ্য সদায় পদ্ধতিগত, নির্ভৰযোগ্য আৰু পৰিকল্পিত হোৱাৰ লগতে নির্দিষ্ট।

- ই পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ বাবে এক কঠিন ভিত্তি প্রদান কৰে।
- আচৰণৰ বিকাশৰ পৰিৱর্তন অধ্যয়নৰ অন্যতম স্বাভাৱিক আৰু নমনীয় পদ্ধতি।
- ইয়াৰ বাবে কোনো পৰীক্ষাগাৰৰ পৰিৱেশ বা দীঘলীয়া সময়ৰ প্রয়োজন নহয়, সেইবাবেই ই সময়, ধন আৰু প্রচেষ্টাৰ ক্ষেত্রত অর্থনৈতিকভাৱে লাভজনক।
- এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে মানুহৰ ক্রিয়া আৰু প্রতিক্রিয়াৰ বিষয়ে তথ্য সংগ্রহ কৰাটো সহজ।
- পর্যবেক্ষণ প্রকৃত আৰু প্রত্যক্ষ অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হয়, ইয়াৰ জৰিয়তে পোৱা তথ্যসমূহ অন্য পদ্ধতিতকৈ অধিক বাস্তৱসন্মত।
- এই পদ্ধতিৰ জৰিয়তে পোৱা ফলাফল নির্ভৰযোগ্য আৰু পৰীক্ষা কৰিব পাৰি।

পর্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ অসুবিধাসমূহ

আচৰণ বা বিকাশৰ অধ্যয়নৰ জনপ্রিয় পদ্ধতি হোৱাৰ উপৰিও ই সমালোচনাৰ পৰা মুক্ত নহয়। কাৰণ

- পর্যবেক্ষণ পদ্ধতি কেৱল ব্যক্তিৰ পর্যবেক্ষণযোগ্য আচৰণৰ তথ্য সংগ্রহৰ বাবেহে উপযোগী। এই পদ্ধতিত অন্তর্নিহিত মনৰ তথ্য পোৱা নাযায় কাৰণ এনে যুক্তি বাহ্যিক আচৰণৰ জৰিয়তেহে প্রতিষ্ঠা কৰিব পৰা যায়।
- এই পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰাৰ সময়ত কেতিয়াবা কোনো ব্যক্তিয়ে নিজৰ অনুভৱ আৰু আৱেগ লুকুৱাই ৰাখিব পাৰে আৰু কৃত্রিম সংযমৰ আৱৰণত দুষ্ট স্বভাৱটোক ছদ্মবেশত ৰাখিব পাৰে। ভণ্ডামীৰ এনে ক্ষেত্রত এই পদ্ধতিয়ে এজন ব্যক্তিক প্রকৃত অর্থত বিচাৰ কৰাত ব্যর্থ হয়।
- পর্যবেক্ষকে কৰা পর্যবেক্ষণ বিষয়ভিত্তিক বিচাৰৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত হ'ব পাৰে যিয়ে ফলাফলত প্রভাৱ পেলাব পাৰে।
- পর্যবেক্ষণ পদ্ধতিৰ অধীনত পর্যবেক্ষণ কৰা আচৰণ সময় আৰু স্থানৰ ওপৰত আৰু ব্যক্তি বা গোটৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। সেইবাবেই ইয়াৰ প্রতিলিপি ক্ষমতাৰ অভাৱ কাৰণ প্রতিটো প্রাকৃতিক পৰিস্থিতি এবাৰহে হ'ব পাৰে।
- পর্যবেক্ষণ পদ্ধতিয়ে কাৰণ আৰু প্রভাৱৰ সঠিক সম্পর্ক স্থাপন কৰাত ব্যর্থ হয়।
- কেতিয়াবা, পর্যবেক্ষকৰ অভিজ্ঞতা আৰু দক্ষতাৰ অভাৱে ভুল ফলাফল আৰু ব্যাখ্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।
- পর্যবেক্ষণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি লোৱা সিদ্ধান্তসমূহ নির্ভৰযোগ্য নহয়, কাৰণ পর্যবেক্ষণত আমি কেৱল মানুহৰ কৌশল আৰু সম্বলৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰিব লাগিব।

সমালোচনাৰ মাজতো ওপৰত আলোচনা কৰা এই সকলোবোৰ পদ্ধতি উন্নয়নৰ অধ্যয়নৰ কিছুমান উল্লেখযোগ্য আৰু জনপ্রিয়ভাৱে ব্যৱহৃত পদ্ধতি। মনোবিজ্ঞানী, গৱেষক বা অনুসন্ধানকাৰীসকলে মানুহৰ আচৰণৰ পৰিৱর্তন অন্বেষণ কৰিবলৈ এই

পদ্ধতিসমূহ প্ৰয়োগ কৰি মানুহৰ বিকাশ কেনেকৈ আৰু কিয় হয় সেই সম্পৰ্কে নতুন তথ্য উন্মোচন কৰিবলৈ অহৰহ চেষ্টা কৰি থাকে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ পৰ্যবেক্ষণৰ লগত জড়িত দুটা উপাদান কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ বহির্দৃষ্টি কি?

.....

.....

৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- শিশুৰ আচৰণ বা বিকাশৰ অধ্যয়নত কোনো এটা কৌশল জুখিব পৰা পদ্ধতি সকলো বয়সৰ স্তৰৰ বাবে বা সকলো ধৰণৰ আচৰণৰ বাবে উপযোগী নহয়, ব্যক্তিৰ আচৰণৰ পৰিৱৰ্তন অধ্যয়নৰ বহু পদ্ধতি আছে।
- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিত পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়।
- পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাত পূৰ্ব-নির্ধাৰিত বা কঠিনভাৱে নিয়ন্ত্রিত পৰিস্থিতিত মানুহৰ কার্যৰ বস্তুনিষ্ঠ পর্যবেক্ষণ কৰা হয়।
- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিৰ আঁৰৰ মূল ধাৰণাটো হ'ল অধ্যয়ন কৰা পৰিঘটনাসমূহ আৰু যিবোৰৰ চলকটো পর্যবেক্ষণ কৰা হৈছে সেইবোৰ নিয়ন্ত্রণ কৰা।
- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল- মানসিক পৰীক্ষাগাৰ, পৰীক্ষাকাৰী আৰু বিষয়, চলক আৰু জীৱিত জীৱৰ ওপৰত পৰীক্ষা।
- পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতি কেৱল পৰীক্ষাগাৰতে সীমাবদ্ধ নহয়। স্বাভাৱিক পৰিৱেশতো পৰিস্থিতিৰ লগত বিকৃতকৰণ খেলি নিজৰ আচৰণৰ ওপৰত ইয়াৰ প্ৰভাৱ চাব পাৰি।
- পুৰুষৰ বিকাশৰ পৰিঘটনাৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিবলৈ বিকাশ মনোবিজ্ঞানীসকলে আটাইতকৈ জনপ্রিয়ভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা আন এটা উল্লেখযোগ্য পদ্ধতি হৈছে ঘটনা বিৱৰণ। মনোবিজ্ঞানত ঘটনা বিৱৰণ মানে কোনো ব্যক্তি, গোট বা পৰিঘটনাৰ গভীৰ বিশ্লেষণ বা অধ্যয়ন লাভ কৰিবলৈ বর্ণনাত্মক পদ্ধতিৰ ব্যৱহাৰ।
- ব্যক্তিগত সাক্ষাৎকাৰ, প্রত্যক্ষ পর্যবেক্ষণ, মনোমাপক পৰীক্ষাৰ লগতে ঐতিহাসিক নথিভুক্ত ধৰি ঘটনা বিৱৰণ বিভিন্ন কৌশল ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

- আচৰণ অধ্যয়নৰ আটাইতকৈ পুৰণি পদ্ধতিটোৱেই হৈছে পর্যবেক্ষণ পদ্ধতি। মানুহ বা শিশুৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা পৰিৱর্তন পর্যবেক্ষণ কৰি বিকাশৰ নিখুঁত অধ্যয়ন কৰিব পাৰি।
- শ্ৰীমতী পি ভি ইয়ঙে তেওঁৰ 'বৈজ্ঞানিক সামাজিক জৰীপ আৰু গৱেষণা' নামৰ গ্ৰন্থখনত পর্যবেক্ষণৰ সংজ্ঞা এনেদৰে দিছে, 'পর্যবেক্ষণ হৈছে ঘটা সময়ত স্বতঃস্ফূর্ত পৰিঘটনাবোৰৰ চকুৰে পদ্ধতিগত আৰু ইচ্ছাকৃতভাৱে কৰা অধ্যয়ন'।

৪.৫ অধিক জানিবলৈ

১) Dash B.N (2011): A textbook of Educational Psychology, Dominant publishers and distributors' pvt. Ltd.

২) Goswamee Gayatree (2008): Child Development and Child Care, Arun Prakashan, Guwahati, Assam.

৩) Mangal S.K (2006 2nd Edition): Advanced Educational Psychology, Published by Asoke K Ghosh, Prentice Hall of India Private Limited, New Delhi

৪.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ Experiment শব্দটো-'পৰীক্ষা' লেটিন শব্দৰ "experimentum" পৰা আহিছে- যাৰ অর্থ হৈছে পৰীক্ষা বা পৰীক্ষা।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতিত দুটা গোট হৈছে পৰীক্ষণমূলক গোট আৰু আনটো নিয়ন্ত্ৰণ গোট।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ এই দুটা চলকৰ বাহিৰেও আন চর্ত থাকিব পাৰে —নির্ভৰশীল আৰু স্বাধীন যিয়ে অধ্যয়ন কৰা বিষয়টোক প্ৰভাৱিত কৰিব পাৰে তেওঁলোকক হস্তক্ষেপকাৰী চলক বোলা হয়।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ গুণ

- ঘটনা বিৱৰণ হৈছে এটা পৰিঘটনাৰ বিষয়ে গভীৰ অধ্যয়ন, সেইবাবেই ই ক্ষেত্ৰৰ বিষয়ে প্ৰত্যক্ষ ছবি প্ৰদান কৰে।
- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিয়ে এটা ঘটনাৰ নিৰন্তৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়ায়। অর্থাৎ অধ্যয়ন প্ৰক্ৰিয়াত কোনো বাধা নাই যিটো বিকাশমূলক প্ৰক্ৰিয়াৰ বিষয়ে প্ৰকাশ কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।

ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ দোষসমূহ

- ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ অধীনত এটা ঘটনাৰ প্ৰতিটো পৰিঘটনাৰ ৰেকৰ্ড ৰখাটো কঠিন।
- গোচৰটোৰ সন্দৰ্ভত সংগ্ৰহ কৰা তথ্যসমূহ বিষয়ভিত্তিক পৰ্যবেক্ষণৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হ'ব পাৰে যিয়ে ইয়াক কম নিৰ্ভৰযোগ্য কৰি তোলে।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সকলো পৰ্যবেক্ষণতে দুটা উপাদান জড়িত হৈ থাকে, এটা- ইন্দ্ৰিয়-অনুভূতিশীল আৰু মানসিক।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বহু অনুসন্ধানত পৰ্যবেক্ষকজন পৰ্যবেক্ষণ কৰা বস্তুটোৰ পৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক। এই ধৰণৰ পৰ্যবেক্ষণ হৈছে বস্তুনিষ্ঠ পৰ্যবেক্ষণ বা বহির্নিৰীক্ষণ।

৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চুটি প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰে দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাত চলকসমূহৰ ভূমিকা কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ পৰীক্ষামূলক পদ্ধতিত চলক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা কিছুমান পৰীক্ষণমূলক আৰ্হি উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ পৰীক্ষণমূলক পদ্ধতি আৰু ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ মাজত থকা পাৰ্থক্য লিখক।

খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ বিকাশৰ অধ্যয়নৰ অন্যতম উল্লেখযোগ্য পদ্ধতি হিচাপে পৰীক্ষামূলক পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতি কি? মানৱ বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিবলৈ ঘটনা বিৱৰণ কিমান তাৎপৰ্যপূৰ্ণ?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ মানুহৰ আচৰণ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি হিচাপে পৰ্যবেক্ষণ পদ্ধতিক সমালোচনাত্মকভাৱে আলোচনা কৰা।

*** ***** ***

অধ্যায় ৫ ঃ জন্মৰ পূৰ্বৰ বিকাশ/প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ বিকাশ/গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

৫.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

৫.২ পৰিচয়

৫.৩ জন্মৰ পূৰ্বৰ বিকাশৰ ধাৰণা

৫.৪ জন্মৰ পূৰ্বৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা অৱস্থাসমূহ

৫.৫ নব্য জন্মকাল/নৱজাত কাল

৫.৫.১ নৱজাতকৰ কাৰ্য আৰু প্ৰতিক্ৰিয়া

৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৫.৭ অধিক জানিবলৈ

৫.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৫.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৫.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- জন্মৰ পূৰ্বৰ পৰ্যায়ৰ বা গৰ্ভকালীন পৰ্যায়ৰ বিকাশ সম্পৰ্কে অৰ্থ অনুধাৱন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব
- গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ কেনেকৈ বিকাশ ঘটে সেই সম্পৰ্কে বুজিব পাৰিব
- গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা অৱস্থাসমূহ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- নৱজাতকৰ ক্ৰিয়া আৰু প্ৰতিক্ৰিয়া সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।

৫.২ পৰিচয়

এই খণ্ডৰ দ্বিতীয়টো অধ্যায়ে ইতিমধ্যে আপোনালোকক জীৱনকালৰ বিভিন্ন পৰ্যায় সম্পৰ্কে স্পষ্ট ধাৰণা দিছে। তাত উল্লেখ কৰা হৈছে যে গৰ্ভকালীন অৱস্থা/জন্মপূৰ্ব কাল হৈছে মানৱ জীৱনৰ প্ৰথম পৰ্যায়। এই সম্পৰ্কে সকলোৱে নিশ্চয় অৱগত যে ব্যক্তিৰ বিকাশ হঠাৎ হোৱাটো সম্ভৱ নহয়। বৰঞ্চ ই এটা বিশেষ আৰ্হি আৰু ক্ৰম অনুসৰণ কৰে। মাতৃৰ গৰ্ভৰ স্থিতি লোৱাৰ পৰাই মানুহৰ বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হয়। গৰ্ভত স্থিতি লোৱাৰ পৰা বিভিন্নধৰণৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে আৰু এটা কোষে এটা পূৰ্ণাংগ কেঁচুৱালৈ পৰিণত হৈ বাহিৰৰ পৃথিৱীলৈ আহিবলৈ সাজু হয়। গৰ্ভধাৰণৰ পৰা জন্মলৈকে সময়ছোৱাক মানৱ-জীৱনৰ জন্ম পূৰ্ব অৱস্থা বা গৰ্ভকালীন অৱস্থা বুলি কোৱা হয়, এই কালছোৱা বিকাশৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা অতি জটিল, যিহেতু ই মানৱ

জীৱনৰ প্ৰাথমিক পৰ্যায় বা ভিত্তি পৰ্যায়।

গৱেষণামূলক অধ্যয়নৰ দ্বাৰা কৰা অনুসন্ধান অনুসৰি প্ৰায়ভাগ বিকাশ জন্মৰ আগতেই ঘটে। এই অধ্যায়টোত এই পৰ্যায় সম্পৰ্কে বিতং আলোচনাৰ লগতে গোটেই পৰ্যায়টোত কেনেকৈ বিকাশ সংঘটিত হয় সেই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ব। ইয়াৰোপৰি, এই অধ্যায়টো অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপোনালোকে বিকাশৰ এই পৰ্যায়ত প্ৰভাৱ পেলোৱা বিভিন্ন অৱস্থা সম্পৰ্কে অৱগত হোৱাৰ লগতে নৱজাতক শিশু এটাই গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ পৰা পিছৰ পৰ্যায়ত ভৰি দিওঁতে কৰা ক্ৰিয়া প্ৰতিক্ৰিয়া সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৫.৩ গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ বিকাশৰ ধাৰণা

আমি বিকাশৰ বিভিন্ন প্ৰক্ৰিয়া সম্পৰ্কে আৰু গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ বিভিন্ন পৰিৱৰ্তন সম্পৰ্কে গভীৰতালৈ যোৱাৰ পূৰ্বে মানৱ জীৱনৰ বিকাশৰ প্ৰথম পৰ্যায়ৰ লগত সদ্যহতে চিনাকি হোৱা যাওঁক।

গৰ্ভকালীন স্থিতি লোৱাৰ পৰাই জীৱনৰ যাত্ৰা আৰম্ভ হয়। মাতৃগৰ্ভত স্থিতি লোৱাৰ প্ৰায় ন'মাহ সময়ৰ পৰ্যায়টোক গৰ্ভকালীন পৰ্যায় বুলি কোৱা হয়। ই হৈছে মানৱ জীৱনৰ অত্যন্ত গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰ্যায়। এই পৰ্যায়টো মাতৃগৰ্ভত স্থিতি লোৱাৰ পৰা আৰম্ভ হয় আৰু জন্ম লাভ কৰাৰ পাছত শেষ হয়, যিটো প্ৰায় ২৭০ ৰ ২৮০ পৰা দিনলৈক বিস্তৃত হৈ থাকে বা মাহ অনুসৰি হিচাপ কৰিলে ন'মাহ সময় বুলি ধৰিব পৰা যায়। গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ বিকাশ সুশৃংখলিত আৰু পূৰ্বানুমান কৰিব পৰা ধৰণৰ হয়, সেয়ে এই সময়ছোৱাত হোৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিকাশসমূহৰ এক সময়সূচী দিয়াটো সম্ভৱ।

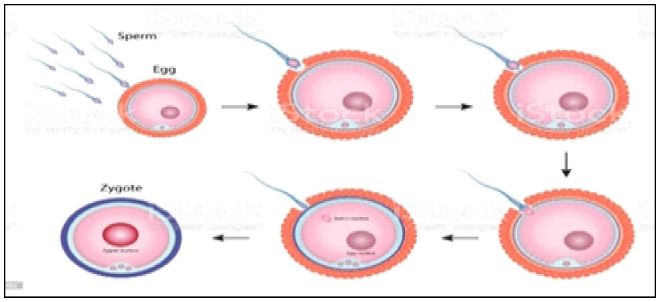
গৰ্ভধাৰণ (conception) **(জীৱন কেনেকৈ আৰম্ভ হয়?)**

গৰ্ভধাৰণৰ মুহূৰ্তটোৱেই হৈছে মানৱ জীৱনৰ বিকাশৰ প্ৰথম খোজ। পুৰুষৰ শুক্ৰানু (Spermatozoon) মহিলাপ জৰায়ুত সঞ্চাৰিত হোৱাৰ পিছত মাতৃগৰ্ভৰ ডিম্বাণু (Ovum) ৰ লগত মিলিত হৈ নতুন জীৱনৰ সৃষ্টি কৰে।

প্ৰজনন অংগসমূহত এই যৌনকোষসমূহ বিকশিত হয়। গৰ্ভধাৰণ শুক্ৰানু আৰু ডিম্বানুৰ নিষেচন প্ৰক্ৰিয়াই (fertilization process) পুৰুষ আৰু মহিলাৰ যৌন কোষসমূহৰ সংযোজনক বুজায় যিয়ে এটা নতুন জীৱৰ বিকাশত সহায় কৰে। নিষেচন হৈছে এক প্ৰাকৃতিক জীৱন প্ৰক্ৰিয়া যাৰ ফলশ্ৰুতিত এটা নতুন কোষৰ গঠন হয়, এই কোষটোক যোজন কোষ বা জাইগ'ট (zygote) বুলি কোৱা হয়। মানুহৰ ক্ষেত্ৰত নিষেচন প্ৰক্ৰিয়াটো ডিম্ববাহী নলীত হয়। মানুহ বা আন বহুকোষী জীৱৰ ক্ষেত্ৰত যোজন কোষ (zygote) গঠনেই হৈছে এজন সম্পূৰ্ণ ব্যক্তিৰ সৃষ্টিৰ প্ৰথম পৰ্যায়। যোজন কোষ (zygote) আৰু অধিক বিভাজিত হৈ ব্লাষ্টোচিষ্ট (blastocyst) নামেৰে জনাজাত কোষৰ ভৰলৈ পৰিণত হয়, যিয়ে ক্ৰমান্বয়ে প্ৰাথমিক অৱস্থাৰ থকা ভ্ৰূণলৈ পৰিণত হয়, লাহে লাহে ই সম্পূৰ্ণ ভ্ৰূণৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে আৰু কেইবামাহমানৰ পাছত এই ভ্ৰূণ সন্তানলৈ ৰূপান্তৰিত হয়। যৌন সম্পৰ্ক হৈছে এক প্ৰাকৃতিক প্ৰক্ৰিয়া যিয়ে নিষেচনৰ সূচনা কৰে। কিন্তু চিকিৎসা

বিজ্ঞানৰ অগ্ৰগতিৰ ফলত, যোজন কোষ সৃষ্টি কৰা নিষেচন প্ৰক্ৰিয়াটো চিকিৎসাৰ সহায়তো সংঘটিত কৰিব পৰা যায় যেনে - ইন-ভিট্ৰ' নিষেটন (IVF)

নিষেচন (Fertilization)

চিত্ৰ ৫.১ ঃ যোজন কোষ সৃষ্টি কৰা নিষেচন প্ৰক্ৰিয়া

ছবিৰ উৎস ঃ https://media. istockphoto.com/vectors/process-of-human- fertilizatio-vectors- id 1151753982.

গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত নিৰ্ধাৰিত চৰ্তসমূহ ঃ

ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা অনুসৰি গৰ্ভকালীন সময়ছোৱাই হৈছে মানৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য সময়। গৰ্ভধাৰণৰ সময়ছোৱাৰ কিছুমান চৰ্ত বা অৱস্থা নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে যিসমূহে ব্যক্তিৰ জীৱনৰ পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়। এই অৱস্থা বা পৰিস্থিতিসমূহে ব্যক্তি এজনৰ জীৱনত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

ক) বংশগত গুণসমূহ (Hereditary Endowment) ঃ

গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত ঘটা প্ৰথমটো গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা হৈছে নতুনকৈ সৃষ্টি হোৱা ব্যক্তিজনৰ জন্মগত গুণসমূহৰ নিৰ্ধাৰণ। ব্যক্তি এজনৰ জন্মগত গুণসমূহ কেনেকুৱা হ'ব তাক নিৰ্ণয় কৰিবলৈ প্ৰজনন কোষসমূহ পৰিপক্ক হোৱাটো প্ৰয়োজন। প্ৰতিটো যৌন কোষত ই শুক্ৰানুৱে হওঁক বা ডিম্বনুৱে হওঁক ২৩ যোৰ ক্ৰম'জ'ম থাকে, যাৰ প্ৰতিটোৰ ভিতৰত আনুবীক্ষণিকভাৱে সৰু কণিকা থাকে এইবোৰক জিন বোলা হয়। এই জিনসমূহ হৈছে শিশু এটাই পিতৃ-মাতৃৰ পৰা কঢ়িওৱা শাৰীৰিক পদাৰ্থ (Physical substances). সচৰাচৰ কোৱা হয় যে শিশুৱে জিনৰ জৰিয়তে পিত-মাতৃ আৰু ককাক-আইতাকৰ পৰা বেছিভাগ মনো শাৰীৰিক বৈশিষ্ট্য কঢ়িয়াই আনে। পিতৃ-মাতৃ দুয়োজনৰ পৰা নৱজতকে লাভ কৰা জিনৰ সংমিশ্ৰণ ঘটি এক নতুন জিন লাভ কৰে। নৱজাকৰে লাভ কৰা পিতৃ-মাতৃৰ সংমিশ্ৰিত জিনসমূহ আকৌ তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ পিত-মাতৃৰ পৰা লাভ কৰে। সেইবাবে শিশু এটাই পিতৃ-মাতৃৰ যিকোনো এজন বা দুয়োৰে সৈতে মিল থকা বা তেওঁলোকৰ ককাক-আইতাকৰ সৈতে মিল থকা কিছুমান সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য লাভ কৰিব পাৰে। যেনে- চেহেৰা, প্ৰকৃতি, অভ্যাস আদি।

সন্তান কিয় পিতৃ-মাতৃ বা ককাক-আইতাকৰ সৈতে কিছু মিল থাকে তলৰ চিত্ৰটোৰ সহায়ত বুজিব পৰা যায়।

প্ৰতিজন পুৰুষ আৰু মহিলায়ে জন্মসূত্ৰে ৪৬ যোৰ ক্ৰম'জম লাভ কৰে। ইয়াৰে ২৩

যোৰ ক্ৰম'জম পিতৃৰ পৰা আৰু ২৩ যোৰ ক্ৰম'জম মাতৃৰ পৰা লাভ কৰে।

পিতৃ-কুলৰ ককাক-আইতাক

২৩+২৩

মাতৃকুলৰ ককাক-আইতাক

২৩+২৩

পুৰুষ মহিলাৰ দৈহিক মিলনৰ ফলত প্ৰত্যেকেই নিজৰ ক্ৰম'জমৰ আধা অংশ প্ৰতিটো শিশুলৈ প্ৰেৰণ কৰে।

পিতৃ (২৩)

মাতৃ (২৩)

পিতৃয়ে শুক্ৰানুৰ মাধ্যমেৰে নিজৰ ক্ৰম'জমৰ আধা সন্তানলৈ প্ৰেৰণ কৰে।

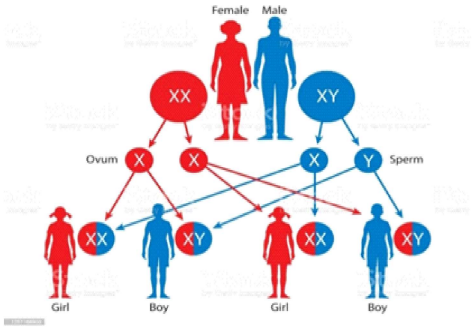
মাতৃয়েও আধাসংখ্যক ক্ৰম'জম প্ৰেৰণ কৰে।

গতিকে ২৩+২৩=৪৬

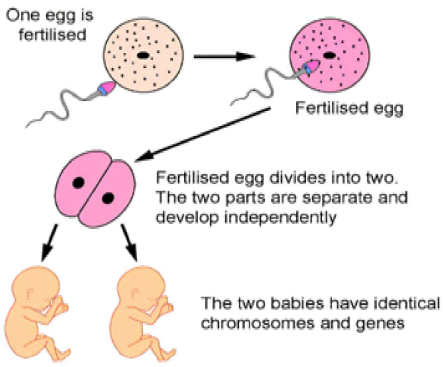
এই ৪৬ ডাল ক্ৰম'জমেই এটা শিশুৰ বংশগতি নিৰ্ণয় কৰে। চিত্ৰ ৫.২ ঃ গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত নিৰ্ধাৰিত বংশগত প্ৰক্ৰিয়া।

খ) নৱজাতকৰ লিংগ নিৰ্ণয় ঃ

গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত হোৱা আন এটা উল্লেখযোগ্য পৰিঘটনা হ'ল ব্যক্তিজনৰ লিংগ নিৰ্ধাৰণ। নতুনকৈ সৃষ্টি হোৱা ব্যক্তিজনৰ বা গৰ্ভস্থ সন্তানৰ লিংগ বা শিশুটি পুৰুষ হ'ব নে মহিলা হ'ব সেয়া ডিম্বাশয়ৰ সৈতে একত্ৰিত হোৱা শুক্ৰানুৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। ওপৰৰ চিত্ৰত দেখুওৱা অনুসৰি প্ৰত্যেক শুক্ৰানু আৰু ডিম্বণুৰ ২৩ যোককৈ ক্ৰম'জম থাকে। পিতৃগৰাকীয়ে দুই প্ৰকাৰৰ শুক্ৰানু উৎপন্ন কৰে - ইয়াৰে আধা সংখ্যক পৰিপক্ক শুক্ৰানুৰে x ক্ৰম'জম বহন কৰে আৰু আধাসংখ্যকে y ক্ৰম'জম বহন কৰে। কিন্তু মাতৃগৰাকীৰ ডিম্বাশয়ত কেৱল x ক্ৰম'জমহে থাকে। এই x আৰু y ক্ৰম'জম হৈছে লিংগ নিৰ্ধাৰক ক্ৰম'জম। যদি মহিলাৰ ডিম্বাণু পুৰুষৰ x ক্ৰম'জম থকা শুক্ৰাণুৰ জৰিয়তে নিষিক্ত হয় তেন্তে সন্তানটো ল'ৰা হয়। আনহাতে পূৰ্ণাংগ পুৰুষৰ y ক্ৰম'জম বহন কৰা শক্ৰানুৰে নিষিক্ত হয় তেন্তে নৱজাতক ছোৱালী হ'ব।

চিত্ৰ ৫.২ ঃ গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত ঘটা এটা উল্লেখযোগ্য ঘটনা হ'ল সন্তানৰ সংখ্যা নিৰ্ণয়। যদিও মানুহৰ ক্ষেত্ৰত এবাৰত প্ৰায় এটা সন্তানেই জন্ম হয় তথাপিও কেতিয়াবা যমজ বা একাধিক সন্তানৰ জন্ম হোৱা দেখা যায়। যেতিয়া এটা সন্তানৰ সৃষ্টি হয়। আনহাতে যদি নিষিক্ত হোৱা ডিম্বাণু বা যোজন কোষ কোষ বিভাজনৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত দুটা বা তাতকৈ বেছি ভাগত বিভক্ত হৈ পৰে তেনেহ'লে ইয়াৰ ফলত একেধৰণৰ যমজ সন্তান, তিনিটা সন্তান বা তাতকৈ অধিক সন্তানৰ জন্ম হ'ব পাৰে। উল্লেখযোগ্য যে যদি মাতৃগৰাকীয়ে একেলগে দুটা বা তাতকৈ অধিক ডিম্বাণু মুক্ত কৰে আৰু ই পৃথক পৃথক শুক্ৰাণুৰ দ্বাৰা নিষিক্ত হয়, তেন্তে ইয়াৰ ফলত দেখাত পৃথক পৃথক যমজ সন্তান বা তাতকৈ অধিক সন্তানৰ সৃষ্টি হয়।

চিত্ৰ ৫.৩ গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত কেঁচুৱাৰ/ভ্ৰূণৰ লিংগ নিৰ্ধাৰণ

জানি থোৱা ভাল

- মানৱ জীৱনৰ বিকাশৰ প্ৰথম পৰ্যায়টো হ'ল নৱজাত কাল।
- যোজন কোষ (Zygote) হৈছে দুটা জনন কোষৰ (gamet) নিষেচনৰ দ্বাৰা গঠিত সংকোষকেন্দ্ৰীয় (eukaryotic) কোষ। গতিকে শুক্ৰাণু কোষৰ দ্বাৰা নিষক্ত হোৱা ডিম্বাশয়ে যোজন কোষৰ সৃষ্টি কৰে।
- যদি কোষ বিভাজনৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ক নিষিক্ত ডিম্বশয় বা যোজন কোষ (Zygote) দুটা বা তাতকৈ অধিক সুকীয়া অংশত বিভক্ত হয়, তেন্তে ইয়াৰ ফলত একে ধৰণৰ যমজ সন্তান, একেলগে তিনিটা বা বহু সন্তানৰ জন্ম হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ নিষেচন কি? (What is fertilization?)

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ যোজন কোষ কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ ব্লাটোচিষ্ট (blastocyst) কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ এটি শিশুৱে প্রতিজন পিতৃ-মাতৃৰ পৰা গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত..... ক্রম'জম লাভ কৰে।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত শিশুৰ লিংগ কেনেকৈ নির্ধাৰিত হয়?

.....

.....

গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ তিনিটা উপ-পর্যায় ঃ

গৰ্ভকালীন কালছোৱাৰ বিকাশৰ নীতিৰ বিষয়ে জানিবলৈ এই সময়ৰ বিভিন্ন পর্যায়সমূহৰ সৈতে স্পষ্ট ধাৰণা থকাটো অতি প্রয়োজনীয়। গৰ্ভকালীন অৱস্থা বা পর্যায়টোক তিনিটা ভাগত বিভক্ত কৰা হৈছে। এই ভাগসমূহৰ প্রতিটোৰ কিছুমান স্বকীয় বিকাশগত বৈশিষ্ট্য আছে।

১) ডিম্বকোষৰ পর্যায়/যোজন কোষৰ পর্যায় (Period of ovum\zygote or Germinal stage) ঃ

এই সময়ছোৱাই নিষেচন বা গৰ্ভধাৰণৰ পৰা দ্বিতীয় সপ্তাহলৈকে সামৰি লয়। এই দুসপ্তাহৰ ভিতৰত যোজন কোষ (Zygote) বা নিষিক্ত ডিম্বাশয়ৰ আকাৰ পিনৰ মূৰ এটাৰ সমান হয়। এই সময়ছোৱাৰ প্রথমার্ধত ইয়াক আকাৰ অপৰিৱর্তিত থাকে আৰু ই মুক্ত আৰু অসংলগ্ন হৈ থাকে কাৰণ ই বাহিৰৰ পুষ্ঠৰ উৎস লাভ নকৰে। ডিম্বশয়ত থকা কুহুমৰ দ্বাৰা যোজন কোষক (Zygote) জীয়াই ৰখা হয়। এই সময়ছোৱাত যোজন কোষ ডিম্ববাহী নলীয়েদি পাৰ হৈ জৰায়ুলৈ গতি কৰে। ই সময়ে সময়ে বিভক্ত হয় আৰু ইয়াৰ বাহিৰৰ আৰু ভিতৰৰ স্তৰ দুটা পৃথক হয়। বাহিৰৰ স্তৰটো/বহিঃ আৱৰণটোৱে পিছলৈ প্লেচেণ্টা (placenta), নাভি (the umbilical card) আৰু এম্নিঘটিক (amniotic sac) মোনাৰ সৃষ্টি কৰে। জননকোষে ইয়াৰ

ডিম্ববাহী নলীত ইয়াৰ যাত্ৰা সম্পূৰ্ণ কৰাৰ সময়তে জৰায়ুৰ আৱৰণে ডিম্বাণু গ্ৰহণ কৰাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় প্ৰস্তুতি সম্পূৰ্ণ কৰে। জননকোষে জৰায়ুৰ বেৰত ঠাই পোৱাৰ পাছত ই ৰক্তবাহী নলীৰ জৰিয়তে পুষ্টি লাভ কৰে। নিষেচনৰ দহদিনৰ পিছত জননকোষ জৰায়ুৰ আৱৰণত কাৰ্যকৰী হৈ উঠে।

২) ভ্ৰূণৰ প্ৰাথমিক পৰ্যায় ঃ

গৰ্ভকালীন সময়ৰ দ্বিতীয় উপ পৰ্যায়টো হৈছে ভ্ৰূণৰ সময়কাল বা ভ্ৰূণৰ অৱস্থা বুলিও কোৱা হয়। এই কালছোৱাই গৰ্ভধাৰণৰ দ্বিতীয় সপ্তাহৰ শেষৰ পৰা আৰম্ভ হৈ গৰ্ভধাৰণৰ দ্বিতীয় চন্দ্ৰমাহলৈকে সামৰি লয়। জাইগ'ট বা যোজন কোষ (Zygote) অৱশেষত জৰায়ুৰ বেৰত স্থাপিত কৰিলেই এই সময়ছোৱাৰ আৰম্ভণি হয়। এই সময়ছোৱাত ভ্ৰূণ এটা ক্ষুদ্ৰ মানুহলৈ বিকশিত হয়।

এই সময়ছোৱাৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে দ্ৰুত বিকাশৰ পৰিৱৰ্তন। শৰীৰৰ বহ্যিক আৰু আভ্যন্তৰীন সকলো আত্যাৱশ্যকীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ এই সময়ছোৱাতে স্থাপন হয়। এই সময়ছোৱাত প্ৰথমতে মানুহৰৰ মূৰৰ অধিক বিকাশ ঘটে আৰু বাকী অংশ লাহে লাহে বিকাশ ঘটে। প্লেচেণ্ট (Placenta), নাভি (umbilical) আৰু এম্নিয়টিক মোনা (amniotic sac) বিকশিত হয় যিয়ে ভ্ৰূণক জন্মৰ সময়লৈকে সুৰক্ষা আৰু পুষ্টি দিয়ে। এই সময়ছোৱাত যৌন অংগসমূহৰ ভালদৰে বিকাশ ঘটে যাতে ভ্ৰূণৰ লিংগ নিৰ্ণয় কৰিব পৰা যায়। কিছুমান বৈশিষ্ট্য যেনে— চকু, বাহু, কাণ আৰু ভৰি আদি চিনাক্তকৰণ কৰিব পৰা হৈ উঠে। এই সময়ছোৱাৰ শেষত ভ্ৰূণৰ ওজন গড়ে ১ ৰ পৰা ১/৪ আউন্স (ounce) আৰু দৈৰ্ঘ্য ১ ৰ পৰা ডেৰ ইঞ্চি হয়।

৩) পৰিপুষ্ট ভ্ৰূণৰ পৰ্যায় (Fetus or Fetal stage) ঃ

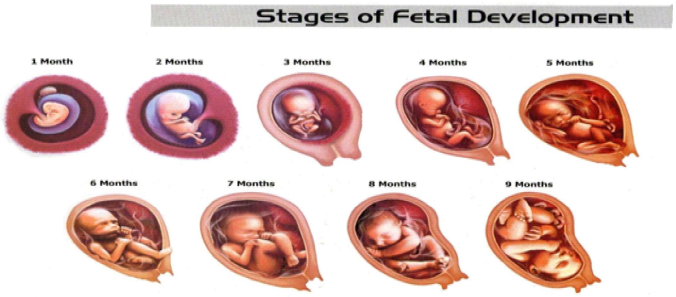
এই সময়ছোৱা হৈছে প্ৰসৱৰ পূৰ্বে বিকাশৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰ্যায়। এই সময়ছোৱাই দ্বিতীয় চন্দ্ৰমাহৰ শেষৰ জন্মৰ সময়লৈকে সামৰি লয়। এই সময়ছোৱাই হৈছে গৰ্ভকালীন সময়ৰ বিকাশৰ আটাইতকৈ দীঘলীয়া সময়। এই সময়ছোৱাত হোৱা বিকাশক এনেদৰে উপস্থাৱন কৰিব পাৰি -

- ইতিমধেৰ গঠিত হোৱা শৰীৰৰ অংগৰ আকাৰ আৰু ইয়াৰ কাৰ্যকলাপৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে।
- ভ্ৰূণৰ হৃদস্পন্দন প্ৰায় পোন্ধৰ সপ্তাহত নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰি।
- পঞ্চম মাহৰ শেষলৈকে, বিভিন্ন অংগসমূহে প্ৰাপ্তবয়স্ক শৰীৰত থাকিব পৰা অংগৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে।
- দ্বিতীয়, তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ মাহত স্নায়ুকোষৰ সংখ্যা দ্ৰুতগতিত বৃদ্ধি পাবলৈ আৰম্ভ কৰে। ওঠৰৰ পৰা বাইশ সপ্তাহৰ ভিতৰত ভৰিৰে গোৰ মাৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু নৰম মাহলৈকে ইয়াৰ বৃদ্ধি দ্ৰুগতিত হয়।
- পাঁচ মাহত ভ্ৰূণত চুলি গজিবলৈ আৰম্ভ কৰে।
- ২৮-৩২ সপ্তাহৰ ভিতৰত শ্বাস-প্ৰশ্বাসতন্ত্ৰৰ বিকাশ ঘটে।
- সপ্তম মাহৰ শেষলৈকে ভ্ৰূণটো যদিও ভালদৰে বিকশিত হয় এই সময়ছোৱাত জন্ম

হোৱাসকলক প্ৰি-মেচিউৰড বুলি গণ্য কৰা হয়।

- আঠ মাহৰ শেষলৈকে ভ্ৰূণটো যদিও সম্পূৰ্ণৰূপে গঠন হয়, ই স্বাভাৱিক বা পূৰ্ণকালীন ভ্ৰূণৰ তুলনাত সৰু হয়।
- সপ্তম আৰু অষ্টম মাহত ভ্ৰূণৰ বৃদ্ধি অলপ লেহেমীয়া হয় আৰু গৰ্ভৱতী মাতৃগৰাকীৰ সংকীৰ্ণ অৱস্থাৰ (cramped condition) ৰ বাবে ইয়াৰ চাল-চলন/লৰচৰ কমি যায়।
- জন্মৰ প্ৰায় এসপ্তাহ আগতে শিশুটিৰ বৃদ্ধি বন্ধ হৈ যায় আৰু ইয়াৰ ওজন হয়গৈ গড়ে প্ৰায় ৭ পাউণ্ড আৰু দৈৰ্ঘ ২০ ইঞ্চি।
- এই কালছোৱাৰ শেষত, ভ্ৰূনে তলমুৱা হৈ শ্ৰোনী অঞ্চলত/শ্ৰোনী প্ৰদেশত (Pelevic region) অৱস্থান গ্ৰহণ কৰে।

ভ্ৰূণৰ বিকাশৰ পৰ্যায়সমূহ

উৎস ঃ https : // www. science abc. com/wp-content/uploads/2015/05/stages-of-fetal development. jpg.

জানি থোৱা ভাল

- লানুগো (Lanugo) ঃ - ই হৈছে ভ্ৰূণ এটা গৰ্ভত বিকাশ হৈ থকাৰ সময়ত গঢ় লৈ উঠা উলীয়া চুলি (wolly hair) এই চুলিবোৰ হয় জন্মৰ সময়তে নোহোৱা হৈ যায় বা তেলাছ চুলিয়ে (vellus hair) ইয়াৰ ঠাই লয়।
- পাঁচ বা ছমাহ বয়সত জন্ম হোৱ শিশুৰ কাৰ্যত ঃ জীয়াই থকাৰ কোনো আশা নাথাকে কাৰণ এই সময়ছোৱাত শ্বাহ - প্ৰশ্বাসতন্ত্ৰৰ ভালকৈ বিকাশ নহয়।

৫.৪ গৰ্ভকালীন অৱস্থাত প্ৰভাৱ পেলোৱা অৱস্থাসমূহ

ওপৰৰ আলোচনাত উল্লেখ কৰা হৈছে যে গৰ্ভকালীন অৱস্থা হৈছে মানৱ জীৱনৰ বিকাশৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়। কিন্তু আৰু কিছুমান অৱস্থা আছে যিয়ে শিশু আৰু ইয়াৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। বিকাশমূলক মনোবিজ্ঞানৰ এজন শিক্ষাৰ্থী হিচাপে লগতে এজন সাধাৰণ মানুহ হিচাপে এই অৱস্থাসমূহৰ সৈতে স্পষ্ট হোৱা উচিত। গৰ্ভকালীন পৰ্যায় বা অৱস্থাটো বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ কাৰকৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। এনেধৰণৰ কিছুমান কাৰক হ'ল -

১) মাতৃৰ পুষ্টি (Nutrition of the mother) ঃ

গৰ্ভস্থ শিশুৰ পুষ্টি প্লেচেণ্টৰ যোগেদি মাতৃৰ তেজৰ পৰা আহে। মাতৃৰ পুষ্টিহীনতাই ভ্ৰূণৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়। সেয়েহে মাতৃগৰাকী সুষমখাদ্য আৰু সঠিক পুষ্টি যেনে - প্ৰটিন, চৰ্বি, গাখীৰ, বিভিন্ন সেউজীয়া শাক-পাচলিত পোৱা কাৰ্বহাইড্ৰেট, ফলিক এচিড, ভিটামিন চি আৰু যিসমূহ বিভিন্ন সেউজীয়া শাক-পাচলি আৰু ফলমূলত পোৱা যায়, সেই সম্পৰ্কে জনা উচিত।

২) ঔষধৰ মাত্ৰা (Druys) ঃ

গৰ্ভাৱস্থাত মাতৃয়ে গ্ৰহণ কাৰ কিছুমান unprescribed ঔষধে ভ্ৰূণৰ ওপৰত গুৰুত্বৰ বিকাশমূলক প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। নিচাযুক্ত দ্ৰব্য আৰু এই ঔষধৰ মাত্ৰা ভ্ৰূণ আৰু প্ৰত্যাশিত মাতৃ দুয়োৰে বাবে অতি ক্ষতিকাৰক বুলি প্ৰমাণিত হ'ব পাৰে। নিচাযুক্ত দ্ৰব্য/বা ঔষধসমূহ মাতৃগৰাকীৰ তেজৰ সোঁততে মিলি যায় আৰু ভ্ৰূণলৈ সংক্ৰমিত হয়। সেয়েহে মাতৃগৰাকী আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকল ঔষধ গ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অতি সাৱধান হোৱা উচিত।

৩) মাতৃৰ বয়স (Age of the mother) ঃ

গৰ্ভধাৰণ আৰু প্ৰসৱৰ মাতৃৰ বয়সও এক বিবেচনা কৰিবলগীয়া গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰক। ২১ বছৰ বয়সৰ আগত, মহিলাৰ প্ৰজননতন্ত্ৰ সম্পূৰ্ণৰূপে পৰিপক্ক নহয় আৰু প্ৰজননৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় হৰম'ন নিদিষ্ট স্তৰত নাথাকে। মহিলাৰ বাবে সন্তান জন্ম দিয়াৰ শ্ৰেষ্ঠ বা আটাইতকৈ ভাল বয়স হৈছে ২৩ ৰ পৰা ৩০ বছৰ। এই বয়সৰ আগত বা পাছত জন্ম হোৱা সন্তানৰ সাধাৰণতে বিভিন্নধৰণৰ জিনীয় অস্বাভাৱিকতা গঢ় লৈ উঠিব পাৰে।

৪) RH কাৰকসমূহ (RH factors) ঃ

ভ্ৰূণৰ তেজত উপস্থিত থকা কিছুমান পদাৰ্থ মাতৃগৰাকীৰ তেজত উপস্থিত নাথাকিলে কিছু সমস্যাৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে। ই জৈৱৰাসায়নিক (incompalible) অসংগতিতালৈ গতি কৰিব পাৰে। ইয়াৰোপৰি পিতৃ আৰু মাতৃৰ তেজৰ প্ৰকাৰৰ অসামঞ্জস্যতাই ভ্ৰূণৰ কোষৰ ক্ষতি কৰিব পাৰে যিয়ে শাৰীৰিক আৰু মানসিক জটিলতা, গৰ্ভপাত, মৃত শিশুৰ জন্ম বা জন্মৰ কিছুসময়ৰ পিছত মৃত্যু আদিৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

৫) অসুস্থতা আৰু সংক্ৰমণ (Illness and infection) ঃ

যদিও গৰ্ভৱতী মাতৃৰ বিভিন্নধৰণৰ সংক্ৰামক ৰোগসমূহে গৰ্ভকালীন অৱস্থাত প্লেচেণ্টোৰ পাৰ নহয়, কিন্তু তথাপিও কিছুমান গুৰুতৰ সংক্ৰমণ পাৰ হৈ শিশুটিক সংক্ৰমিত কৰিব পাৰে, যাৰ ফলত মানসিক বাধাগ্ৰস্ততাৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে। ৰুবেলা ভাইৰাচ (rubella virus) বা জাৰ্মান মিজিলছ (German measles) হৈছে এনেকুৱা কিছুমান পৰিচিত ৰোগ বা সংক্ৰমিত ৰোগ।

৬) জন্মৰ জটিলতা (Birth complication) ঃ

গৰ্ভকালীন অৱস্থাত প্ৰভাৱ পেলোৱা আন এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰক হ'ল জন্মৰ জটিলতা। অপৰিপক্কতা আৰু এনোক্সিয়া (anoxia) হৈছে দুটা মূল জটিলতা যি শিশুৰ প্ৰসৱৰ সময়ত ঘটে আৰু যাৰ ফলত বাধাগ্ৰস্ততা (Retardation) আৰু বৌদ্ধিক অকাৰ্যকৰীতাই দেখা দিয়।

৭) ধূমপান আৰু মদ্যপান (Smoking and alcohol) ঃ

গৰ্ভকালীন অৱস্থাত ধূমপান আৰু মদ্যপান কৰাটো অতি ক্ষতিকাৰক আৰু ইয়াক এৰাই চলা উচিত। কাৰণ ইয়াৰ ফলত শিশুৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক বিকাশৰ ক্ষতি হ'ব পাৰে। গৱেষণাই প্ৰমাণ কৰিছে যে ধূমপায়ী মাতৃসকলৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত গৰ্ভপাত, অধিক মৃত সন্তান জন্ম আৰু সন্তানৰ হৃদস্পন্দনৰ অস্বাভাৱিক বৃদ্ধি আদি সমস্যাই দেখা দিয়ে।

৮) মাতৃৰ আবেগিক অৱস্থা (Emotional state of mother) ঃ

বহু মহিলাৰ বাবে গৰ্ভৱস্থা হ'ল হতাশা, উদ্বেগ আৰু চিন্তাযুক্ত সময়। শিশুটোৰ ওচৰে পাজৰে থকা ব্যক্তিসকলৰ পৰোক্ষ প্ৰভাৱে, বিশেষকৈ মাতৃগৰাকীয়ে গৰ্ভস্থ শিশুৰ ওপৰত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলায়। মাতৃগৰাকীৰ গুৰুত্বৰ আৰু দীৰ্ঘদিনীয়া মানসিক চাপে শিশুৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়। (মাতৃগৰাকীৰ গুৰুতৰ আৰু দীৰ্ঘদিনীয় মানসিক চাপে শিশুৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়) এই মানসিক চাপৰ ফলত মাতৃৰ এড্ৰিনেল গ্ৰন্থি (Adrenal glands) অতি সক্ৰিয় হৈ উঠিব পাৰে যাৰ ফলত (hydrocortisone) হৰমনৰ যোগান বৃদ্ধি পায়, যিয়ে শাৰীৰিক অনিয়মৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে আৰু জন্মৰ সময়ত অন্যান্য সংশ্লিষ্ট সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

৯) পৰিৱেশীয় কাৰক (Environmental Factor) ঃ

ওপৰত উল্লেখ কৰা কাৰকবোৰৰ বাহিৰেও আৰু কিছুমান পৰিৱেশীয় কাৰক আছে যিসমূহে গৰ্ভস্থ শিশুৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। ৰাসায়নিক পদাৰ্থৰ বিকিৰণ, অতি উত্তাপ, আৰ্দ্ৰতা আৰু আধুনিক জীৱনৰ অন্যান্য বিপদে মাতৃ আৰু ভ্ৰূণ উভয়কে প্ৰভাৱিত কৰিব পাৰে। গৰ্ভৱতী মাতৃৰ লগতে পিতৃ আৰু পৰিয়ালৰ আনলোকসকল এই কাৰকসমূহৰ প্ৰতি সচেতন হ'ব লাগে আৰু মাতৃগৰাকীক এই অৱস্থা বা কাৰকসূহে প্ৰভাৱৱত কৰিব নোৱাৰাকৈ সাৱধানে ৰাখিব লাগে। সুস্থ পৰিৱেশত বাস কৰা এগৰাকী সুস্থ মাতৃয়েহে এটা সুখী সন্তান জন্ম দিব পাৰে যিয়ে পাছলৈ এক সুস্থ আৰু সুখী জীৱন কটাব পাৰে।

৫.৫ নৱজাকৰ কাল (NEO-NATAL PERIOD)

গৰ্ভকালীল অৱস্থাৰ পাছত দ্বিতীয়টো গুৰুত্বপূৰ্ণ সময় হ'ল নৱজাতক কাল। এই সময়ছোৱা জন্মৰ সময়ৰ পৰা জন্মৰ পাছৰ ১০-১৪ দিনলৈকে থাকে। জন্মৰ ঠিক পিছৰ সময়ছোৱাক নৱজাতক কাল বুলি কোৱা হয়। জন্মৰ পিছৰ সকলো পৰ্যায়ৰ ভিতৰত এই সময়ছোৱাই আটাইতকৈ ছুটী পৰ্যায়। এই সময়ছোৱাত ভ্ৰূণে ৯ মাহ বাস কৰা জৰায়ুৰ পৰা ওলাই বাহিৰৰ পৃথিৱীৰ লগত সমাযোজন কৰবলগীয়া হয়।

'Neonate' শব্দটো গ্ৰীক শব্দ 'Neos' ৰ পৰা আহিছে যৰ অৰ্থ হৈছে নতুন (New) আৰু লেটন ভাষাৰ ক্ৰিয়া 'Nascur' পৰা আহিছে যাৰ অৰ্থ হৈছে - জন্ম হোৱা (Born)। চিকিৎসাৰ মাপকাঠী অনুসৰি, নৱজাতক কাল জন্মৰ সময়ত আৰম্ভ হয় আৰু নাড়ী শুকোৱাৰ সময়ত শেষ হয় এই নৱজাত কালছোৱা পুনৰ দুটা ভাগত ভগাব পাৰি -

ক) Period of Partunate (সদ্যোজাত সময়)

এই সময়ছোৱা জন্মৰ পৰা জন্মৰ পাছৰ ১৫ ৰ পৰা ৩০ মিনিট সময়লৈ বৰ্তি থাকে। এই

পৰ্যায় বা কালছোৱা মাতৃগৰ্ভৰ পৰা কেঁচুৱাটো ভূমিস্থ হোৱাৰ পৰা নাড়ীডাল (umbilical) মাতৃত দেহৰ পৰা বিচ্ছিন্ন নোহোৱা পৰ্যন্ত সামৰি লয়। কেচুৱাটো এই সময়ছোৱালৈকে পৰজীৱি হৈ থাকে আৰু ই মাতৃগৰ্ভৰ বাহিৰৰ পৃথিৱীৰ লগত সমাযোজন নকৰে।

খ) The period of weo nate (নৱজাত কাল)

এই সময়ছোৱা নাড়ী বিচ্ছিন্ন (umbilical card) হোৱাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি জন্মোত্তৰ কালৰ (past natal) দ্বিতীয় সপ্তাহৰ শেষলৈকে সামৰি লয়। নাড়ী (unbilical card) বিচ্ছিন্ন হোৱাৰ পাছত কেঁচুৱাটো এক পৃথক আৰু স্বাধীন ব্যক্তি হিচাপে পৰিণত হয়। এই পৃথক আৰু স্বাধীন ব্যক্তি হিচাপে পৰিণত হয়। এই সময়ছোৱাত কেঁচুৱাটোৰ বাবে আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম হ'ল মাতৃগৰ্ভৰ বাহিৰৰ নতুন পৰিৱেশৰ লগত সমাযোজন কৰা।

এই নৱজাত কালছোৱাই হৈছে আমূল/চৰম (Radical) সমাযোজনৰ সময়। এই সময়ছোৱা নৱজাত শিশু এটাৰ পৰিৱেশ আভ্যন্তৰীণ পৰিৱেশৰ পৰা বাহ্যিক পৰিৱেশলৈ পৰিৱৰ্তনৰ সময়। এই নৱজাত কালছোৱা প্ৰায়ে বিকাশৰ মালভূমি বুলি কোৱা হয়, কাৰণ এই সময়ছোৱাত বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াটো সাময়িকভাৱে বন্ধ হৈ পৰে। গৰ্ভকালীন অৱস্থাৰ দ্ৰুত বিকাশ জন্মৰ লগে লগে হঠাতে বন্ধ হৈ পৰে আৰু এই অৱস্থা জন্মৰ পিছত এসপ্তাহলৈকে থাকে। নৱজাত কালৰ শেষৰ ফালে শিশুৰ বিকাশৰ অৱস্থা জন্মৰ সময়ত যেনেকুৱা বিকাশ ঘটিছিল তাতেই স্থিৰ হৈ থাকে।

নৱজাত কালছোৱাৰ বৈশিষ্ট্য -

নৱজাত কালছোৱাত তলত দিয়া উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্যসমূহ দেখা যায় -

- এই সময়ছোৱা শিশু এটাই মাকৰ শৰীৰত পৰজীৱি হিচাপে বাস কৰাতকৈ ব্যক্তি হিচাপে নিজৰ অস্তিত্ব আৰম্ভণি কৰাৰ প্ৰাৰম্ভিক সময়।
- নৱজাত বা নৱ প্ৰসৱৰ সময়ছোৱা হৈছে আমূল সমাযোজনৰ সময়।
- নতুন পৰিৱেশত সমাযোজন কৰিবলগীয়া হোৱা বাবে এই সময়ছোৱা শাৰীৰিক আৰু মানসিকভাৱে বিপদ সংকুল সময়।
- জন্মৰ পাছৰ বিকাশৰ সকলো পৰ্যায়ৰ ভিতৰত ই আটাইতকৈ চুটী পৰ্যায়।
- এই সময়ছোৱাত নৱজাত শিশু এটাই সম্পূৰ্ণ অসহায় অৱস্থাৰ পৰা ক্ৰমান্বয়ে স্বাধীনলৈ গতি কৰে।
- কিছুমান বিশেষ অৱস্থা বা পৰিস্থিতিয়ে নৱজাতকৰ সমাযোজনত প্ৰভাৱ পেলায়, যেনে - প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ পৰিৱেশ, পিতৃ-মাতৃৰ মনোভাৱ, প্ৰসৱৰ পিছৰ যত্ন আদি।
- নৱজাত কালছোৱাক প্ৰায়ে বিকাশৰ মালভূমি বুলি কোৱা হয়, কাৰণ এই সময়ছোৱত বিকাশ আৰু বৃদ্ধি প্ৰক্ৰিয়া সাময়িকভাৱে বন্ধ হৈ পৰে।

৫.৫.১ নৱজাতকৰ কাৰ্য আৰু প্ৰতিক্ৰিয়া

নৱজাত কালছোৱা আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ হোৱাৰ লগতে মানৱ জীৱনৰ বিকাশৰ

আটইতকৈ ছুটী পৰ্যায়। এই কালছোৱাৰ প্ৰতীক হ'ল ভ্ৰূণ এটা স্বতন্ত্ৰ মানুহ আৰম্ভনি হোৱা। নৱজাতকৰ কাৰ্য আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰবলৈ পিতৃ-মাতৃ আৰু পৰিয়ালৰ লোকসকলৰ ওপৰিও আন ব্যক্তিসকলো কৌতূহলী আৰু উত্ৰাৱল হৈ থকা দেখা যায়।

নৱজাতৰক ক্ৰিয়া কলাপ আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণৰ- মাতৃগৰ্ভৰ পৰ ওলাই অহাৰ পাছতে শিশুটোৰ গতিবিধি দেখা পোৱা যায়। শিশুটোৰ স্নায়ু শাৰীৰিক অপৰিক্কতাৰ বাবে, ইয়াৰ গতিবিধি সংগতিপূৰ্ণ বা অৰ্থপূৰ্ণ হ'ব বুলি আশা কৰিব নোৱাৰি। তেওঁলোকৰ চাল-চলন, ক্ৰিয়া-কালপ অৰ্থহীন হয় যদিও ইয়াক দুটা ভাগত ভগাব পাৰি -

নৱজাতকৰ সামূহিক কাৰ্যকলাপ (Mass activity) ঃ

নৱজাতকৰ শৰীৰৰ কোনো এটা নিদিষ্ট অংশ উদ্দীপিত হ'লেও কিন্তু এই সময়ছোৱাত নৱজাতকৰ সমগ্ৰ শৰীৰতে ই সঞ্চালিত হয়। সমগ্ৰ শৰীৰতে ইয়াৰ প্ৰভাৱ পৰে। দিন যোৱাৰ লগে লগে mass activity ৰ তীব্ৰতা সঘনাই বৃদ্ধি পায়। আটাইতকৈ বেছি এইসময়ত শিশুটোৱে ৰাতি দীঘল টোপনীৰ পাছত সাৰ পায়। শিশুটোৰ কাৰ্যকলাপ লাহে লাহে দুপৰীয়া ভাগলৈ কমে যিহেতু ৰাতিপুৱা গা-ধোৱা, সাজ-পোছাক পিন্ধা আদি কাৰ্যৰ পিছত ই ক্ৰমান্বয়ে ভাগৰুৱা হৈ পৰে। প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ অৱস্থা আৰু জন্মৰ অভিজ্ঞতাই কেঁচুৱাৰ ক্ৰিয়াকলাপত প্ৰভাৱ পেলায়। যি কেঁচুৱা/শিশু মাতৃগৰ্ভত ভ্ৰূণ হিচাপে থাকোতে সক্ৰিয় হৈ থাকে, সেই শিশু নৱজাত কালতো সক্ৰিয় হোৱাৰ প্ৰৱণতা থাকে, সেই শিশু নৱজাত কালতো সক্ৰিয় হোৱাৰ প্ৰৱণতা থাকে। মাতৃগৰাকীৰ জটিল আৰু দীঘলীয়া প্ৰসৱ যন্ত্ৰনা আৰু অতিমাত্ৰা ঔষধৰ প্ৰভাৱৰ ফলত কেঁচুৱাটো জন্মৰ প্ৰথম কেইদিনমান সঘন তুলনামূলকভাৱে নিষ্ক্ৰিয় হৈ থাকিব পাৰে। সাধাৰণতে দেখা যায় যে চিজাৰিয়ান (caesarean) অস্ত্ৰোপচাৰৰ দ্বাৰা প্ৰসৱ কৰা শিশু স্বাভাৱিকভাৱে প্ৰসৱ কৰা শিশুতকৈ কম সক্ৰিয় হয়। শিশুটোৰ সৰ্বাধিক পৰিমাণৰ ক্ৰিয়াকলাপ গা অংশত (trunk) আৰু ভৰিত হয় আৰু মূৱটোৱে সবাতোকৈ কম লৰচৰ কৰে।

তলত উল্লেখ কৰা পৰিস্থিতি বা অৱস্থাসমূহৰ ফলত শিশুৰ কাৰ্যকলাপ বৃদ্ধি পায় -

- ভোক, বিষ বা অন্য সাধাৰণ অস্বস্তিৰ ফলত শিশুটিৰ ক্ৰিয়াকলাপ বৃদ্ধি পায়, যেতিয়া মাতৃয়ে স্তনপান কৰে তেতিয়া তাৰ ক্ৰিয়াকলাপ কম হোৱাৰ প্ৰৱণতা দেখা যায়।
- কাপোৰ সলোৱাৰ সময়ত সক্ৰিয়তা বৃদ্ধি পায়।
- পৰিৱেশৰ বিভিন্ন পৰিস্থিতি যেনে - পোহৰ, শব্দ আদিয়ে শিশুৰ ক্ৰিয়াকলাপ বৃদ্ধি কৰে।

২) নিৰ্দিষ্ট ক্ৰিয়া-কলাপ বা নৱজাতক প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া (Specific activities or reflexes of the neo-nate)

নৱজাতকৰ নিৰ্দিষ্ট ক্ৰিয়াকলাপত শৰীৰৰ কিছুমান সীমিত ক্ষেত্ৰত জড়িত হৈ

থাকে। ইয়াত কিছুমান প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া অন্তভূৰ্ক্ত হৈ থাকে, এই প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া (reflexes) সমূহ হৈছে নিৰ্দিষ্ট ইন্দ্ৰিয় উদ্দীপকৰ (sensary stimuti) প্ৰতি প্ৰদান কৰা সঁহাৰি আৰু এইসমূহ একেটা উদ্দীপক পুনৰাবৃত্তি কৰিলেও অপৰিৱৰ্তিত থাকে, এইসমূহ হৈছে সাধাৰণীকৃত প্ৰতিক্ৰিয়া যিয়ে পেশীৰ বৃহৎ গোট ব্যৱহাৰ কৰে। ই বাহ্যিক বা আভ্যন্তৰীন উদ্দীপকৰ দ্বাৰা উদ্দীপিত হ'ব পাৰে। শিশু এটাৰ কিছুমান উল্লেকযোগ্য বা গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া হ'ল - চকু পিৰিকিওৱা, হাঁহিওৱা, ওঁঠ আৰু জিভাৰ প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া, আঁঠুৰ জোকাৰণি, হাঁটিওৱা আদি। দিন যোৱাৰ লগে লগে এইসমূহ শক্তিশালী হৈ পৰে।

শিশু এটাৰ সততে দেখা পোৱা কিছুমান সাধাৰণ সঁহাৰি হ'ল - স্বতঃস্ফূৰ্ত চকুৰ চাল-চলন, চকুলো বৈ যোৱা, আঙুলি চুপি থকা, হামিওৱা, হিকটিওৱা, ভ্ৰূ-কোচোৱা, শৰীৰত জোকাৰণি তোলা, লথিওৱা, লেলাৱতি উলিওৱা, মূৰ ওপৰলৈ কৰা ইত্যাদি।

৩) Vocationalization

ইয়াক দুই ভাগত ভগাব পাৰি - কান্দোন আৰু বিস্ফোৰক শব্দ। নৱজাত (Neo-natal) কালছোৱাত কেচুৱাই কান্দোনৰ জৰিয়তে সঁহাৰি দিয়ে। সাধাৰণতে জন্মৰ সময়ৰ পৰাই কান্দোন আৰম্ভ হয়। জন্মৰ সময়ৰ কান্দোন প্ৰতিবৰ্ত ক্ৰিয়া, যাৰ ফলত হাওঁফাওঁ ফুলি উঠে আৰু উশাহ-নিশাহ লোৱাটো সম্ভৱ হৈ উঠে। কান্দোনৰ উপৰিও শিশুটোৱে কিছুমান বিস্ফোৰক অৰ্থহীন শব্দ উচ্চাৰণৰ জৰিয়তে প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ কোনটো পৰ্যায়ত যোজন কোষ (Zygote) মাতৃৰ ডিম্বানুত প্ৰত্যাৰোপন (implant) হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ নৱজাতকৰ (Neonate) ৰ বুৎপত্তিগত (derivative) অৰ্থ কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ ঃ নৱজাত কালছোৱাক কিয় প্ৰায়ে বিকাশৰ মালভূমি (plateau in development) বুলি কোৱা হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ ঃ শিশুৰ ক্ৰিয়াকলাপ বৃদ্ধিত প্ৰভাব পেলোৱা অৱস্থাসমূহ কি কি?

.....

.....

৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলো

- গৰ্ভকালীন কালছোৱা হৈছে মানুহৰ জীৱনৰ পৰ্যায়। মাতৃগৰ্ভৰ কটোৱা প্ৰায় ন-মাহ সময়ছোৱাক গৰ্ভকালীন অৱস্থা বুলি কোৱা হয়।
- শুক্ৰানু কোষৰ দ্বাৰা নিষিক্ত কৰা ডিম্বাশয়েই হ'ল যোজন কোষ (Zygote)। যেতিয়া যোদজ কোষ আৰু অধিক ভাগত বিভক্ত হৈ কোষসমূহ সৃষ্টি কৰে ইয়াক ব্লাষ্টোচিষ্ট বুলি জনা যায়, যি ভ্ৰূণলৈ ৰূপান্তৰিত হয় আৰু কেইমাহমানৰ ভিতৰত ভ্ৰূণটো এটা সন্তানলৈ ৰূপান্তৰিত হয়।
- গৰ্ভধাৰণৰ সময়ত নিৰ্ধৰিত হোৱা কিছুমান পৰিস্থিতিয়ে ব্যক্তি এজনৰ পাছৰ পৰ্যায়ৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়। এইসমূহ হ'ল বংশগত গুণ, নতুকৈ সৃষ্টি হোৱা সন্তানৰ লিংগ আৰু সন্তানৰ সংখ্যা।
- প্ৰতিটো গৰ্ভস্থ সন্তানে পিতৃ-মাত- প্ৰতিজনৰ পৰা ২৩ যোৰকৈ ক্ৰম'জম লাভ কৰি সামগ্ৰিকভাৱে ৪৬ যোৰ ক্ৰম'জম লাভ কৰে।
- পিতৃগৰাকীয়ে সমান সংখ্যাক দুইধৰণৰ শুক্ৰানু উৎপন্ন কৰে। ইয়াৰে আধা সংখ্যক পূৰ্ণাংগ শুক্ৰানুৰে x ক্ৰম'জম কঢ়িয়াই লৈ যায় আৰু আন আধাই y ক্ৰম'জম কঢ়িয়াই লৈ যায়। অৰ্থাৎ xy ক্ৰম'জম। কিন্তু মাতৃগৰাকীয়ে এক প্ৰকাৰৰ ডিম্বানুহে উৎপন্ন কৰে, য'ত x ক্ৰম'জম থাকে।
- যদি নিষিক্ত ডিম্বানু বা যোজনকোষ কোষ বিভাজনৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত দুটা বা তাতকৈ অধিক সুকীয়া অংশত বিভক্ত হয়, তাতকৈ অধিক সুকীয়া অংশত বিভক্ত হয়, ইয়াৰ ফলত একেধৰণৰ যমজ সন্তান (identical twins), একেলগে তিনিটা সন্তান বা একাধিক সন্তানৰ জন্ম হয়।
- প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ সময়ছোৱাক তিনিটা পৰ্যায়ত ভাগ কৰা হয়- ডিম্বকোষৰ পৰ্যায়, ভ্ৰূণৰ প্ৰাথমিক পৰ্যায় আৰু পৰিপুষ্ট ভ্ৰূণৰ পৰ্যায়। ইয়াৰ প্ৰতিটো পৰ্যায়ৰ বিকাশৰ কিছুমান স্বকীয় বৈশিষ্ট্য আছে।
- কিছুমান পৰিস্থিতিয়ে শিশু আৰু ইয়াৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায় যেনে - মাতৃগৰাকীৰে পুষ্টি, ঔষধৰ মাত্ৰা, মাতৃৰ বয়স, জন্মগত জটিলতা আদি।
- গৰ্ভকালীন সময়ছোৱাৰ পাছত দ্বিতীয়টো গুৰুত্বপূৰ্ণ সময় হ'ল নৱজাত কাল (neo-natal period)। এই সময়ছোৱাই জন্মৰ সময়ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি জন্মৰ পিছৰ ১০-১৪ দিনলৈকে সামৰি লয়। জন্মৰ পিছৰ সময়ছোৱাক নৱজাত কাল বুলি কোৱা হয়।
- ভ্ৰূণ মাতৃগৰ্ভৰ পৰা বাহিৰ হোৱাৰ লগে লগে ইয়াৰ গতিবিধি/চাল-চলন দেখা পোৱা যায়। ভ্ৰূণ হিচাপে মাতৃৰ গৰ্ভত থাকোতে বেছি সক্ৰিয় হৈ থকা শিশুটো নৱজাত

কালছোৱাতো অধিক সক্ৰিয় হোৱাৰ প্ৰৱণতা থাকে। শিশুটিৰ মাতৃগৰাকীৰ জটিল আৰু দীঘলীয়া প্ৰসৱ যন্ত্ৰণা বা অতিমাত্ৰা ঔষধৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে জন্মৰ পিছত প্ৰথম কেইদিনমান শিশুটো তুলনামূলকভাৱে নিষ্ক্ৰিয় হৈ থাকিব পাৰে।

৫.৭ অধিক জানিবলৈ

১) Hurlock Elizabeth B(1980) : Developmental Psychology A life -span Approache, Mc Graw Hill companies, Inc., New York.

২) Goswamee Gayatree (2004) : Child Development and child care, Arun Prakashan, Guwahati, Assam.

৩) Mangal S.K (2006 2nd Edition) : Advanced Education Psychology, Published By Asoke K Ghosh, Prentice Hall of India Private limited, New Delhi.

৪) Signh Punam (2011) : Developmental Psychology, centrum Press, New Delhi.

৫.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ পুৰুষ আৰু মহিলাৰ লিংগ কোষৰ সংযোজনৰ ফলত এক নতুন জীৱৰ বিকাশ ঘটে আৰু ইয়াকে নিষেচন বুলি কোৱা হয়।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ যোজন কোষ (Zygote) হৈছে সংকোষ কেন্দ্ৰীয় (eukaryotic) কোষ যি দুটা জননকোষৰ (gamets) নিষেচনৰ ফলত সৃষ্টি হয়। গতিকে শুক্ৰানুকোষৰ দ্বাৰা নিষিক্ত হোৱা কোনো ডিম্বাণু হৈছে যোজনকোষ।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ যেতিয়া যোজনকোষ একাধিক কোষত বিভক্ত হয়, তেতিয়া ই কোষসমূহ একসমূহ বা গোটৰ সৃষ্টি কৰে ইয়াক ব্লাষ্টোচিষ্ট (Blastocyst) নামেৰে জনা যায়, যি পিছলৈ ভ্ৰূণলৈ ৰূপান্তৰ হয় আৰু ইয়াৰ পিছত পৰিপুষ্ট ভ্ৰূণৰ পৰ্যায়লৈ ৰূপান্তৰিত হয়।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ মাতৃগৰ্ভত থিতাপি লওঁতে শিশুৱে পিতৃ-মাতৃ প্ৰতিজনৰ পৰা ২৩ যোৰকৈ ক্ৰম'জম লাভ কৰে।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ যদি পূৰ্ণাংগ ডিম্বাশয় (x) y ক্ৰম'জম বহন কৰা শুক্ৰানুৰ দ্বাৰা নিষিক্ত হয় তেনেহ'লে সন্তানটো ল'ৰা হয়, আনহাতে যদি পৰিপক্ক/পূৰ্ণংগ ডিম্বাশয় x ক্ৰম'জম ধাৰণ কৰা শুক্ৰানুৰ দ্বাৰা নিষিক্ত হয় তেন্তে সন্তানটো ছোৱালী হয়।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ডিম্বকোষৰ পৰ্যায়ত

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'নৱজাত' শব্দটো গ্রীক শব্দ 'Neos' ৰ পৰা আহিছে যাৰ অর্থ হ'ল 'নতুন' আৰু লেটিন ভাষাৰ ক্রিয়া- 'Nascur' পৰা আহিছে যাৰ অর্থ হ'ল জন্ম হোৱা।

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৱজাত কালছোৱাক প্রায়ে বিকাশৰ মালভূমি বুলি কোৱা হয়, কাৰণ এই সময়ছোৱাত বিকাশ প্রক্রিয়া সাময়িকভাৱে বন্ধ হৈ থাকে। গর্ভকালীন অৱস্থাৰ দ্রুত বিকাশৰ গতি শিশুটোৰ জন্মৰ লগে লগে বন্ধ হৈ পৰে, অৱশ্যে ই জন্মৰ এক সপ্তাহলৈকেহে বন্ধ হৈ থাকে।

৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ তলত উল্লেখ কৰা অৱস্থাসমূহে শিশুৰ ক্রিয়াকলাপ বৃদ্ধি কৰে -

- ভোক, বিষ আৰু সাধাৰণ অস্বস্তিয়ে শিশুটোৰ ক্রিয়াকলাপ বৃদ্ধি কৰে আৰু যেতিয়া মাতৃগৰাকীয়ে শিশুটোক স্তনপান কৰোৱাই তেতিয়া ই শান্ত হৈ থকা দেখিবলৈ পোৱা যায় অর্থাৎ কম ক্রিয়াকলাপ প্রদর্শন কৰে।
- শৰীৰৰ কাপোৰ সলোৱালে।
- পৰিৱেশীয় অৱস্থা যেনে - পোহৰ, শব্দ আদিয়ে শিশুৰ ক্রিয়া কলাপ বৃদ্ধি কৰে।
- কান্দিলে বা শোৱাৰ পৰা উঠিলে।

৫.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) চুটি প্রশ্ন ঃ (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত দিয়া)

প্রশ্ন ১ ঃ যোজনকোষ কেনেকৈ সৃষ্টি হয়?

প্রশ্ন ২ ঃ নৱজাত কালছোৱাৰ বিষয়ে লিখা।

প্রশ্ন ৩ ঃ মানৱ জীৱনত ক্রম'জমৰ ভূমিকা কি?

প্রশ্ন ৪ ঃ নৱজাতকৰ কিছুমান mass activities ৰ বিষয়ে বর্ণনা কৰা।

খ) দীঘলীয়া প্রশ্ন ঃ (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখা)

প্রশ্ন ১ ঃ মাতৃগর্ভত জীৱন সৃষ্টি হোৱা প্রক্রিয়াৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

প্রশ্ন ২ ঃ ভ্রূণ এটা গর্ভত থিতাপি লোৱাৰ সময়ত/গর্ভৱস্থাত নির্ধাৰিত হোৱা অৱস্থা বা পৰিস্থিতিসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

প্রশ্ন ৩ ঃ গর্ভকালীন অৱস্থাৰ তিনিটা পর্যায়ৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰা।

প্রশ্ন ৪ ঃ মানৱৰ বিকাশৰ গর্ভকালীন (pre-natal) পর্যায়ত প্রভাৱ পেলোৱা বিভিন্নকাৰক সমূহৰ বিষয়ে বর্ণনা কৰা।

প্রশ্ন ৫ ঃ নৱজাত কালছোৱৰা উপপর্যায় (sub-stages) সমূহ কি কি? নৱজাতকৰ ক্রিয়া আৰু প্রতিক্রিয়া সম্পর্কে আলোচনা কৰা।

*** ***** ***

অধ্যায় ৬ ঃ নৱজাত শিশুৰ বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য
৬.২ পৰিচয়
৬.৩ নৱজাত শিশুৰ বিকাশ
৬.৩.১ নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ
৬.৪ নৱজাত শিশুৰ অনুভূতি আৰু ধাৰণা
৬.৫ নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক দক্ষতা
৬.৬ নৱজাত শিশুৰ প্ৰাৰম্ভিক জ্ঞানমূলক দক্ষতা
৬.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৬.৮ অধিক জানিবলৈ
৬.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
৬.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৬.১ শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- নৱজাত শিশুৰ বিকাশ কেনেকৈ হয় বুজিব পাৰিব
- নৱজাত শিশুৰ অনুভূতি আৰু ধাৰণা চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক লগতে প্ৰাৰম্ভিক জ্ঞানমূলক দক্ষতাৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰিব পাৰিব।

৬.২ পৰিচয়

৫ নং অধ্যায়ৰ পিছৰ খণ্ডত (উপ-অংশ ৫.৫) কৰা আলোচনাই নৱ-প্ৰসৱৰ সময়ছোৱা আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে আপোনাৰ ধাৰণাটো নিশ্চয় স্পষ্ট কৰি তুলিছে। নৱ-প্ৰসৱৰ সময়ছোৱা হৈছে মানৱ জীৱনৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়ছোৱা কাৰণ ই শিশুটিক সম্পূৰ্ণ নতুন পৰিৱেশৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিয়ে য'ত কেচুৱাটোৱে মাতৃৰ গৰ্ভৰ বাহিৰত নিজকে খাপ খুৱাই ল'ব লাগে। প্ৰায় ন মাহ মাকৰ গৰ্ভত থকাৰ পিছত যেতিয়া কেঁচুৱাটো ভুমিষ্ঠ হয়, তেতিয়া সি সম্পূৰ্ণ নতুন পৃথিৱীৰ সন্মুখীন হয়, সি স্বাধীন হৈ পৰে যিটো প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ সময়ৰ দৰে নহয়। পিতৃ-মাতৃ আৰু শিশুটিক আগুৰি থকা আন সদস্যসকলেও শিশুটিৰ বিভিন্ন ধৰণৰ কাৰ্যকলাপ আৰু বিকাশৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰে। এই অধ্যায়ত আমি আলোচনা কৰিম নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক আৰু জ্ঞানমূলক দক্ষতাকে ধৰি বিকাশৰ দিশসমূহৰ বিষয়ে। তদুপৰি নৱজাত শিশুৰ অনুভূতি আৰু ধাৰণাৰ ওপৰতো অধ্যায়টোৱে আলোকপাত কৰিব।

৬.৩ নৱজাত শিশুৰ বিকাশ

মনোবিজ্ঞানী এলিজাবেথ হাৱলকৰ মতে জন্মৰ পৰাই কেচুৱা বা নৱজাতক কাল আৰম্ভ হয় আৰু প্ৰায় দুসপ্তাহ হ'লেই শেষ হয়। নৱ-প্ৰসৱৰ সময়ছোৱাক কেচুৱা কাল বুলিও ক'ব পাৰি। ইয়াৰ উপৰিও আন বহু মনোবিজ্ঞানীয়ে মতপোষণ কৰে যে জন্মৰ পৰা দুবছৰ। সময়ছোৱাই শিশুকালৰ পৰ্যায় গঠন কৰে। কেচুৱা শব্দৰ ইংৰাজী প্ৰতিশব্দ 'infant' শব্দটো লেটিন শব্দ 'infans' ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে, যাৰ অৰ্থ হ'ল কথা ক'ব নোৱাৰা। যেতিয়া শিশুৱে খোজ কাঢ়িবলৈ শিকে তেতিয়া টোডলাৰ (Toddler) শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হয়। মানক অভিধান অনুসৰি শিশুকাল বা নৱজাত শিশুৰ সময়ছোৱা হৈছে মাতৃৰ শৰীৰত থকা পৰজীৱীতকৈ ব্যক্তি হিচাপে অস্তিত্বৰ আৰম্ভণি বা প্ৰাৰম্ভিক সময়। আকৌ চিকিৎসাৰ পৰিভাষাই কেঁচুৱাক সৰু শিশু বুলিও কয় , কিন্তু ব্যক্তিজন কেঁচুৱা হোৱা বন্ধ কৰি শিশু হোৱাৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট বয়সৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰা নহয়।

অধ্যায়ৰ অগ্ৰগতিৰ লগত আমি প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ সময়ছোৱাৰ দুটা উপ-পৰ্যায়ৰ বিষয়ে প্ৰসৱৰ সময়ছোৱা আৰু নৱজাতকৰ সময়ৰ ক্ষেত্ৰত আলোচনা কৰিছো। সদ্যোজাত সময় ভ্ৰূণৰ শৰীৰটো মাতৃৰ শৰীৰৰ পৰা ওলাই অহাৰ পৰা আৰম্ভ হয় আৰু নাভিৰ নাড়ী ছেদন নোহোৱালৈকে থাকে। নৱজাতকৰ সময়সীমা নাভিৰ নাড়ী ছেদন হোৱাৰ পৰা আৰম্ভ হয় আৰু প্ৰসৱৰ পিছৰ জীৱনৰ দ্বিতীয় সপ্তাহৰ শেষলৈকে থাকে। নৱজাত শিশুৰ প্ৰসৱৰ পিছৰ জীৱনত বিকাশ নতুন পৰিৱেশত সমন্বয়ত সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ লগে লগে আচৰণত দেখাবলৈ আৰম্ভ কৰে। যদিও মানুহৰ আয়ুস আইনগতভাৱে জন্মৰ মুহূৰ্তৰ পৰাই আৰম্ভ হয়, জন্ম কেৱল গৰ্ভধাৰণৰ মুহূৰ্তৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা বিকাশৰ আৰ্হিৰ এটা বাধা। নৱজাত শিশুৰ বিকাশ হ'ল আভ্যন্তৰীণ পৰিৱেশৰ পৰা বাহ্যিক পৰিৱেশলৈ স্থানান্তৰিত হোৱা।

নৱজাত শিশুৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য

- **জন্মৰ সময়ত স্তব্ধ হোৱাৰ পিছত পুনৰ বিকাশ ঃ** প্ৰসৱৰ পূৰ্বে হোৱা দ্ৰুত বৃদ্ধি আৰু বিকাশ জন্মৰ লগে লগে হঠাতে বন্ধ হৈ পৰে। নৱজাতকৰ এই পশ্চাদগমন কেইদিনমানৰ বাবে থাকে, তাৰ পিছত নৱজাত শিশুৰ বিকাশ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে। কেচুৱা অৱস্থাৰ শেষৰ ফালে নৱজাতকৰ বিকাশৰ অৱস্থা সাধাৰণতে জন্মৰ সময়ত য'ত আছিল তালৈ ঘূৰি আহে।
- **সামঞ্জস্যৰ পিছত পুনৰ বিকাশ আৰম্ভ হয় ঃ** নৱজাত শিশুৱে মাতৃৰ শৰীৰৰ বাহিৰত প্ৰসৱৰ পিছৰ সময়ছোৱাত নতুন পৰিৱেশত আমূল সালসলনি কৰিবলগীয়া হয়। এবাৰ সমন্বয় সম্পূৰ্ণ হ'লে শিশুৱে পুনৰ বৃদ্ধি আৰু বিকাশ আৰম্ভ কৰে।
- **নৱজাতকৰ বিকাশ হৈছে পিছৰ বিকাশৰ পূৰ্বদৰ্শন ঃ** জন্মৰ সময়ত দেখা পোৱা বিকাশৰ ভিত্তিত ব্যক্তিৰ ভৱিষ্যতৰ বিকাশৰ বিষয়ে ভৱিষ্যদ্বাণী কৰাটো সম্ভৱ নহ'লেও নৱজাতকৰ বিকাশে পিছলৈ কি আশা কৰিব পাৰি তাৰ এক আভাস দিয়ে।
- **নতুন শিশুৰ বাবে বিকাশ বিপজ্জনক ঃ** নৱজাত শিশুৱে শাৰীৰিক আৰু মানসিক বিকাশত

ইমানবোৰ বিপদৰ সন্মুখীন হয় যে তেওঁলোকে প্ৰয়োজনীয় বহু দিশৰ সালসলনি কৰিবলগীয়া হয়।

৬.৩.১ নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ

নৱজাতক শিশুৰ প্ৰসৱৰ পিছৰ সময়ছোৱাত চেহেৰা আৰু শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত বহু পাৰ্থক্য দেখা যায়। নৱজাতকৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ বিষয়ে তলত দিয়া শিৰোনামসমূহৰ অধীনত আলোচনা কৰা হৈছে-

ক) **আকাৰ ঃ** জন্মৰ সময়ত অধিকতৰ নৱজাত শিশুৰ ওজন প্ৰায় ৭.৫ পাউণ্ড আৰু ১৯.৫ ইঞ্চি উচ্চতাৰ হয়। উচ্চতাৰ তুলনাত জন্মৰ সময়ত গড় ওজন কম হয়, প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ পৰ্যায়ত কম সক্ৰিয় হোৱা ভ্ৰূণতকৈ অধিক সক্ৰিয় হয়। আকৌ সামগ্ৰিকভাৱে ল'ৰাবোৰ ছোৱালীতকৈ অলপ দীঘল আৰু গধুৰ হয়।

খ) **নৱজাতকৰ বৈশিষ্ট্য ঃ** নৱজাতকৰ বিকাশ হাত আৰু বাহুৰ পেশীতকৈ ডিঙি আৰু ভৰিৰ পেশীত বেছি হয়। বগা শিশুৰ ছাল বয়স বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে পাতল হৈ পৰে আনহাতে ক'লা শিশুৰ ছাল বেছি ক'লা হৈ পৰে। নৱজাত শিশুৰ মূৰ আৰু ডিঙিত পোৱা কোমল ডাউনি চুলিবোৰ নোহোৱা হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে। ক'লা ছালৰ শিশুৰ চকু ক'লা বাদামী হয় যদিও সেইবোৰ সলনি হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে, সময়ত ক'লা হৈ পৰে।

গ) **শাৰীৰিক অনুপাত ঃ** নৱজাত শিশুৰ শৰীৰৰ অনুপাত ক্ষুদ্ৰ প্ৰাপ্তবয়স্কৰ দৰে। মূৰটো শৰীৰৰ দৈৰ্ঘ্যৰ প্ৰায় এক চতুৰ্থাংশ। ক্ৰেনিয়েল অঞ্চল, চকুৰ ওপৰৰ অংশটো আনুপাতিকভাৱে মূৰৰ বাকী অংশতকৈ বহুত ডাঙৰ। চিবুকটো আনুপাতিকভাৱে বহুত বেছি সৰু। ক্ষুদ্ৰ নাক আৰু মুখৰ বিকাশ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে।

ঘ) **পেশীৰ বৃদ্ধি ঃ** শিশুৰ জন্মৰ পৰা পেশীৰ ক্ষেত্ৰত অবিৰত বৃদ্ধি হয়। আৰম্ভণিতে পেশীৰ আঁহবোৰ দীঘল, বহল আৰু ডাঠত আকাৰত সৰু হোৱাটো ঘটে। বয়সৰ লগে লগে অৱশ্যে নৱজাত শিশুৱে এই সকলোবোৰ দিশতে লাভৱান হয় কাৰণ ইহঁতৰ পেশীবোৰ কোমল হয়।

জানি থোৱা ভাল

- Infant (শিশু) শব্দটো লেটিন শব্দ "infans" (শিশু)ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে, যাৰ অৰ্থ হ'ল কথা ক'ব নোৱাৰা।
- উচ্চতাৰ তুলনাত জন্মৰ সময়ত গড় ওজন কম হয়, প্ৰসৱৰ পূৰ্বে কম সক্ৰিয় হোৱা ভ্ৰূণতকৈ অধিক সক্ৰিয় ভ্ৰূণৰ। আকৌ সামগ্ৰিকভাৱে

ল'ৰাবোৰ ছোৱালীতকৈ অলপ দীঘল আৰু গধুৰ হয়।

- জন্মৰ চিঞৰৰ লগে লগে নৱজাত শিশুৰ হাওঁফাওঁ ফুলি উঠে আৰু শ্বাস-প্ৰশ্বাস আৰম্ভ হয়। প্ৰথমতে শ্বাস-প্ৰশ্বাসৰ হাৰ প্ৰতি মিনিটত ৪০-৫৫ শ্বাস-প্ৰশ্বাসৰ গতিৰ ভিতৰত থাকে। জীৱনৰ প্ৰথম সপ্তাহৰ শেষৰ ফালে সাধাৰণতে ই প্ৰতি মিনিটত প্ৰায় ৩৫ লৈ হ্ৰাস পায় আৰু অধিক সুস্থিৰ হৈ পৰে।

৬.৪ নৱজাত শিশুৰ সংবেদন আৰু সংবোধন

নৱজাত শিশুৰ সংবেদনশীল প্ৰতিক্ৰিয়া আন এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। যদিও কেঁচুৱাৰ সংবেদনশীল প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সঠিক জ্ঞান কিছু পৰিমাণে সীমিত, অৱশ্যে কেঁচুৱাৰ ওপৰত কৰা অধ্যয়নে আমাক বিশ্বাস কৰাত সহায় কৰে যে কেঁচুৱাৰ সংবেদনশীল বৈষম্যৰ ক্ষমতা অধিক। সংবেদনশীল ক্ষমতাৰ উপস্থিতি বা অনুপস্থিতি নিৰ্ণয় কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা সৰ্বোত্তম মাপকাঠীটো হ'ল সংবেদনশীল উদ্দীপকৰ প্ৰতি সঞ্চালন সঁহাৰি যিবোৰ সাধাৰণতে সংবেদনশীলতাৰ সময়ত নৱজাত শিশুৰ অংগসমূহ উদ্দীপিত হয়। কিন্তু এইটো প্ৰতিষ্ঠা কৰিব নোৱাৰি যে কোনো উদ্দীপকৰ প্ৰতি সঁহাৰি দিয়া হয় নে নৱজাত শিশুৰ প্ৰতিক্ৰিয়া সাধাৰণ গণ। কাৰ্যকলাপৰ অংশ। যেতিয়া কেঁচুৱাটো টোপনি অহা বা শুই থাকে বা যেতিয়া ইহঁতে ভোকাতুৰ হৈ থাকে, তেতিয়া ইহঁতে সংবেদনশীল উদ্দীপকৰ প্ৰতি বেলেগ ধৰণে প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিব আনহাতে যেতিয়া তেওঁলোকৰ শাৰীৰিক অৱস্থা ভালে থাকিব তেতিয়া বেলেগ ধৰণে প্ৰতিক্ৰিয়া কৰিব। উদ্দীপকৰ তীব্ৰতাই বিভিন্ন সংবেদনশীল উদ্দীপকৰ প্ৰতি শিশুৰ প্ৰতিক্ৰিয়াশীলতাৰ ওপৰত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলায়।

নৱজাত শিশুৰ সংবেদনশীল ক্ষমতা ঃ

ওপৰত উল্লেখ কৰা অনুসৰি কেঁচুৱাৰ সংবেদনশীল বৈষম্যৰ ক্ষমতা অধিক। নৱজাত শিশুৰ সংবেদনশীল ক্ষমতাৰ বিষয়ে তলত দিয়া শিৰোনামসমূহৰ অধীনত আলোচনা কৰিব পাৰি-

ক) **দৃষ্টিশক্তি ঃ** নৱজাত শিশু অন্ধ হোৱাৰ পৰা বহু দূৰত যদিও তেওঁলোকৰ দৃষ্টিশক্তি প্ৰাপ্তবয়স্কৰ দৃষ্টিশক্তিৰ প্ৰায় আধাহে হয় কাৰণ ফ'ভিয়াৰ চাৰিওফালে বাদ দি পেশীবোৰ সম্পূৰ্ণৰূপে বিকশিত নহয়। পেশীৰ দুৰ্বলতাৰ বাবে কেঁচুৱাই দুয়োটা চকু একেটা বস্তুতে একেলগে কেন্দ্ৰীভূত কৰিব নোৱাৰে আৰু ফলত সকলো বস্তুকে ম্লান হিচাপে দেখা পায়। কেঁচুৱাই উজ্জ্বলতাৰ পাৰ্থক্যৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনোৱাৰ কিছু প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। কোনো চলন্ত বস্তু অনুসৰণ কৰি তাৰ পিছত চকু দুটা পিছলৈ লৰচৰ কৰাৰ ক্ষমতা নৱজাত শিশুৰ ক্ষেত্ৰত ক্ৰমান্বয়ে গঢ় লৈ উঠে। উলম্ব গতিতকৈ অনুভূমিক চকুৰ গতি প্ৰথমে বিকশিত হয়।

খ) **শ্ৰৱণ ক্ষমতা ঃ** জন্মৰ সময়ত সকলো ইন্দ্ৰিয়ৰ ভিতৰত শ্ৰৱণ ক্ষমতা আংশিকভাৱে কম বিকশিত হয় কাৰণ জন্মৰ পিছত কেইবাদিনো মধ্য কাণত এম্নিয়টিক তৰল পদাৰ্থ বন্ধ হৈ

থকাৰ বাবে শব্দ তৰংগ শ্ৰৱণ ক্ষমতাৰ বাবে কোষ থকা ভিতৰৰ কাণলৈ সোমাই যোৱাটো অসম্ভৱ হৈ পৰে আৰু এই কোষবোৰ আংশিকভাৱেহে বিকশিত হয়। জন্মৰ পিছত প্ৰথম তিনি-চাৰি দিনৰ ভিতৰত স্বাভাৱিকভাৱে শ্ৰৱণ ক্ষমতা উন্নত হয় কাৰণ মধ্য কাণৰ পৰা এম্নিয়টিক তৰল পদাৰ্থ নিষ্কাশন হয়। সেয়েহে নৱজাত কেঁচুৱাই কোনো শব্দ কোন দিশৰ পৰা আহিছে সেইটো নিৰ্ণয় কৰিব পাৰে আৰু সোনকালে মাত আৰু ইয়াৰ তীব্ৰতা বৈষম্য কৰিব পাৰে। নৱজাত শিশুৱে আন শব্দতকৈ মানুহৰ মাতৰ প্ৰতি বেছি প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰে। অতি উচ্চপ্ৰাৱল্যৰ শব্দই হৃদস্পন্দনৰ হাৰ বৃদ্ধি কৰে আৰু শৰীৰৰ গতিবিধিৰ সৃষ্টি কৰে।

গ) **গোন্ধ ঃ** নাকৰ ওপৰৰ অংশত অৱস্থিত গোন্ধৰ বাবে থকা কোষবোৰ জন্মৰ সময়ত ভালদৰে বিকশিত হয়। সেয়েহে নৱজাত শিশুৱে কান্দি বা মূৰ ঘূৰোৱাৰ দ্বাৰা দুৰ্গন্ধ পৃথক কৰিব পাৰে আৰু অপ্ৰীতিকৰ উদ্দীপকৰ পৰা আঁতৰি আহিবলৈ চেষ্টা কৰে আৰু তেওঁলোকে সুখদায়ক গোন্ধৰ উদ্দীপকৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাই শৰীৰটো চুহি শিথিল কৰি দিয়ে।

ঘ) **সোৱাদ ঃ** জিভাৰ পৃষ্ঠত আৰু গালৰ অংশত থকা ৰুচিৰ কোষবোৰ নৱজাত শিশুৰ অত্যধিক বিকশিত হয়। সেয়েহে কেঁচুৱাৰ ৰুচিবোধ তীক্ষ্ণ হয়। শৰীৰ চুহি বা শিথিল কৰি ইতিবাচক উদ্দীপকৰ প্ৰতি প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰে আৰু কান্দি কান্দি নেতিবাচক উদ্দীপক যেনে-নিমখীয়া, টেঙা আৰু তিতা আদিৰ প্ৰতি প্ৰতিক্ৰিয়া কৰে।

ঙ) **জৈৱিক সংবেদনশীলতা ঃ** জন্মৰ সময়ত ভোকৰ প্ৰতি সংবেদনশীলতা সম্পূৰ্ণৰূপে গঢ় লৈ উঠে আৰু জীৱনৰ প্ৰথম দিনটোৰ ভিতৰতে ভোকৰ সংকোচন ঘটে। পিয়াহও তেতিয়া দেখা দিয়ে।

চ) **ছালৰ সংবেদনশীলতা ঃ** স্পৰ্শ, চাপ আৰু উষ্ণতাৰ বাবে ইন্দ্ৰিয় অংগবোৰ জন্মৰ সময়ত ভালদৰে বিকশিত হয় আৰু ছালৰ পৃষ্ঠৰ ওচৰত পৰি থাকে। নৱজাতকৰ ওঁঠৰ ছালখন স্পৰ্শৰ প্ৰতি বিশেষভাৱে সংবেদনশীল, আনহাতে দেহ, উৰু আৰু আগবাহুৰ ছাল কম সংবেদনশীল। তাপৰ প্ৰতি সংবেদনশীলতাতকৈ ঠাণ্ডাৰ প্ৰতি সংবেদনশীলতা অধিক উচ্চভাৱে বিকশিত হয়। আকৌ প্ৰসৱৰ পিছৰ জীৱনৰ প্ৰথম বা দুদিন বিষৰ প্ৰতি সংবেদনশীলতা দুৰ্বল হয় আৰু তাৰ পিছত দ্ৰুতগতিত উন্নত হয়। বিষৰ প্ৰতিক্ৰিয়া শৰীৰৰ পিছফালৰ মূৰতকৈ আগফালৰ অংশত আগতেই গঢ় লৈ উঠে।

নৱজাত শিশুৰ সংবোধন ঃ

শিশুৰ সংবেদনশীল বৈষম্যৰ ক্ষমতা অধিক। তেনেদৰেই নৱজাতকৰ সংবোধন আন এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। নৱজাত শিশুৰ সংবোধনৰ বিকাশ মূলতঃ সংবেদনশীল বিকাশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। সৌভাগ্যক্ৰমে জীৱনৰ প্ৰথম কেইসপ্তাহমানত সাধাৰণ শিশুৰ সংবেদনশীল যন্ত্ৰটো ভাল কাৰ্যক্ষম অৱস্থাত থাকে। তথাপিও তেওঁৰ চাৰিওফালে কি চলি আছে সেই বিষয়ে তেওঁৰ বুজাবুজি নগণ্য। সকলো কেঁচুৱাই জন্মৰ প্ৰথম বা দুদিন পিছত কিছু অসংগঠিততা অনুভৱ কৰে। ইয়াৰ পৰা বুজা যায় যে তেওঁলোকৰ চাৰিওফালে কি চলি আছে সেই বিষয়ে তেওঁলোক

সম্পূৰ্ণৰূপে সচেতন নহয়। লাহে লাহে জন্মৰ জোকাৰণি নোহোৱা হৈ যোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ ইন্দ্ৰিয়বোৰ ভালদৰে কাম কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰাৰ লগে লগে তেওঁলোকে নিজৰ চৌপাশৰ প্ৰতি অধিক সচেতন হৈ পৰে।

নৱজাত শিশুৰ চেতনা ঃ

ইন্দ্ৰিয়-অংগৰ বিকাশৰ লগে লগে নৱজাত শিশু চৌপাশৰ প্ৰতি সচেতন হৈ পৰে যদিও তেওঁলোকে ইয়াৰ প্ৰতি প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিব পাৰে বা নকৰিবও পাৰে। প্ৰসৱৰ সময়ত ব্যৱহৃত ঔষধৰ হতাশাজনক প্ৰভাৱৰ দ্বাৰা শিশুৰ চেতনা লক্ষণীয়ভাৱে প্ৰভাৱিত হয়। পূৰ্ণকালীন শিশুৰ জন্মৰ তুলনাত অকালতে জন্ম লোৱা শিশুৰে জন্মৰ অধ্যায়ৰ সৈতে খাপ খুৱাবলৈ বেছি সময় লয়। সেই হিচাপে তেওঁলোকৰ চাৰিওফালে কি চলি আছে সেই বিষয়ে সচেতন হ'বলৈ আৰু বেছি সময় লাগে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ "Infant" (শিশু) শব্দটোৰ ব্যুৎপত্তিগত অৰ্থ কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰা

নৱজাত শিশুৰ বিকাশ হ'ল ..... পৰিৱেশৰ পৰা উন্নতৰ হোৱা।

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ জন্মৰ সময়ত নৱজাতকৰ গড় আকাৰ কিমান?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ নৱজাতক কেঁচুৱাৰ ছালৰ সংবেদনশীলতা কি কি?

.....

.....

৬.৫ নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক দক্ষতা

৫ নং অধ্যায়ত আমি নৱজাত শিশুৰ বিভিন্ন প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছো। এই প্ৰতিক্ৰিয়া নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক দক্ষতা বা গতিবিধিৰ ইংগিত দিয়ে। ভ্ৰূণ মাতৃৰ শৰীৰৰ পৰা ভুমিষ্ঠ হোৱাৰ লগে লগে শিশুৰ শাৰীৰিক দক্ষতা বিকাশ হয়। শিশুটিৰ স্নায়তন্ত্ৰৰ অপৰিপক্কতাৰ বাবে ইয়াৰ গতিবিধি সমন্বিত বা অৰ্থপূৰ্ণ হ'ব বুলি আশা কৰিব নোৱাৰি।

প্ৰসৱৰ পূৰ্বৰ সময়ছোৱাত ভ্ৰূণে জন্ম প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে নিজকে প্ৰস্তুত কৰাৰ আৰু স্বাভাৱিক বিকাশৰ বাধাসমূহ অতিক্ৰম কৰাৰ প্ৰচেষ্টাৰ সন্মুখীন হয়। সেয়েহে নৱজাত শিশুৰ জীৱন ধাৰণকাৰী সকলো কাম বা দক্ষতা যেনে-উশাহ-নিশাহ, চুহি লোৱা, গিলি পেলোৱা আৰু শৰীৰৰ আৱৰ্জনা নিষ্কাশন কৰাৰ ক্ষমতা থাকে। কেঁচুৱাৰ শাৰীৰিক বিকাশ দ্ৰুত হয়।

শাৰীৰিক বিকাশ শিশুৰ শৰীৰৰ বৃদ্ধি, সূক্ষ্ম আৰু স্থূল চলন-ফুৰণ দক্ষতা আৰু শৰীৰৰ বিভিন্ন অংগৰ ক্ষমতাৰ সৈতে জড়িত। কেঁচুৱাই যেতিয়া নতুন শাৰীৰিক দক্ষতা অৰ্জন কৰে তেতিয়া তেওঁৰ জীৱন উন্নত হয়। নৱজাত শিশুৱে কেইবাটাও প্ৰতিক্ৰিয়া বা শাৰীৰিক দক্ষতা প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰে যিয়ে তেওঁক নতুন পৰিৱেশৰ সৈতে খাপ খুৱাই লোৱাত সহায় কৰে। নৱজাত শিশুৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ক্ষেত্ৰত থকা কিছুমান শাৰীৰিক দক্ষতা তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

১) **ৰুটিং ৰিফ্লেক্স বা দক্ষতা ঃ** নৱজাত শিশুৱে ডিঙিত চাপ বা স্পৰ্শৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাই মূৰটো স্পৰ্শৰ ফালে ঘূৰাই বা মুখ মেলি দিয়ে। এই স্বয়ংক্ৰিয় আৰু অনাকাংক্ষিত সঁহাৰি বা প্ৰতিফলনক ৰুটিং ৰিফ্লেক্স বা দক্ষতা বুলি জনা যায়। এই দক্ষতাই শিশুটিক মাতৃৰ স্তন বা বটলৰ প্ৰতি অভিমুখী কৰি মাতৃৰ পৰা খাদ্য গ্ৰহণ কৰাত সহায় কৰে।

২) **চুহি খোৱা প্ৰতিক্ৰিয়া ঃ** চুহি খোৱা প্ৰতিক্ৰিয়া বা দক্ষতাৰ দ্বাৰা খুৱাই দিয়াটো আৰু অধিক সহজ হয়, যাৰ দ্বাৰা নৱজাতকে মুখত ৰখা যিকোনো বস্তু চুহি খায়।

৩) **হেড টার্ণিং বা মূৰৰ লৰচৰ ঃ** নৱজাতকে প্ৰদৰ্শন কৰা অন্যতম গুৰুত্বপূৰ্ণ শাৰীৰিক দক্ষতা হ'ল মূৰৰ লৰচৰ বা হেড টার্ণিং। জীৱনৰ প্ৰথম সপ্তাহত ৰুটিং প্ৰতিক্ৰিয়া নোহোৱা হৈ যায় আৰু ইয়াৰ ঠাইত স্বেচ্ছামূলক মূৰ ঘূৰোৱা দক্ষতা প্ৰতিফলিত হয়।

৪) **হেড আপ বা মূৰ ডাঙি দিয়া ঃ** ডিঙিৰ পেশীৰ বৃদ্ধিয়ে শিশুৱে পেটৰ ওপৰত চেপেটাকৈ পৰি থকাৰ সময়ত মূৰটো ওপৰলৈ তুলি ৰখাত সহায় কৰে। ই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ শাৰীৰিক বিকাশৰ মাইলৰ খুঁটি, যিয়ে পেশীৰ শক্তি আৰু নমনীয়তাৰ উন্নতিৰ ইংগিত দিয়ে।

৫) **ষ্টাৰটল ৰিফ্লেক্স ঃ** কোনোবাই যদি ডাঙৰ শব্দ কৰে বা নৱজাত শিশুক আন কোনো ধৰণে আচৰিত কৰে তেন্তে প্ৰতিক্ৰিয়া হ'ব টান বা শিহৰণ। এই প্ৰতিফলনক ষ্টাৰ্টল ৰিফ্লেক্স বুলি কোৱা হয়।

৬) **ধৰি ৰখাৰ দক্ষতা ঃ** নৱজাতকৰ ধৰি ৰখা দক্ষতা আন এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰতিক্ৰিয়া যিটো পিছলৈ বস্তু ধৰি ৰখাৰ ক্ষমতাৰ সৈতে জড়িত হয়।

৭) **বাবিনস্কি ৰিফ্লেক্স ঃ** ভৰিৰ তলৰ অংশটো আঙুলি বা পেঞ্চিলেৰে আঘাট কৰিলে নৱজাতকে ভৰিৰ আঙুলিবোৰ ফেন কৰি প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰে। ইয়াক বাবিনস্কি ৰিফ্লেক্স বোলা হয়।

সেয়েহে এই প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহেই হৈছে হাত আগবঢ়োৱা, ধৰি লোৱা আৰু খোজ কঢ়াকে ধৰি বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ শাৰীৰিক দক্ষতাৰ আৰম্ভণিৰ লক্ষণ। এই প্ৰতিক্ৰিয়াবোৰৰ উপৰিও নৱজাত শিশুৰ কামৰ এক বৃহৎ ভঁৰাল থাকে। সি/তাই চুহিব পাৰে, লালটি উলিয়াব পাৰে, হামিয়াব পাৰে, বমি কৰিব পাৰে, হাঁহিব পাৰে, টানিব পাৰে, হাঁচিয়াব পাৰে, লাথি মাৰিব পাৰে, শিহৰিব পাৰে, আৰু চকু টিপিয়াব পাৰে। শিশুৰ শাৰীৰিক গতিবিধি আৰম্ভ কৰাত কান্দোনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা আছে কিয়নো কান্দি থকা শিশুৱে কুটি কুটি, লাথি মাৰে, মূৰটো ইফালৰ পৰা সিফাললৈ ঘূৰাই হাত, ভৰি, আঙুলি আৰু ভৰিৰ আঙুলি আগবঢ়ায়।

কার্যকলাপ ৬.১

আপোনাৰ পৰিয়ালত বা চুবুৰীত নৱজাত কেঁচুৱাই প্ৰদৰ্শন কৰা শাৰীৰিক কার্যকলাপৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰা।

৬.৬ নৱজাত শিশুৰ প্ৰাৰম্ভিক জ্ঞানমূলক দক্ষতা

যদিও, নৱজাত শিশুৰ জ্ঞানমূলক দক্ষতা বিশেষ বিকশিত আৰু স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত নহয়, কিন্তু নৱজাত শিশুৱে প্ৰদৰ্শন কৰা কিছুমান কার্যকলাপ বা প্ৰতিফলনক প্ৰাৰম্ভিক জ্ঞানমূলক দক্ষতা হিচাপে গণ্য কৰিব পাৰি। জন্মৰ বহু আগতেই ভ্ৰূণে শব্দৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনায় আৰু জন্মৰ কিছু ঘণ্টাৰ ভিতৰতে নৱজাত শিশুৱে ভাষাৰ বিভিন্ন ধ্বনিৰ মাজত পার্থক্য কৰিব পাৰে। নৱজাত শিশুৱেও মাতৃৰ মাত আৰু অন্যান্য মানুহৰ কণ্ঠৰ মাজত পার্থক্য কৰিব পাৰে, সেয়েহে শিশুৱে শব্দৰ প্ৰতি সঁহাৰি দিব পাৰে। তদুপৰি শিশুটিয়ে সন্মুখত ৰখা চলন্ত বস্তু এটাৰ পিছে পিছে যাব পাৰে। যদি পিতৃ-মাতৃ বা পৰিয়ালৰ আন কোনো সদস্যই শিশুটিৰ সন্মুখত চলন্ত আঙুলি ৰাখে তেন্তে শিশুটিয়ে চকু টিপিয়াই সঁহাৰি জনাব পাৰে।

জ্যা পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্বৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে শিশুৱে মানসিক বিকাশৰ চাৰিটা ভিন্ন পর্যায়ৰ মাজেৰে আগবাঢ়ি যায়।

(ক) সংবেদন সঞ্চালনমূলক বা পেশীয় স্তৰ ঃ জন্মৰ পৰা ২ বছৰলৈকে

(খ) প্ৰাক কার্যকৰীকৰণ স্তৰ - বয়স চৰ পৰা ৭ বছৰ

(গ) বাস্তৰ কার্যকৰীকৰণ স্তৰ বা মূৰ্ত ক্ৰিয়া সম্পাদনৰ স্তৰ ঃ বয়স ৭ৰ পৰা ১১ বছৰ আৰু

(ঘ) আনুষ্ঠানিক কার্যকৰীকৰণ স্তৰ বা বিধিগত ক্ৰিয়া সম্পাদনৰ স্তৰ ঃ বয়স ১২ বছৰ আৰু তাতকৈ অধিক। যিহেতু এনে জ্ঞানমূলক বিকাশ জন্মৰ সময়ৰ পৰাই হয়। পিয়াজেৰ তত্ত্বই শিশুৰ জ্ঞানমূলক বিকাশৰ বর্ণনা কৰে। জ্ঞানমূলক বিকাশৰ লগত জ্ঞানমূলক প্ৰক্ৰিয়া আৰু ক্ষমতাৰ পৰিৱর্তন জড়িত হৈ থাকে। পিয়াজেৰ মতে প্ৰাৰম্ভিক জ্ঞানমূলক বিকাশৰ লগত কার্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি প্ৰক্ৰিয়া জড়িত হৈ থাকে আৰু পিছলৈ ই মানসিক অপাৰেচনৰ পৰিৱর্তনলৈ আগবাঢ়ি যায়। শিশুৱে তেওঁলোকৰ গতি আৰু অনুভূতিৰ জৰিয়তে পৃথিৱীখনক চিনি পায়। নৱজাত শিশুৱে মৌলিক কার্য যেনে চুহি লোৱা, ধৰি লোৱা, চাই থকা আৰু শুনা আদিৰ জৰিয়তে পৃথিৱীৰ বিষয়ে শিকে।

জ্ঞানমূলক বিকাশৰ এই প্ৰাৰম্ভিক পর্যায়ত শিশুৱে সংবেদনশীল অভিজ্ঞতা আৰু বস্তুৰ হেতালি খেলাৰ জৰিয়তে জ্ঞান আহৰণ কৰে। এই পর্যায়ৰ প্ৰাৰম্ভিক সময়ছোৱাত শিশুৰ সমগ্ৰ অভিজ্ঞতা মৌলিক প্ৰতিক্ৰিয়া, ইন্দ্ৰিয় আৰু সংবেদনশীল প্ৰতিক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে ঘটে।

সংবেদনশীল গতিশীল পর্যায়তেই শিশুৱে নাটকীয় বৃদ্ধি আৰু শিক্ষণৰ সময়ছোৱাৰ মাজেৰে পাৰ হয়। ল'ৰা-ছোৱালীয়ে নিজৰ পৰিৱেশৰ সৈতে যোগাযোগ কৰাৰ লগে লগে তেওঁলোকে পৃথিৱীখন কেনেকৈ চলে সেই বিষয়ে নতুনকৈ আৱিষ্কাৰ কৰে। এই সময়ছোৱাত যি

জ্ঞানমূলক বিকাশ ঘটে সেয়া তুলনামূলকভাৱে কম সময়ৰ ভিতৰতে হয় আৰু ইয়াৰ লগত বহু পৰিমাণে বৃদ্ধি জড়িত হৈ থাকে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ ৰুটিং ৰিফ্লেক্স কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ জ্যা পিয়াজেৰ জ্ঞানমূলক বিকাশৰ তত্ত্বৰ চাৰিটা পর্যায় কি কি?

.....

.....

৬.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- নৱ-প্রসৱৰ সময়ছোৱা হৈছে মানৱ জীৱনৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ সময় কাৰণ ই শিশুটিক সম্পূর্ণ নতুন পৰিৱেশৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিয়ে য'ত শিশুটোৱে মাকৰ গর্ভৰ বাহিৰত খাপ খাব লগা হয়।
- এলিজাবেথ হা�ৰলকৰ মতে জন্মৰ পৰাই নৱজাতকাল আৰম্ভ হয় আৰু শিশুটিৰ বয়স প্রায় দুসপ্তাহ হ'লেই এই কাল শেষ হয়।
- লেটিন শব্দ- "infans" (শিশু)ৰ পৰা 'infant' (শিশু) শব্দটোৰ উৎপত্তি হৈছে যাৰ অর্থ হ'ল কথা ক'ব নোৱাৰা
- মানক অভিধান অনুসৰি নৱজাতক শিশুৰ শিশুকাল বা সময়ছোৱা হৈছে মাতৃৰ শৰীৰত পৰজীৱীৰ হিচাপে থকাৰ তুলনাত ব্যক্তি হিচাপে অস্তিত্বৰ আৰম্ভণি বা প্রাৰম্ভিক সময়।
- নৱজাত শিশুৰ বিকাশ হ'ল আভ্যন্তৰীণ পৰিৱেশৰ পৰা বাহ্যিক পৰিৱেশলৈ উন্নীত হোৱা।
- নৱজাত শিশুৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য-জন্মৰ সময়ত স্তব্ধ হোৱাৰ পিছত পুনৰ বিকাশ, সমন্বয়ৰ পিছত পুনৰ বিকাশ আৰম্ভ হয়, নৱজাতকৰ বিকাশ পিছৰ বিকাশৰ পূর্বদর্শন আৰু নতুন শিশুৰ বাবে বিকাশ বিপজ্জনক।
- নৱজাত শিশুৰ প্রসৱৰ পিছৰ সময়ছোৱাত চেহেৰা আৰু শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্রত যথেষ্ট পার্থক্য দেখা যায়।
- জন্মৰ সময়ত গড় নৱজাত শিশুৰ ওজন প্রায় ৭ পাউণ্ড আৰু দৈর্ঘ্য ১৯. ১/২ ইঞ্চি।
- জন্মৰ চিঞৰৰ লগে লগে নৱজাত শিশুৰ হাওঁফাওঁ ফুলি উঠে আৰু শ্বাস-প্রশ্বাস আৰম্ভ হয়। প্রথমতে শ্বাস-প্রশ্বাসৰ হাৰ প্রতি মিনিটত ৪০-৫৫ শ্বাস-প্রশ্বাসৰ গতিৰ ভিতৰত

থাকে। জীৱনৰ প্ৰথম সপ্তাহৰ শেষৰ ফালে সাধাৰণতে ই প্ৰতি মিনিটত প্ৰায় ৩৫ লৈ হ্ৰাস পায় আৰু অধিক সুস্থিৰ হৈ পৰে।

- নৱজাত শিশুৰ সংবেদনশীল প্ৰতিক্ৰিয়া আন এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। যদিও কেঁচুৱাৰ সংবেদনশীল প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সঠিক জ্ঞান কিছু পৰিমাণে সীমিত, অৱশ্যে কেঁচুৱাৰ ওপৰত কৰা অধ্যয়নে আমাক বিশ্বাস কৰাত সহায় কৰে যে কেঁচুৱাৰ সংবেদনশীল বৈষম্যৰ ক্ষমতা অধিক।
- নৱজাত শিশুৰ সংবোধনৰ বিকাশ মূলতঃ সংবেদনশীল বিকাশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।
- ইন্দ্ৰিয়-অংগৰ বিকাশৰ লগে লগে নৱজাত কেঁচুৱাই চাৰিওফালৰ বস্তুৰ প্ৰতি সচেতন হৈ পৰে যদিও ইয়াৰ প্ৰতি প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিব পাৰে বা নকৰিবও পাৰে।
- কেঁচুৱাৰ শাৰীৰিক বিকাশ দ্ৰুত হয়। শাৰীৰিক বিকাশ শিশুৰ শৰীৰৰ বৃদ্ধি, সূকষ্ম আৰু স্থূল চলন-ফুৰণ দক্ষতা আৰু শৰীৰৰ বিভিন্ন অংগৰ ক্ষমতাৰ সৈতে জড়িত। কেঁচুৱাই যেতিয়া নতুন শাৰীৰিক দক্ষতা অৰ্জন কৰে তেতিয়া তেওঁৰ জীৱন উন্নত হয়।
- যদিও, নৱজাত শিশুৰ জ্ঞানমূলক দক্ষতা বিশেষ বিকশিত আৰু স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত নহয়, কিন্তু নৱজাত শিশুৱে প্ৰদৰ্শন কৰা কিছুমান কাৰ্যকলাপ বা প্ৰতিফলনক প্ৰাৰম্ভিক জ্ঞানমূলক দক্ষতা হিচাপে গণ্য কৰিব পাৰি।
- নৱজাত শিশুৱেও মাতৃৰ মাত আৰু অন্যান্য মানুহৰ কণ্ঠৰ মাজত পাৰ্থক্য কৰিব পাৰে, সেয়েহে শিশুৱে শব্দৰ প্ৰতি সঁহাৰি দিব পাৰে।
- জ্ঞানমূলক বিকাশৰ এই প্ৰাৰম্ভিক পৰ্যায়ত শিশুৱে সংবেদনশীল অভিজ্ঞতা আৰু বস্তুৰ হেতালি খেলাৰ জৰিয়তে জ্ঞান আহৰণ কৰে।

৬.৮ অধিক জানিবলৈ

১) চেত্ৰী কৃষ্ণা কুমাৰী (২০১৬) ঃ বিকশিত মনোবিজ্ঞান, অশোক বুক ষ্টল, পানবজাৰ, গুৱাহাটী।

২) গোস্বামী গায়ত্ৰী (২০০৮) ঃ শিশু বিকাশ আৰু শিশু যত্ন, অৰুণ প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, অসম।

৩) হাৰ্লক এলিজাবেথ বি (১৯৮০) ঃ ডেভেলপমেণ্টেল চাইক'লজি: এ লাইফ-স্পেন এপ্ৰ'চ, মেক গ্ৰা হিল কোম্পানীজ, ইনক, নিউয়ৰ্ক।

৪) মংগল এছ. কে (২০০৬ দ্বিতীয় সংস্কৰণ) ঃ এডভানস্ড এডুকেশ্বনেল চাইক'লজি, প্ৰেণ্টিছ হল অৱ ইণ্ডিয়া প্ৰাইভেট লিমিটেড, নতুন দিল্লীৰ অশোকে কে ঘোষৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত।

৬.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ "infant" শব্দটো লেটিন শব্দ- "infans" (শিশু)ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে যাৰ অর্থ হ'ল কথা ক'ব নোৱাৰা।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৱজাতকৰ বিকাশ হ'ল আভ্যন্তৰীণ পৰিৱেশৰ পৰা বাহ্যিক পৰিৱেশলৈ উন্নীত হোৱা।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ জন্মৰ সময়ত নৱজাতক শিশুৰ গড় ওজন প্রায় ৭.৫ পাউণ্ড আৰু উচ্চতা ১৯.৫ ইঞ্চি হয়।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৱজাতকৰ ছালৰ সংবেদনশীলতা মানে জন্মৰ সময়ত স্পর্শ, চাপ আৰু উষ্ণতাৰ বাবে ইন্দ্রিয় অংগবোৰ ভালদৰে বিকশিত হোৱা আৰু নৱজাতকৰ ওঁঠৰ ছাল বিশেষভাৱে স্পর্শৰ প্রতি সংবেদনশীল হোৱাৰ বিপৰীতে উৰু আৰু আগবাহুৰ ছাল কম সংবেদনশীল হয়। তাপৰ প্রতি সংবেদনশীলতাতকৈ ঠাণ্ডাৰ প্রতি সংবেদনশীলতা অধিক বিকশিত হয়।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৱজাতক শিশুৱে ডিঙিত চাপ বা স্পর্শৰ প্রতি সঁহাৰি জনাই মূৱটো স্পর্শৰ ফালে টানি বা মুখ মেলি দিয়ে। এই স্বয়ংক্রিয় আৰু অনাকাংক্ষিত সঁহাৰি বা প্রতিফলনক ৰুটিং ৰিফ্লেক্স বা দক্ষতা বুলি জনা যায়।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পিয়াজেৰ জ্ঞানমূলক বিকাশৰ তত্ত্বৰ চাৰিটা পর্যায় হ'ল—

(ক) সংবেদন সঞ্চালনমূলক বা পেশীয় স্তৰ ঃ জন্মৰ পৰা ২ বছৰলৈকে

(খ) প্রাক কার্যকৰীকৰণ স্তৰ - বয়স ২ৰ পৰা ৭ বছৰ

(গ) বাস্তৱ কার্যকৰীকৰণ স্তৰ বা মূর্ত ক্রিয়া সম্পাদনৰ স্তৰ ঃ বয়স ৭ৰ পৰা ১১ বছৰ আৰু

(ঘ) আনুষ্ঠানিক কার্যকৰীকৰণ স্তৰ বা বিধিগত ক্রিয়া সম্পাদনৰ স্তৰ ঃ বয়স ১২ বছৰ আৰু তাতকৈ অধিক।

৬.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) চুটি প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ১৫০ শব্দৰ ভিতৰত দিয়া)

প্রশ্ন ১ ঃ নৱজাত শিশুৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য কি কি?

প্রশ্ন ২ ঃ নৱজাতকৰ বিকাশক পিছৰ বিকাশৰ পূর্বদর্শন হিচাপে কিয় গণ্য কৰা হয়?

প্রশ্ন ৩ ঃ নৱজাতকৰ ধাৰণাগত বিকাশৰ বিষয়ে লিখা।

(খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত দিয়া)

প্ৰশ্ন ১ ঃ নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ২ ঃ নৱজাত শিশুৰ সংবেদনশীল ক্ষমতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ নৱজাত শিশুৰ শাৰীৰিক আৰু জ্ঞানমূলক দক্ষতা ব্যাখ্যা কৰা।

*** ***** ***

অধ্যায় ৭ ঃ প্রথম বছৰৰ বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য
৭.২ পৰিচয়
৭.৩ শিশুৰ বিকাশৰ মৌলিক মাত্রাসমূহ
৭.৪ শৈশৱকালৰ ধাৰণা
৭.৫ শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ
৭.৬ অনুকৰণ আৰু সংজ্ঞানৰ ধাৰণা
৭.৭ সামাজিক বিকাশৰ ধাৰণা
৭.৭.১ শৈশৱকালত সামাজিক বিকাশৰ গাঁথনি
৭.৮ সংলগ্নতা আৰু বিচ্ছেদ বা পৃথকীকৰণ
৭.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৭.১০ অধিক জানিবলৈ
৭.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৭.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- প্রথম বছৰত শিশুৰ বিকাশৰ ধাৰণাটো বুজিব
- শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- প্রথম বছৰত শিশুৰ অনুকৰণ আৰু সংজ্ঞানৰ বিকাশৰ ধাৰণা বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- প্রথম বছৰৰ মাজেৰে শিশুৰ সামাজিক বিকাশৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- সংলগ্নতা আৰু বিচ্ছেদৰ ধাৰণা বর্ণনা কৰিব পাৰিব।

৭.২ পৰিচয়

বিকাশ হৈছে সেইটো প্রক্রিয়া যিয়ে বৃদ্ধি, নতুন তথ্য বা প্রক্রিয়া অথবা কোনো পৰিঘটনাৰ সৃষ্টি কৰে। বিকাশৰ অর্থ হ'ল দক্ষতা আৰু কার্যক্ষমতা ক্রমান্বয়ে বৃদ্ধি হোৱা। ই শিশুৰ কার্যক্ষমতা ক্রমান্বয়ে বৃদ্ধি হোৱা। ই শিশুৰ কার্যক্ষমতাৰ এক গুণগত পৰিৱর্তন। ইয়াক পর্যবেক্ষণৰ জৰিয়তে পৰিমাপণ কৰিব পাৰি। এটি শিশু হৈছে জৈৱিক ভিত্তি থকা এটি জীৱ আৰু তেওঁ সামাজিক পৰিৱেশত ডাঙৰ দীঘল হয়।

ই হার্লকৰ মতে, বিকাশ শব্দটোৰ অর্থ হ'ল পৰিপক্কতা আৰু অভিজ্ঞতাৰ ফলত হোৱা

পৰিৱৰ্তনৰ এক প্ৰগতিশীল শৃংখল। বিকাশে গুণগত পৰিৱৰ্তনক বুজায়। এই পৰিৱৰ্তনৰ অৰ্থ কেৱল উচ্চতাৰ দৰে শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তন বা ব্যক্তি এজনৰ ক্ষমতাৰ উন্নত কৰা নহয়, বৰঞ্চ বহুতো গঠন বা কাৰ্যাৱলীক একত্ৰিত কৰাৰ এক জটিল প্ৰক্ৰিয়া। বিকাশৰ সম্পৰ্কে এটি অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্য হৈছে যে ব্যক্তিয়ে জীৱনৰ আৰম্ভণিতে প্ৰতিষ্ঠা কৰা আচৰণে বহু পৰিমাণে নিৰ্ধাৰণ কৰে যে ব্যক্তিসকলে পৰৱৰ্তী জীৱন কালত কেনেকৈ সমাযোজন কৰি চলিব।

মানুহৰ বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়া কেতিয়াও স্থিৰ নহয়। মাতৃগৰ্ভত স্থিতি লোৱা সময়ৰপৰা মৃত্যুপৰ্যন্ত ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক এই দুই দিশতে অহৰহ পৰিৱৰ্তন ঘটে। বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াটো অবিৰত আৰু চক্ৰীয় ধৰণৰ । মাতৃগৰ্ভত গৰ্ভকালীন পৰ্যায়ৰ আৰম্ভণিৰ পৰাই ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক গঠনত পৰিৱৰ্তনসমূহ আৰম্ভ হয়। পৰ্যায়ক্ৰমে এই পৰিৱৰ্তনসমূহ লক্ষণীয় হৈ পৰে।

৭.৩ শিশুৰ বিকাশৰ মৌলিক সাধাৰণ যাত্ৰাসমূহ/দিশসমূহ

ব্যক্তিৰ বিকাশ চাৰিটা মৌলিক মাত্ৰাত ঘটে -

১) **শাৰীৰিক বিকাশ ঃ** ই শৰীৰৰ বাহ্যিক আৰু আভ্যন্তৰীণ অংশৰ বিকাশ অন্তৰ্ভুক্ত কৰে। বয়সৰ লগে লগে উচ্চতা আৰু ওজন বৃদ্ধি পায় আৰু ব্যক্তিৰ বৃদ্ধিৰ লগে লগে হৃদযন্ত্ৰ, হাওঁফাওঁ, পেট আদি আভ্যন্তৰীণ অংগবোৰো বৃদ্ধি আৰু বিকাশ হয়। এই বিকাশৰ লগত বৃহৎ সঞ্চালনাত্মক দক্ষতা আৰু সূক্ষ্ম সঞ্চালনাত্মক দক্ষতাও জড়িত হৈ থাকে।

২) **সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ ঃ** ই এটি শিশুৰ শিকন আৰু সমস্যা সমাধানৰ ক্ষমতাক কেন্দ্ৰ কৰি থাকে। এটি শিশুৱে আন এজন ব্যক্তিৰ মুখৰ ভাৱ বা ইংগিতৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাবলৈ শিকা আৰু এটি শিশুৱে বৰ্ণমালা শিকা এই দুয়োটাই হৈছে সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ উদাহৰণ।

৩) **সামাজিক আৰু আৱেগিক বিকাশ ঃ** এইবোৰ এটি শিশুৱে নিজৰ আৱেগ আৰু আনৰ আৱেগৰ বিষয়ে ভালদৰে বুজি পোৱাৰ ওপৰত কেন্দ্ৰিত। ই শিশুৱে আন মানুহৰ লগত কেনেদৰে যোগাযোগ আৰু খেলা-ধূলা কৰিব লাগে সেই বিষয়ে শিকাটোও অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।

৪) **যোগাযোগ দক্ষতাৰ বিকাশ ঃ** ইয়াত ভাষিক আৰু অমৌখিক যোগাযোগ এই দুয়োটাই অন্তৰ্ভুক্ত থাকে। যোগাযোগ দক্ষতাৰ বিকাশে এজন ব্যক্তিক নিজৰ আদৰ্শ আৰু মতামত আনৰ সন্মুখত প্ৰকাশ কৰাত সহায় কৰে।

৭.৪ শৈশৱকালৰ ধাৰণা

জন্মৰ পিছতেই ব্যক্তি এজনৰ জীৱনৰ প্রথম স্তৰ হৈছে শৈশৱকাল। নৱজাত শিশু বা নৱজাতকৰ বিকাশৰ সময়ছোৱা জন্মৰপৰা চৈধ্যদিনলৈকে, যিটো আগৰ পাঠটিত ইতিমধ্যে আলোচনা কৰা হৈছে। শৈশৱকালক ভেটি স্থাপনৰ বয়স বুলি গণ্য কৰা হয়, কাৰণ এই সময়ছোৱাত ব্যক্তিৰ বহুতো আচৰণৰ ধৰণ, বহুতো মনোভাৱ আৰু আৱেগিক প্রকাশৰ বহু আৰ্হি গঢ় লৈ উঠে।

শৈশৱকালৰ বৈশিষ্ট্য ঃ

শৈশৱকালৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ বিশেষভাৱে গুৰুত্বপূর্ণ কাৰণ এইসমূহ বিষয়ে ভালদৰে বুজিলেহে পিতৃ-মাতৃ আৰু সকলো ব্যক্তিয়ে শিশুক সঠিক বিকাশ সাধনত সহায় কৰিব পাৰিব।

১) **এক ভেটি স্থাপনৰ বয়স ঃ** শৈশৱকালক এক প্রকৃত ভেটি স্থাপনৰ বয়স বুলি কোৱা হয়, কাৰণ এই সময়তে বহুতো আচৰণৰ ধৰণ, মনোভাৱ বা আৱেগিত প্রকাশ আদি স্থাপন কৰা হয় আৰু সেইবোৰ ব্যক্তিৰ পিছৰ জীৱনলৈকে চলি থাকে। ব্যক্তিৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক সমাযোজনৰ ধৰণ বা আৰ্হি নির্ধাৰণৰ ক্ষেত্রত শৈশৱকালৰ সময়ছোৱা অতি গুৰুত্বপূর্ণ।

২) **দ্রুত বৃদ্ধি আৰু পৰিৱর্তন ঃ** শিশু শাৰীৰিক আৰু মানসিক এই দুয়োটা দিশতে দ্রুত গতিত বৃদ্ধি হয়। এই দ্রুত বৃদ্ধিৰ লগে লগে কেৱল চেহেৰাৰ ক্ষেত্রতেই নহয়, শিশুৰ সামর্থৰ ক্ষেত্রতো পৰিৱর্তন আহে। এই সময়ছোৱাত অসহায়তাভাৱ হ্রাস পায়। শিশুটিয়ে পৰিৱেশত থকা মানুহ আৰু বস্তুবোৰ চিনি পোৱাৰ লগতে সেইবোৰৰ প্রতি সঁহাৰি জনোৱাৰ ক্ষমতা গঢ়ি তোলে।

৩) **নির্ভলশীলতা হ্রাস পোৱাৰ বয়স ঃ** এই সময়ছোৱাত শিশুৰ দ্রুত শাৰীৰিক আৰু বৌদ্ধিক বিকাশ আৰু শৰীৰৰ নিয়ন্ত্রণৰ বাবে আনৰ ওপৰত নির্ভৰশীলতা ক্রমান্বয়ে হ্রাস পায় আৰু ই শিশুটিক বহিবলৈ, থিয় হ'বলৈ, খোজ কাঢ়িবলৈ সক্ষম কৰাৰ লগতে বস্তুৰ নিপুণ পৰিচালনা কৰিবলৈও সক্ষম কৰি তোলে। নৱজাতকৰ যাদুচ্ছিক গতিবিধিসমূহ ক্রমান্বয়ে সমন্বিত গতিবিধিৰদ্বাৰা সলনি হয়।

৪) **ব্যক্তিসত্তাৰ বৃদ্ধিৰ বয়স ঃ** ব্যক্তিগত্তাৰ বৃদ্ধিৰ লক্ষণসমূহ শৈশৱকালতেই দেখা যায়। শিশুৰ বিকাশ তেওঁলোকৰ আগ্রহ আৰু সামর্থ অনুসৰি হয়। সেয়েহে, এই কথা মনত ৰাখিব লাগে যে ব্যক্তিসত্তা যিমানেই বৃদ্ধি পায় সিমানেই প্রতিটো শিশুক ব্যক্তি হিচাপে লোৱাৰ প্রয়োজনীয়তাও বাঢ়ি যায়।

৫) **সামাজিকীকৰণৰ আৰম্ভণি ঃ** শিশুটোৱে সামাজিক গোটৰ অংশ হ'বলৈ ইচ্ছা প্রকাশ কৰে। শিশু এটিয়ে সামাজিক হ'বলৈ আগ্রহ প্রকাশ কৰাৰ এটি অন্যতম উপায় হ'ল সংলগ্নতাৰ আচৰণ।

অগ্ৰগতি খতিয়ান

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ বিকাশ বুলিলে কি বুজা ?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ শিশুৰ বিকাশৰ মৌলিক মাত্ৰাসমূহ কি কি ?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ শৈশৱকালৰ এটি বৈশিষ্ট্য লিখা।

.....

.....

৭.৫ প্ৰথম বছৰত শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ

এই পাঠত আপুনি প্ৰথম বছৰত শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ বুজিব পাৰিব।

১) **শিৰপদাভিমুখ নীতি ঃ** শিৰপদাভিমুখ নীতিত কোৱা হৈছে যে বৃদ্ধিয়ে মূৰ আৰু শৰীৰৰ ওপৰৰ অংশৰ পৰা আৰম্ভ কৰি তাৰ পিছত শৰীৰৰ বাকী অংশলৈ আগবাঢ়ি যোৱাৰ দিশ আৰু আৰ্হি অনুসৰণ কৰে। এই নীতি অনুসৰি, এটি শিশুৰ খোজ কঢ়াৰ ক্ষমতা (শৰীৰৰ তলৰ ফালে ওচৰৰ) আয়ত্ত কৰাৰ বহু আগতেই দৃষ্টিশক্তিৰ ক্ষমতাৰ (মূৰত অৱস্থিত) বিকাশ সাধন হয়।

২) **প্ৰক্সিৰ্মডিষ্টেল নীতি ঃ** প্ৰক্সিৰ্মডিষ্টেল নীতিয়ে কৈছে যে বিকাশ শৰীৰৰ কেন্দ্ৰৰ পৰা বাহিৰলৈ আগবাঢ়ে। এই নীতি মধ্যভাগৰ বৃদ্ধি হয়। শৰীৰৰ বিভিন্ন অংগ ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষমতাৰ বিকাশেও এই নীতি অনুসৰণ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, হাত ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষমতাৰ পূৰ্বে বাহৰ ফলপ্ৰসূ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।

৩) **স্তৰভিত্তিক সংহতি ঃ** স্তৰভিত্তিক সংহতিৰ মতে সৰল দক্ষতাসমূহ সাধাৰণতে পৃথকে পৃথকে আৰু স্বতন্ত্ৰভাৱে বিকশিত হয়, কিন্তু এই সৰল দক্ষতাসমূহক অধিক জটিল দক্ষতাসমূহৰ লগত একত্ৰিত কৰা হয়। এইদৰে, বিকাশশীল শিশুৱে প্ৰতিটো আঙুলিৰ গতিবিধি নিয়ন্ত্ৰণ আৰু একত্ৰিত কৰিবলৈ শিকি নোযোৱালৈকে হাতত কিবা এটা ধৰি ৰখাৰ তুলনামূলকভাৱে জটিল দক্ষতা আয়ত্ব কৰিব নোৱাৰে।

৪) **ব্যৱস্থাসমূহৰ স্বতন্ত্ৰতা ঃ** এই ব্যৱস্থাসমূহৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ নীতিৰ মতে শৰীৰৰ বিভিন্ন ব্যৱস্থাসমূহ বিভিন্ন হাৰত বৃদ্ধি পায়। উদাহৰণস্বৰূপে, শৰীৰৰ আকাৰ, স্নায়ুতন্ত্ৰ আৰু যৌন পৰিপক্কতাৰ বৃদ্ধিৰ ধৰণ যথেষ্ট বেলেগ।

৭.৬ অনুকৰণ আৰু সংজ্ঞানৰ বিকাশ

অনুকৰণৰ ধাৰণা (Concept of Imitation)

অনুকৰণৰ হৈছে শিশুৰ দক্ষতা বিকাশৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ কাৰণ ইয়াৰ দ্বাৰা শিশু এটিয়ে আলোকচিত্ৰ চাই চাই নতুন কথা বা বস্তুবোৰ দ্ৰুতভাৱে আৰু দক্ষতাৰ শিকিব পাৰে। অনুকৰণৰ সৈতে শিশুৰ আনক নকল কৰাৰ ক্ষমতা জড়িত হৈ থাকে।

মেল্টজ'ফ 2007a; 2007b;মেল্টজ'ফ আৰু মূৰ, 1997 এ কৈছে যে নৱজাত শিশুৰ এনে এক ব্যৱস্থা থাকে, যিয়ে আনৰ আচৰণৰ চাক্ষুস বিৱৰণ শিশুৰ নিজৰ আচৰণৰ মানসিক উপস্থাপনৰ সৈতে স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে বা স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে মিলাই অনুকৰণৰ গঢ় দিয়ে। শিশুৰ আচৰণত প্ৰভাৱ পেলোৱা প্ৰথমটো সংযোগ ঘাইকৈ শিশু আৰু অনুকৰণকাৰী পিতৃ-মাতৃয়ে কৰা শব্দৰ মাজত থাকে। এইদৰে, শিশুৰ সামাজিক সংগীসকলৰ শিশুৰ আচৰণ অনুকৰণ কৰাৰ প্ৰবল প্ৰৱণতাৰ বাবে শিশুৰ নিজ শৰীৰৰ অংগসমূহৰ ৰূপ আৰু স্থানৰ সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক উপস্থাপনৰ বিকাশত যথেষ্ট অৱিহণা যোগোৱাৰ গভীৰ সম্ভাৱনা থাকে। শিশুৰ অনুকৰণ এক শক্তিশালী ক্ৰিয়াশীল অনুকৰণ ব্যৱস্থাৰ দুটা গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদানৰ বিকাশৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয় - শিশুৰ নিজৰ শৰীৰৰ অংগসমূহ আৰু ইয়াৰ কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে জ্ঞান আৰু শিশুৱে সেই জ্ঞানক আনৰ শৰীৰৰ অংগ আৰু কাৰ্যৰ বিষয়ে জ্ঞানৰ ওপৰত প্ৰয়োগ কৰাৰ সামৰ্থতা।

সংজ্ঞাৰ ধাৰণা (Concept of Cognition) ঃ

ই জ্ঞান আৰু বোধগম্যতা লাভ কৰাৰ লগত জড়িত মানসিক প্ৰক্ৰিয়াসমূহক বুজায়। ই বৌদ্ধিক কাৰ্যৱলী আৰু প্ৰক্ৰিয়াসমূহৰ বহুতো দিশ যেনে সংবোধন (perception), মনোযোগ (Attentions), চিন্তাধাৰা (Thought), জ্ঞানৰ গঠন (The formation of knowledge), স্মৃতিশক্তি (Memory), আদিক সাঙুৰি লয়। পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্বটো মানৰ বুদ্ধিমত্তাৰ প্ৰকৃতি আৰু বিকাশৰ সম্বন্ধে এক ব্যাপক তত্ত্ব। পিয়াজে শিশুৰ সজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ চাৰিটা মূল নীতিৰ বিষয়ে কৈছে - আকৃতিকল্প (Schemas), আত্মীকৰণ (Assimilation), উপযোজন (Accomodation), আৰু সমাযোজন (Adaption)।

আকৃতিকল্পজ্ঞান আহৰণৰ আধাৰ হিচাপে সংজ্ঞায়ত কৰা হয়। আত্মীকৰণ হৈছে নতুন বস্তু বা পৰিস্থিতিৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা বিদ্যমান আকৃতিকল্প। যেতিয়া কোনো এখন নতুন বস্তু বা পৰিস্থিতিৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আগৰপৰা বিদ্যমান আকৃতিকল্পউ কাম নকৰে আৰু ইয়াক পৰিৱৰ্তন কৰিবলগীয়া হয়, তেতিয়া উপযোজন ঘটে। আত্মীকৰণ আৰু উপযোজন লাভ কৰাৰ পিছত সমাযোজন ঘটে আৰু ই এটা স্তৰৰ পৰা আনটো স্তৰলৈ পৰিৱৰ্তনৰ অনুমতি প্ৰদান কৰে।

পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক/জ্ঞানমূলক বিকাশৰ তত্ত্ব ঃ

ছুইজাৰলেণ্ডৰ বিখ্যাত মনোবিজ্ঞানী জিন পিয়াজে শিশুৰ বৌদ্ধিক বিকাশৰ এক তত্ত্ব প্ৰণয়ন কৰিছিল, যাৰ দ্বাৰা শিশুৰ চিন্তাধাৰাৰ বিকাশ কেনেকৈ হয়, সেইকথা বুজিব পাৰি। তেওঁৰ

মতে, দুই ধৰণৰ বৌদ্ধিক লক্ষণে শিশুৰ চিন্তাধাৰাৰ বৈশিষ্ট্যক সূচায় - জীৱবাদ (Animism) আৰু বাস্তৱবাদ (Realism)। সৰু কেঁচুৱা এটিয়ে বৈষয়িক বস্তু আৰু মানসিক অনুভূতিৰ মাজতো নিশেষ পার্থক্য নিৰূপণ কৰিব নোৱাৰে। আগতীয়া শৈশৱকালৰ সময়ছোৱাত শিশু এটিয়ে বৈষয়িক বস্তু আৰু মানসিক অনুভূতিৰ মাজতো বিশেষ পার্থক্য নিৰূপণ কৰিব নোৱাৰে আৰু সেয়ে বাস্তৱৰ সৈতে বিভ্ৰান্ত হোৱাৰ প্ৰৱণতা থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। পিয়াজেৰ মতে, শিশুৱে চিন্তাধাৰা আৰু সপোনক বৈষয়িক পৰিঘটনা হিচাপে গণ্য কৰাৰ প্ৰৱণতাক বাস্তৱবাদ আৰু বৈষয়িক বস্তুবোৰক মানসিক বৈশিষ্ট্য প্ৰদান কৰাৰ প্ৰৱণাক জীৱবাদ (Animism) বুলি কোৱা হয়। শিশু এটিয়ে বিশ্বাস কৰে যে বুটাম, চার্ট, আচবাব ইত্যাদি সকলোবোৰৰে আনন্দ আৰু দুখৰ বা যন্ত্ৰণাৰ অনুভূতি থাকে কাৰণ সি এই সমকলোবোৰকেই সজীৱ বুলি গণ্য কৰে। পিয়াজে নিজৰ অধ্যয়নৰ ভিত্তিত শিশুৰ চিন্তাৰ বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ চাৰিটা পর্যায় আগবঢ়াইছিল।

(ক) যিকোনো বস্তুৱেই সচেতন হ'ব পাৰে আৰু যদি লৰচৰ কৰা হয়, তেন্তে ই অনুভৱ কৰিব পাৰে।

(খ) গতিবিধি থকা যিকোনো বস্তু যেনে চাইকেল বা আনকি বতাহ আদিয়েও অনুভৱ কৰিব পাৰে।

(গ) স্বয়ঃস্ফূৰ্তভাৱে গতি কৰিব পৰা যিকোনো বস্তু যেনে— বেলি বা জোন আদি সচেতন।

(ঘ) অৱশেষত, কেৱল মানুহ আৰু জন্তুহে সচেতন হ'ব পাৰে। প্ৰধানকৈ, বাল্যকালত এইসমূহ ঘটা দেখা যায়।

পিয়াজেৰ মতে, সংবেদনৰ জৰিয়তে ব্যক্তি এজনৰ আচৰণৰ ভিত্তি আৰম্ভ হয় আৰু সেইকাৰণে এই স্তৰক সংবেদী সঞ্চালক পর্যায় বুলি কোৱা হয়। তেওঁ এই কথাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল যে সংবেদী সঞ্চালক অভিজ্ঞতাসমূহে শিশু এজনৰ পিছৰ জীৱনত উল্লেখযোগ্য আৰু সম্ভৱতঃ অপ্ৰত্যাৱর্তনীয় প্ৰভাৱ পেলায়।

পিয়াজে বর্ণনা কৰিছে যে ডেৰ বছৰৰ পৰা ২ বছৰৰ শিশুৱে এই কথা বুজিবলৈ আৰম্ভ কৰে যে বস্তুসমূহৰ উপাদান থাকে, স্থান দখল কৰে আৰু স্থায়ী হয়। লাহে লাহে তেওঁ নিজৰ আৰু আন মানুহ বা পৰিৱেশৰ মাজৰ পার্থক্য বিচাৰি উলিয়াব পাৰে। শিশু এটিয়ে বিভিন্ন বস্তুৰ মাজৰ সম্পর্কৰ বিষয়ে সচেতন হোৱাৰ লগতে বস্তুৰ ভৰ, ওজন আৰু আয়তনৰ বিষয়েও বুজিব পাৰিব। এই সকলোবোৰ সামর্থতা কালিক বয়স (Chronological) তকৈ মানসিক বয়সৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। আন কথাত ক'বলৈ গ'লে, সংজ্ঞানাত্মক বিকাশে (Cognitine development) শিশু এটিৰ চৌপাশৰ কথাবোৰ চিন্তা কৰা, বুজা আৰু নিপুর্ণভাৱে পৰিচালনা কৰিব পৰাৰ সামর্থতাক নির্ধাৰণ কৰে।

অগ্রগতি খতিয়ান

প্রশ্ন নং ৪ ঃ প্রথম বছৰত শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ উল্লেখ কৰা।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ অনুকৰণ আৰু সংজ্ঞানৰ ধাৰণা লিখা।

.....

.....

৭.৭ প্রথম বছৰত সামাজিক বিকাশ

সামাজিক বিকাশৰ ধাৰণা (Concept of Social Development) ঃ ব্যক্তিৰ বাবে বিকাশ অতি গুৰুত্বপূর্ণ দিশ হোৱাৰ লগতে সামাজিকীকণৰ দিশটোও এক অপৰিহার্য দিশ। সামাজিক বিকাশ হৈছে এনে এক প্রক্রিয়া যাৰ ফলত সমাজৰ উদ্দেশ্য পূৰণৰ বাবে সমাজৰ সামর্থতা বৃদ্ধি কৰিবলৈ সামাজিক গাঁথনিৰ ৰূপান্তৰ ঘটোৱা হয়।

ই. বি. হার্লকে সামাজিক বিকাশৰ সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে এনেদৰে— সামাজিক বিকাশ হৈছে সামাজিক সম্পর্কত পৰিপক্কতা লাভ কৰা। গেৰেট সামাজিক বিকাশক জৈৱিক ব্যক্তিজনক মানৰ ব্যক্তিৰ সৈতে সংযুক্ত কৰা প্রক্রিয়া হিচাপে গণ্য কৰিছে কেঁচুৰাবোৰ জন্মৰ সময়ৰপৰাই সামাজিক জীৱ হিচাপে জন্ম হয়, তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা ব্যক্তিসকলৰ লগত সংযোগ স্থাপন কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু বিধিন্নধৰণৰ তথ্যসমূহ সংগ্রহ কৰে। নৱজাতকসকলে মুখৰ অভিব্যক্তি অনুকৰণ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱাৰ লগতে আন কোনো কার্য নিজৰ কার্যৰ সৈতে কেনেকৈ জড়িত, সেইবিষয়ে প্রদর্শন কৰিব আৰু বুজিব পাৰে।

শিশুসকলৰ প্রথম পাঁচবছৰত বিকাশৰ মূল চাৰিটা ক্ষেত্রত মাজেৰে অতি দ্রুতগতিত বৃদ্ধি আৰু বিকাশ হয়। এই ক্ষেত্রকেইটা হৈছে— সঞ্চালনমূলক, যোগাযোগ আৰু ভাষা, সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক আৰু সামাজিক আৰু আৱেগিক ধনাত্মক সামাজিক বিকাশ অতি গুৰুত্বপূর্ণ। এই বিকাশে শিশু এজনৰ আত্মবিশ্বাস আৰু সহানুভূতিশীলতাক প্রভাৱিত কৰে।

৭.৭.১ শৈশৱকালত সামাজিক বিকাশৰ গাঁথনি (প্রথম বছৰত)

শৈশৱকালৰ প্রথম বছৰৰ সামাজিক বিকাশৰ বিষয়ে তলত দিয়া বয়সৰ শিৰোনামাসমূহৰ অধীনত আলোচনা কৰা হৈছে -

(ক) ০-২ মাহ বয়স ঃ জন্মৰে পৰাই কেঁচুৰাই প্রতিটো আন্তঃক্রিয়াৰ জৰিয়তে নিজৰ যত্ন লোৱা লোকৰ সৈতে সংযোগ স্থাপন কৰাৰ লগে লগে নিজৰ জগতখনৰ

বিষয়ে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। নৱজাতকে তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱাসকলক চিনি পাবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু হাঁহি, কূ-কূওৱাই বা কেল-কেলাই কাঢ়ি আৰু মুখ চেপি হাঁহি সহাঁৰি জনায়, যিয়ে তেওঁলোকে আনৰ লগত কৰা কার্যাৱলীৰ সম্পর্কে তেওঁলোকৰ বুজাপৰাৰ বিষয়ে ইংগিত দিয়ে। প্ৰথম মাহবোৰে শিশুটিৰ নিৰাপত্তা আৰু সুৰক্ষাৰ ভেটি স্থাপন কৰে, যাৰ ফলস্বৰূপে তেওঁলোকৰ চাৰিওফালে থকা ব্যক্তিসকলৰ প্ৰতি বিশ্বাসযোগ্যতা বৃদ্ধি পায়, আৰু ই সামাজিক বিকাশৰ এক অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশ।

(খ) **৩ ৰ পৰা ৬ মাহ বয়স ঃ** তিনিমাহ বয়সত, শিশুৰ আন্তঃক্ৰিয়াই তেওঁলোকৰ যত্নলোৱা লোকসকলৰ সৈতে এক গভীৰ সম্বন্ধ গঢ়ি তোলাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰে, যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ নিৰাপত্তাৰ অনুভূতি গভীৰ হয় আৰু ই শিশুক অন্বেষণ আৰু বৃদ্ধিৰ বাবে সুৰক্ষিত অনুভৱ কৰায়।

(গ) **৬ ৰ পৰা ৯ মাহ বয়স ঃ** শৈশৱকালত সামাজিক বিকাশ আকাশলংঘী হয়। এই সময়ত আমি কেঁচুৱাৰ চিত্ত প্ৰকৃতি (Temperament) আৰু ব্যক্তিত্ব (Personaloty) দেখিবলৈ আৰম্ভ কঁৰো। কেঁচুৱাটোৱে ব্যঞ্জনবর্ণ উচ্চাৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰাৰ লগতে কলকলাবলৈ শিকে। এই সময়ছোৱাত কেঁচুৱাটোৱে নিজৰ নামটো চিনি পাবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু আনকি নিজৰ আৱেগ যেনে খং, হতাশা বা দুখ আদি প্ৰকাশ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই সময়ত বস্তুৰ স্থায়িত্ব গঢ়ি তোলাৰ লগে লগে কেঁচুৱাই বিচ্ছেদৰ উদ্বেগ অনুভৱ কৰিবলৈও আৰম্ভ কৰিব পাৰে। দৃষ্টিৰ বাহিৰত থাকিলেও কোনো বস্তু বা ব্যক্তিৰ যে অস্তিত্ব থাকে, এই কথা তেওঁলোকে বুজিব পাৰে।

(ঘ) **১০ ৰ পৰা ১২ মাহ বয়স ঃ** ১০ ৰ পৰা ১২ মাহ বয়সৰ সময়ছোৱাত কেঁচুৱাই কিছুমান বিশেষ কার্য যেনে - হাত জোকাৰি দিয়া, ফোনত কথা পতা আদি অনুকৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। তেওঁ কিছুমান সৰল ধাৰণা যেনে 'দিয়া' '(give)', 'নাই' '(no)' এইসমূহ বুজিব পাৰে। এই সময়ছোৱাত কেঁচুৱাই তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা লোকসকলক বিভিন্ন কথাত সঁহাৰি জনোৱাৰ লগতে তেওঁলোকৰ সৈতে খেলিবলৈ আগ্ৰহী হয় যদিও নতুন মুখ বা স্থানৰ প্ৰতি ভয় ভাৱ থাকিব পাৰে। অৱশ্যে, নতুন পৰিস্থিতিত পৰিলে মাক বা তেওঁলোকে চিনি পোৱা পৰিয়ালৰ আন সদস্যসকলক খুউব জোৰকৈ সাবটি থকাৰ প্ৰৱণতাও দেখা যায়।

৭.৮ সংলগ্নতা (Attachment) আৰু পৃথকীকৰণ বা বিচ্ছেদ (Seperation)

সংলগ্নতাৰ ধাৰণা ঃ

আইন্সৱর্থ আৰু বাউলিবিৰ মতে, সংলগ্নতা হ'ল এজন ব্যক্তিক আন এজন ব্যক্তিৰ সৈতে বান্ধি ৰাখিব বিচৰা এক শক্তিশালী আৱেগিক বন্ধন আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল বন্ধন বিকশিত

হোৱা নির্দিষ্ট ব্যক্তিজনৰ সৈতে শাৰীৰিক আৰু আৱেগিক এই দুয়োটা দিশতে ঘনিষ্ঠতা বিচৰা আৰু সেই ঘনিষ্ঠতা বজাই ৰখাৰ প্ৰৱণতা।

(According to Ainsworth and Bond by, attachment is defined as a strong emotional bond thar seeks to bind one person to another and is characterized by a tondency to seek and maintain a loseness - both physically and emotionalby to that figure of which the bond has been developed.)

কেঁচুৱাবোৰ অতি সামাজিক। তেওঁলোকে জন্মৱস্থাৰ পৰাই আৰাম বিচাৰে আৰু এক বিস্তৃত ধৰণৰ আৱেগ প্ৰকাশ কৰে। এই আৱেগবোৰে কেঁচুৱাক তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা লোকসকলক সৈতে আৱেগিক বান্ধোন বা সংলগ্নতা গঢ়ি তোলাৰ বা গঠন হওঁতে কেঁচুৱাবোৰ বিভিন্ন পর্যায়ৰ মাজেৰে আগবাঢ়ি যায় বা গতি কৰে। কেঁচুৱা এটিৰ বা শিশু এজনৰ সুস্থ বিকাশৰ বাবে পিতৃ-মাতৃ আৰু পৰিয়ালৰ অন্য সদস্যসকলৰ মাজত এক আন্তৰিক সম্পৰ্ক থকাটো অতি প্ৰয়োজনীয়, অতি প্ৰয়োজনীয়, আৰু এইসকল ব্যক্তিয়ে শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৰ পেলোৱাৰ সম্ভৱনা থাকে। পৰিয়ালৰ বিভিন্ন সদস্যসকলৰ মাজৰ আন্তৰিক সম্পৰ্কই কেঁচুৱাটিক আত্মসুৰক্ষা আৰু মৰমৰ অনুভূতি প্ৰদান কৰে। জন্মৰ এই সময়ত মানৰ কেঁচুৱাটো অসহায় হৈ থাকে। এই কথা সত্য যে নৱজাত শিশুৱে যথেষ্ট সঁহাৰি বা প্ৰতিক্ৰিয়া জনাব পাৰে, কিন্তু তেওঁ জীয়াই থকাৰ বাবে সম্পূৰ্ণৰূপে আনৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। একেবাৰে আৰম্ভণিৰে পৰাই শিশুটিয়ে তেওঁৰ সাংঘাতিকভাৱে ওচৰৰ পৰিৱেশত থকা ব্যক্তিৰ আচৰণৰ দৰে প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰদর্শন কৰে। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে আন ব্যক্তিসকলে শিশুটিৰ শাৰীৰিক প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে আৰু এনেদৰেই সংলগ্নতাৰ ভাৰ এটা গঢ় লৈ উঠে।

বাউলবিৰ মতে শৈশৱকালত সংলগ্নতাৰ চাৰিটা পর্যায় থাকে -

১) প্ৰাক সংলগ্নতাৰ পর্যায় (Pre-attachment phase)

২) সংলগ্নতা গঢ়ি তোলাৰ পর্যায় (Attachment in making phase)

৩) স্পষ্ট সংলগ্নতাৰ পর্যায় (Clear- cnt attachment phase)

৪) পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক গঠনৰ পর্যায় (Formation of reciprocal relationships phase)

১) **প্ৰাক সংলগ্নতাৰ পর্যায় (Pre-attachment phase) ঃ** জন্মৰ পৰা কেঁচুৱা বা শিশুৰ স্বয়ংক্ৰিয় প্ৰতিৱর্তক্ৰিয়া আৰু বিভিন্ন আৰু কার্যকলাপ (activities) যেনে ধৰি লোৱা, কন্দা আৰু খামুচি ধৰা আদিৰ বাবে শিশুৰ যত্ন লোৱা লোকসকলে শিশুৰ লগত সংলগ্ন হ'বলৈ বিচাৰিব। কেঁচুৱাৰ লোৱাসকলে নিজৰ প্ৰয়োজনীয়তা বোধ অনুভৱ কৰিব আৰু তেওঁলোকৰ শিশুৰ সকলোবোৰ প্ৰয়োজন পূৰণ কৰিব বিচাৰে। কিন্তু, এই সময়ত কেঁচুৱাবোৰ তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা কোনো এজন ব্যক্তিৰ লগত সংলগ্ন নহয় আৰু কোনো অচিনাকি মানুহে যত্ন লৈছে বা কোঁচত লৈছে সেই বিষয়েও গুৰুত্ব নিদিয়ে। এই সময়ছোৱাত কেঁচুৱাই কেতিয়াবা যত্ন লোৱা ব্যক্তিৰপৰা পোৱা সামাজিক আন্তঃক্ৰিয়াৰ

(Social interection) প্ৰতি সঁহাৰি জনায়। এই আন্তঃক্ৰিয়াই তেওঁলোকৰ মানসিক, আৱেগিক আৰু সামাজিক বৃদ্ধি আৰু শিকনত সহায় কৰে।

২) **সংলগ্নতা গঢ়ি তোলাৰ পৰ্যায় (Attachment in making phase) ঃ** প্ৰায় ৬ সপ্তাহৰ পৰা ৬/৮ মাহলৈকে বিস্তৃত এই সময়ছোৱাত কেঁচুৱাই অচিনাকি মানুহতকৈ প্ৰাথমিকভাৱে যত্ন লোৱা ব্যক্তিসকলৰ প্ৰতি বেলেগ ধৰণে আৰু বেছি ক্ষীপ্ৰ প্ৰতিক্ৰিয়া/সঁহাৰি প্ৰকাশ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু তেওঁলোকে নিজৰ প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণ কৰিবলৈ যত্ন লোৱা লোকৰ ওপৰত আস্থা গঢ়ি তুলিবলৈ আৰম্ভ কৰে। লাহে লাহে তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা ব্যক্তিৰ ওপৰত ভৰসা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। কিন্তু, এইটো পৰ্যায়ত কেঁচুৱাবোৰ তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিৰপৰা বিচ্ছেদ বা পৃথক হ'লেও বিচলিত নহয়। এই সময়ছোৱাত তেওঁলোকে এনেধৰণৰ ইংগিত দিয়ে আৰু কাৰ্য কৰে, যিয়ে যত্ন লোৱা ব্যক্তিসকলক তেওঁলোকৰ লগত বন্ধন গঢ়ি তুলিবলৈ উৎসাহিত কৰাত সহায় কৰে। কেঁচুৱা বা শিশুবোৰে ২ মাহ বয়সৰ আশে পাশে দৃষ্টি সংযোগ (Eye Contect) কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰেষ ৩ ৰ পৰা ৫ মাহ বয়সৰ ভিতৰত ইচ্ছাকৃতভাৱে হাঁহিব পাৰে আৰু চিনাকি মানুহ বা যত্ন লোৱা লোকৰ ওচৰলৈ হাত মেলি যাবলৈ বিচাৰে।

৩) **স্পষ্ট সংলগ্নতাৰ পৰ্যায় (Clear-ent attachment phase) ঃ** প্ৰায় ৬/৮ মাহৰ পৰা ১৮/২৪ মাহ বয়সলৈকে বিস্তৃত এই স্পষ্ট সংলগ্নতাৰ পৰ্যায়ত, কেঁচুৱাবোৰ শিশুবোৰ তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা ব্যক্তিসকলৰ লগত খুউব দৃঢ়ভাৱে সংলগ্ন হৈ পৰে আৰু তেওঁলোকৰ পৰা আঁতৰি থাকিবলগীয়া পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'লে বিচ্ছেদৰ পৃথকীকৰণ উদ্বেগ (Separa anxiety phase) ৰ সৃষ্টি হয়। কেঁচুৱাই তেওঁলোকৰ মূল যত্ন লোৱা লোকসকলৰ সৈতে নিকটভাৱে থাকিব বিচাৰে আৰু তেনেলোকৰ পৰা আঁতৰি থাকিবলগীয়া হ'লে বিভিন্নধৰণেৰে নিজৰ অসন্তুষ্টি প্ৰকাশ কৰে যনে - মাকক আকোঁৱালি লোৱা, দুৱাৰৰ ওচৰলৈ আইতাকৰ পিছে পিছে যোৱা বা দেউতাক আঁচৰি যোৱাৰ সময়ত কন্দা ইত্যাদি। এই পৰ্যায়ত শিশুবোৰে কেৱল সংলগ্নতাৰ বাহিৰেও সামাজিক দক্ষতা আৰু আন্ত-ক্ৰিয়াৰ বিকাশো আৰম্ভ কৰে। তেওঁলোকে বিভিন্ন সামাজিক পৰম্পৰাগত প্ৰথা, ৰীতি-নীতি বা আচাৰ-ব্যৱহাৰ (Social ritnals) যেনে নমস্কাৰ কোৱা (Saying good bye) আৰু বিদায় দিয়া (Saying hello) এইবোৰতো অংশগ্ৰহণ কৰি ভাল পায়। শিশুৱে এইসময়ছোৱাত Social Referencing ৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ কৰে অৰ্থাৎ কোনো নতুন উদ্দীপকৰ প্ৰতি আন ব্যক্তিৰ আৱেগিক আৰু দৈহিক সঁহাৰি বা প্ৰতিক্ৰিয়াৰ পৰা সামাজিক ইংগিত জানিবলৈ বিচাৰে, যাতে তেওঁলোকে কেনেধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিব লাগে সেইবিষয়ে জ্ঞাত হ'ব পাৰে।

৪) **পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক গঠনৰ পৰ্যায় (The foundation of reciprocal attachment) ঃ** সংলগ্নতাৰ চূড়ান্ত পৰ্যায় হৈছে পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক গঠনৰ পৰ্যায়, যিটো প্ৰায় ১৮ মাহৰ পৰা ২৪ মাহ পৰ্যন্ত বিস্তৃত আৰু এই সময়ত কেঁচুৱা বা শিশুবোৰে

নিজৰ প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ কৰিবলৈ আৰু সুৰক্ষিত তথা সংলগ্নতা অনুভৱ কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা লোকৰ সৈতে কথা বতৰা পাতিবলৈ আৰম্ভ কৰে। শিশুসকলে সন্তুষ্টি অনুভৱ কৰিবলৈ নিজৰ প্ৰয়োজন আৰু ইচ্ছা তথা আকাংক্ষাসমূহো প্ৰকাশ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ইয়াৰ উপৰিও এই সময়ছোৱাত কেঁচুৱাই নাই (no) আৰু আন কিছুমান পৰিসীমাৰ (boundaries) বিষয়ে বুজিবলৈ আৰম্ভ কৰে, যিয়ে কিছুমান বস্তু বা কাৰ্যকলাপক সীমাবদ্ধ কৰি তোলে। শিশুসকলে পাৰিবাৰিক ৰুটিন পালন কৰাৰ লগতে তাত অংশগ্ৰহণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰাৰ লগে লগে সামাজিক আন্তঃক্ৰিয়াও পৰিপক্ক হৈ উঠে।

বিচ্ছেদ বা পৃথকীকৰণৰ ধাৰণা (Concept of Separation) ঃ বিচ্ছেদ বা পৃথকীকৰণৰ অৰ্থ হ'ল শিশুসকল সংলগ্ন হৈ থকা তেওঁলোকৰ যত্ন লোৱা ব্যক্তিসকলৰ পৰা শাৰীৰিকভাৱে আঁতৰাই পেলোৱা। জন্মৰ পৰা দুবছৰ বয়সৰ মাজত বিচ্ছেদ বা পৃথকীকৰণৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয় কাৰণ সেই সময়ছোৱাত শিশুৱে তেওঁলোকৰ মাতৃৰ উপলব্ধতাৰ সাধাৰণ বা প্ৰাথমিক চিন তথা সূচকস্বৰূপে শাৰীৰিক সান্নিধ্যতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। প্ৰথম সপ্তাহবোৰত শিশুৰ সকলোবোৰ প্ৰয়োজনীয়তা ঘনিষ্ঠভাৱে পূৰণ কৰাৰ বাবে তেওঁলোক আৱেগিক আৰু শাৰীৰিকভাৱে বিকাশ হয়। কেঁচুৱাই ক্ৰমান্বয়ে দিকে এক বহল সম্প্ৰদায় বা সমাজৰ অংশ হোৱাটো সহ্য কৰিবলৈ শিকিবলগীয়া হয়, য'ত আন শিশু আৰু মাতৃৰ নিজৰ প্ৰয়োজনীয়তাবোৰো পূৰণ কৰিব লাগে। শিশুটো ক্ৰমান্বয়ে নিজৰ তথা আনৰ প্ৰতি সচেতন হোৱা দেখিলে পিতৃ-মাতৃয়ে সুখী অনুভৱ কৰে। এই সচেতনতাৰ বিকাশে বহু কথা সূচাব পাৰে আৰু ইয়াৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়।

কেঁচুৱাটো ডাঙৰ হৈ অহাৰ লগে লগে তেওঁ নিজৰ পৰিৱেশৰ ওপৰত অধিক নিয়ন্ত্ৰণ লাভ কৰে। ক্ৰমান্বয়ে তেওঁ বহিবলৈ, চুঁচৰি যাবলৈ, থিয় হ'বলৈ আৰু খোজকাঢ়ি যাবলৈ আৰু নিজে যাবলৈ বিচৰা ঠাইলৈ যাবলৈ সক্ষম হয়। তেওঁৰ বিকাশশীল বয়স অনুসৰি উচ্চতা আৰু ওজনৰ ক্ষেত্ৰতো বৃদ্ধি হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। এই বৃদ্ধিয়ে তেওঁক বয়সৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ আৰু বিস্তৃত শাৰীৰিক আৰু মানসিক কাৰ্যকলাপ দেখুৱাবলৈ সক্ষম কৰি তোলে।

৭.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- বিকাশ হৈছে সেইটো প্ৰক্ৰিয়া যিয়ে বৃদ্ধি, নতুন তথ্য বা প্ৰক্ৰিয়া অথবা পৰিঘটনাৰ সৃষ্টি কৰে। বিকাশৰ অৰ্থ হ'ল দক্ষতা আৰু কাৰ্যদক্ষতা ক্ৰমান্বয়ে বৃদ্ধি হোৱা।
- মানুহৰ বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়া কেতিয়াও স্থিৰ নহয়। মাতৃগৰ্ভত স্থিতি লোৱা সময়ৰপৰা মৃত্যুপৰ্যন্ত ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক এই দুয়ো দিশতে অহৰহ পৰিৱৰ্তন ঘটে। বিকাশৰ প্ৰক্ৰিয়াটো

অবিৰত (Continu..) আৰু চক্ৰীয় (Cycle) ধৰণৰ।

- ব্যক্তিৰ বিকাশ চাৰিটা মৌলিক মাত্ৰাত ঘটে—
  - **শাৰীৰিক বিকাশ ঃ** ই শৰীৰৰ বাহ্যিক আৰু আভ্যন্তৰীণ অংশৰ বিকাশ অন্তৰ্ভুক্ত কৰে। বয়সৰ লগে লগে উচ্চতা আৰু ওজন বৃদ্ধি পায় আৰু ব্যক্তিৰ বৃদ্ধিৰ লগে লগে হৃদযন্ত্ৰ, হাওঁফাওঁ, পেট আদি আভ্যন্তৰীণ অংগবোৰৰো বৃদ্ধি আৰু বিকাশ হয়। এই বিকাশৰ লগত বৃহৎ সঞ্চালনাত্মক দক্ষতা আৰু সূক্ষ্ম সঞ্চালনাত্মক দক্ষতাও জড়িত হৈ থাকে।
  - **সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ ঃ** এটি শিশুৰ শিকন আৰু সমস্যা সমাধানৰ ক্ষমতাক কেন্দ্ৰ কৰি থাকে। এটি শিশুৱে আন এজন ব্যক্তিৰ মুখৰ ভাৰ বা ইংগিতৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাবলৈ শিকা আৰু এটি শিশুৱে বৰ্ণমালা শিকা এই দুয়োটাই হৈছে সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ উদাহৰণ।
  - **সামাজিক আৰু আৱেগিক বিকাশ ঃ** এইবোৰ এটি শিশুৱে নিজৰ আৱেগ আৰু আনৰ আৱেগৰ বিষয়ে ভালদৰে বুজি পোৱাৰ ওপৰত কেন্দ্ৰিত। ই শিশুৱে আন মানুহৰ লগত কেনেদৰে যোগাযোগ আৰু খেলা-ধূলা কৰিব লাগে সেই বিষয়ে শিকাটোও অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।
  - যোগাযোগ দক্ষতাৰ বিকাশ ঃ ইয়াত ভাষিক আৰু অমৌখিক যোগাযোগ এই দুয়োটাই অন্তৰ্ভুক্ত থাকে। যোগাযোগ দক্ষতাৰ বিকাশে এজন ব্যক্তিক নিজৰ আদৰ্শ আৰু মতামত আনৰ সন্মুখত প্ৰকাশ কৰাত সহায় কৰে।
- শৈশৱকালক ভেটি স্থাপনৰ বয়স বুলি গণ্য কৰা হয় কাৰণ এই সময়ছোৱাত ব্যক্তিৰ বহুতো আচৰণৰ ধৰণ, বহুতো মনোভাৱ আৰু আৱেগিক প্ৰকাশৰ বহু আৰ্হি গঢ়লৈ উঠে।
- প্ৰথম বছৰত শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ হ'ল—
  শিৰপদাভিমুখ নীতি (Cephalocaudal Principle),
  প্ৰক্সিম'ডিষ্টেল নীতি (Proximodistal Principle),
  ব্যৱস্থাসমূহৰ স্বতন্ত্ৰতা (Independanc of Systems)।
- অনুকৰণ হৈছে শিশুৰ দক্ষতা বিকাশৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ কাৰণ ইয়াৰ দ্বাৰা শিশু এটিয়ে চাই চাই নতুন কথা বা বস্তুবোৰ দ্ৰুতভাৱে আৰু দক্ষতাৰে শিকিব পাৰে। অনুকৰণৰ সৈতে শিশুৰ আনক নকল কৰাৰ ক্ষমতা জড়িত হৈ
- সংজ্ঞানে জ্ঞান আৰু বোধগম্যতা লাভৰ লগত জড়িত মানসিক প্ৰক্ৰিয়াসমূহক বুজায়। ই বৌদ্ধিক কাৰ্যৱলী আৰু প্ৰক্ৰিয়াসমূহৰ বহুতো দিশ যেনে সংবোধন, মনোযোগ, চিন্তাধাৰা, জ্ঞানৰ গঠন, স্মৃতিশক্তি আদিক সাঙুৰি লয়।
- চুইজাৰলেণ্ডৰ বিখ্যাত মনোবিজ্ঞানী জিন-পিয়াজে শিশুৰ বৌদ্ধিক বিকাশৰ এক তত্ত্ব (Theory of intellectual development in children) প্ৰণয়ন কৰিছিল, যাৰ দ্বাৰা শিশুৰ চিন্তাধাৰাৰ বিকাশ কেনেকৈ হয়, সেই কথা বুজিব পাৰি। তেওঁৰ মতে দুই ধৰণৰ

বৌদ্ধিক লক্ষণে (Imtellectual traits) শিশুৰ চিন্তাধাৰাৰ বৈশিষ্ট্যক বুজায় - জীৱবাদ (Animism) আৰু বাস্তৱবাদ (Realism)।

- ই. বি. হার্লকে সামাজিক বিকাশৰ সংজ্ঞা এনেদৰে আগবঢ়াইছে - সামাজিক বিকাশ হৈছে সামাজিক সম্পর্কত পৰিপক্কতা লাভ কৰা। গেৱেট সামাজিক বিকাশক জৈৱিক ব্যক্তিজনক মানৱ ব্যক্তিৰ সৈতে সংযুক্ত কৰা এক প্রক্রিয়া হিচাপে গণ্য কৰিছে।
- সংলগ্নতা হ'ল এজন ব্যক্তিক আন এজন ব্যক্তিৰ সৈতে বান্ধি ৰাখিব বিচৰা এক শক্তিশালী বান্ধোন আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল বান্ধোন বিকশিত হোৱা নতুন ব্যক্তিজনৰ সৈতে শাৰীৰিক আৰু আৱেগিক এই দুয়োটা দিশতে ঘনিষ্টতা বিচৰা আৰু সেই ঘনিষ্ঠতা বজাই ৰখাৰ প্রৱণতা।
- জন্মৰ পৰা দুবছৰ বয়সৰ মাজত বিচ্ছেদ বা পৃথকীকৰণৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়, কাৰণ এই সময়ছোৱাত শিশুৱে তেওঁলোকৰ মাতৃত্ব উপলব্ধৰ সাধাৰণ বা প্রাথমিক চিন তথা সূচকৰূপে শাৰীৰিক সান্নিধ্যতা (Physical Proximity) ৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে।

৭.১০ অধিক জানিবলৈ

১) Gow A and Gow, A (1973) : Educational Psychology, Eurasia inblishing Houst

২) Das, Sarma, Goswami (2014) : Developmental Psychology, Shanti prakashan, Guwahati

৩) Hurlock, E.B. (1978) : Child Development, Mc Grow Hill, Ta....

৪) Jerslid, A.T., Telford, C.W. and Sawroy, JM (1975) : Child Psychology, Englewood Clifts, N.J. Prentice Hall.

৫) Chavbe, S.P. (2007) : Developmental Psychology, Neelkamal Publications, Hyderabad.

৬) Conger, J.J. (1977) : Adolorance and Youth, N.Y., Harper and Row-

Web reference -

১) Educere centre. com

২) https :// www. Virtuallabschool. org

৩) https : www. schplastic. com

৪) https :// www. cadence-education. com

৭.১১ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বিকাশ হৈছে সেইটো প্ৰক্ৰিয়া, যিয়ে বৃদ্ধি, নতুন তথ্য বা প্ৰক্ৰিয়া অথবা কোনো পৰিঘটনাৰ সৃষ্টি কৰে। বিকাশৰ অৰ্থ হ'ল, দক্ষতা আৰু কাৰ্যক্ষমতা ক্ৰমান্বয়ে বৃদ্ধি হোৱা। ই শিশুৰ কাৰ্যক্ষমতাৰ এক গুণগত পৰিৱৰ্তন। ইয়াক পৰ্যবেক্ষণৰ জৰিয়তে পৰিমাপণ কৰিব পাৰি।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শাৰীৰিক বিকাশ, সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ, সামাজিক আৱেগিক বিকাশ আৰু যোগাযোগৰ দক্ষতাৰ বিকাশ।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শৈশৱকালৰ এটা বৈশিষ্ট্য হৈছে— দ্ৰুত বৃদ্ধি আৰু বিকাশ। শিশু শাৰীৰিক আৰু মানসিক এই দুয়োটা দিশতে বহুত দ্ৰুত গতিত বৃদ্ধি হয় আৰু এই দ্ৰুত বৃদ্ধিৰ লগে লগে কেৱল চেহেৰাৰ ক্ষেত্ৰতেই নহয়, শিশুৰ সামৰ্থৰ ক্ষেত্ৰতো পৰিৱৰ্তন আহে। এই সময়ছোৱাত প্ৰতি সপ্তাহ বা মাহৰ পিছত ক্ৰমান্বয়ে কিন্তু উল্লেখযোগ্যভাৱে অসহায়ভাৱে হ্ৰাস পায়। শিশুটিয়ে পৰিৱেশত থকা মানুহ আৰু বস্তুবোৰ চিনি পোৱাৰ লগতে সেইবোৰৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনোৱাত ক্ষমতা গঢ়ি তোলে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্ৰথম বছৰত শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল -

শিৰপদাভিমুখ নীতি (Cephalocavdal Principle),
প্ৰক্সিৰ্মডেষ্টেল নীতি (Proximodistal Principles),
স্তৰভিত্তিক সংহতি (Herarchical integration) আৰু
ব্যৱস্থাসমূহৰ স্বতন্ত্ৰতা (Independence of systems).

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ অনুকৰণ হৈছে শিশুৰ দক্ষতা বিকাশৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ কাৰণ ইয়াৰ দ্বাৰা শিশু এটিয়ে আন ব্যক্তিক চাই নতুন কথা বা বস্তুবোৰ দ্ৰুতভাৱে আৰু দক্ষতাৰে শিকিব পাৰে। অনুকৰণৰ সৈতে শিশুৰ আনক নকল কৰাৰ ক্ষমতা জড়িত হৈ থাকে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ই জ্ঞান আৰু বোধগম্যতা লাভ কৰাৰ লগত জড়িত মানসিক প্ৰক্ৰিয়াসমূহৰ বহুতো দিশ যেনে— সংবোধন (Pereception), মনোযোগ (Attention), চিন্তাধাৰা (Thought), জ্ঞানৰ গঠন (Formation of Knoweledge), স্মৃতিশক্তি (Memory) আদিক সাঙুৰি লয়।

৭.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখিব)

প্ৰশ্ন ১ ঃ বিকাশৰ সংজ্ঞা দিয়া।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ব্যক্তিৰ বিকাশ সংঘটিত হোৱা সাধাৰণ মাত্ৰাসমূহ উল্লেখ কৰা।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ শৈশৱকালৰ দুটা বৈশিষ্ট্য লিখা।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ প্ৰথম বছৰত শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ উল্লেখ কৰা।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ অনুকৰণ বুলিলে কি বুজা?

প্ৰশ্ন ৬ ঃ সংজ্ঞান বুলিলে কি বুজা?

প্ৰশ্ন ৭ ঃ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্বটো কোনে আগবঢ়াইছিল?

প্ৰশ্ন ৮ ঃ সামাজিক বিকাশ বুলিলে কি বুজা?

খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন ঃ (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখা।)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শৈশৱকালৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ মাত্ৰা বা দিশসমূহ আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শৈশৱকালৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ বৰ্ণনা কৰা।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ শৈশৱকালৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ নীতিসমূহ আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ অনুকৰণ আৰু সংজ্ঞানৰ ধাৰণা চমুকৈ আলোচনা কৰা।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ সামাজিক বিকাশ কি? শৈশৱকালৰ সামাজিক বিকাশৰ ধাৰণা বৰ্ণনা কৰা।

প্ৰশ্ন ৬ ঃ শৈশৱকালত সংলগ্নতা আৰু পৃথকীকৰণ বা বিচ্ছেদৰ ধাৰণা বৰ্ণনা কৰা।

প্ৰশ্ন ৭ ঃ শৈশৱকালত সংলগ্নতাৰ চাৰিটা পৰ্যায়ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।

*** ***** ***

অধ্যায় ৮ ঃ শিশুৰ বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ উদ্দেশ্য

৮.২ পৰিচয়

৮.৩ শিশু এজনৰ শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তন

৮.৩.১ শিশুএজনৰ শাৰীৰিক বিকাশমূলক দিশসমূহ

৮.৪ শিশু এজনৰ সামাজিক বিকশ

৮.৫ শিশুএজনৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ

৮.৫.১ জিন পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্ব

৮.৬ শিশুএজনৰ সামাজিক বিকাশ

৮.৭ শিশুএজনৰ সামাজিক বিকাশত পৰিয়ালৰ গুৰুত্ব

৮.৮ শিশুএজনৰ সামাজিক বিকাশত সমনীয়াৰ গুৰুত্ব

৮.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৮.১০ অধিক জানিবলৈ

৮.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৮.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

৮.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- শিশু এজনৰ বিকাশৰ ধাৰণা বুজি পাবলৈ সক্ষম হ'ব
- শিশুএজনৰ শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনসমূহ বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- শিশুএজনৰ ভাষাৰ বিকাশৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- শিশুএজনৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ বিষয়ে বুজিব পাৰিব
- শিশুএজনৰ সামাজিক বিকাশৰ বিষয়ে বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- শিশু এজনৰ বিকাশত পৰিয়াল আৰু সমনীয়াৰ গুৰুত্ব সম্পর্কে উপলব্ধি কৰিব পাৰিব।

৮.২ পৰিচয়

মাতৃগর্ভত স্থিতি লোৱা সময়ৰ পৰাই এজন ব্যক্তিৰ জীৱন আৰম্ভ হয়। এজন ব্যক্তিৰ জন্মটো হৈছে জীৱনৰ এক প্রাকৃতিক পৰিঘটনা। ই ব্যক্তিজনক মাতৃগর্ভৰ আভ্যন্তৰীণ পৰিৱেশৰ পৰা বাহিৰলৈ ওলাই আহি বাহ্যিক জগত বা পৰিৱেশৰ লগত যোগাযোগ তথা সম্বন্ধ স্থাপন কৰিবলৈ সক্ষম কৰি তোলে, য'ত তেওঁ নিজৰ বৃদ্ধিৰ প্রসাৰ ঘটাব পাৰে। এই বৃদ্ধি মৃত্যু পর্যন্ত

চলি থাকে আৰু ই বিভিন্ন ধৰণৰ পৰিৱৰ্তন যেনে - শাৰীৰিক, মানসিক, আৱেগিক আৰু সামাজিক ইত্যাদিৰ মাজেৰে আগবাঢ়ি যাব লাগে। এই বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত দিশসমূহত সময়ে সময়ে একেৰাহে হৈ থকা পৰিৱৰ্তনক বিকাশ হিচাপে জনা যায়। জন্মৰ পিছত ব্যক্তিৰ জীৱনৰ প্ৰথম পৰ্যায়টো হ'ল শৈশৱকাল। এজন শিশুৰ জীৱনৰ প্ৰথম বছৰটোক শৈশৱকাল বা কেঁচুৱাকাল আৰু প্ৰথম বছৰৰ পৰা অৰ্থাৎ ১২ মাহৰ পৰা ২-৩ বছৰ বয়সৰ সমছোৱাক Toddler ৰ সময় বুলি কোৱা হয়। প্ৰায়১২ ৰ পৰা ৩৬ মাহৰ বয়সৰ শিশু এজনক Toddler অৰ্থাৎ থৰক বৰকৈ খোজকাঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰা শিশু বুলি অভিহিত কৰা হয় (যদিও ইয়াৰ সংজ্ঞাসমূহৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্নতা দেখিবলৈ পোৱা যায়)। এই বয়সৰ সময়ছোৱা হৈছে শিশুৰ সংজ্ঞানাত্মক, আৱেগিক আৰু সামাজিক বিকাশৰ বাবে এক অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়। Toddler শব্দটো 'Toddle' শব্দৰ পৰা আহিছে যাৰ অৰ্থ হ'ল অস্থিৰভাৱে বা থৰক-বৰকৈ খোজকাঢ়া শিশু।

৮.৩ শিশু এজনৰ শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তন

কেঁচুৱা বা শিশুৱে আনৰ সহায় নোলোৱাকৈয়ে বস্তু হাতেৰে খামুচি ধৰি থাকিব পৰা হোৱা বা নিজৰ মূৰটো ওপৰলৈ তুলি ধৰিব পৰা হ'ব লাগে তাৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট বয়স নাই। বিভিন্নধৰণৰ কাৰক যেনে, শিশুৰ স্বকীয়া বৈশিষ্ট্য, পৰিয়ালৰ মূল্যবোধ আৰু সংস্কৃতি, উপলব্ধি সম্পদ আদিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি সকলো শিশুৱে শাৰীৰিক বিকাশ ভিন ভিন সময়ত হোৱা দেখা যায়। এজন সৰু শিশুৰ মৌলিক প্ৰয়োজন বা দৈহিক প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ হ'ল - খাদ্য, আশ্ৰয়, মৰম, পৰিষ্কাৰ বায়ু আৰু পৰিৱেশ, স্বাস্থ্য আৰু দাঁতৰ যত্ন, কাৰ্যকলাপ আৰু জিৰণি ইত্যাদি।

শাৰীৰিক বিকাশ যেনে সূক্ষ্ম সঞ্চালনাত্মক দক্ষতা (Fire-moter skills) আৰু স্থূল সঞ্চালনাত্মক দক্ষতা (Gress-moter skills) বা কৌশলৰ বিকাশে শিশু বা Toddler সকলক আগতীয়াকৈ শিকি অহা দক্ষতাসমূহ অনুশীলন কৰিবলৈ আৰু নতুন দক্ষতাৰ বিকাশ কৰিবলৈ আগ্ৰহী কৰি তোলে। তেওঁলোকৰ সুস্থ শাৰীৰিক বিকাশ বহুতো কাৰক যেনে - পুষ্টিকৰ খাদ্য, মগজুৰ বিকাশ, কেন্দ্ৰীয় স্নায়ুতন্ত্ৰ, মাংসপেশী, হাড়, তেওঁলোকে লাভ কৰা আন্তঃক্ৰিয়া আৰু অভিজ্ঞতাসমূহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। শিশুৰ বিকাশৰ বিলম্বতাক বাল্যকালতলৈকে গুৰুত্ব আৰোপ নকৰি ৰাধি থোৱাতকৈ Toddler ৰ সময়ছোৱাতেই এই বিলম্বতাক চিনাক্তকৰণ কৰিবলৈ এই সমূহৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ অধিক ফলপ্ৰসূ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব পৰা যায়। শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত পলম হ'লে সূক্ষ্ম সঞ্চালনাত্মক দক্ষতা আৰু স্থূল সঞ্চালনাত্মক দক্ষতাৰ উপৰিও আন বহু দিশত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে।

উদাহৰণস্বৰূপে, যদি এজন Toddler এ পিতৃ-মাতৃলৈ চাই হাঁহিব নোৱাৰে বা কোঁচত উঠিবলৈ নিজৰ হাতখন দাঙি ধৰিবলৈ নোৱাৰে, তেন্তে ই সামাজিক আৰু আৱেগিক বিকাশত প্ৰভাৱ পেলাৱ পাৰে।

৮.৩.১ শিশু এজনৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ দিশসমূহ

শৈশৱকালৰ সময়ছোৱাত বিভিন্ন বিকাশমূলক দিশত লক্ষণীয়ভাৱে পৰিৱৰ্তন ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। ইয়াৰ বিষয়ে তলত আলোচনা কৰা হ'ল -

শাৰীৰিক বিকাশৰ দিশসমূহ -

শৈশৱকাল হৈছে এক দ্ৰুত বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ সময়। জন্মৰ সময়ৰপৰা শৈশৱকালৰ শেষলৈকে অৰ্থাৎ ২ বছৰ বয়সৰ শেষলৈকে বিভিন্ন বিকাশমূলক দিশৰ ক্ষেত্ৰত অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিৱৰ্তন ঘটা দেখা যায়। এই দিশসমূহৰ বিষয়ে তলত আলোচনা কৰা হ'ল -

শিশু এজনৰ শাৰীৰিক বিকাশ যথেষ্ট দ্ৰুতগতিত ঘটে আৰু ইয়াৰ কিছু উল্লেখযোগ্য দিশ তলত আলোচনা কাৰ হ'ল -

- **উচ্চতা আৰু ওজন ঃ** জন্মৰ পিছৰ ৪ মাহত শিশু এটি প্ৰায় ২৩ আৰু ২৪ ইঞ্চি উচ্চতাৰ হয়, ১ বছৰ বয়সৰ তেওঁৰ উচ্চতা ২৮ ৰ পৰা ৩০ ইঞ্চিৰ ভিতৰত থাকে আৰু ২ বছৰ বয়সত শিশু এটিৰ উচ্চতা প্ৰায় ৩২ ৰ পৰা ৩৪ ইঞ্চিৰ ভিতৰত থাকে। ওজনৰ ক্ষেত্ৰত দেখা যায় যে ৪ মাহ বয়সত শিশু এজনে জন্মৰ সময়তকৈ প্ৰায় দুগুণ লাভ কৰে। ১ বছৰ বয়সলৈকে কেঁচুৱা এটিৰ ওজন জন্মৰ সময়ৰ ওজনতকৈ প্ৰায় তিতিগুণ বেছি হয়। দুই বছৰ বয়সৰ শেষভাগলৈকে শিশু এটিৰ ওজন প্ৰায় ১২ কে. জি. লৈকে বাঢ়ি যায়। ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ হ'ল চৰ্বিযুক্ত কলা বৃদ্ধি হোৱা।
- **স্নায়ুতন্ত্ৰৰ অনুপাত ঃ** মূৰৰ বৃদ্ধি ক্ৰমান্বয়ে লেহেমীয়া গতিৰ হোৱাৰ বিপৰীতে বুকু আৰু আন অংগৰ বৃদ্ধিৰ হাৰ বাঢ়ি যায়। এনেদৰে, যদিও জন্মৰ সময়ত শিশুৰ মূৰৰ আকাৰ শাৰীৰিক দৈঘ্যৰ এক চতুৰ্থাংশ হয়, লাগে লাহে ওপৰৰ ফালে কম গধূৰ হৈ পৰে আৰু অধিক ক্ষীণ দেখা যায়।
- **হাঁড়ৰ বিকাশ ঃ** শৈশৱকালৰ সময়ছোৱাত, ঘাইকৈ দুই বছৰ বয়সৰ শৰীৰৰ হাঁড়ৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পায়। দুই বছৰৰ শেষৰফালে শিশুৰ শিৰৰ কোমল অংশও হাঁড়ৰ দ্বাৰা আবৃত্ত হৈ পৰে।
- **মাংসপেশী আৰু চৰ্বি ঃ** শিশুৰ জন্মৰ সময়ত মাংসপেশীবোৰ সম্পূৰ্ণৰূপে বিকশিত নহয়। Toddler বয়সৰ আৰম্ভণিতে সেইবোৰ দুৰ্বল হৈ থাকে আৰু লাহে লাহে মাংসপেশীবোৰৰ বৃদ্ধি তথা বিকাশ ঘটে। অন্যহাতেদি, শৈশৱকাল ৰ সময়ছোৱাত চৰ্বিযুক্ত কলাসমূহ খুউব দ্ৰুতগতিত বিকশিত হয়, যিহেতু তেওঁলোকে প্ৰধান আহাৰ মাতৃদুগ্ধৰ পৰা পৰ্যাপ্ত পৰিমাণৰ পুষ্টি আৰু চৰ্বি লাভ কৰে।
- **পঞ্চ ইন্দ্ৰিয়ৰ বিকাশ ঃ** তিনিমাহ বয়সলৈকে কেঁচুৱাৰ চকুৰ মাংসপেশীবোৰ সম্পূৰ্ণৰূপে বিকাশ হোৱাৰ লগতে সমন্বিত হৈ পৰে, যাৰ জৰিয়তে তেওঁ স্পষ্টকৈ

আৰু সুকীয়াকৈ চাবলৈ সক্ষম হোৱাৰ লগতে ৰংবোৰ চাবলৈও সক্ষম হৈ উঠে। এই সময়ত শ্ৰৱণ ক্ষমতাও খুউব ক্ষীপ্ৰগতিত বিকাশ হয়। জন্মৰ সময়ত ভালদৰে বিকশিত হৈয়ে থকা গোন্ধ আৰু সোৱাদৰ ক্ষমতাও শৈশৱকালT ৰ সময়ছোৱাত অধিক উন্নত হৈ গৈ থাকে। Toddler ৰ ছালৰ গঠনবিন্যাস (Skin texture) পাতল থাকে বাবে স্পৰ্শ উদ্দীপকৰ প্ৰতি অতিসোনকালে প্ৰতিক্ৰিয়া বা সঁহাৰি আগবঢ়াই। চাপ, কষ্ট বা দুখ আৰু উচ্চতা আদিও তেওঁলোকে অতি ভালদৰে বুজিব পাৰে।

৮.৪ শিশু এজনৰ ভাষাৰ বিকাশ

শিশু এজনৰ ব্যক্তিত্ব আৰু সামাজিক বিকাশত ভাষাই এক অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ব্যক্তি এজনৰ ভাষাৰ বিকাশ তেওঁৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক বিকাশৰ সৈতে জড়িত হৈ থাকে। ব্যক্তি এজনে এক নিৰ্দিষ্ট শাৰীৰিক আৰু মানসিক পৰিপক্কতা লাভ কৰাৰ পিছতে ভাষাৰ সঠিক প্ৰয়োগ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। ঠিক তেনেদৰে যেতিয়ালৈকে কণ্ঠৰ লগত জড়িত অংগবোৰ সঠিকভাৱে পৰিপক্ক নহয়, তেতিয়ালৈকে শব্দবোৰ শুদ্ধকৈ আৰু স্পষ্টকৈ উচ্চাৰণ কৰিব নোৱাৰে। বাকশক্তি (Speech) হৈছে ব্যক্তিসকলৰ মাজৰ যোগাযোগৰ প্ৰধান মাধ্যম। আনৰ লগত যোগাযোগ স্থাপন কৰিবৰ বাবে সকলো ব্যক্তিয়েই দুটা প্ৰধান তথা গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম কৰিব পাৰিবই লাগিব -

(ক) আন ব্যক্তিসকলে কি যোগাযোগ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে তাৰ অৰ্থ বুজিবলৈ সক্ষম হোৱা।

(খ) নিজে বুজি পোৱা কথাখিনি আনৰ লগত যোগাযোগ কৰা।

যোগাযোগ যিকোনো ধৰণৰ ভাষাৰ মাধ্যম যেনে- লিখিত, কথিত, অংগী-ভংগী (gesture), সংগিত আৰু কলাত্মক প্ৰকাশ আদি বিভিন্নধৰণে হ'ব পাৰে, কিন্তু আটাইতকৈ বেছি ব্যৱহৃতটোৱেই হৈছে কথিত ৰূপ। যদিও শৈশৱকালতেই কথা ক'ব পৰা ক্ষমতাৰ ভেটি স্থাপন কৰা হয়, কিন্তু শৈশৱকালৰ সময়ছোৱাতহে স্পষ্টকৈ বুজিব পৰাৰ সামৰ্থতাৰ বিকাশ ঘটে। জন্মৰ পৰা কেইমানহমানৰ পিছতেই আৰম্ভ হোৱা কেল-কেলনি (Babbling) যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ ইয়াৰ পৰাই শিশুৰ বাক শক্তিৰ বিকাশ সাধন হয়।

Toddler এজনৰ প্ৰথম শব্দটো স্বাভাৱিক আৰু ইয়াৰ পাৰ্থক্য নিৰূপণ কৰাটো সম্ভৱ নহয়। কিন্তু, কিছুদিনৰ পিছতেই এই শব্দবোৰ ভোগ, গৰম, ঠাণ্ডা আৰু পিয়াহৰ লগত জড়িত হৈ পৰে কাৰণ এই সকলোবোৰৰ বাবে তেওঁৰ শব্দবোৰ বিশেষধৰণৰ বা নিৰ্দিষ্ট প্ৰকৃতিৰ হোৱা দেখা যায়। আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাত, Toddler এজনৰ শব্দবোৰ প্ৰধানকৈ স্বৰবৰ্ণ যেনে আ (aaa), ই (ee), অ (o) দৰে হোৱা দেখা যায়। ইয়াৰ পিছত তেওঁ স্বৰবৰ্ণ আৰু ব্যঞ্জনবৰ্ণ সংযোগ কৰি কিছুমান শব্দ যেনে - মা (MA), মামা (MAMA), পা (PAA), পাপা (PAPA), আদিৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে আৰু এই সকলোবোৰ শব্দ উচ্চাৰণৰ জৰিয়তে ক্ৰমান্বয়ে তেওঁলোকৰ

ভাষিক দক্ষতাৰ উন্নতি ঘটে।Toddler এজনৰ

শিশুএজনে মামা (MAMA), মাম (MUM), পা (PA), পাপা (PAPA), শব্দবোৰ পুনৰুৎপাদন কৰোঁতে, এই শব্দবোৰক উদ্দীপকৰ ৰূপত বিবেচনা কৰি ইয়াৰ প্রতি সঁহাৰি বা প্রতিক্রিয়া আগবঢ়ায়। যেতিয়া তেওঁ মামা (MAMA), শব্দটো কেইবাবাৰো পুনৰুৎপাদন কৰা শুনিবলৈ পায়, তেতিয়া এই মামা (MAMA), শব্দটিক নিজৰ কথন কার্যকলাপৰ সৈতে জড়িত কৰে। শিশুটিয়ে মামা (MAMA), শব্দটো ক'বলৈ শিকিলে। যিকোনো প্রাপ্তবয়স্কলোকে এই শব্দটিক আন কিছুমান অর্থপূর্ণ শব্দ যেনে CAT, DOG,বা RAT আদি ক'বলৈ উদ্দীপিত শব্দ বা চর্ত হিচাপে প্রয়োগ কৰিব পাৰে তথা পৰিৱেশত থকা যিকোনো বস্তুলৈ আঙুলিয়াই দি তাৰ লগত জড়িত শব্দবোৰ ক'বলৈ শিকাব পাৰে। এনেদৰে, কিছু উদ্দীপকৰ জৰিয়তে শিশু এটিয়ে মামা (MAMA), কেট CAT, আদি শব্দবোৰ ক'বলৈ শিকে। ডাঙৰ হৈ অহা শিশু এজনে যেতিয়া নিজৰ স্বতঃস্ফূর্ত ভাষাৰ প্রতিক্রিয়াত শব্দ একোটিৰ পুনৰুৎপাদন কৰে, তেতিয়াহে তেওঁ কিছুমান অর্থপূর্ণ শব্দ অনুকৰণ কৰিব পাৰে।

ভাষাৰ বিকাশৰ সাধাৰণ নীতি অনুসৰি এজন শিশুৰ বিকাশৰ প্রক্রিয়া আগবাঢ়ে। শিশু এটিয়ে যেনেদৰে সঞ্চালনাত্মক বিকাশৰ ক্ষেত্রত অস্পষ্ট আৰু নির্দিষ্ট গতিবিধি পৰা আগবাঢ়ি গৈ সুকীয়া আৰু অনির্দিষ্ট গতিবিধিৰ পৰা আগবাঢ়ি গৈ সুকীয়া আৰু নির্দিষ্ট গতি প্রদর্শন কৰাত সফল হয়, ঠিক তেনেদৰে ভাষাৰ বিকাশৰ ক্ষেত্রটো তেওঁ আৰম্ভণিতে অস্পষ্ট আৰু অনির্দিষ্ট শব্দ উৎপন্ন কৰি পিছলৈ নির্দিষ্ট আৰু অর্থপূর্ণ শব্দৰ পুনৰুৎপাদন কৰিবলৈ শিকে।

ভাষাৰ বিকাশে তলত দিয়াবোৰ অন্তর্ভুক্ত কৰে -

- উচ্চাৰণ (Pronunciation) ঃ শিশুএজনে পিতৃ-মাতৃ আৰু প্রাপ্তবয়স্ক ব্যক্তিক অনুকৰণ কৰি দ্বিতীয় বছৰৰ শেষৰফালে স্পষ্টকৈ উচ্চাৰণ কৰিবলৈ শিকে। এয়া ভাষাৰ বিকাশৰ দ্বিতীয় পর্যায়। প্রায় ১৮ ৰ পৰা ২৪ মাহ বয়সৰ ভিতৰত Toddler সকলে কিছুমান প্রকৃত শব্দ আৰু আংশিকভাৱে প্রচেষ্টা আৰু ভূলৰ জৰিয়তে বাক্যৰ উৎপন্ন কৰে। যদিও এই সময়ছোৱাত তেওঁলোকে কেৱল চুটি বাক্যহে ক'বলৈ সক্ষম হয়, এই কথাটো উপলব্ধ কৰাটো উচিত যে তেওঁলোকে অধিক বুজিবলৈ সক্ষম হয়। তেওঁলোকে ভাষা ক'বলৈ সক্ষম হোৱাতকৈ প্রায় দুগুণ বেছি দ্রুততাৰে বুজিবলৈ আৰম্ভ কৰে।
- শব্দভাণ্ডাৰ গঠন (Vocabulary build up)-Toddler সকলে সৰল কৰে আৰু শিকে। শিকে। তেওঁলোকে এই স্তৰতে নিজৰ শব্দৰভাণ্ডাৰ সম্প্রসাৰণ কৰে। ২৪ মাহ বয়লৈকে তেওঁলোকে নিয়মমিতভাৱে প্রায় ৫০ টামান শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ১২ মাহৰ পৰা ২৪ বয়সৰ সময়ছোৱা ভাষাৰ বিকাশৰ ক্ষেত্রত অতি ৰোমাঞ্চকৰ সময়। অৱশ্যে সর্বনাম (Pronouns), বিভক্তি (preposition), আৰু সংযোজক অব্যয় (cojunction), আদিৰ বিষয়ে তেওঁলোকৰ ধাৰণা নাথাকে। বয়স আৰু পৰিপক্কতা বৃদ্ধিৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ শব্দৰ ভাণ্ডাৰ বৃদ্ধি পায়।
- বাক্য ঃ সাধাৰণতে ১৮ ৰ পৰা ২৪ মাহ বয়সৰ ভিতৰত শিশুএজনে প্রথম সঠিক হোৱাৰ

লগতে ইয়াৰ লগত কিছুমান শাৰীৰিক অংগী ভংগীও জড়িত হৈ থাকে। Toddler সকলে ক্রমান্বয়ে বাক্যসমূহত শব্দৰ প্রয়োগ বেছিকৈ কৰিবলৈ লয়, কিন্তু শৈশৱকালৰ পৰা বাল্যকালৰ সময়লৈকে তেওঁলোকে অংগী-ভংগীবোৰৰ ব্যৱহাৰ কৰি থকাই দেখা পোৱা যায়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ কোনটো সময়ক Toddlerhood ৰ সময় বুলি কোৱা হয়?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ Toddler শব্দটো কোনটো শব্দৰপৰা আহিছে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ শিশু এজনৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব পৰা প্রধান দিশসমূহ উল্লেখ কৰা।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ শিশুএজনৰ ভাষাৰ বিকাশৰ এটি গুৰুত্বপূর্ণ দিশৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা।

.....

.....

৮.৫ শিশু এজনৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ

সংজ্ঞানাত্মক বিকাশে জনা (Knowing), চিন্তাকৰা (Thinking),যুক্তি (Reasoning), বুজিবপৰা (Understanding), আৰু মনত ৰখা (Remembering) আদি সামর্থতাৰ বিকাশক বুজায়। সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক এককসমূহে প্রতিচ্ছবি প্রতীক, ধাৰণা আদিক অন্তভূর্ক্ত কৰে।

শিশুৰ অভিজ্ঞতাসমূহৰ উল্লেখযোগ্য বা গুৰুত্বপূর্ণ উপাদানসমূহৰ মাজত থকা সাদৃশ্য আৰু সম্পর্কবোৰ বা প্রতিচ্ছবিয়ে মনত ধৰি ৰাখে।

চিহ্নই (Symbels), বিভিন্ন বস্তু , পৰিঘটনা বা কার্যকো প্রতিনিধিত্ব কৰে। সর্বাধিক ব্যৱহৃত চিহ্নসমূহক চিহ্ন আখৰেৰে (Sign letters), প্রতিনিধিত্ব কৰা হয়।

ধাৰণা হৈছে কোনো বস্তু, পৰিঘটনা বা ক্রিয়াৰ বিমূর্ত বৈশিষ্ট্যাৱলী। বস্তু, মানুহ আৰু পৰিস্থিতিৰ সৈতে অর্থৰ সংযোগৰ ফলত ধাৰণাসমূহৰ বিকাশ ঘটে।

সংজ্ঞান প্রত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ এই দুই প্রকাৰৰ হ'ব পাৰে। প্রত্যক্ষ সংজ্ঞানাত্মক সামর্থতাই

শিশুৱে কোনো সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে ব্যৱহাৰ কৰা প্ৰক্ৰিয়াসমূহক বুজায়। যেতিয়া শিশুৱে মুক্ত অনুসংগত লিপ্ত হয় বা সপোনৰ কথা উল্লেখ কৰে, তেনেক্ষেত্ৰত সংজ্ঞানাত্মক কাৰ্যকলাপবোৰ পৰোক্ষ ধৰণৰ হয়। স্বাভাৱিক শিশু এজনৰ আচৰণে এই কথা বুজাৰ যে ধাৰণা গঠন কৰাৰ সামৰ্থতাৰ অতি ক্ষীপ্ৰগতিত বিকাশ হয়।

৮.৫.১ জিন পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্ব।

শিশুৰ সংজ্ঞানাত্মক সংজ্ঞানমূলক বিকাশৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত চুইজাৰলেণ্ডৰ বিখ্যাত মনোবিজ্ঞানী জিন পিয়াজে আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়াইছে। আমি আগৰ পাঠটিত ইয়াৰ বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা কৰিবছো যদিও এই তত্ত্বৰ বিষয়ে বিতংভাৱে আলোচনা কৰা যাওঁক -

জিন পিয়াজে পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে শিশুৰ চিন্তাধাৰাৰ বিকাশৰ বিষয়ে বুজি পোৱাৰ পদ্ধতিগত অধ্যয়ন কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, বৌদ্ধিক সংলক্ষণৰ চিন্তাধাৰাৰ বৈশিষ্ট্য এনেধৰণৰ - বাস্তৱবাদ (Realism), আৰু জীৱবাদ (Animism).

পিয়াজেৰ মতে, বাস্তৱবাদ হৈছে শিশুৱে চিন্তা-ধাৰা আৰু সপোনক বৈষয়িক পৰিঘটনা হিচাপে গণ্য কৰাৰ প্ৰৱণতা। অন্যহাতেদি শিশুৱে বৈষয়িক বস্তুবোৰক মানসিক বৈশিষ্ট্য বা ৰূপ দিয়াৰ প্ৰৱণতাক জীৱবাদ বুলি কোৱা হয়।

পিয়াজে এই কথা বিশ্বাস কৰিছিল যে সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ চাৰিটা মৌলিক পৰ্যায়ৰ মাজেৰে পাৰ হয়। সকলো শিশুৱেই সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক বিকাশৰ পৰৱৰ্তী উচ্চ পৰ্যায়ত উপনীত হ'বলৈ এই স্তৰ বা পৰ্যায়ৰসমূহৰ মাজেৰে পাৰ হ'ব লাগিব -

পিয়াজেৰ শিশুৰ বিকাশৰ স্তৰসমূহ -

জিন পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্বটো চাৰিটা প্ৰধান স্তৰত ভাগ কৰা হৈছে -

(ক) সংবেদী সঞ্চালক পৰ্যায় (০-২ বছৰ) (Sensory Moter stage)

(খ) প্ৰাক- সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায় (Preoperational Stage) (২ৰ পৰা ৭ বছৰ)

(গ) মূৰ্ত সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায় (Concrete Operational Stage) (৭ ৰ পৰা ১১ বছৰ)

(ঘ) বিধিবৎ সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায় (Formal Operational Stage) (১১ বছৰৰ পৰা প্ৰাপ্তবয়স্ক বয়সলৈকে)

(ক) ইন্দ্ৰিয় সঞ্চালনাত্মক স্তৰ (The Sensory Moter Stage) (জন্মৰ পৰা ২ বছৰ বয়স বয়সলৈকে)

বিকাশৰ এই পৰ্যায়ৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল -

- ই ইন্দ্ৰিয় আৰু সঞ্চালনাত্মক কাৰ্যাৱলীবোৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।
- শিশুসকলে প্ৰতিৱৰ্তমূলক ক্ৰিয়াসমূহ যেনে চুপিবলৈ চেষ্টা কৰা (Sncking) আৰু খামুচি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰা (Grasping) আদি কাৰ্যবোৰ কৰে।

- শিশুৱে তেওঁৰ চাৰিওফালৰ পৰিৱেশ নিৰীক্ষণ কৰে আৰু অনুকৰণ কৰে। চিন্তা ধাৰা আৰু স্মৃতিও পদ্ধতিগতভাৱে বিকাশ হ'বলৈ আৰম্ভ হয়।
- শিশুৱে বস্তুবোৰ চিনাক্ত কৰিবলৈ শিকে আৰু এই কথা বুজি পায় যে প্ৰতিটো বস্তুৰে বেলেগ বেলেগ চিৰস্থায়ী অস্তিত্ব থাকে।

শিশুৱে ডাঙৰ হৈ অহাৰ লগে লগে এই কথা শিকে যে কোনো বস্তু তেওঁলোকৰ সন্মুখত নাথাকিলেও ইয়াৰ অস্তিত্ব থাকে। পিয়াজে ইয়াক বস্তুৰ স্থায়িত্ব (Object permanence) বুলি কৈছিল।

শিশুৱে এটা বিশেষ দিশত কাম কৰিবলৈও শিকে। তেওঁলোকক ধৰিবলৈ কোৱা এটি বিশেষ বস্তু ধৰা (grasping) প্ৰহেলিকা (puzzles) ৰ সৈতে খেলা ইত্যাদিৰ দৰে কিছুমান সাধাৰণ কাম কৰিবলৈ শিকে। তেওঁলোক সৰলৰ পৰা জটিল যুক্তিসংগত কাৰ্য আৰু চিন্তাধাৰালৈ গতি কৰে। এই লক্ষ্য প্ৰণোদিত চিন্তাধাৰাই তেওঁলোকক এক লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ উচ্চ পৰ্যায়লৈ আগবাঢ়ি যোৱাত সহায় কৰে।

এই সংবেদীসঞ্চালক পৰ্যায়ক পুনৰ ছটা উপ পৰ্যায়ত ভাগ কৰা হৈছে। পিয়াজে প্ৰথম পৰ্যায়ত ছটা উপপৰ্যায় (Sub-stages) ৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিছে -

১) প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়াৰ পৰ্যায় (Stages of Redlex activities) (০-১মাহ) ঃ জন্মগত প্ৰতিৱৰ্ত ক্ৰিয়াসমূহে (চুপিব চেষ্টা কৰা (Sucking) আৰু চাবলৈ ধৰা (Looking) শিশুক নিজৰ পৰিৱেশটো বুজিবলৈ সহায় কৰে।

২) প্ৰাথমিক চক্ৰাকাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া (Primary circular Reactions) (১-৪ মাহ) সংবেদন (Sensations) আৰু আকৃতিকল্প (Sehemas) ৰ সমন্বয় পৰা আনন্দ লাভ কৰাৰ লগে লগে তেওঁলোকে বাবে বাৰে কৰাৰ প্ৰৱণতা থাকে। উদাহৰণস্বৰূপে, যদি শিশু এজনে বুঢ়া আঙুলিটো চুপিবলৈ আৰম্ভ কৰে তেতিয়া তেওঁ এই কামটো কৰিয়েই থাকিব কাৰণ ই শিশুটিক এটি শান্তিদায়ক অনুভৱ দিয়ে।

৩) গৌণ চক্ৰাকাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া (Secondary circulat Reaction) (৪-৮ মাহ) ঃ এই সময়ত শিশুৱে কিছুমান কাম কৰাত বেছিকৈ মনোনিৱেশ কৰে। তেওঁলোকে পৰিৱেশৰ পৰা সঁহাৰি পাবলৈ কাৰ্যসমূহৰ পুনৰাবৃত্তি কৰে।

৪) গৌণ পদ্ধতিসমূহৰ সমন্বয় (Coordination Reaction) (৮-১২ মাহ) ঃ এই পৰ্যায়ত শিশুৱে লক্ষ্য আৰু উপায়ৰ মাজৰ পাৰ্থক্য নিৰূপণ কৰিবলৈ শিকে। তেওঁলোকে নিজৰ লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ উপায়বোৰোৰ বিকশিত কৰে। তেওঁলোকে শিকনৰ সাধাৰণীকৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ লগতে ইয়াক এটা পৰিস্থিতিৰ পৰা আন এটা পৰিস্থিতিলৈ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈও চেষ্টা কৰে।

৫) পাৰ্শ্ববৰ্তী অথবা তৃতীয়ক চক্ৰাকাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া পৰ্যায় (Tertiary circular Reactions), (১২-১৮ মাহ) ঃ এইটো প্ৰচেষ্টা আৰু ভুলৰ এক স্তৰ। শিশুবোৰে

নিজৰ চৌপাশৰ বস্তুবোৰ অন্বেষণ কৰে। তেওঁলোকে ভুল কৰে আৰু এই ভুলবোৰ পুনৰাবৃত্তি কৰাৰ প্ৰৱণতা থাকে এই পৰ্যায়ত তেওঁলোকে আত্মবিশ্বাসী হ'বলৈ শিকে। তেওঁলোকে এই পৰ্যায়ত শিশুসকলে নিজৰ যত্ন লোৱা ব্যক্তিসকলৰ পৰা মনোযোগ বিচাৰে কাৰণে কিছুমান কাৰ্যৰ পুনৰাবৃত্তি কৰে।

৬) প্ৰতিনিধিত্বমূলক চিন্তনৰ আৰম্ভণি পৰ্যায় (Early Representational Thought), (১৮-২৪ মাহ) - তেওঁলোকে শাৰীৰিক কাৰ্যাৱলীতকৈ মানসিক কাৰ্যৱলীৰ ওপৰত অধিক মনোনিৱেশ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু বস্তুৰ বিষয়েও চিন্তা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই বয়সত, তেওঁলোকে বস্তুৰ স্থায়িত্ব (Object permanencs) চিনি পোৱাৰ সামৰ্থতা দেখুৱায়। উদাহৰণস্বৰূপে, তেওঁলোকে চকুৰ সন্মুখত নাথাকিলেও পুতলাটো বিচাৰে।

(খ) প্ৰাক সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায় (The preperational Stage) (২ ৰ পৰা ৭ বছৰ বয়সলেকে)

এই পৰ্যায়ৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দিয়া ধৰণৰ ঃ

- যদিও এই পৰ্যয়ৰ শিশুৱে নিজৰ চিন্তাধাৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াকৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে, কিন্তু ই প্ৰাপ্তবয়স্কসকলৰ যুক্তিসংগত চিন্তা প্ৰক্ৰিয়াকৰণতকৈ বহু কম কাৰ্যক্ষম হোৱা দেখা যায়।
- এই সময়ছোৱাত তেওঁলোকৰ শব্দ ভাণ্ডাৰ সম্প্ৰসাৰিত আৰু বিকশিত হয় কাৰণ তেওঁলোকে নিজৰ কৰ্মশৈলী আৰু অভ্যাস সলনি কাৰ সৰু প্ৰাপ্তবয়স্ক ব্যক্তিৰ দৰে আচৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে।
- এই পৰ্যায়টোক সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ প্ৰাক-সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায় বুলি কোৱা হয়। এই পৰ্যায়ক 'প্ৰাক' বুলি কোৱা হৈছে কাৰণ এই পৰ্যায়ত শিশুৱে যুক্তিসংগত সংক্ৰিয়া (Legical operation) কৰিব নোৱাৰে।
- এই পৰ্যায়ক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে - প্ৰাক-ধাৰণামূলক বা সংপ্ৰত্যয়নমূলক পৰ্যায় (pre-conceptual Stage) (২-৪ বছৰ) আৰু স্বজাত পৰ্যায় (Intuitive) (৮ ৰি পৰা ৯ বছৰ)

আন কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ বৈশিষ্ট্য হৈছে -

- প্ৰাক- সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায়ৰ এটি অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ বৈশিষ্ট্য হৈছে আত্মকেন্দ্ৰিকতা (Ego contrism), শিশুৱে কেৱল নিজৰ দৃষ্টিভংগীৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে আৰু নিজকে শুদ্ধ বুলি অনুভৱ কৰে। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে যে আন ব্যক্তিসকলৰো দৃষ্টিভংগী একেই কাৰণ তেওঁলোকে ভাৱে যে দৃষ্টিভংগী কেৱল এটাই থাকে। কিন্তু ক্ৰমান্বয়ে তেওঁলোকে এই কথা বুজি পায় যে দৃষ্টি ভংগী বহুধৰণৰ থাকে আৰু পিয়াজে ইয়াক বিকেন্দ্ৰীকৰণ (Decentering) বুলি আভিহিত কৰিছে। তেওঁলোকে এই কথা বিশ্বাস কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে যে তেওঁলোক সকলো বস্তুৰে কেন্দ্ৰবিন্দু নহয়।

- জীৱবাদ (Animism) হৈছে প্ৰাক-সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায়ৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। ই এনে এক বৈশিষ্ট্য য'ত শিশুসকলে ভাৱে যে সকলো বস্তুৱেই জীৱিত আৰু এইসমূহৰ সচেতনতা থাকে। ইয়াৰ এটি উদাহৰণ হৈছে যে - শিশুসকলে প্ৰায়ে এই কথা বিশ্বাস কৰে যে টেবুল এখনত খুন্দা মাৰিলে বা গোৰ মাৰিলে ই দুখ পায় বা বিষ অনুভৱ কৰে। এখন গাড়ী ভাগৰুৱা হোৱাৰ বাবে ষ্টাৰ্ট নহয় ইত্যাদি। এজন শিশুৱে এইকথা বিশ্বাস কৰে যে প্ৰত্যেকেই তেওঁৰ দৰেই।
- শিশুসকলে মানসিকভাৱে যিকোনো বস্তু বা কাৰ্যক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিবলৈ প্ৰতীকচিহ্ন (Symbols) ভাষা (Language), ছবি (Picture), চিন (Signs) বা অংগী-ভংগীৰ (Gestures) ব্যৱহাৰ কৰাৰ সামৰ্থতাও বিকশিত কৰে। পিয়াজে ইয়াক চিহ্নবাদ (Symbolism) বা প্ৰতিকাত্মক কাৰ্য (Sensiotic function) অভিহিত কৰিছে। ইয়াৰ লগতে তেওঁলোকৰ উচিত-অনুচিত ধাৰণাও তেওঁলোকৰ চৌপাশৰ মানুহৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়।

(গ) **মূৰ্ত সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায়** (৭-১১ বছৰ বয়স) ঃ

এই পৰ্যায়ৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল -

- শিশুসকলে মূৰ্ত বস্তু বা পৰিস্থিতিৰ ওপৰত সংক্ৰিয়া (Operation) কৰিব পাৰে। কিন্তু , তেওঁলোকে বিমূৰ্ত সমস্যাসমূহ সমাধান কৰাত অসুবিধা পায় আৰু লগতে মানসিক অনুমানৰ (mental conjecture) সৈতে জড়িত 'ধৰি লওঁক' (Assume) ৰ দৰে শব্দৰ ক্ষেত্ৰত অসুবিধাৰ সন্মুখীন হয়।
- তেওঁলোকক বস্তুবোৰ পৰিচালনাৰ কৰিবলৈ দিলে যুক্তিসংগত চিন্তা কৰিব পাৰে। তুলনামূলকভাৱে বিধিবৎ সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায়ক অৱশ্যে দেখা যায় যে চিন্তাধাৰাবোৰৰ পৰিচালনা অতি সুন্দৰভাৱে কৰিব পৰা যায় আৰু এই পৰ্যায়ত চিন্তাবোৰৰ সৃষ্টি হ'বলৈ কোনো বস্তুৰ উপস্থিতিৰ প্ৰয়োজন নহয়।
- তেওঁলোকে পৰিপক্ক ব্যক্তিৰ দৰে চিন্তা-চৰ্চ্চা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু জীৱবাদ তথা আত্মকেন্দ্ৰিকতাৰ দিশটো এই স্তৰত খুউব কমেইহে দেখা যায়।
- এই পৰ্যায়ত শিশুৱে সংৰক্ষণ সম্পৰ্কীয় বহু কথা শিকে যেনে শ্ৰেণীবিভাজন, বস্তুবোৰক বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ গোটত ভাগ কৰা, কোনো এক নিৰ্দিষ্ট দিশ যেনে - আকাৰ, ওজন বা আয়তন বস্তুবোৰক একাদিক্ৰমে সজোৱা ইত্যাদি।

(ঘ) **বিধিবৎ সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায়** (The Formal Operational Stage) (১১ ৰ পৰা প্ৰাপ্তবয়স্কলৈকে)

এই পৰ্যায়ৰ মুখ্য বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল -

- এই পৰ্যায়টো পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ আটাইতকৈ শেষৰ পৰ্যায়।
- এই পৰ্যায়ত, শিশুসকলে বিমূৰ্ত চিন্তা কৰিবলৈ সামৰ্থ হোৱাৰ লগতে সংখ্যা আৰু চলকসমূহৰ (Variables) সংমিশ্ৰণ আৰু সমন্বয়ৰ বিষয়ে বুজিব পাৰে।

- এই পর্যায়ত ব্যক্তিৰ বিধিবৎ সংক্রিয়াত্মক চিন্তাধাৰাৰ বিকাশ হয়।
- শিশুসকলে মূর্ত বস্তুৰ পৰা বিমূর্ত ধাৰণালৈ আগবাঢ়িব পাৰে।
- তেওঁলোকে বুদ্ধিমত্তাৰ এক যুক্তিসংগত ব্যৱস্থা গঢ়ি তোলে আৰু কোনো এক সমস্যাৰ ওপৰত কাম কৰাৰ সময়ত সকলো সম্ভাব্য সমাধান অন্তর্ভুক্ত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে।
- তেওঁলোকে বিভিন্ন চলকৰ মাজত সমন্বয় স্থাপন কৰিবলৈও শিকে।
- এই পর্যায়ত শিশুসকলে বিধিবৎ সংক্রিয়াত্মক সমস্যা সমাধানৰ কৌশল ব্যৱহাৰ কৰে য'ত কোনো সমস্যাৰ সমাধান কৰিবলৈ ব্যক্তি এজনে পোনপ্রথমে সমস্যাটোক প্রভাৱিক কৰিব পৰা সকলো কাৰক চিনাক্ত কৰে আৰু তাৰ পিছত পদ্ধতিগতভাৱে অনুমান কৰে। পিয়াজে ইয়াক প্রকল্পজনিত অনুমানমূলক যুক্তি বা প্রকল্পজনিত নিগমনাত্মক যুক্তি (Hypatheticodeductive reasoning) হিচাপে নামাকৰণ কৰিছে।
- এই পর্যায়ত কিশোৰ-কিশোৰীসকলে সুনির্দিষ্ট বাস্তৱতাৰ জগতখনৰ গণ্ডীৰ বাহিৰলৈ সম্ভাৱনাৰ জগতৰ ক্ষেত্রখনৰ যুক্তিসংগত চিন্তাধাৰাৰে আগবাঢ়ি যাবলৈ সুবিধা লাভ কৰে।

পিয়াজেৰ মতে যদিও শিশুসকলে আত্মকেন্দ্রিকতাৰ পৰা ওলাই আহে, কিন্তু তথাপিও তেওঁলোকৰ এইটো বিশ্বাস কৰাৰ প্রৱণতা দেখা যায় যে প্রত্যেক ব্যক্তিৰ চিন্তা-ধাৰা, অনুভৱ তথা অনুভূতিৰসমূহ একেধৰণৰ। তেওঁলোকে এই কথাত আশ্চর্য প্রকাশ কৰে যে মানুহে তেওঁলোকৰ প্রয়োজন, দৃষ্টিভংগী আদিক কিয় বুজি নাপায় আৰু সেইবাবেই তেওঁলোকৰ কৈশোৰৰ আত্মকেন্দ্রীকতাৰ ভাৱ (Adolescent egocentism) গঢ় লৈ উঠে। তেওঁলোকে অনুভৱ কৰে যে সকলোৱেই তেওঁলোক কি কৰে, কেনেকৈ খোজ কাঢ়ে, কেনেকৈ কথা পাতে এইবোৰেই লক্ষ্য কৰি থাকে।

পিয়াজেৰ মতে, ব্যক্তিৰ আচৰণত ভিত্তি সংবেদনৰ জৰিয়তে আৰম্ভ হয় আৰু সেয়েহে এই পর্যায়টোক তেওঁ সংবেদী সঞ্চালক পর্যায় হিচাপে অভিহিত কৰিছে। তেওঁ এই কথাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল যে ব্যক্তিৰ সংবেদী সঞ্চালনমূলক অভিজ্ঞতাসমূহে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ পিছৰ সময়ছোৱাত উল্লেখযোগ্য আৰু সম্ভৱতঃ অপ্রত্যাৱর্তনীয় প্রভাৱ পেলায়।

পিয়াজে বর্ণনা কৰিছে যে প্রায় ডেৰ বছৰপৰা ২ বছৰলৈকে সময়ছোৱাত প্রতিজন শিশুএ বুজিবলৈ আৰম্ভ কৰে যে বস্তুৰ মৌলিক উপাদান থাকে, ঠাই দখল কৰে আৰু স্থায়ী প্রকৃতিৰ হয়। তেওঁ ক্রমান্বয়ে নিজৰ আৰু আন মানুহ তথা পৰিৱেশৰ আন বস্তুৰ মাজৰ পার্থক্য নিৰূপণ কৰিব পৰা হয়। সংজ্ঞানাত্মক বিকাশে শিশু এজনৰ চিন্তা কৰাৰ সামর্থতা, বুজি পোৱাৰ ক্ষমতাৰ লগতে পৰিৱেশৰ বস্তুবোৰ পৰিচালনা কৰাৰ সামর্থতা নির্ধাৰণ কৰে।

৮.৬ শিশু এজনৰ সামাজিক বিকাশ

সামাজিক বিকাশৰ ধাৰণা ঃ

মানুহ সামাজিক প্ৰাণী - এই বক্তব্যৰ সত্যতা আমি কেঁচুৱাৰ জন্মৰ সময়ৰ পৰাই দেখিবলৈ পাওঁ। যিদৰে এজন প্ৰাপ্তবয়স্ক ব্যক্তিয়ে নিজৰ বিভিন্নধৰণৰ প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পুৰণ কৰিবৰ বাবে আনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হ'ব লগা হয়, ঠিক তেনেদৰে এজন শিশুও আনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হৈ চলিব লগা হয়। সামাজিক যোগাযোগসমূহে শিশুৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলায়। পৰিয়ালৰ সৈতে শিশুৰ প্ৰথম সামাজিক যোগাযোগ বা সান্নিধ্য ঘটে। সেয়েহে, তেওঁৰ অভ্যাস আৰু মনোভাৱ গঠন কৰাত পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। শিশু এজনৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত এই অভ্যাস আৰু মনোভাৱৰ স্থানয যথেষ্ট লেখত ল'বলগীয়া কাৰণ এইসমূহৰ ভিত্তিতেই তেওঁ বিভিন্ন সামাজিক উদ্দীপকৰ প্ৰতি প্ৰতিক্ৰিয়া বা সহাঁৰি আগবঢ়ায়। এজন শিশুৰ আচৰণ কেৱলমাত্ৰ তেওঁৰ ঘৰখন বা পৰিৱেশেই নিৰ্ধাৰণ নকৰে। প্ৰকৃততে শিশুৰ আচৰণ নিৰ্ধাৰণৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব আৰু সমগ্ৰ পৰিৱেশৰ লগত তেওঁৰ ব্যক্তিগত সম্পৰ্কই অপৰিসীম প্ৰভাৱ পেলায়।

শিশু এজনৰ এটি আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বৈশিষ্ট্য হৈছে তেওঁৰ সামাজিক বিকাশ অৰ্থাৎ এটি গোটৰ সদস্য হ'বলৈ প্ৰয়োজনীয় সামাজিক কৌশল বা দক্ষতাসমূহৰ বিকাশ সাধন। বয়স বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে তেওঁলোকে আনৰ লগত অধিক কথা পাতিবলৈ বা সামাজিক আন্তঃক্ৰিয়া কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। যেতিয়া এজন শিশুৱে আনৰ লগত সামাজিক যোগাযোগ উপভোগ কৰে বা ভাল পায়, তেনেক্ষেত্ৰত সেই ব্যক্তিসকলৰ প্ৰতি তেওঁৰ মনোভাৱ ভৱিষ্যতেও অনুকূল হৈ পৰিব। অন্যহাতেদি যদি কিছুমান বিশেষ ব্যক্তিৰ সৈতে শিশুৰ সামাজিক যোগাযোগ উপভোগ্য নহয়, তেন্তে ভৱিষ্যতেও তেনে যোগাযোগ অনুকূল হৈ নুঠে।

সামাজিক বিকাশ যদিও কেঁচুৱা অৱস্থাৰ পৰাই আৰম্ভ হয়, কিন্তু বয়স বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে শিশুটিয়ে নিজৰ সামাজিক যোগাযোগ পিতৃ-মাতৃ আৰু আত্মীয়-স্বজন, বন্ধু-বান্ধৱী তথা সমনীয়া, শিক্ষক আৰু অন্যান্য ব্যক্তিসকলৈ সম্প্ৰসাৰিত কৰে। সৰু শিশু এজনে প্ৰাপ্তবয়স্ক বা আন শিশুৰ সান্নিধ্য বিচাৰে আৰু সেয়া তেওঁলোকৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়ও। এই সময়ছোৱাত সামাজিক গ্ৰহণযোগ্যতা শিশুৰ জীৱনৰ এটি অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ লক্ষ্য হৈ পৰে।

Toddlerhood ৰ আৰম্ভণিতে শিশুৱে আন শিশুৱে খেলা চাবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰে, তেওঁ নিজেই স্বতন্ত্ৰভাৱেই খেলে। ইয়াৰ পিছত এনে এটা সময় আহে যেতিয়া শিশুৱে ক্ৰমান্বয়ে আন ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে -ধূলাত লিপ্ত হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে। ইয়াক সংগতিশীল খেল (Associative play) বুলি কোৱা হয়। শিশুসকলে প্ৰধানকৈ আনৰ সামাজিক যোগাযোগ গঢ়ি তোলা প্ৰক্ৰিয়া চাই চায়েই সামাজিকীকৰণ কৰিবলৈ শিকে। তেওঁলোকে ঘাইকৈ পিতৃ-মাতৃৰ আচৰণ আৰু মনোভাৱ অনুকৰণ কৰে আৰু তেওঁলোকৰ দৰেই হ'বলৈ বিচাৰে। এই সময়ছোৱাত সামাজিক যোগাযোগ স্থাপন আৰু সংগ উপভোগ কৰা হেঁপাহটো যথেষ্ট স্পষ্ট হৈ পৰে।

শৈশৱকালৰ সময়ছোৱাত শিশু সকলে বেছিভাগেই খেলা-ধূলা কৰোঁতে খেলনা সামগ্ৰী

এটা বা আন এটা ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰে আৰু নিজৰ খেলা সামগ্ৰীবোৰক কিছুমান গুণ প্ৰদান কৰে। শৈশৱকালৰ শেষৰফালে তেওঁলোকে খেলনাৰ সৈতে খেলাৰ প্ৰতি আগ্ৰহ হেৰুৱাই পেলায়। এই সময়ছোৱাত তেওঁলোকৰ খেলৰ আগ্ৰহবোৰ পৰিপক্কতাৰ পৰ্যায়ৰ দ্বাৰা অতিশয় প্ৰভাৱত হয়। তদুপৰি, তেওঁলোকৰ আগ্ৰহবোৰ পৰিয়ালৰ আৰ্থ-সামাজিক অৱস্থাৰ দ্বাৰাও বহু পৰিমাণে নিৰ্ধাৰিত হয়। এই সময়ত, খেলা-ধূলাই তেওঁলোকৰ সঞ্চালনাত্মক ক্ষমতা আৰু যোগাযোগৰ কৌশল বা দক্ষতাৰ বিকাশ সাধন কৰে। তেওঁলোক যথেষ্ট সৃষ্টিশীল হৈ পৰে। এইসকলোবোৰ গুণ আৰু কৌশল তথা দক্ষতাই শিশুসকলক অধিক সামাজিক হ'বলৈ সহায় কৰে।

শিশুসকলে ক্ৰমান্বয়ে সামাজিক আচৰণ শিকে। এই শিকন তেওঁৰ আনৰ সৈতে গঢ়ি তোলা সামাজিক সম্পৰ্কৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। আন ব্যক্তিৰ সংস্পৰ্শৰলৈ অহাৰ লগে লগে তেওঁৰ সামাজিক বিকাশ আৰু আগবাঢ়ি যায়। শিশুৰ বিকাশ আকাংক্ষিতভাৱে হ'বলৈ এক নিৰ্দিষ্ট পৰিকল্পনা আৰু পথ প্ৰদৰ্শনৰ প্ৰয়োজন। শিশুটিৰ সামাজিক বিকাশৰ লগে লগে তেওঁৰ ব্যক্তিত্বও ভালদৰে খাপ খাই পৰে। সামাজিক বিকাশ সাধাৰণতে শিশুৰ আত্মপ্ৰকাশৰ শক্তিৰ বিকাশৰ সৈতে জড়িত হৈ থাকে, যিয়ে তেওঁক নিজৰ ভৰিত নিজে থিয় দিবলৈ সক্ষম কৰি তোলে। তেওঁলোকৰ সামাজিক বিকাশ এটা ক্ৰমত আগবাঢ়ে। গতিকে, এক নিৰ্দিষ্ট বয়সত শিশুৰ সামাজিক বিকাশৰ প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে ভৱিষ্যদ্বাণী কৰাটো কঠিন নহয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ বুলিলে তুমি কি বুজা?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ শিশুৰ সামাজিক বিকাশৰ এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা।

.....

.....

৮.৭ শিশু এজনৰ সামাজিক বিকাশত পৰিয়ালৰ গুৰুত্ব

যেতিয়া এজন ব্যক্তিয়ে নিজৰ সংস্কৃতিৰ দক্ষতা কৌশল, মূল্যবোধ, আচৰণ আৰু অভ্যাস ইত্যাদি গঢ়ি তুলি সমাজৰ এজন ভাল সদস্য হ'বলৈ শিকে, তেতিয়াই সামাজিকীকৰণৰ সৃষ্টি হয়। Toddler সকলে সাধাৰণতে নিজৰ চৌপাশৰ পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে কৰা কামবোৰ শুনি আতু চাই শিকে আৰু তাৰ পিছত সেই কাৰ্যসমূহ অনুকৰণ কৰি সমাজৰ এজন গুৰুত্বপূৰ্ণ সদস্য হৈ পৰে।

- শিশুৰ সামাজিকীকৰণৰ ক্ষেত্ৰত পৰিয়ালেই হৈছে এক আগশাৰীৰ সামাজিক সংস্থা। এখন সমাজত শিশু এজনৰ সু-সামঞ্জস্য সমাযোজনৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক পৰিপক্কতা এক

অপৰিহার্য অংগ। সামাজিক গ্রহণযোগ্যতা সকলোৰে বাবে এক লক্ষ্য আৰু ইয়াক পিতৃ-মাতৃয়ে ঘৰত স্বীকৃতি দিব লাগে তথা বর্ধিত কৰাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিব লাগে।

- শিশুৰ ভাষা কোৱাৰ সামর্থতা প্রথমে পৰিয়ালৰ পৰাই আৰম্ভ হয়। শিশুসকলে পিতৃ-মাতৃয়ে কোৱা শব্দবোৰ অনুকৰণ কৰি তাৰ পিছত ইয়াৰ অর্থ বুজি পাবলৈ সক্ষম হৈ যিকোনো এটা ভাষা আয়ত্ব কৰে। ই পিছলৈ তেওঁলোকৰ যোগাযোগ দক্ষতা বা কৌশলৰ বিকাশত সহায় কৰে।
- পৰিয়ালৰ যোগেদিয়েই শিশুসকলে বিভিন্ন সামাজিক ৰীতি-নীতি আচাৰ ব্যৱহাৰ, পৰম্পৰা আদিৰ বিষয়ে শিকে। পৰিয়ালেও শিশুৰ ওপৰত সামাজিক নিয়ন্ত্রণ প্রয়োগ কৰে আৰু ই শিশুক ভাল নাগৰিক হিচাপে গঢ়ি তুলিবলৈ প্রয়োজন হোৱা সামাজিক নহয় আৰু দায়িত্ববোধ তথা দায়বদ্ধতাৰ ভাৱ বিকাশত হোৱাত সহায় কৰে।
- পৰিয়ালে শিশুক নিজৰ সংস্কৃতি গ্রহণ কৰিবলৈ আৰু এক সামাজিক পৰিচয় গঢ়ি তোলাৰ ক্ষেত্রত সহায় কৰে। পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে শিশুক সাহচর্য (Companionship), মৰম আৰু নিৰাপত্তা প্রদান কৰে আৰু ইয়াৰ জৰিয়তে শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ভেটি গঢ় লৈ উঠে। তেওঁলোকে পৰিয়ালতেই বিভিন্নধৰণৰ সামাজিক কাম-কাজসমূহ কৰিবলৈ শিকে।
- পৰিয়ালেই হৈছে প্রথম সংস্থা যিয়ে শিশুসকলক প্রশিক্ষণ প্রদান কৰে। পাৰস্পৰিক মৰম, বিশ্বাস আৰু দায়িত্বৰ বিতৰণে শিশুসকলক সামাজিক কৰি তোলে আৰু তেওঁলোকে জীৱনৰ পৰৱর্তী সময়ত সমাজত বিভিন্নধৰণে অংশগ্রহণ কৰাৰ লগতে সামাজিক দায়িত্বভাৰ কান্ধত ল'বলৈ শিকে।
- পৰিয়ালে শৈক্ষিক কার্যাৱলীসমূহ ভালদৰে সম্পাদন কৰে। শিশুৱে বর্ণমালা আৰু সংখ্যাবোৰ প্রথম ঘৰতেই শিকে। মাতৃয়েই হৈছে শিশুৰ প্রথম শিক্ষয়িত্রী আৰু তেওঁ ল'ৰা-ছোৱালীক অনুশাসন, আজ্ঞাপালন, আচাৰ-ব্যৱহাৰ আদিৰ বিষয়ে শিকায়।

৮.৮ শিশুৰ সামাজিক বিকাশত সমনীয়াদলৰ গুৰুত্ব

সমনীয়াৰ সম্পর্কই শিশুসকলক এক অনন্য সুবিধা প্রদান কৰে, য'ত তেওঁলোকে এক বহল পৰিসৰৰ জটিল সামাজিক- আৱেগিক দক্ষতা যেনে সহানুভূতি, সহযোগিতা আৰু সমস্যা সমাধানৰ কৌশল আদি শিকে।

- শৈশৱকাল ৰ সময়ছোৱাত সমনীয়াই এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। শিশুৱে বিভিন্ন খেল ধেমালিৰ জৰিয়তে নিজৰ বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ লগত সামাজিকভাৱে মিলি-জুলি থাকিবলৈ আৰম্ভ কৰে। খেলা-ধূলাৰ কার্যকলাপবোৰে শিশুসকলক তেওঁলোকৰ গোটসমূহৰ মাজত সামাজিক সংযোগ গঢ়ি তোলাৰ সহায় কৰে যাৰ জৰিয়তে তেওঁলোকে একাত্মতা বা পৰাস্পৰিক বিশ্বাসৰ সম্পর্ক স্থাপন কৰিব পাৰে।
- তেওঁলোকৰ ভাষাৰ বিকাশতো সমনীয়া দলে এক অতি গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। এই সময়ছোৱাত, শিশুৱে স্পষ্ট বাক্যাংশ গঠন কৰিব নোৱাৰে যদিও তেওঁলোকৰ

পাৰস্পৰিক যোগাযোগৰ জৰিয়তে সতীর্থ সংগীৰ সৈতে যোগাযোগ স্থাপন কৰিব পাৰে আৰু ই ক্রমান্বয়ে শিশুৰ ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশত সহায় কৰে।

- শিশুৰ সামাজিক বিকাশৰ ক্ষেত্রত সমনীয়াসকলে পালন কৰা আন এটা গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা হ'ল - ভাগ বতৰা কৰিবলৈ শিকোৱা আৰু যত্ন লোৱাৰ কার্যৰ বিষয়ে শিকোৱা। শিশুৰ আৱেগিত বিকাশৰ বাবে ভাগ-বতৰা কৰাৰ কার্য অতি প্রয়োজনীয় আৰু এই সময়ছোৱাত তেওঁলোকে পিত-মাতৃৰ পিছতেই কেৱল সতীর্থ সংগী () বা সমনীয়াৰ সৈতেহে ভাগ-বতৰা বা যত্ন লোৱাৰ প্রৱণতা গঢ়ি তোলা।
- শিশুৰ সামাজিকীকৰণ প্রক্রিয়া পৰিয়ালতেই আৰম্ভ হয় যদিও তেওঁলোক একে বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে অধিক মুকলি হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে। শিশুসকলে বিভিন্নধৰণে খেল-ধেমালি আৰু যোগাযোগৰ জৰিয়তে সমনীয়াৰ সৈতে সহানুভূতি, দয়া, ভাগ-বতৰা, যত্ন, আনন্দ, দুখ ইত্যাদি অনুভৱ আৰু আৱেগ গঢ়ি তোলে, যিয়ে তেওঁলোকৰ সামাজিকীকৰণ প্রক্রিয়াৰ সঠিক বিকাশত সহায় কৰে।
- শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্বৰ বিকাশতো সমনীয়াসকলে এক উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰে। শৈশৱকালৰ সময়ছোৱাত একে অতি প্রিয় কাম যিয়ে তেওঁলোকৰ নেতৃত্বৰ গুণৰ বিকাশ কৰাৰ লগতে সঠিক সংগী হ'বলৈ প্রয়োজনীয় গুণসমূহৰো বিকাশ সাধন কৰে।
- যেতিয়া শিশুসকলে তেওঁলোকৰ সমনীয়াৰ সৈতে অধিক যোগাযোগৰ থাকে বা তেওঁলোকৰ সমনীয়াৰ সৈতে অধিক যোগাযোগত থাকে বা তেওঁলোকৰ মাজৰ আন্তঃক্রিয়া চলি থাকে, তেতিয়া সতীর্থ সংগী আৰু তেওঁলোকৰ চাৰিওফালে থকা বস্তুবোৰৰ বিষয়ে অধিক জানিবলৈ কৌতুহলৰ মাত্রা বৃদ্ধি পায়। ই শিশুসকলৰ মানসিক দ্বিধা দূৰ কৰাৰ লগতে বিভিন্ন পৰিস্থিতিত তেওঁলোকৰ চাৰিওফালে থকা বিভিন্ন ব্যক্তি আৰু বস্তুৰ বিষয়ে ভালদৰে বুজি উঠিবলৈ সহায় কৰে।

৮.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- এজন ব্যক্তিৰ জন্মটো হৈছে জীৱনৰ এক প্রাকৃতিক পৰিঘটনা। ই ব্যক্তিজনক মাতৃগর্ভৰ আভ্যন্তৰীণ পৰিৱেশৰ পৰা বাহিৰলৈ ওলাই আহি বাহ্যিক জগত বা পৰিৱেশৰ লগত যোগাযোগ তথা সম্বন্ধ স্থাপন কৰিবলৈ সক্ষম কৰি তোলে, য'ত তেওঁ নিজৰ বৃদ্ধিৰ প্রসাৰ ঘটাব পাৰে। এই বৃদ্ধি মৃত্যুপর্যন্ত চলি থাকে আৰু ই বিভিন্নধৰণৰ পৰিৱর্তন যেনে শাৰীৰিক, মানসিক, আৱেগিক আৰু সামাজিক ইত্যাদিৰ মাজেৰে আগবাঢ়ি যাব পাৰে।
- জন্মৰ পিছত ব্যক্তিৰ জীৱনৰ প্রথম পর্যায়টো হ'ল শৈশৱকাল। এজন ব্যক্তিৰ জীৱনৰ প্রথম বছৰটোক শৈশৱকাল বা কেঁচুৱাকাল আৰু প্রথম বছৰৰ পৰা অর্থাৎ ১২ মাহৰ পৰা

২/৩ বছৰলৈকে সময়ছোৱা Toddler ৰ সময় বুলি কোৱা হয়। প্ৰায় ১২ মাহৰ পৰা ৩৬ মাহ বয়সৰ শিশু এজনক Toddler অৰ্থাৎ থৰক-বৰককৈ খোজ কাঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰা শিশু বুলি আভিহিত কৰা হয়। (যদিও ইয়াৰ সংজ্ঞাসমূহৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্নতা দেখিবলৈ পোৱা যায়।) এই Toddler বয়সৰ সময়ছোৱা হৈছে শিশুৰ সংজ্ঞানাত্মক, আৱেগিক আৰু সামাজিক বিকাশৰ বাবে এক অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়। Toddler শব্দটো 'Toddle' শব্দৰপৰা আহিছে যাৰ অৰ্থ হ'ল অস্থিৰভাৱে বা থৰক-বৰককৈ খোজকঢ়া শিশু।

- শাৰীৰিক বিকাশ যেনে সূক্ষ্ম সঞ্চালনাত্মক দক্ষতা (Fine moter skills) আৰু স্থূল সঞ্চালনাত্মক দক্ষতা (Gress moter skills) সমূহৰ বিকাশে Toddler সকলক আগতীয়াকৈ শিকি অহা দক্ষতাসমূহৰ অনুশীলন কৰিবলৈ আৰু নতুন দক্ষতাৰে বিকাশ বহুতো কাৰক যেনে - পুষ্টিকৰ খাদ্য, মগজুৰ বিকাশ, কেন্দ্ৰীয় স্নায়ুতন্ত্ৰ , মাংসপেশী, হাঁড়, তেওঁলোকে লাভ কৰা আন্তঃক্ৰিয়া আৰু অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।
- Toddler এজনৰ শাৰীৰিক বিকাশ যথেষ্ট দ্ৰুতগতিত আগবাঢ়ে উচ্চতা আৰু ওজন, স্নায়ুতন্ত্ৰৰ অনুপাত, হাঁড়ৰ বিকাশ, মাংসপেশী আৰু চৰ্বি, পঞ্চ ইন্দ্ৰিয়ৰ বিকাশ ইত্যাদি।
- ভাষাই শিশুৰ ব্যক্তিত্ব আৰু সামাজিক বিকাশত এক উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰে। শিশুৰ ভাষাৰ বিকাশ তেওঁৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক বিকাশৰ সৈতে জড়িত।
- ব্যক্তি এজনে এক সুনিৰ্দিষ্ট শাৰীৰিক আৰু মানসিক পৰিপক্কতা লাভ কৰাৰ পিছতেই ভাষাৰ সঠিক ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। যেতিয়ালৈকে তেওঁৰ কণ্ঠৰ লগত জড়িত অংগসমূহ পৰিপক্ক নহয়, তেতিয়ালৈকে তেওঁ শুদ্ধকৈ আৰু স্পষ্টকৈ উচ্চাৰণ কৰিব নোৱাৰে।
- যোগাযোগ যিকোনো ধৰণৰ ভাষাৰ মাধ্যম যেনে- লিখিত, কথিত, অংগী-ভংগী, ইংগিত, সংগীত আৰু কলাত্মক প্ৰকাশ আদি বিভিন্নধৰণেৰে হ'ব পাৰে, কিন্তু আটাইতকৈ বেছি ব্যৱহৃতটোৱেই হৈছে কথিত ৰূপ। যদিও শৈশৱকালতেই কথা ক'ব পৰা ক্ষমতাৰ ভেটি স্থাপন কৰা হয়, কিন্তু শৈশৱকালৰ সময়ছোৱাতহে স্পষ্টকৈ বুজিব পৰাৰ সামৰ্থতাৰ বিকাশ ঘটে। জন্মৰ পৰা কেইমাহমানৰ পিছতেই আৰম্ভ হোৱা কেলকেলনি (Babbling) যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ ইয়াৰ পৰাই শিশুৰ বাকশক্তিৰ (Spech) বিকাশ সাধন হয়।
- সংজ্ঞানাত্মক বিকাশে জ্ঞান, চিন্তা কৰা, যুক্তি দিব পৰা, বুজিব পৰা আৰু মনত ৰখা আদি সামৰ্থতাৰ বিকাশক বুজায়। সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক এককসমূহে প্ৰতিচ্ছবি, প্ৰতীক, ধাৰণা আদিক অন্তভূৰ্ক্ত কৰে।
- চুইজাৰলেণ্ডৰ মনোবাদ জিন পিয়াজে পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে শিশুৰ চিন্তাধাৰাৰ বিকাশৰ বিষয়ে বুজি পোৱাৰ পদ্ধতিগত অধ্যয়ন কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, বৌদ্ধিক সংলক্ষণৰ চিন্তাধাৰাৰ বৈশিষ্ট্য এনেধৰণৰ - বাস্তৱবাদ (Realism) আৰু জীৱবাদ (Animism)
- জিন পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্বটো চাৰিটা প্ৰধান স্তৰত ভাগ কৰা হৈছে - সংবেদী সঞ্চালক পৰ্যায় (০-২ বছৰ), প্ৰাক সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায় (২-৭ বছৰ), মূৰ্ত সংক্ৰিয়াত্ম পৰ্যায় (৭-১১ বছৰ), বিধিবৎ সংক্ৰিয়াত্মক পৰ্যায় (১১ বছৰ পৰা প্ৰাপ্ত বয়স্ক কাললৈকে)

- সামাজিক বিকাশ যদিও কেঁচুৱা অৱস্থাৰ পৰাই আৰম্ভ হয়, কিন্তু বয়স বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে শিশুটিয়ে নিজৰ সামাজিক যোগাযোগ পিতৃ-মাতৃ আৰু আত্মীয় স্বজন, বন্ধু-বান্ধৱী তথা সমনীয়া, শিক্ষক আৰু অন্যান্য ব্যক্তিসকলে সম্প্ৰসাৰিত কৰে। সৰু শিশু এজনে প্ৰাপ্তবয়স্ক ব্যক্তি বা আন শিশুৰ সান্নিধ্য বিচাৰে আৰু সেয়া তেওঁলোকৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়ও। এই সময়ছোৱাত সামাজিক গ্ৰহণযোগ্যতা শিশুৰ জীৱনৰ এটি অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ লক্ষ্য হৈ পৰে।
- যেতিয়া এজন ব্যক্তিয়ে নিজৰ সংস্কৃতিৰ দক্ষতা, কৌশল, মূল্যবোধ, আচৰণ আৰু অভ্যাস ইত্যাদি গঢ়ি তুলি সমাজৰ এজন ভাল সদস্য হ'বৰৈ শিকে, তেতিয়াই সামাজিকীকৰণৰ সৃষ্টি হয়। Toddler সকলে সাধাৰণতে নিজৰ চৌপাশৰ পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে কৰা কামবোৰ শুনি আৰু চাই শিকে আৰু তাৰ পিছত সেই কাৰ্যসমূহ অনুকৰণ কৰি সমাজৰ এজন গুৰুত্বপূৰ্ণ সদস্য হৈ পৰে।

৮.১০ অধিক জানিবলৈ

১) Gow, A and Gow, A (1973) : Educational Psychology, Eurasia Publishing House

২) Jersild, A. T., Telford, C.W and Sawrey, J. M. (1976) : Child Psychology, Eaglewood Clofts, N.J. Prentice Hall

৩) Cong J.J. (1977) : Adelescence and youth, N.Y., Harper and Row

৪) Hurlock, E.B. (1978) : Child Development, Mc Grow Hill, Tokyo

৫) Cha....., S.P. (2007) : Developmental Psychology, Neel kamal Publications, Hyderabad.

৬) Das Sarma, Goswami (2014) : Developmental Psychology, Shanto Prakasshan : Guwahati

৭) Educerecentre. com

৮) httes :// www. virtuallabachool. org

৯) httes : www. verywellfamily. com

১০) httes :// www. cdc. gov/ ncbddd/ childdevelopment / positive parventing to ddlers2. html

৮.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এজন শিশুৰ জীৱনৰ প্রথম বছৰটোক শৈশৱকাল বা কেঁচুৱাকাল আৰু প্রথম বছৰৰ পৰা অর্থাৎ ১২ মাহৰ পৰা ২-৩ বছৰ বয়সৰ সময়ছোৱাক Toddler ৰ সময় বুলি কোৱা হয়।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ Toddler শব্দটো 'to toddle' শব্দৰ পৰা আহিছে যাৰ অর্থ হৈছে অস্থিৰভাৱে বা থৰক বৰকৈ খোজকঢ়া শিশু।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ উচ্চতা আৰু ওজন, স্নায়ুতন্ত্রৰ অনুপাত, হাঁড়ৰ বিকাশ, মাংসপেশী আৰু চর্বি, আৰু পঞ্চ ইন্দ্রিয়ৰ বিকাশ।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ Toddler ৰ ভাষাৰ বিকাশৰ এটা অতি গুৰুত্বপূর্ণ দিশ হৈছে - উচ্চাৰণ ()। Toddler এ পিতৃ-মাতৃ আৰু প্রাপ্তবয়স্ক ব্যক্তিক অনুকৰণ কৰি দ্বিতীয় বছৰৰ শেষৰ ফালে স্পষ্টকৈ উচ্চাৰণ কৰিবলৈ শিকে। এয়া ভাষাক বিকাশৰ দ্বিতীয় পর্যায়। প্রায় ১৮ ৰ পৰা ২৪ মাহ বয়সৰ ভিতৰত Toddler সকলে কিছুমান প্রকৃত শব্দ আৰু আংশিকভাৱে প্রচেষ্টা আৰু ভুলৰ জৰিয়তে বাক্যৰ উৎপন্ন কৰে। যদিও এই সময়ছোৱাত তেওঁলোকে কেৱল চুটি বাক্যহে ক'বলৈ সক্ষম হোৱাতকৈ প্রায় দুগুণ বেছি দ্রুততাৱে বুজিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশে জনা, চিন্তা কৰা, যুক্তি দিবপৰা, বুজিব পৰা আৰু মনত ৰখা আদি সামর্থতাৰ বিকাশক বুজায়। সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক এককসমূহে প্রতিচ্ছবি, প্রতীক, ধাৰণা আদিক অন্তভূর্ক্ত কৰে।

৬. নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শিশু এজনৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য হৈছে তেওঁৰ সামাজিক বিকাশ অর্থাৎ এটি গোটৰ সদস্য হ'বলৈ প্রয়োজনীয় সকলো কৌশল বা দক্ষতাসমূহৰ বিকাশ সাধন। বয়স বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে তেওঁলোকে আনৰ লগত অধিক কথা পাতিবলৈ বা সামাজিক আন্তঃক্রিয়া কৰিবলৈ যোগাযোগ উপভোগ কৰে বা ভালপায়, তেনেক্ষেত্রত সেই ব্যক্তিসকলৰ প্রতি তেওঁৰ মনোভাৱ ভৰিষ্যতেও অনুকূল হৈ থাকিব। অন্যহাতেদি, যদি কিছুমান বিশেষ ব্যক্তিৰ সৈতে শিশুৰ সামাজিক যোগাযোগ উপভোগ্য নহয়, তেন্তে ভৰিষ্যতেও তেনে যোগাযোগ অনুকূল হৈ নুঠে।

৮.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চমু প্ৰশ্নাৱলী (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰে দিয়া)

প্ৰশ্ন ১ ঃ বিকাশৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শিশুএজনৰ আনুমানিক বয়স কিমান?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ Toddler শব্দটোৰ অৰ্থ কি?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ শিশুএজনৰ শাৰীৰিক বিকাশক বিভিন্ন দিশসমূহ উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ শিশু এজনৰ ভাষাৰ বিকাশ কোনটো দিশৰ বিকাশৰ সৈতে জড়িত?

প্ৰশ্ন ৬ ঃ শিশুএজনৰ ভাষাৰ বিকাশৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশসমূহ উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৭ ঃ সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক বিকাশ বুলিলে আপুনি কি বুজে?

প্ৰশ্ন ৮ ঃ সামাজিক বিকাশ কি?

খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়া)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শিশুএজনৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শিশুৰ শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ শিশুএজন ভাষাৰ বিকাশ কেনেকৈ হয় ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ সংজ্ঞানাত্মক বা জ্ঞানমূলক বিকাশ বুলিলে আপুনি কি বুজে? সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ এককসমূহ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ জিন পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ তত্ত্বৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৬ ঃ সামাজিক বিকাশ বুলিলে আপুনি কি বুজে? Toddler ৰ সময়ছোৱাত সামাজিক বিকাশৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৭ ঃ শিশু এজনৰ সামাজিক বিকাশত পৰিয়ালৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে বিতংভাৱে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৮ ঃ শিশুএজনৰ সামাজিক বিকাশত সমনীয়াৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৯ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

৯.১ উদ্দেশ্য
৯.২ পৰিচয়
৯.৩ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশু
৯.৪ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ
৯.৫ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ
৯.৬ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ সামাজিক বিকাশ
৯.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৯.৮ অধিক জানিবলৈ
৯.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৯.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

৯.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ সম্পর্কে ধাৰণা আয়ত্ব কৰিব পাৰিব
- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ কেনেকৈ জ্ঞানমূলক বিকাশ ঘটে জানিব পাৰিব
- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুক সামাজিক বিকাশ সম্পর্কে বুজিব পাৰিব।

৯.২ পৰিচয়

জন্মৰ পূৰে, নৱজাতক, কেঁচুৱা বা শৈশৱকালৰ বৈশিষ্ট্যৰ সৈতে পৰিচিত হোৱাৰ পিছত জীৱনৰ অন্যতম গুৰুত্বপূর্ণ সময়ছোৱা আগতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যৰ সৈতে ভালদৰে পৰিচিত হোৱাতো অতি প্রয়োজনীয়। আগৰ আলোচনাসমূহত আমি দেখিবলৈ পাইছো যে কিছুমান বিকাশশীল মনোবিদে শৈশৱকালছোৱাক দুটা ভাগত ভাগ কৰিছে - আগতীয়া বাল্যকাল আৰু শেহতীয়া বাল্যকাল। বাল্যকালৰ এই ভাগ দুটা বর্তমান সময়ত প্রসাৰিত হৈছে। আপোনালোকে এই পর্যায়সমূহৰ বয়সৰ পৰিসৰত তাৰতম্য পাব পাৰে কাৰণ বিভিন্ন মনোবিজ্ঞানীয়ে নিজৰ অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাৰ ওপৰত এই পর্যায়সমূহৰ শ্রেণীবিভাজন কৰিছিল। তথাপিও শৈশৱৰ গড় সময়ৰ পৰিসৰ শিশুকালৰ শেষৰ পৰা যৌৱনকালৰ আৰম্ভণিৰ মাজত কিছু পৰিমাণে থাকে। সেইবাবে আগতীয়া বাল্যকাল দুই বছৰৰ পৰা ছয়বছৰ বয়সলৈ প্রসাৰিত হয় আৰু শেহতীয়া বাল্যকাল শিশুৰ ছয় বছৰৰ পৰা যৌন জীৱন সম্পর্কে পৰিপক্ক হোৱালৈ প্রসাৰিত হয়। আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক প্রাক্-স্কুল সময় বুলি কোৱা হয়। এই অধ্যায়টোৱে আপোনালোকক

আগতীয়া বাল্যকাল বা প্ৰাক্ স্কুলৰ সময়ছোৱাৰ ধাৰণা আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন বিকাশমুখী দিশৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিব।

৯.৩ প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশু

শৈশৱকালৰ আৰম্ভণি হয় প্ৰায় দুবছৰ বয়সত যেতিয়া শিশুকালৰ আপেক্ষিক নিৰ্ভৰশীলতা শেষ হয়। আগতীয়া বাল্যকালৰ ভিতৰত অন্তৰ্ভুক্ত হোৱা শিশুসকলৰ প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশু বুলি অভিহিত কৰা হয়। আগতীয়া বাল্যকাল বা প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাত হৈছে এজন ব্যক্তিৰ জীৱনৰ ভেটি সদৃশ। এই সময়ছোৱাত শিশুৰ শাৰীৰিক, মানসিক, আবেগিক, সামাজিক আৰু ভাষাৰ দ্ৰুত বিকাশ হয়। এইবোৰৰ উপৰিও শিশুৰ বোধশক্তি, নৈতিক মূল্যবোধ আদি দিশবোৰতো গুৰুত্বপূৰ্ণ বিকাশ ঘটে। এই সময়ছোৱাৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে লেহেমীয়া বৃদ্ধি আৰু দ্ৰুত বিকাশ। বাল্যকাল হৈছে মানুহৰ জীৱনৰ এক বিশিষ্ট সময়। প্ৰাক্-বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাক বিভিন্নলোকে বিভিন্ন নামেৰে অভিহিত কৰিছে। এই সময়ছোৱাক 'সমস্যাৰ কঠিন সময়' বা 'খেলনাৰ বয়স' আদিৰে নামাকৰণ কৰা হয়, কিছুমান মাক-দেউতাক আৰু শিক্ষকে শিশুসকলক চম্ভালিবলৈ অসুবিধা পায়। মনোবিদসকলে এই সময়ছোৱাৰ বিশিষ্ট বৈশিষ্ট্য থকা বাবে 'প্ৰাক দলীয় বয়স', 'অনুসন্ধানমূলক' বা 'প্ৰশ্নসোধা বয়স', 'কল্পনাশীল বয়স' আৰু 'সৃজনশীল বয়স' বুলি অভিহিত কৰে।

প্ৰাক্ বিদ্যালয় হিচাবে আগতীয়া বাল্যকাল

এইটো আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে আগতীয়া বাল্যকাল স্তৰটোক বিভিন্ন নামেৰে বুজোৱা হয়। শিক্ষাবিদসকলে ইয়াক প্ৰাক্ বিদ্যালয় সময় বুলি কৈছে। কাৰণ তেওঁলোকে ইয়াক সেই সময়ৰ পৰা পৃথক কৰিব বিচাৰিছিল যেতিয়া শিশুক শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়োটা দিশতে যথেষ্ট বুলি গণ্য কৰা হয়। ইয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল শিশুসকলক তেওঁলোকৰ আনুষ্ঠানিক স্কুলীয়া শিক্ষা আৰম্ভ কৰাৰ সময়ত কৰিবলগীয়া কামৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাত সহায় কৰা। যেতিয়া শিশুসকল নাৰ্চাৰী বা কিণ্ডাৰগাৰ্টেন স্কুলৰ যায়, তেওঁলোকক স্কুলৰ শিশু বুলি কোৱাৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশু বুলি কোৱা হয়। ঘৰত, ডেকেয়াৰ চেণ্টাৰ, নাৰ্চাৰী স্কুল বা কিণ্ডাৰগাৰ্টেনত আদিত সৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ পৰা যি আশা কৰা হয় সেই আনুষ্ঠানিক শিক্ষা প্ৰথম শ্ৰেণীতকৈ পৃথক হয়। সেইবাবে আগতীয়া বাল্যকালৰ স্তৰটো হৈছে আনুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ প্ৰস্তুতিৰ স্তৰ।

প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ বৈশিষ্টসমূহ —

তলত উল্লেখ কৰা বৈশিষ্টসমূহ প্ৰাক্‌বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ ক্ষেত্ৰত দেখা যায়।

- প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলে জীৱনটোৰ বিভিন্ন ধৰণে অন্বেষণ কৰিব বিচাৰে কাৰণ তেওঁলোকে বেছিভাগ সময় নিজৰ চৌপাশৰ পৰিৱেশও কটায় আৰু ই কেনেকৈ কাম কৰে, কেবাটাও প্ৰাকৃতিক চলি থকা প্ৰক্ৰিয়াৰ কালণ আৰু তেওঁলোকে কেনেকৈ ইয়াৰ

অংশ হ'ব পাৰে সেই বিষয়ে জানিব বিচাৰে।

- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকল অন্যলোকৰ কথা আৰু কার্যৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত হয়। এই স্তৰটো হৈছে অনুকৰণৰ বয়স য'ত তেওঁলোককৰ সৃষ্টিশীল প্রতিভাৰ বিকাশ ঘটে।
- এই বয়সক শিশুসকল কথা চহকী হয়। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে তেওঁলোকৰ যোগাযোগৰ মৌলিক কৌশলবোৰ বিকাশ হোৱাৰ পিছত, তেওঁলোকে সোনকালে কথা ক'ব পৰা হয় আৰু এইবোৰে তেওঁলোকক অন্যশিশুসকলৰ সৈতে যোগাযোগৰ কৰাত ক্ষেত্রত প্রভাৱিত কৰে।
- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলে পুনৰাবৃত্তিমূলক প্রচেষ্টাৰ দ্বাৰা আৰু লক্ষ্যসম্পূর্ণ কৰাৰ বিভিন্ন প্রচেষ্টাক দ্বাৰা বিভিন্ন দক্ষতাৰ বিকাশ কৰে।
- এই পর্যায়ত শিশুসকলৰ মাজত আৰু বোধগম্যতা বিকাশ ঘটে।
- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ মাজত নৈতিকতা বিকাশ লাহে লাহে হয় কাৰণ শিশুসকল শিকন ক্ষমতা পাবলৈ বৌদ্ধিক দিশৰ বিকাশ নঘটে বা ভুল আৰু শুদ্ধৰ বিমূর্ত নীতিবোৰ নিজৰ দৈন্দিন জীৱনত প্রয়োগ কৰিবলৈ সমর্থ নহয়।
- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ উচ্চ পর্যায়ৰ কৌতুহল পৰায়ণতা থাকে বাবে তেওঁলোক অধিক প্রশ্নসোধা দেখা যায়, সেইবাবে এইস্তৰটোক প্রশ্নসোধাৰ বয়স বুলি কোৱা হয়।
- এই সময়ছোৱাত আবেগসমূহো তীব্র হয়।

৯.৪ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ

শাৰীৰিক বৃদ্ধি আৰু বিকাশে এনে এক প্রক্রিয়াক বুজায় যিয়ে যিকোনো জীৱৰ আভ্যন্তৰীণ আৰু বাহ্যিক পৰিৱর্তন আনে। এই সময়ছোৱাৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হৈছে শাৰীৰিক বিকাশ। কিন্তু প্রাক্ বিদ্যালয় স্তৰত বৃদ্ধি শৈশৱকালৰ দ্রুত হাৰৰ বৃদ্ধিৰ তুলনাত কম পৰিমানে হয়। শিশুসকলৰ শাৰীৰিক বিকাশ কিদৰে ঘটে তাক জনাতো গুৰুত্বপূর্ণ কাৰণ শাৰীৰিক বিকাশে শিশুৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত প্রত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষভাৱে প্রভাৱ পেলায়। তাৰোপৰি ই তেওঁলোকে কি কৰিব পাৰে তাক নির্ধাৰণ কৰে আৰু পৰোক্ষভাৱে তেওঁলোকৰ নিজৰ আৰু আনৰ ওপৰত থকা মনোভাবত প্রভাৱ পেলায় সেইবাবে শিশুৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক সমাযোজন শাৰীৰিক বিকাশৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে। প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ বিষয়ে তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

ক) **উচ্চতা ঃ** গড় হিচাবে বছৰত ৩ ইঞ্চিকৈ উচ্চতা বাঢ়ে। ছয় বছৰ বয়সতকৈ গঢ় শিশুৰ জোখ প্রায় ৪৬.৬ ইঞ্চি হয়।

খ) **ওজন ঃ** গড় হিচাবে বছৰত ৩ ৰ পৰা ৫ পাউণ্ডলৈ ওজন বাঢ়ে। ছয় বছৰ বয়সত শিশুৰ ওজন সাধাৰণতে জন্মৰ সময়তকৈ প্রায় সাতগুণ বেছি হয়। ছোৱালীৰ গড় ওজন ৪৮.৫ পাউণ্ড আৰু ল'ৰাবোৰৰ ওজন হয় ৪৯ পাউণ্ড।

গ) **শৰীৰৰ অনুপাত ঃ** প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ উল্লেখনীয়ভাৱে শাৰীৰিক পৰিৱর্তন ঘটে। এইটো স্তৰত শিশুসুলভ চেহেৰা নোহোৱা হয় যিটো শৈশৱ কালত দেখা যায়। মুখৰ বৈশিষ্ট সৰু হৈ থাকে যদিও থুতুৰি সুস্পষ্ট হয় আৰু ডিঙি দীঘল হয়। ডিঙিৰ তলৰ অংশ লাহে লাহে কমি আহে আৰু দেহৰ আকৃতি দীঘলীয়া ধৰণৰ হয়।

প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ শৰীৰৰ অনুপাতৰ ক্ষেত্রত থকা কিছুমান বৈশিষ্ট্য হৈছে- চেপেটা পেট, বহল আৰু চেপেটা বুকু আৰু বর্গাকৃতি বাহু।

ঘ) **শৰীৰ নির্মাণ ঃ** এইটো স্তৰত, প্রথমবাৰৰ বাবে শৰীৰ গঠনৰ পার্থক্য স্পষ্ট হৈ পৰে। কিছুমান ল'ৰা-ছোৱালী শকত, কিছুমান পেশীবহল আৰু কিছুমান ক্ষীণ হয়।

ঙ) **হাড় আৰু পেশী ঃ** হাড় কঠিন হোৱাটো প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ এটা গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য। শৰীৰৰ বিভিন্ন অংশত হাড়বোৰ বিভিন্ন হাৰত অস্থিৰ হয়। পেশীসমূহ ডাঙৰ, শক্তিশালী আৰু ওজন যুক্ত হয়। ইয়াৰ ফলত ওজন বাঢ়িলেও তেওঁলোকেক ক্ষীণ দেখা হয়।

চ) **শকত ঃ** শকত শিশুৰ ক্ষেত্রত, গৱেষণা আৰু অধ্যয়নৰ পৰা পোৱা গৈছে যে তেওঁলোকৰ পেশীবহল কলাতকৈ মেদবহুল কলা বেছি থাকে। আকৌ যিবোৰ শিশুৰ দেহ পেশীযুক্ত হয় তেওঁলোকৰ দেহত পেশীকলা বেছি থাকে আৰু মেদবহুল কলা কম থাকে। যিবোৰ শিশুৰ ক্ষীণ দেহৰ হয় তেওঁলোকৰ সৰু পেশী আৰু কম মেদবহুল পেশী থাকে।

ছ) **দাঁত ঃ** আগতীয়া বাল্যকাল বা প্রাক্‌বিদ্যালয়ৰ প্রথম চাৰিমাহৰ পৰা ছয়মাহৰ ভিতৰত চাৰিটা শিশু দাঁত ফাটি ওলায়। আকৌ আগতীয়া বাল্যকালৰ শেষক ছয়মাহৰ আগৰ দাঁতসৰি স্থায়ী দাঁত গজে। আগতীয়া বাল্যকালৰ শেষত মুখৰ সমুখভাগত এটা বা দুটা স্থায়ী দাঁত থাকে আৰু খালী ঠাইত স্থায়ী দাঁত ফুটি ওলায়।

জ) **স্নায়ুতন্ত্র ঃ** স্নায়ুতন্ত্রৰ বৃদ্ধি জন্মৰ আগত আৰু প্রাক্‌বিদ্যালয় স্তৰৰ প্রথম সময়ছোৱত দ্রুত হয়। জন্মৰ আগতে বিকাশ মূলত ঃ স্নায়ুকোষৰ সংখ্যা আৰু আকাৰ বৃদ্ধিৰে গঠিত হয়, কাৰণ জন্মৰ পিছত কোনো নতুন কোষ গঠন নহয়। এনেদৰে প্রথম চাৰিবছৰত অর্থাৎ আগতীয়া বাল্যকালৰ প্রথম ছয়মাহত বিকাশ হৈছে জন্মৰ সময়ত থকা অপৰিপক্ক কোষৰ বিকাশ। ৩ বা ৪ বছৰ বয়সৰ পিছত, স্নায়ুতন্ত্রৰ বিকাশ ক্রমান্বয়ে ধীৰগতিত হয়।

ওপৰত আলোচনা কৰা প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ গড় শাৰীৰিক বিকাশৰ ভৱিষ্যতবাণী কৰিলেও, শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ সকলো দিশতে ব্যক্তিগচ পার্থক্য আছে। উচ্চ বুদ্ধিমত্তাৰ শিশুসকল মধ্যমীয়াতকৈ তলৰ শিশুসকলতকৈ আগতীয়া বাল্যকাল ওখ হোৱাৰ প্রৱণতা থাকে আৰু অস্থায়ী দাঁত সোনকালে সৰে। তাৰোপৰি শিশুসকলৰ শাৰীৰিক বিকাশত যৌন পার্থক্যৰো প্রভাৱ থাকে। হাড়ৰ অস্থিকৰণ আৰু অস্থায়ী দাঁত সৰি যোৱা ল'ৰাতকৈ ছোৱালীৰ সোনকালে হয়। পৰিয়ালৰ পৰা লাভ কৰা পুষ্টিকৰ খাদ্য আৰু যত্নও শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশত উচ্চখাপৰ পৰিয়ালৰ শিশুসকলে পুষ্ট হয় আৰু জন্মপূর্ব তথা জন্মৰ পৰৱর্তীসময়ত উপযুক্ত আদৰ যত্ন পায়। এনে শিশুসকলৰ উচ্চতা, ওজন আৰু অন্যশাৰীৰিক বিকাশ সাধাৰণ শিশুতকৈ বেলেগ হোৱাৰ প্রৱণতা থাকে।

জানি থোৱা ভাল

হাড়ৰ অস্থিকৰণ আৰু অস্থায়ী দাঁত সৰি যোৱাতো ল'ৰাতকৈ ছোৱালীৰ সোনকালে হয়। আগতীয়া বাল্যকাল বা প্রাক্‌বিদ্যালয়ৰ স্তৰটোক বিভিন্ন দক্ষতা আয়ত্বকৰণৰ বাবে শিকনীয় মূহুর্ত বুলি কোৱা হয়।

হাতৰ দক্ষতাসমূহ ঃ নিজে খোৱা, সাজপোচাক পিন্ধা, দাঁতমজা, ছবি আঁকা, দলিওৱা, ধৰা, ৰং কৰা। ভৰিৰ কৌশল, জপিওৱা, বগোৱা, চাইকেল চলোৱা, সাঁতোৱা, নৃত্য কৰা, সমতা ৰক্ষা কৰা, দৌৰা।

৯.৫ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ

মানসিক বা জ্ঞানমূলক বিকাশ হৈছে এক অবিৰত প্রক্রিয়া, যি প্রক্রিয়া বৃদ্ধিৰ প্রতিটো স্তৰতে অলপো স্থবিৰ নোহোৱাকৈ চলি থাকে। ব্যক্তিৰ মানসিক বৃদ্ধিৰ প্রক্রিয়া আৰু জ্ঞানমূলক বৌদ্ধিক সামর্থসমূহ যেনে - সংবেদন, সংবোধন, ধাৰণা, ব্যাখ্যা - ইত্যাদিবোৰ মাজত আন্তঃসম্পর্ক আছে আৰু অকলশৰীয়াকৈ কোনো এটাৰ বিকাশ সম্ভৱ নহয়। বাল্যকাল হৈছে মানসিক বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ সময়। শিশুৰ মানসিক কার্য আৰু মানসিক ক্ষমতা, যিবোৰ তেওঁলোকৰ উপলব্ধিৰ স্মৃতি শক্তি, যুক্তি, ধাৰণা গঠন, সমস্যা সমাধান আৰু সৃষ্টিশীল চিন্তাৰ সৈতে জড়িত, জীৱনৰ বহুতো ভিন্ন সমস্যাৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ বাবে গুৰুত্বপূর্ণ আৰু এজন শিক্ষার্থী হিচাবে তেওঁৰ কার্যক্ষমতাৰ সৈতে ঘনিষ্ঠভাৱে জড়িত। মানসিক বিকাশ শিশুৰ বৌদ্ধিক সামর্থবোৰৰ পৰিপক্কতা আৰু এটা নির্দিষ্ট সময়ত আহৰণ কৰা শিকনৰ পৰা পোৱা জ্ঞানৰ পৰা হয়। মানসিক বিকাশৰ দ্বিতীয় স্তৰটো জ্যা পিয়াজে বিশ্লেষণ কৰিছে যিটোক প্রাক্ অপাৰেচনেল স্তৰ বোলা হয় আৰু ২ বছৰৰ পৰা ৬ বছৰলৈকে ই থাকে। আগতীয়া বাল্যকালত ভাষাৰো বিকাশ ঘটে যাৰ জৰিয়তে তেওঁলোকে কোনো বস্তুৰ ক্ষেত্রত চিহ্নৰ প্রয়োগ কৰিব পৰা হয়।

প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ মানসিক বা বৌদ্ধিক দিশৰ বিকাশমূলক বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

সংবোধন ঃ প্রাক্ বিদ্যালয় স্তৰত, শিশুৰ মানসিক সামর্থবোৰৰ খুব দ্রুত গতিত বিকাশ হয়। তেওঁলোকৰ সংবোধন ক্ষমতা বাঢ়ে আৰু কৌতুহলৰ পৰিমানো যথেষ্ট বৃদ্ধি পায়।

কৌতুহল ঃ বৌদ্ধিক সামর্থ আৰু কথাকোৱা তথা যোগাযোগৰ সামর্থবোৰ বৃদ্ধি হোৱাৰ ফলত প্রাক্‌বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলে শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি প্রশ্ন সোধাৰ কৌশল আয়ত্ব কৰিব পৰা হয়।

মানুহ আৰু বস্তুৰ মাজত বৈষম্য ঃ বৌদ্ধিক ক্ষমতা বৃদ্ধিৰ লগে লগে, বিশেষকৈ যুক্তি আৰু দেখাৰ সম্পর্কৰ সামর্থ বৃদ্ধিৰ লগে লগে প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ মানুহ আৰু পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে বুজা বুজি দ্রুতগতিত বৃদ্ধি পায়। তেওঁলোকে মানুহ আৰু বস্তুৰ মাজৰ পার্থক্য সহজে নির্ণয় কৰিব পৰা হয়।

বুজাবুজি সম্পৰ্ক ঃ এই সময়ছোৱাত, শিশুসকলে কিছুমান সাধাৰণ সম্পৰ্ক যেনে— মাক-দেউতাক, ভাই-ভনী, সম্পৰ্কীয় লোক আদিবোৰ জানিব পৰা হয়। এনে বুজাবুজিবোৰৰ বৃদ্ধিৰ কাৰণ হৈছে নতুন অৰ্থসমূহ শৈশৱকালৰ সময়তে শিকি অহা অৰ্থৰ সৈতে জড়ি থকা।

আত্ম-বুজাবুজি ঃ তেওঁলোকৰ বয়স তিনি বছৰ হোৱাৰ লগে লগে বেছিভাগ শিশুই নিজৰ লিংগ, সম্পূৰ্ণ নাম আৰু দেহৰ বিভিন্ন অংশবোৰৰ নাম ক'ব পৰা হয়।

অৰ্থপূৰ্ণ ধাৰণা ঃ প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৱে আগতে গুৰুত্ব নিদিয়া কিছুমান বিষয়ত বিশদভাৱে লক্ষ্য কৰে। যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ ধাৰণাবোৰ অধিক বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ আৰু অৰ্থপূৰ্ণ হয়।

ধাৰণা বিকাশ ঃ প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলে তেওঁলোকৰ সাধাৰণ শিকন অভিজ্ঞতাৰ পৰা কিছুমান ধাৰণা শিকে। প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাত তেওঁলোকৰ ধাৰণাবোৰৰ মাজত পাৰ্থক্য থকা দেখা যায়, কিন্তু এনে বেছিভাগ পাৰ্থক্য বিদ্যালয়ত গৈ একে শিকন পৰিৱেশ পোৱাৰ পিছত আঁতৰি যায়। প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ ক্ষেত্ৰত দেখিবলৈ পোৱা কিছুমান সাধাৰণ ধাৰণা হৈছে এনেধৰণৰ।

ক) **জীৱন ঃ** শিশুৱে পুতলা আৰু খেলৰ সামগ্ৰীবোৰৰ দৰে অন্তৰংগ বস্তুবোৰৰ ওপৰত জীৱিত প্ৰাণীৰ গুণবোৰ উত্থাপন কৰে।

খ) **দেহৰ কাৰ্য ঃ** প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ দেহৰ কাৰ্যসম্পৰ্কে ধাৰণাৰ বিকাশ হয়। বিদ্যালয়ত প্ৰৱেশ কৰাৰ পিছত এনে ধাৰণাবোৰ বৰ্ণনা কৰিব পৰা হয়।

ঘ) **ব্যৱধান ঃ** প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৱে ওচৰ ঠাইৰ ধাৰণা কৰিব পাৰে আৰু সোঁ আৰু বাওঁ সম্পৰ্কেও স্পষ্ট ধাৰণা লয়।

ঙ) **ওজন ঃ** প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৱে আকাৰৰ হিচাবত অনুমান কৰে।

চ) **সংখ্যা ঃ** প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৱে এটা পৰ্যায়লৈকে সংখ্যাৰ ধাৰণা কৰিব পাৰে। প্ৰাক্‌বিদ্যালয়ৰ অভিজ্ঞতাই শিশুক এই দিশটোক সহায় কৰে।

ছ) **সময় ঃ** বেছিভাগ শিশুৱে সপ্তাহৰ দিনবোৰ ক'ব পাৰে আৰু যেতিয়া আগতীয়া বাল্যকালৰ শেষ সময়ছোৱাত উপনীত হয় তেতিয়া তেওঁলোকে মাহ, ঋতু আৰু বছৰ বিভাজন জানিব পৰা হয়।

জ) **আত্ম ঃ** তিনি বছৰ বয়সত শিশুসকলে তেওঁলোকৰ লিংগ, সম্পূৰ্ণ নাম আৰু দেহৰ দেহৰ বিভিন্ন অংশৰ নাম ক'ব পৰা হয়। খেলে আত্মধাৰণা বিকাশত সহায় কৰে।

ঝ) **সৌন্দৰ্য ঃ** বেছিভাগ প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৱে এটা নিৰ্দিষ্ট সুৰৰ সংগীত ভাল পায় আৰু তেওঁলোকে সাধাৰণ চানেকি আৰু উজ্জ্বল ৰং ভাল পায়।

এনেদৰে তথ্য শিকিব, মনত ৰাখিব আৰু প্ৰতীকিত কৰাৰ ক্ষমতা আৰু সমস্যা সমাধানৰ ক্ষমতা সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত সৰল স্তৰত থাকে, যিয়ে জীৱন্ত আৰু নিৰ্জীৱ সত্তাক বৈষম্য কৰা বা কম সংখ্যক বস্তু চিনাক্ত কৰা আদি জ্ঞানমূলক কাম কৰিব পাৰে। বৌদ্ধিক দিশৰ বিকাশমুখী অগ্ৰগতি অভিজ্ঞতা আৰু শিকনৰ সৈতে জড়িত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ আগতীয়া বাল্যকাল বুজোৱা অন্য শব্দবোৰ কি কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ শিক্ষাবিদসকলে আগতীয়া বাল্যকালক কিয় প্রাক্ বিদ্যালয় স্তৰ বুলি অভিহিত কৰিছে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ বছৰেকীয়া দৈর্ঘৰ গড় কিমান?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ জ্যা পিয়াজে উল্লেখ কৰা প্রাক স্তৰৰ বয়সৰ সীমা কিমান?

.....

.....

৯.৬ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ সামাজিক বিকাশ

প্রাক্‌বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাৰ অন্য এক গুৰুত্বপূর্ণ বিকাশ হৈছে সামাজিক বিকাশ। সামাজিক বিকাশ হৈছে সামাজিক প্রত্যাশা অনুসৰি আচৰণৰ ক্ষমতা আহৰণ কৰা। বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত, অন্যৰ সৈতে থকাৰ এটা প্রবল ইচ্ছা থাকে আৰু অন্যই তেওঁলোকক গ্রহণ কৰাতো বিচাৰে। যেতিয়া এই প্রয়োজন পূৰণ নহয়, তেতিয়া শিশুসকল অসন্তুষ্ট হয়। সেইবাবে পিতৃ-মাতৃ, শিক্ষক আৰু অন্য সদস্যসকল শিশুসকলৰ সামাজিক প্রয়োজনৰ ক্ষেত্রত যথেষ্ট সতর্ক হয়। কাৰণ শিশুৰ জীৱন ব্যক্তিত্বৰ সামাজিক দিশটোৱে এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ স্তৰটোক প্রাক্‌দলৰ বয়স বুলি কোৱা হয়, কাৰণ শিশুসকলে দলৰ অন্তর্গত হোৱাৰ প্রাথমিক প্রশিক্ষণ অভিজ্ঞতা শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত আহৰণ কৰে। শিশুসকলৰ সামাজিকৰণৰ মূল ভেটি গঢ়ি উঠে পৰিয়াল, ওচৰ চুবুৰীয়া আৰু প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ পৰা। শিশুৱে সামাজিক গুণাৱলীৰ পৰিয়ালতে বিকাশ ঘটে। এটা উপযুক্ত পৰিয়ালে তেওঁলোকৰ শিশুসকলক এটা ভাল সামাজিক পৰিৱেশ প্রদান কৰে যাতে তেওঁলোকে সুস্থ সামাজিক অভ্যাস গঠন কৰিব পাৰে। কেতিয়াবা শিশু ওচৰ চুবুৰীয়াৰ তালৈ যায়। যদি সি তাত নিজৰ ঘৰখনতকৈ বেলেগ এটা পৰিৱেশ পায়, তেন্তে সেই পৰিৱেশৰ সৈতে সি সমাযোজন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। সি ওচৰ চুবুৰীৰ তাৰ বয়সৰে ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে বন্ধুত্ব গঢ়ি তোলে। সি তাৰ বন্ধুবোৰৰ সৈতে খেলে আৰু কেতিয়াবা কাজিয়াও কৰে। এনেধৰণৰ

আদান-প্ৰদানৰ জৰিয়তে শিশুৱে বহুতো সামাজিক গুণ আহৰণ কৰে। তেওঁলোকে ঠাট্টা, অনুকৰণ, কাজিয়া, সহানুভূতি, সহযোগিতা ইত্যাদি সম্পৰ্কে জানিবলৈ সক্ষম হয়।

প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

সামাজিক আচৰণ গঠন ঃ সমাজত সমাযোজন কৰিবলৈ প্ৰয়োজন হোৱা সামাজিক ব্যৱহাৰ প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ স্তৰতে বিকাশ হয়। যদিও এইবোৰ ভালদৰে বিকশিত নহয় তথাপিও মৌলিক সামাজিক মনোভাৱ আৰু সামাজিক আচৰণৰ ধৰণ গঢ়ি তোলাতো কঠিন।

সামাজিক সম্পৰ্ক স্থাপন ঃ প্ৰাক্ বিদ্যালয় বা আগতীয়া বাল্যকালৰ শিশুসকলে সামাজিক সম্পৰ্ক গঢ়িব তুলিব শিকে আৰু ঘৰৰ বাহিৰৰ মানুহৰ সৈতে সম্পৰ্ক কৰিব শিকে, বিশেষকৈ নিজৰ সমবয়সীয়া শিশুৰ সৈতে। তেওঁলোকে নিজকে আনৰ লগত গ্ৰহণ কৰিব শিকে আৰু খেলাবোৰত সহযোগিতা কৰে।

সামাজিক সচেতনতা ঃ এই সময়ছোৱাক সামাজিক সচেতনতাৰ পৰ্যায় বুলিব পাৰি। প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলে ভাগ-বতৰা, সহযোগিতা আৰু আনৰ লগত কাম কৰিব শিকে। শিশুসকলৰ সামাজিক পৃথিৱীখন অতি বিস্তৃত।

সমনীয়াৰ আগ্ৰহ ঃ এই সময়ছোৱাত শিশুসকলে মাক-দেউতাক আৰু পৰিয়ালৰ অন্য সদস্যসকলৰ পৰা স্বাধীন হ'ব বিচাৰে আৰু সমবয়সীয়া খেলৰ লগৰীবোৰৰ প্ৰতি আগ্ৰহ দেখুৱায়। লগ-সংগ নিৰ্বাচনৰ ক্ষেত্ৰত, শিশুসকলে নিজৰ সমবয়সীয়া সকলক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়ে আৰু যিবোৰে বিকাশ তথা তেওঁলোকে কৰিব পৰা কাম কৰিব পাৰে তেনেবোৰক সমনীয়া হিচাবে নিৰ্বাচন কৰে।

দলীয় প্ৰভাৱ ঃ আগতীয়া ব্যাল্যকালৰ সময়ছোৱাক দলীয় সময় বুলি অভিহিত কৰা হয় কাৰণ শেহতীয়া বাল্যকালত দলৰ সদস্য হ'বলৈ প্ৰয়োজন হোৱা প্ৰশিক্ষণ আৰু অভিজ্ঞতা এই সময়ছোৱাতে আয়ত্ব কৰি লয়। এই সময়ছোৱাত অন্য সদস্যৰ সৈতে তেওঁলোকৰ সম্পৰ্ক বাঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু ইয়ে তেওঁলোকৰ সামাজিক বিকাশৰ অগ্ৰগতি নিৰ্ধাৰণ কৰে।

অন্যৰ প্ৰতি সন্মানৰ বিকাশ ঃ প্ৰকৃতিগতভাৱে শিশুসকল আত্মকেন্দ্ৰিক হয়। সি সকলোবোৰ নিজৰ বাবে বিচাৰে আৰু নিজৰ সম্পত্তিৰ প্ৰতি ঈৰ্ষান্বিত হয়। প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাত, শিশুসকলে অহংভাব এৰি অন্যৰ প্ৰতি সন্মান দেখুৱায়। কেৱল নিজৰ আগ্ৰহৰ ওপৰতেই গুৰুত্ব নিদি অন্যলোকৰ আগ্ৰহৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে।

প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুসকলৰ কিছুমান সাধাৰণ সামাজিক আচৰণৰ ধৰণ ঃ আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে গুৰুত্বপূৰ্ণ সামাজিক আচৰণৰ ধৰণ প্ৰাক্ বিদ্যালয় সময়ছোৱাত বিকাশ হ'বলৈ আৰম্ভণি হয়।

এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে শিশুসকলৰ সদায় সামাজিক আদৰ্শ বিকাশ হ'ব বুলি আশা কৰিব নোৱাৰি। বহুতো সামাজিক আদৰ্শ সমাজ বিৰোধী বা অসামাজিক বিধৰো হ'ব পাৰে। ইয়াত আমি প্ৰাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ সামাজিক আচৰণৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰিম-

ক) **অনুকৰণ ঃ** শিশুসকলে এনেকুৱা ব্যক্তিৰ আচৰণ আৰু মনোভাৱ অনুকৰণ কৰে যিসকলক তেওঁলোকে বিশেষভাৱে প্রশংসা কৰে আৰু তেওঁলোকৰ দৰে হ'ব বিচাৰে।

খ) **প্রতিদ্বন্দ্বিতা ঃ** আনক অতিক্রম কৰাৰ ইচ্ছা চতুর্থ বছৰৰ পৰাই স্পষ্ট হৈ পৰে। এইটো প্রথমতে ঘৰতে আৰম্ভ আৰু পিছলৈ ঘৰৰ বাহিৰতো অন্য শিশুৰ সৈতে হয়।

গ) **সহযোগিতা ঃ** তিনি বছৰৰ শেষত, সহযোগিতামূলক খেল আৰু দলীয় কার্যাৱলীবোৰৰ বিকাশ আৰু সঘনাই বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰে আৰু অন্য শিশুসকলৰ সৈতে খেলৰ সুবিধাবোৰো বৃদ্ধি পায়।

ঘ) **সহানুভূতি ঃ** তিনি বছৰৰৰ আগত সহানুভূতি কেতিয়াবাহে দেখা পোৱা যায়, কাৰণ ইয়াৰ বাবে আনৰ অনুভূতি আৰু আবেগ বুজি পাব লাগে। যিমানেই খেলৰ সমনীয়াৰ লগত সম্পর্ক থাকিব, সিমান সোনকালে সহানুভূতি বিকাশ হ'ব।

ঙ) **সমমর্মিতা ঃ** সহানুভূতি দৰে, সমমর্মিতাৰ বাবে অন্যৰ অনুভৱ আৰু আবেগ বুজিব লাগে, কিন্তু তাৰোপৰি অন্যৰ ঠাইত নিজকে কল্পনা কৰিব পাৰিব লাগে। আগতীয়া বাল্যকালৰ শেষৰ ফালে কিছুমান শিশুৰ এনে ধাৰণা গঢ়ি উঠে।

চ) **সামাজিক স্বীকৃতি ঃ** আগতীয়া বাল্যকালৰ শেষৰ সময়ছোৱাত প্রাপ্তবয়স্কসকলৰ স্বীকৃতিতকৈ সমনীয়াৰ স্বীকৃতি শিশুসকলৰ বাবে অধিক প্রয়োজনীয়। কম বয়সীয়া শিশুসকলে ভাৱে যে দুষ্ট আৰু বিৰক্তিকৰ আচৰণৰ দ্বাৰা সমনীয়াৰ দৃষ্টি আকর্ষণ কৰিব পাৰি।

ছ) **ভাগ-বতৰা ঃ** প্রাক্ বাল্যকালৰ শিশুসকলে তেওঁলোকৰ নিজ অভিজ্ঞতাৰ পৰা গম পাই যে তেওঁলোকৰ থকা বস্তুবোৰ অন্যৰ সৈতে ভাগ বতৰা কৰাৰ জৰিয়তে সামাজিক স্বীকৃতি পাব পাৰি, বিশেষকৈ পুতলা বা খেলা সামগ্রী আদিৰ ক্ষেত্রত। এনেধৰণৰ ভাগবতৰা জৰিয়তে আত্মকেন্দ্রিকতাৰ ভাব আঁতৰাব পাৰি।

জ) **সংযুক্ত আচৰণ ঃ** এই সময়ছোৱাত, শিশুসকলে ঘৰৰ বাহিৰৰ লোকসকলৰ সৈতে সংস্পর্শত আহি তেওঁলোকৰ পৰা মৰম পাব বিচাৰে, তেনে কিছুমান হৈছে নার্চাৰী স্কুলৰ শিক্ষক বা অন্য সম্পর্ক থকা বস্তু।

সামাজিক বিকাশৰ ধৰণ কেনে হ'ব সেই কথা জানিলে এটা নির্দিষ্ট বয়সত সামাজিক পৰিস্থিতিত শিশুৰ আচৰণ কেনেকুৱা হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে সেইটো আগতীয়াকৈ ক'ব পৰা যায়। সাধাৰণতে এটা শিশুৰ সামাজিক আচৰণ আৰু মনোভাৱ হৈছে সি/তাই ঘৰুৱা পৰিৱেশ বা প্রাক্‌বিদ্যালয়ত শিকা আচৰণৰ প্রতিফলন। সেইবাবে, পিতৃ-মাতৃ আৰু শিক্ষকে ঘৰ আৰু স্কুলত অনুকূল সামাজিক পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰিব লাগে যাতে এনে শিশুবোৰৰ পৰা সুস্থ সামাজিক আচৰণ আশা কৰিব পাৰি।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ ধাৰণা বিকাশ কাক বোলে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ স্তৰক কিয় প্রাক্ দলীয় বয়স বুলি কোৱা হয়?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ দুটা সাধাৰণ সামাজিক আচৰণৰ ধৰণ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৯.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- আগতীয়া বাল্যকালৰ ভিতৰত অন্তর্ভুক্ত হোৱা শিশুসকলক প্রাক্-বিদ্যালয়ৰ শিশু বুলি অভিহিত কৰা হয়। আগতীয়া বাল্যকাল বা প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱা হৈছে এজন ব্যক্তিৰ জীৱনৰ ভেটি সদৃশ।
- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাক বিভিন্নলোকে বিভিন্ন নামেৰে অভিহিত কৰিছে। এই সময়ছোৱাক 'সমস্যাৰ সময়' বা 'খেলৰনাৰ বয়স' আদিৰ নামাকৰণ কৰা হয়, যিহেতু কিছুমান মাক দেউতাক আৰু শিক্ষকে শিশুসকলৰ চম্ভালিবলৈ অসুবিধা পায়। মনোবিদসকলে এই সময়ছোৱাৰ বিশিষ্ট বৈশিষ্ট থকা বাবে 'প্রাক দলীয় বয়স' 'অনুসন্ধানমূলক' বা 'প্রশ্ন সোধা' বয়স 'কল্পনাশীল বয়স' আৰু 'সৃজনশীলতা বয়স' বুলি অভিহিত কৰে।
- প্রাক্‌বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হৈছে শাৰীৰিক বিকাশ। কিন্তু এই স্তৰত বৃদ্ধি শৈশৱ কালৰ দ্রুত হাৰৰ বৃদ্ধিৰ তুলনাত কম পৰিমাণে হয়।
- সামাজিক বিকাশ হৈছে সামাজিক প্রত্যাশা অনুসৰি আচৰণৰ ক্ষমতা আহৰণ কৰা। বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত, অন্যৰ সৈতে থকাৰ এটা প্রবল ইচ্ছা থাকে আৰু অন্যই তেওঁলোকক গ্রহণ কৰাতো বিচাৰে।
- প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ কিছুমান সাধাৰণ সামাজিক আচৰণৰ ধৰণ অনুকৰণ, প্রতিদ্বন্দ্বিতা, সহযোগিতা ইত্যাদি।

৯.৮ অধিক জানিবলৈ

১) AhlawatNeetu(2010): Developmental Psychology, RBSA Publisher, Jaipur.

২) Chetry Krishna Kumari (2016): Developmental Psychology, Ashok Book Stall, Panbazar, Ghy.

৩) GoswameeGayatree (2008): Child Development and Child Care, ArunPrakashan, Guwahati, Assam.

৪) Hurlock Elizabeth B (1980): Developmental Psychology: A life-span Approach, Mc Graw Hill Companies, Inc., New York.

৯.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আগতীয়া বাল্যকাল বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা অন্য শব্দবোৰ হৈছে সমস্যাযুক্ত বয়স, কঠিন সময়, বা খেলনাৰ বয়স, প্রাক্ দলীয় বয়স, অনুসন্ধানমূলক, প্রশ্নসোধা বয়স, কল্পনাশীল বয়স আৰু সৃজনশীলতাৰ বয়স।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শিক্ষাবিদসকলে ইয়াক প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ সময় বুলি কৈছে। কাৰণ তেওঁলোকে ইয়াক সেইসময়ৰ পৰা পৃথক কৰিব বিচাৰিছিল যেতিয়া শিশুক শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়োটা দিশতে যথেষ্ট বুলি গণ্য কৰা হয়। ইয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল শিশুসকলক আনুষ্ঠানিক স্কুলীয়া শিক্ষা আৰম্ভ কৰাৰ সময়ত কৰিবলগীয়া কামৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাত সহায় কৰা।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বার্ষিক উচ্চতা বৃদ্ধিৰ গড় হৈছে তিনি ইঞ্চি। ছয় বছৰ বয়সত, বেছিভাগ শিশু ৪৬.৫ ইঞ্চি ওখ হয়।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রাক্ অপাৰেচনেল স্তৰত পিয়াজেৰ মতে ২ বছৰৰ পৰা ৬ বছৰলৈ প্রসাৰিত হয়।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ ধাৰণাৰ বিকাশৰ অর্থ হৈছে তেওঁলোকে সাধাৰণ শিকনৰ অভিজ্ঞতাৰ জৰিয়তে কিছুমান ধাৰণাৰ আয়ত্ব কৰে যেনে- জীৱন, মৃত্যু, ব্যৱধান, সংখ্যা, সময়।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ স্তৰটোক প্রাক্ দলৰ বয়স বুলি কোৱা হয়, কাৰণ শিশুসকলে দলৰ অন্তর্গত হোৱাৰ প্রাথমিক প্রশিক্ষণ অভিজ্ঞতা শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত

আহৰণ কৰে।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ দুটা সাধাৰণ সামাজিক আচৰণৰ ধৰণ হৈছে—

ক) **সহানুভূতি ঃ** তিনিবছৰ বয়সৰ আগত সহানুভূতি কেতিয়াবাহে দেখা পোৱা যায়, কাৰণ ইয়াৰ বাবে আনৰ অনুভূতি আৰু আবেগ বুজি পাব লাগে। যিমানেই খেলৰ সমনীয়াৰ লগত সম্পর্ক থাকিব, সিমান সোনকালে সহানুভূতি বিকাশ হ'ব।

খ) **সমমর্মিতা ঃ** সহানুভূতিৰ দৰে, সমমর্মিতাৰ বাবে অন্যৰ অনুভৰ আৰু আবেগ বুজিব লাগে, তাৰোপৰি অন্যৰ ঠাইত নিজকে কল্পনা কৰিব পাৰিব লাগে। আগতীয়া বাল্যকালৰ শেষৰ ফালে কিছুমান শিশুৰ এনে ধাৰণা গঢ়ি উঠে।

৯.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) চুটি প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ১৫০ শব্দৰে দিয়া)

প্রশ্ন ১ ঃ কাক প্রাক্ প্রাথমিক বিদ্যালয়ৰ শিশু বোলা হয়?

প্রশ্ন ২ ঃ শিক্ষাবিদসকলে কিয় আগতীয়া বাল্যকালক প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ সময় বুলি কয়?

প্রশ্ন ৩ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ কিছুমান সাধাৰণ ধাৰণা উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ কিছুমান সাধাৰণ সামাজিক আচৰণৰ ধৰণ চমুকৈ আলোচনা কৰক।

খ) দীঘলীয়া প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়া)

প্রশ্ন ১ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাৰ বৈশিষ্টবোৰ আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ প্রাক্ বিদ্যালৰ শিশুৰ মানসিক বিকাশ সম্পর্ক আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ প্রাক্ বিদ্যালয়ৰ সময়ছোৱাক সামাজিক বিকাশৰ পৰিপ্রেক্ষিতত কিয় গুৰুত্বপূর্ণ বুলি কোৱা হয়?

*** ***** ***

অধ্যায় ১০ ঃ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

১০.১ উদ্দেশ্য
১০.২ পৰিচয়
১০.৩ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশু
১০.৪ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ
১০.৫ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ মানসিক বিকাশ
১০.৬ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ সমাজিক বিকাশ
১০.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১০.৮ অধিক জানিবলৈ
১০.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১০.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

১০.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ ধাৰণা আয়ত্ব কৰিব পাৰিব
- স্কুলীয়া শিশুৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক বিকাশ কেনেদৰে হয় তাক বুজিব পাৰিব
- স্কুলীয়া শিশুৰ সামাজিক বিকাশ সম্পর্কে বুজিব পাৰিব।

১০.২ পৰিচয়

আমি জানো মানৰ বিকাশৰ প্রতিটো স্তৰৰে বিশেষ গুণ আৰু বৈশিষ্ট্যসমূহ থাকে। বিকাশ সাধাৰণতে এটা নির্দিষ্ট ক্রম অনুসৰি হয় আৰু এনে বিকাশৰ প্রতিটো স্তৰৰ মাজত আন্তঃসম্পর্ক থাকে। কিন্তু আমি যেতিয়া কোনো সময়ছোৱাৰ শেষ সময়ত উপনীত হওঁ, তেতিয়া আমি আগৰ সময়ছোৱাৰ সৈতে পার্থক্য দেখা পাওঁ। বাল্যকালছোৱাক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে— আগতীয়া বাল্যকাল আৰু শেহতীয়া বাল্যকাল। এই দুয়োটা স্তৰে শিশুসকলৰ জীৱন বিকাশৰ স্পষ্ট আৰু পার্থক্যজনিত বৈশিষ্ট্য দাঙি ধৰে। এই কিতাপখনৰ নৱম অধ্যায়ত প্রাক্ বাল্যকালৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে, যাক আমি আগতীয়া বাল্যকাল বুলি জানো। বিকাশৰ বিভিন্ন বৈশিষ্ট্যসমূহে আপোনালোকক আগতীয়া বাল্যকাল সম্পর্কে স্পষ্ট ধাৰণা দিয়ে, যিবোৰ বিকাশশীল পৰিৱর্তন তেওঁলোকে পাৰ হৈ আহিবলগীয়া হয়। এই অধ্যায়টিত আপোনালোকে শিশুৰ শেহতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব। শেহতীয়া বাল্যকালৰ স্তৰটো হৈছে ছদ্ম পৰিপক্কতাৰ স্তৰ, কাৰণ এই সময়ছোৱাত শিশুসকলে আগতীয়া বাল্যকালতকৈ উপযুক্তভাৱে

পৰিৱেশৰ সৈতে নিজকে খাপ খুৱাই ল'ব পাৰে। এই অধ্যায়টোৰ উদ্দেশ্য হৈছে আপোনালোকক শেহতীয়া বাল্যকালৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিয়া, যিটো স্তৰক স্কুলীয়া সময় বুলি জনা যায়। এই স্তৰৰ বিভিন্ন গুৰুত্বপূৰ্ণ বিকাশমূলক বৈশিষ্ট্যবোৰৰ সৈতে আপোনালোকক আভাস দিয়া হ'ব।

১০.৩ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশু

শিশুসকলৰ জীৱনৰ ৬ বছৰৰ পৰা ১২ বছৰ বয়সলৈ এই সময়ছোৱাৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে শিশুসকলৰ আনুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ আৰম্ভণি আৰু এই স্তৰৰ শেষত কৈশোৰকালৰ আগমন। শেহতীয়া বাল্যকাল বা স্কুলীয়া সময়ৰ আৰম্ভণি আৰু শেষ দুয়োটা সময়ৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত সামাজিক সমাযোজনত গভীৰভাৱে ৰেখাপাত কৰে। শিক্ষাবিদসকলে শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক স্কুলীয়া বয়স বুলি অভিহিত কৰিছে। কাৰণ এই সময়তে শিশুসকলে জ্ঞানৰ অংশবোৰ আহৰণ কৰে বুলি ভবা হয় যিবোৰ তেওঁলোকৰ পৰৱৰ্তী জীৱনত সফলতাৰে সমাযোজনৰ বাবে আৱশ্যকীয় শিশুৰ জীৱনৰ এই সময়ছোৱা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ তেওঁলোকে পাঠ্যক্ৰম আৰু সহ-পাঠ্যক্ৰমৰ বিভিন্ন দক্ষতাবোৰ এই সময়তে আহৰণ কৰিব লাগে। শেহতীয়া বাল্যকাল বা স্কুলীয়া সময় বুজাবলৈ বিভিন্ন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। পিতৃ-মাতৃসকলে এই সময়ছোৱাক 'সমস্যা সময়' বুলি কয় কাৰণ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে ডাঙৰ বা পিতৃ-মাতৃৰ কথা শুনাতকৈ আধিকভাৱে সমনীয়াৰ দ্বাৰাহে প্ৰভাৱিত হয়, তাৰোপৰি তেওঁলোকে এই সময়ছোৱাক 'লেতেৰা বয়স' বুলিও যিহেতু শিশুসকল অসাৱধান হয়। আকৌ মনোবিদসকলে এই সময়ছোৱাক 'দলীয় সময়' বুলি কয় কাৰণ তেওঁলোকৰ বেছিভাগ কথা সমনীয়াসকলে মানি লয় আৰু তেওঁলোকে দলৰ সদস্য হয়। শেহতীয়া বাল্যকাল বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা অন্য দুটা শব্দ হৈছে 'সাদৃশ্যৰ সময়' আৰু খেলৰ সময়, সৃজনীমূলক সময় ইত্যাদি।

শেহতীয়া বাল্যকালৰ আৰম্ভণি হৈছে স্কুলৰ প্ৰথম শ্ৰেণীত ভৰ্তি হোৱা। সেইবাবে তেওঁলোকক স্কুলীয়া বয়সৰ শিশু বোলা হয়। বেছিভাগ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাবে এই সময়ছোৱাতে জীৱনৰ বেছিভাগ পৰিৱৰ্তনৰ ঘটে, যদিও কিছুমানৰ প্ৰাক্ বিদ্যালয় বা নাৰ্চাৰী স্কুলত এবছৰ বা দুবছৰৰ অভিজ্ঞতা থাকে। প্ৰথম শ্ৰেণীত প্ৰৱেশ কৰাটো হৈছে শিশুসকলৰ বাবে মাইলৰ খুটি, সেইবাবে এই সময়ছোৱাত শিশুৰ মনোভাৱ, মূল্যবোধ আৰু আচৰণৰ পৰিৱৰ্তন এই সময়ছোৱাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰশীল । যেতিয়া শিশুসকলে তেওঁলোকৰ সামৰ্থ অনুযায়ী কাম কৰাৰ অভ্যাস কৰে, যেতিয়া অভ্যাসটো স্থায়ী হৈ পৰে আৰু শিশুৰ জীৱনজুৰি তাৰ প্ৰভাৱ পৰে।

স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ বৈশিষ্টসমূহ ঃ স্কুলীয়া শিশুসকলৰ কিছুমান বৈশিষ্ট্য তলত দাঙি ধৰা হ'ল—

- স্কুলীয়া শিশুসকলৰ বয়সৰ সীমা ৬ বছৰৰ পৰা আৰম্ভ হয় আৰু যৌৱন কালৰ পৰিপক্কতা হোৱালৈকে থাকে।
- এই সময়ছোৱাক পৰিপক্কতাৰ উৎকৰ্ষতাৰ বয়স বুলি কোৱা হয়।
- স্কুলীয়া শিশুসকলৰ নতুন আগ্ৰহৰ বিকাশ হয়।

- যৌন দিশত পৰিপক্কতা লাভ কৰাৰ উপৰিও, স্কুলীয়া শিশুসকলৰ কিছু পৰিমাণে মানসিক আৰু শাৰীৰিক বিকাশ ঘটে।
- স্কুলীয়া শিশুসকলৰ আহৰণকাৰী বা অতিমাত্রা আহৰণকাৰী বা কম আহৰণকাৰী হয় সেইবাবে এই সময়ছোৱা কৃতিত্বৰ ক্ষেত্রত জটিল সময় বুলি ধৰা হয়।
- স্কুলীয়া শিশুবিলাকৰ মূল চিন্তা হৈছে তেওঁলোকৰ বয়সৰ সতীর্থসকলৰ দ্বাৰা গ্রহণযোগ্যতা আৰু প্রতিপত্তি থকা দলৰ সদস্যপদ পোৱা।
- স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৱে চেহেৰা, বাক্য আৰু আচৰণৰ ক্ষেত্রত গোটৰ অনুমোদিত মানদণ্ড গঠন কৰাৰ প্রৱণতা থাকে।
- স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৱে যৌৱনকালৰ পৰিৱর্তন আৰম্ভ নোহোৱালৈকে লাহে লাহে আৰু তুলনামূলকভাৱে একে ধৰণৰ বৃদ্ধি লাভ কৰে। স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৱে যৌনভাৱে পৰিপক্ক হোৱাৰ প্রায় দুবছৰ আগতে তেওঁলোকৰ বৃদ্ধিৰ গতি লক্ষণীয়ভাৱে দ্রুত হয়।
- স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুসকলৰ বহুতো নতুন আগ্রহৰ বিকাশ হয় যেনে ৰূপ, সাজ-সজ্জা, ধর্ম, মানৰ দেহ, স্বাস্থ্য, লিংগ, স্কুল, স্থান, মর্যদা, চিহ্ন আদি।
- স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীসকলৰ চিন্তা যথেষ্ট যুক্তিসংগত আৰু গঠনমূলক হয়, বিশেষকৈ মূর্ত বস্তু, ঘটনা আৰু অভিজ্ঞতাৰ ক্ষেত্রত।
- স্কুলীয়া পর্যায়ৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে যৌন ভূমিকা সম্পর্কে বেছিভাগ সামাজিক মানদণ্ড শিকে আৰু নিজৰ লিংগক নিজৰ আৰু ব্যক্তিত্বৰ অপৰিৱর্তিত দিশ হিচাবে গ্রহণ কৰে।

জানি থোৱা ভাল

মনোবিদসকলে তেওঁলোকৰ অধ্যয়নৰ পৰা পাইছে যে ছোৱালীতকৈ ল'ৰাৰ যৌন পৰিপক্কতা দেৰিকৈ আহে আৰু তাৰ ফলত তেওঁলোকৰ বাল্যকালঅলপ দীঘলীয়া হয়?

১০.৪ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশ

এই স্কুলীয়া বয়স বা শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱা হৈছে উৎকর্ষ সাধন আৰু ছদ্মৱেশী পৰিপক্কতাৰ সময়। তেওঁলোকৰ নতুন আগ্রহৰ বিকাশ ঘটে আৰু তাৰোপৰি যৌন দিশত কিছু পৰিপক্কতা আহে, শাৰীৰিক আৰু মানসিক দিশতো বিকাশ ঘটে। যৌনতাৰ ক্ষেত্রত, ই সুপ্ত আৱস্থাত থাকে, কিন্তু এই স্তৰৰ শেষত এক শক্তিশালীৰূপত ইয়াৰ উন্মেষ ঘটে। সেইবাবে এই স্তৰটোক বিলম্বৰ স্তৰ বোলা হয়।

এইটো আগতে কোৱা হৈছে যে স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ বৃদ্ধি লাহে লাহে আৰু এটা গতিত হয়, যৌনভাৱে পৰিপক্ক হোৱাৰ প্রায় দুবছৰ আগতে যৌৱনকালৰ পৰিৱর্তন নোহোৱালৈকে তুলনামূলকভাৱে একে ধৰণৰ বৃদ্ধি হয়। এই স্তৰৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশে এটা ভৱিষ্যতবাণী যোগ্য আর্হি অনুকৰণ কৰে যদিও তাৰ তাৰতম্য ঘটে। শৰীৰৰ গঠনে ওজন আৰু উচ্চতাত

প্ৰভাব পেলায়।

স্কুলীয়া শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ হৈছে পাতল শৰীৰৰ শিশুৰ ওজন গধু�ৰ ওজনৰ শিশুতকৈ কম হ'ব বুলি আশা কৰা হয়। আকৌ পেশীবহুল শিশুসকল শকত বা ক্ষীণ শিশুতকৈ সোনকালে বাঢ়ে আৰু তেওঁলোকৰ সোনকালে যৌৱন প্ৰাপ্তিও হয়। স্কুলীয়া শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ বিষয়ে তলত আলোচনা কৰা হ'ল।

উচ্চতা ঃ গড় হিচাবে বছৰত ২ ৰ ৩ পৰা ইঞ্চিলৈ উচ্চতা বাঢ়ে। এঘাৰ বছৰীয়া ছোৱালী এজনী ৫৮ ইঞ্চি ওখ আৰু সমান বয়সৰ ল'ৰা এজনৰ উচ্চতা ৫৭.৫ ইঞ্চি হয়।

ওজন ঃ স্কুলীয়া বয়সত ওজন বৃদ্ধি উচ্চতাতকৈ অধিক পৰিৱৰ্তনশীল হয়, বছৰি ৩ ৰ পৰা ৫ পাউণ্ডলৈকে অধিক বৃদ্ধি হয়। গড়ে এঘাৰ বছৰীয়া ছোৱালী এজনীৰ ওজন ৮৮.৫ পাউণ্ড হয়।

শৰীৰৰ অনুপাত ঃ শৰীৰৰ অনুপাতৰ ক্ষেত্ৰত, তলত উল্লেখ কৰা বৈশিষ্ট্যসমূহ স্কুলীয়া শিশুৰ ক্ষেত্ৰত পৰিলক্ষিত হয়।

- শৰীৰৰ অন্য অংশতকৈ সমানুপাতিকভাৱে মূৰৰ অংশটো ডাঙৰ হয়।
- মুখ মণ্ডলৰ অসমানুপাতিকতা দূৰ হয় কাৰণ মুখ আৰু হনুৰ আকাৰ ডাঙৰ হয়।
- কপালৰ অংশ বহল হয় আৰু নাক ডাঙৰ হয়।
- ওঠ দুটা ভৰি উঠে।
- নাক ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে মুখমণ্ডল আকৃতি সঠিক হয়।
- ডিঙি দীঘল হয়, বুকু বহল হয় আৰু পেটটো চেপেটা ধৰণৰ হয়।
- বাহু আৰু ভৰিযোৰ দীঘল হয় যদিও এইবোৰ দেখাত কঠিন আৰু আকৃতিবিহীন হয় কাৰণ মাংসপেশীবোৰৰ বিকাশ হৈ থাকে।
- হাত আৰু ভৰিৰ পতাবোৰ লাহে লাহে দীঘল হয়।

দাঁত ঃ যৌৱনকালৰ আৰম্ভনি আৰু শেহতীয়া বাল্যকালৰ শেষত, স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ সাধাৰণতে ৩২ টা স্থায়ী দাঁতৰ ২৪ টা দাঁত থাকে। শেষৰ চাৰিটা জ্ঞান দাঁত যৌৱন কালছোৱাত ফুটি ওলায়।

পেশী ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত, ল'ৰা-ছোৱালীৰ পেশীকলাতকৈ চৰ্বিকলা ক্ষীপ্ৰভাৱে বিকাশ হয় যিটোৱে যৌৱনকালৰ আৰম্ভনিৰ কথা সূচায়।

লিমফেটিক ব্যৱস্থা ঃ ই দেহৰ পৰিত্যক্ত বস্তুৰ নিস্কাষণ আৰু বেকটেৰিয়া ধংসৰ সৈতে অন্তভূৰ্ক্ত হৈ থাকে। জন্মৰ পিছৰে পৰা এই ব্যৱস্থাটো দ্ৰুত গতিত বিকাশ হৈ থাকে। শেহতীয়া বাল্যকালত ১১ ৰ ১২ পৰা বছৰ বয়সৰ ভিতৰত ইয়াৰ সৰ্বোচ্চ বিকাশ ঘটে। ১২ বছৰ বয়সৰ পিছত হ্ৰাস পাবলৈ ধৰে।

স্কুলীয়া বয়সত ল'ৰা-ছোৱালীৰ শাৰীৰিক বিকাশ এটা আগতীয়াকৈ গম পাব পৰা ধৰণ এটাৰ ভিতৰত হয়, তথাপিও ল'ৰা-ছোৱালীৰ বিকাশ আৰু বৃদ্ধিৰ বাবে সুস্বাস্থ্য আৰু সুষম আহাৰ হৈছে গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদান। স্বাস্থ্য আৰু পুষ্টি ল'ৰা-ছোৱালীৰ বয়সৰ সৈতে বৃদ্ধি হোৱাৰ

প্ৰৱণতা থাকে, আনহাতে যিবোৰৰ পুষ্টি আৰু স্বাস্থ্য দুৰ্বল হয় তেওঁলোকৰ এনে প্ৰৱণতা কম হয়। যিবোৰে সৰুতে বিভিন্ন বেমাৰৰ প্ৰতিশেধক লয় সেইবোৰ ল'ৰা-ছোৱালী সোনকালে ডাঙৰ হয়। এই বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ শাৰীৰিক বিকাশত আবেগেও গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে কাৰণ আবেগ বা চাপে শাৰীৰিক বৃদ্ধিত প্ৰভাৱ পেলায়। সেইবাবে পিতৃ-মাতৃ, অভিভাৱক আৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে সম্পৰ্কিত ব্যক্তিসকলে উপযুক্ত শাৰীৰিক বিকাশৰ বাবে সুষম আহাৰ আৰু এটা সুস্থ, সুন্দৰ পৰিৱেশ ল'ৰা-ছোৱালীক দিব লাগে।

স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত লিংগ পাৰ্থক্য ঃ জীৱনৰ আৰম্ভণি কালছোৱা বা প্ৰাক্‌বিদ্যালয় পৰ্যায়ত শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত লিংগ পাৰ্থক্য ইমান স্পষ্ট নহয়, কিন্তু শেহতীয়া বাল্যকালৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত এনে পাৰ্থক্য স্পষ্ট হৈ উঠে। এই বয়সৰ ল'ৰাৰোৰৰ যৌৱনকালৰ আৰম্ভণি ছোৱালীতকৈ এবছৰ পিছত হয়। ল'ৰাবোৰে উপযুক্তভাৱে লিংগ পৰিপক্কতা লাভৰ আগলৈকে সময়বয়সীয়া ছোৱাসীতকৈ উচ্চতা আৰু ওজন কম থাকে। ছোৱালীবোৰৰ স্থায়ী দাঁত ল'ৰাতকৈ অলপ আগতে ওলায়। আকৌ ল'ৰা মূৰ আৰু মুখমণ্ডল ছোৱালীৰ তুলনাত ডাঙৰ হয়।

জানি থোৱা ভাল

- শেহতীয়া বাল্যকাল বা স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত লিংগ পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়।
- ছোৱালীবোৰৰ স্থায়ী দাঁত ল'ৰাতকৈ আগতে ওলায়।
- স্কুলীয়া বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীক দক্ষতা বিকাশক তলত দিয়াধৰণে ভাগ কৰিব পাৰি।

১। আত্ম-সহায়ক দক্ষতা (খোৱা, পিন্ধা উৰা)
২। সামাজিক সহায়ক দক্ষতা (সাৰ, চাফা কৰা, ধোৱা)
৩। স্কুলীয়া দক্ষতা (লিখা, ছবি আঁকা, ৰং কৰা)
৪। খেলৰ দক্ষতা (দলিওৱা, ধৰা, সাঁতোৱা)

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ শেহতীয়া বাল্যকাল বুজাবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা শব্দবোৰ লিখা।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ শিক্ষাবিদসকলে শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক কিয় স্কুলীয়া (প্ৰাথমিক) বয়স বুলি অভিহিত কৰিছে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ মনোবিদসকলে শেহতীয়া বাল্যকালছোৱাক কিয় 'দলীয় বয়স' বুলি কৈছে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ স্কুলীয়া বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ বছৰেকীয়া উচ্চতা বৃদ্ধি কিমান?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্রত লিংগ পার্থক্য কি দৰে পৰিলক্ষিত হয়?

.....

.....

১০.৫ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ মানসিক বিকাশ

আমি আগৰ অধ্যায়ত ইতিমধ্যে আলোচনা কৰি আহিছো যে মানুহৰ সংজ্ঞাত্মক বা মানসিক বিকাশ হৈছে এক অবিৰত প্রক্রিয়া, যাৰ বিকাশ প্রতিটো স্তৰতে কোনো ধৰণৰ বাধা নোহোৱাকৈ হয়। এজন ব্যক্তিৰ মানসিক বিকাশ আৰু বৃদ্ধিৰ প্রক্রিয়া হৈছে সংজ্ঞানাত্মক, মানসিক বা বৌদ্ধিক সামর্থ যেনে সংবেদন, সংবোধন, ধাৰণা, সাধাৰণীকৰণ, ব্যাখ্যা আদিৰ বিকাশ। এই সামর্থবোৰৰ মাজত আন্তঃসম্পর্ক আছে আৰু এটাক বাদ দি আনটোৰ বিকাশ নহয়। শেহতীয়া বাল্যকাল হৈছে দ্রুত মানসিক বিকাশ আৰু বৃদ্ধিৰ সময়। কিছু পৰিমাণে হোৱা মানসিক বৃদ্ধৰ ফলত এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ কিছুমান নতুন আগ্রহৰ বিকাশ ঘটে। শিশুসকলৰ মানসিক কার্য আৰু মানসিক দক্ষতাসমূহ সংবোধন, স্মৃতি, যুক্তি, ধাৰণাৰ গঠন, সমস্যা সমাধান আৰু সৃজনশীল চিন্তাসমূহ জীৱনৰ বিভিন্ন সমস্যা সমাধানৰ বাবে প্রয়োজনীয় আৰু শিক্ষার্থীৰ পাৰদর্শিতাৰ সৈতে নিবিড়ভাবে সম্পর্কিত। মানসিক বিকাশৰ সৃষ্টি হয় শিশুৰ বৌদ্ধিক দক্ষতা আৰু এটা নির্দিষ্ট সময়ত লাভ কৰা শিক্ষাৰ ফলত। জ্যা পিয়াজে বিশ্লেষণ কৰা মানসিক বিকাশৰ তৃতীয় স্তৰটো হৈছে 'মূর্ত কার্যকৰী পর্যায়'। যিটো আমাৰ জীৱনৰ ৭ বছৰ বয়সৰ পৰা ১১ বছৰলৈকে থাকে। এই সময়ছোৱাত, শিশুসকলক বস্তুৰ সৈতে খেলিবলৈ দিয়া হয় তেতিয়া তেওঁলোকে বৌদ্ধিক ভৌতিক চিন্তা কৰিব পাৰে। তুলনামূলকভাৱে দেখা যায় যে চিন্তাবোৰক সলনি কৰিব পাৰি আৰু আনুষ্ঠানিক কার্যকৰী পর্যায়ৰ চিন্তাৰ বাবে বস্তুটোৰ উপস্থিতিৰ প্রয়োজন নহয়।

স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ মানসিক দিশৰ বিকাশমূলক বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দাঙি ধৰা হ'ল—

বুজাবুজি বৃদ্ধি ঃ আনুষ্ঠানিক শিক্ষণত প্ৰৱেশ কৰাৰ পিছত ল'ৰা-ছোৱালীয়ে নিজস্ব আগ্ৰহ অনুযায়ী নিজৰ পৃথিৱীখন সৃষ্টি কৰি লয়। আগ্ৰহবোৰ বহল হোৱাৰ লগে লগে মানুহৰ বিষয়ে বুজাবুজিও আহে আৰু আগতে কম বুজি পোৱা বা বুজি নোপোৱা বস্তুবোৰো অৰ্থপূৰ্ণ হৈ উঠে। এই সময়ছোৱাত আগতীয়া বাল্যকালৰ অস্পষ্ট আৰু অৰ্থহীন ধাৰণাবোৰ বিশেষ আৰু মূৰ্ত হৈ উঠে।

পুৰণিৰ সৈতে নতুন অৰ্থৰ সহযোগ ঃ স্কুলীয়া বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে তেওঁলোকৰ পুৰণি ধাৰণাৰ সৈতে স্কুললৈ যোৱাৰ পিছত শিকা কথাৰ সংযোগ সাধন কৰিব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও তেওঁলোকে বিভিন্ন গণ মাধ্যমসমূহ যেনে চিনেমা, ৰেডিঅ', টিভি আদিৰ জৰিয়তেও কিছুমান নতুন কথা শিকে। সামাজিক ধাৰণা গঠন কৰোতে, তেওঁলোকে সাংস্কৃতিক কু-সংস্কাৰক বিভিন্ন বৰ্ণ, ধৰ্মীয় লিংগ বা আৰ্থ-সামাজিক গোটৰ লোকৰ সৈতে জড়িত কৰিব পাৰে। স্কুলীয়া অভিজ্ঞতাও শিশুসকলক নতুন অৰ্থৰ সৈতে পুৰণিক সংযোজন কৰাত সহায় কৰে।

সংবেদনশীল শক্তিৰ বিকাশ ঃ এই সময়ছোৱাত ল'ৰা-ছোৱালী সংবেদনশীল শক্তি দ্ৰুত গতিত বৃদ্ধি পায় আৰু তেওঁলোকৰ নিৰীক্ষণ সঠিক হয়। শিশুসকলে সৃজনশীল দিশত ভাৱিবলৈ আৰম্ভ কৰে। তেওঁলোকৰ ভাললগা, বেয়ালগা আৰু চিন্তাৰ পৰিকল্পনা আদিয়ে তেওঁলোকক গঢ় দিয়ে। তাৰোপৰি, তেওঁলোকৰ ন্যায়িক আৰু বিবেচনাত্মক যুক্তি বাঢ়ে আৰু তেওঁলোকক দিয়া তথ্যৰ পৰা সাধাৰণীকৃত কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়।

যুক্তিৰ ক্ষমতা বিকাশ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা ছোৱালীৰ যুক্তিৰ ক্ষমতা বাঢ়ে। জ্যা পিয়াজেৰ তত্ত্ব অনুসৰি, শিশুসকলৰ ১১ বা ১২ বছৰ বয়সত বিমূৰ্ত যুক্তিৰ ক্ষমতাও দেখা দিয়ে।

বৌদ্ধিক ক্ষমতা বিকাশ ঃ শেহতীয়া বাল্যকাল হৈছে বৌদ্ধিক অগ্ৰগতিৰ সময়। এই সময়ছোৱাত বৌদ্ধিক কাৰ্যাৱলীসমূহ সঠিক ৰূপত দেখা দিয়ে। স্কুলীয়া শিশুসকলে তেওঁলোকৰ স্মৃতি শক্তি, মনোযোগ, চিন্তা আৰু কল্পনা শক্তিক প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে আৰু বুদ্ধিৰে সমস্যা সমাধান কৰিব পাৰে।

শিকনৰ ক্ষমতা ঃ স্কুলীয়া সময়ছোৱাত শিকনৰ বাবে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মানসিক প্ৰস্তুতি লাভ কৰে। সি/তাই লিখা, পঢ়া আৰু গণনা কৰাত মনোযোগ দিয়ে আৰু এইবোৰত আগ্ৰহো বৃদ্ধি পায়। তেওঁলোকে স্কুলৰ নিয়ম, নীতি আৰু শৃংখলাৰ প্ৰতি সচেতনতা দেখুৱায় আৰু মানি চলে। স্কুলৰ কামৰ প্ৰতি শৃংখলাবদ্ধতা আৰু দায়িত্বশীলতাৰ গুণাৱলী অৰ্জন কৰে। স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীয়ে অনুকৰণৰ যোগেৰে নতুন জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতা অৰ্জন কৰে।

সৃজনশীলতাৰ বিকাশ ঃ শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্বৰ সৃষ্টিশীল প্ৰতিভাসমূহ এই সময়তে চিনাক্ত কৰিব পাৰি। স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ জন্মগত প্ৰতিভা, ক্ষমতা আৰু সম্ভাৱনীয়তাসমূহ বিদ্যালয় বা অন্য অভিজ্ঞতাসমূহে প্ৰদান কৰা উপযুক্ত পথেৰে বিকাশৰ সুযোগ লাভ কৰে। তেওঁকেৱল অন্ধভাৱে অনুকৰণ নকৰে, নিজৰ সৃষ্টিশীল চিন্তা, অনুভৱ আৰু কাৰ্যৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰে। এই বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে যুক্তি আৰু বুজাবুজিৰ কৰিব পৰা অৱস্থাত থাকে।

ধাৰণাৰ বিকাশ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীয়ে বহুত নতুন ধাৰণা সাধাৰণ শিকন অভিজ্ঞতা

আৰু লগতে স্কুলীয়া অভিজ্ঞতাসমূহৰ পৰা অর্জন কৰে। যিটো ধাৰণা আটাইতকৈ বেছি সলনি হয় আৰু শেহতীয়া বাল্যকালৰ সর্বাধিক বিকশিত হোৱা নতুন ধাৰণাৰ সৈতে জড়িত, সেইবোৰ হৈছে জীৱন, মৃত্যু দৈহিক কার্য, ব্যৱধান, সংখ্যা, টকা-পইছা, সময় আত্মা, লিংগৰ ভূমিকা, সামাজিক ভূমিকা, সৌন্দর্য, শৃংখলা ইত্যাদি। স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্রত বিকাশ হোৱা কিছুমান সাধাৰণ ধাৰণাৰ বিষয়ে তলত আলোচনা কৰা হ'ল।

জীৱন ঃ স্কুলীয়া সময়ৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে জীৱন সম্পর্কে ধাৰণা কৰিব পাৰে। জীৱনৰ গতিশীলতাৰ সম্পর্কে তেওঁলোক সচেতন।

মৃত্যু ঃ যিবোৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ পৰিয়ালৰ সদস্যৰ মৃত্যু বা পোহনীয়া জীৱ-জন্তুৰ মৃত্যুৰ ক্ষেত্রত অভিজ্ঞতা থাকে তেওঁলোকৰ মৃত্যুৰ বিষয়ে উপযুক্ত বোধ থাকে আৰু ইয়াৰ সৈতে জড়িত আবেগকে তেওঁলোকে বুজি পায়।

মৃত্যুক পিছত জীৱন ঃ মৃত্যুৰ পিছত জীৱনৰ ধাৰণাটো ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে ধর্মীয় নিদের্শনা আৰু সমনীয়াসকলৰ বিশ্বাসৰ পৰা লাভ কৰে।

দৈহিক কার্য ঃ স্কুলত স্বাস্থ্য আৰু পৰিচ্ছন্নচাক অধ্যয়নে স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীক দৈহিক কার্যৰ ধাৰণা বিকাশত সহায় কৰে।

ব্যৱধান আৰু সংখ্যা ঃ গণিতৰ সমস্যা সমাধানত স্কেলৰ ব্যৱহাৰ, গণনাৰ দক্ষতা আদিৰ জৰিয়তে এই বয়সৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ ব্যৱধান আৰু সংখ্যাৰ ধাৰণাৰ বিকাশ ঘটে।

টকা-পইছা ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে যেতিয়া টকা-পইছা ব্যৱহাৰ কৰে তাৰ দ্বাৰা ইয়াৰ মূল্য বুজিবলৈ সক্ষম হয়।

সময় ঃ স্কুল খোলা দিনৰ সময় তালিকাই ল'ৰা-ছোৱলীক তেওঁলোকে নির্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত কি কৰিব পাৰে তাৰ আভাষ দিয়ে। সমাজ বিজ্ঞান বিষয়ে তেওঁলোকক ঐতিহাসিক সময়ৰ জ্ঞান দিয়ে।

নিজস্বতা ঃ শেহতীয়া বাল্যকালত বিকাশ হোৱা এটা গুৰুত্বপূর্ণ ধাৰণা হৈছে আত্ম ধাৰণাৰ বিকাশ হোৱা। শ্রেণীৰ সমনীয়াৰ সৈতে তুলনা, শিক্ষক আৰু বন্ধু-বান্ধৱৰ বর্ণনা আদিয়ে তেওঁলোকৰ সমর্থ আৰু অসমর্থ দিশবোৰ দাঙি ধৰে।

লিংগৰ ভূমিকা ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ ল'ৰা আৰু ছোৱালী উভয়ে অনুমোদিত লিংগৰ ভূমিকা সম্পর্কে স্পষ্ট ধাৰণা কৰিব পাৰে।

সামাজিক ভূমিকা ঃ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ নিজৰ সমানীয়াৰ সামাজিক ধর্মীয়, বর্ণগত আৰু আর্থ-সামাজিক মর্যদাৰ বিষয়ে সচেতন আৰু তেওঁলোকে সাংস্কৃতিক সংস্কাৰ আৰু প্রাপ্তবয়স্কৰ মনোভাব গ্রহণ কৰে।

সৌন্দর্য ঃ এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে সৌন্দর্যৰ পৰিমাপন নিজৰ সৌন্দর্য প্রতি থকা ধাৰণৰা দ্বাৰা নকৰি দলীয়া মানদণ্ড দ্বাৰাহে কৰে।

এনেদৰে এইটো ক'ব পাৰি যে শিশুসকল ডাঙৰ হৈ গৈ থাকোতে তেওঁলোকে বাস কৰা পৃথিৰীখনৰ বিষয়ে বুজিব পৰা হয়। জীৱনৰ সৈতে তেওঁলোকৰ সমাযোজন পৰিৱেশ,

মানুহ আৰু তেওঁলোকে নিজকে বুজাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। শিশুৰ মানসিক বা সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ বাবে তেওঁলোকৰ মগজু আৰু স্নায়বিক ব্যৱস্থাৰ উপযুক্ত বিকাশ গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু ইন্দ্ৰিয় অংগবোৰ কাৰ্যকৰীভাৱে পৰিপক্ক হ'ব লাগে। শিশুৰ মানসিক বিকাশত শিকন আৰু অভিজ্ঞতাসমূহে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

১০.৬ স্কুলীয়া বয়সৰ শিশুৰ সমাজিক বিকাশ

স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামগ্ৰিক বিকাশ আৰু বৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক বিকাশে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। সামাজিক বিকাশৰ লক্ষ্য হৈছে সামাজিক পৰিপক্কতা আৰু সামাজিক গুণাৱলী যেনে ধৈৰ্য, আনৰ প্ৰতি সন্মান, দয়া, সহযোগিতা, সহানুভূতি আদি গুণবোৰ আয়ত্ব কৰা । তাৰোপৰি তেওঁলোকে বিভিন্ন সামাজিক পৰিৱেশক গ্ৰহণ কৰে আৰু সমাযোজন কৰে। এইটো কথা আগতেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক 'দলীয় সময়' বুলি কোৱা হয় কাৰণ তেওঁলোকে সমনীয়াৰ সৈতে কাম কৰি ভাল পায়। এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালী দলত অংশ গ্ৰহণৰ তীব্ৰ বাসনা থাকে আৰু তেওঁলোকক দলৰ সদস্য হিচাবে গ্ৰহণ কৰাতো বিচাৰে।

স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামাজিক বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ তলত দাঙি ধৰা হ'ল—

দলীয় সময় ঃ শেহতীয়া বাল্যকাল বা স্কুলীয়া সময়ছোৱাক 'দলীয় সময়' বুলি কোৱা হয়। এই সময়ছোৱাত ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে তেওঁলোকৰ সমনীয়াৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰে আৰু সমনীয়াৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। তাৰোপৰি তেওঁলোকৰ দলত অংশগ্ৰহণৰ তীব্ৰ বাসনা থাকে আৰু দলৰ সদস্য হিচাবে তেওঁলোকক মানি লোৱাতো বিচাৰে। সমনীয়াৰ সৈতে নেথাকিলে অকলশৰীয়া আৰু অসন্তুষ্টিত ভোগে।

আপোনভাবৰ বিকাশ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামাজিক বিকাশৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ হৈছে আপোন ভাবৰ বিকাশ।

এইটো দলৰ প্ৰভাৱ। দলে তেওঁলোকৰ সামাজিকৰণত সহায় কৰে। ইপ্ৰধানকৈ আচৰণৰ ধৰণ, মূল্যবোধ আৰু দলীয় সদস্যৰ মনোভাবৰ পৰা আহে। তেওঁলোকে দলৰ অন্য সদস্যৰ সৈতে আপোন ভাৱ গঢ়ি তোলে।

সামাজিক সচেতনতা বৃদ্ধি ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হৈছে অতি মাত্ৰাভাৱে সামাজিক সচেতনতা বৃদ্ধি। তেওঁলোকে অন্যক সৈতে ভাগবতৰা কৰিব, সহযোগিতা কৰিব আৰু কাম কৰিব শিকে। তেওঁলোকে সামাজিক পৃথিৱীখন যথেষ্ট বহল হয়।

স্বাধীনতা আৰু আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰ অনুভূতি ঃ এই সময়ত স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মাক-দেউতাক বা পৰিয়ালৰ অন্য সদস্যৰ পৰা স্বাধীন হ'ব বিচাৰে। স্বাধীনতা আৰু আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰ অনুভূতি তেওঁলোকৰ বিকাশ হ'বলৈ ধৰে।

সামাজিক সক্ৰিয়তা ঃ দলত থাকি তেওঁলোকে দলৰ গুৰুত্ব বুজি পায় আৰু দলৰ সদস্য হিচাবে সকলোৱে তেওঁলোকক গ্ৰহণ কৰাতো বিচাৰে। সামাজিক সক্ৰিয়তাই তেওঁলোকৰ

বহুতো সামাজিক গুণাৱলী যেনে— নেতৃত্ব, ভাতৃত্ববোধ পাৰস্পৰিক সন্মানবোধ আদি ভাৱৰ বিকাশ কৰি তোলে।

সামাজিকৰণৰ সময় ঃ আনুষ্ঠানিক শিক্ষাত প্ৰৱেশ কৰাৰ সময়ৰ পৰাহে শিশুৰ প্ৰকৃত সামাজিকৰণৰ আৰম্ভণি হয়। এই সময়ত শিশুসকলে নিজক অন্যৰ সৈতে খাপ খুৱাই ল'বলৈ শিকে আৰু দলীয় খেলাৰ কাৰ্যৱলীত অংশগ্ৰহণ কৰে। ব্যক্তিৰ সামাজিক আচৰণৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰকাৰ সামাজিক সমাযোজনৰ এই সময়তে বিকাশ হ'বলৈ ধৰে।

সামাজিক চেতনাৰ বিকাশ ঃ আনুষ্ঠানিক শিক্ষাত নামভৰ্তিৰ পিছত ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ অন্য ল'ৰা-ছোৱালীৰ সংস্পৰ্শত আহে আৰু তেওঁলোকৰ সামাজিক চেতনাৰ বিকাশ ঘটে। বাল্যকালৰ দলবোৰে তেওঁলোকক সমনীয়াৰ সৈতে থাকিব আৰু সামাজিকভাৱে গ্ৰহণযোগ্য ব্যৱহাৰ শিকায়। দল আৰু স্কুলৰ অভিজ্ঞতাই ল'ৰা-ছোৱালীক কিছুমান উপযুক্ত সামাজিক অভিবৃত্তি যেনে মানুহক কেনেকৈ ভাল পাব লাগে, সামাজিক জীৱন কেনেকৈ উপভোগ কৰিব লাগে আৰু দলীয়া কাৰ্যবোৰ কেনেকৈ কৰিব লাগে ইত্যাদি শিকায়।

সাধাৰণতে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে তেওঁলোকৰ ঘৰ আৰু আনুষ্ঠানিক বিদ্যালয়ৰ পৰা যি শিকে তেওঁলোকৰ সামাজিক আচৰণ আৰু মনোভাবত তাৰ প্ৰতিফলন ঘটে। সেইবাবে পিতৃ-মাতৃ আৰু শিক্ষকসকলে ঘৰ আৰু স্কুলত তেওঁলোকৰ বাবে অনুকূল পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰি তুলিব লাগে যাতে তেওঁলোকৰ পৰা সুস্থ সামাজিক ব্যৱহাৰ আশা কৰিব পাৰি। ল'ৰা-ছোৱালীয়ে কৰা দল নিৰ্বাচনৰ ক্ষেত্ৰত পিতৃ-মাতৃ সচেতন হ'ব লাগে যিহেতু ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামগ্ৰীক সামাজিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত দৰে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ স্কুলীয়া বয়সত বিকাশ হোৱা কিছুমান সাধাৰণ ধাৰণা উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক কিয় সামাজিকৰণৰ সময় বোলা হয়?

.....

.....

১০.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টোত আমি নিম্নলিখিত বিষয়সমূহ আলোচনা কৰিলো ঃ

- শেহতীয়া বাল্যকালৰ স্তৰটো হৈছে ছদ্মবেশী পৰিপক্কতাৰ স্তৰ, কাৰণ এই সময়ছোৱাত

শিশুসকলে আগতীয়া বাল্যকালতকৈ উপযুক্তভাৱে পৰিৱেশৰ সৈতে নিজকে খাপ খুৱাই ল'ব পাৰে।

- শিশুসকলৰ জীৱনৰ ৬ বছৰৰ পৰা ১২ বছৰ বয়সলৈ এই সময়ছোৱাক স্কুলীয়া সময় বুলি কোৱা হয়। এই সময়ছোৱাৰ বৈশিষ্ট হৈছে আনুষ্ঠানিক শিক্ষণৰ আৰম্ভনি আৰু এই স্তৰৰ শেষত কৈশোৰকালৰ আগমন।
- শেহতীয়া বাল্যকাল বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা অন্য শব্দবোৰ হৈছে সমস্যা জড়িত সময়, লেতেৰা বয়স, দলীয় বয়স, অনুকূলতাৰ বয়স, খেলৰ বয়স, সৃজনশীলতাৰ বয়স ইত্যাদি।
- শেহতীয়া বাল্যকালৰ শিশুৰ শাৰীৰিক বিকাশে এটা ভৱিষ্যতবাণীযোগ্য আৰ্হি অনুকৰণ কৰে যদিও তাৰ তাৰতম্য ঘটে। শৰীৰৰ গঠনে ওজন আৰু উচ্চতা প্ৰভাৱ পেলায়।
- স্কুলীয়া বয়সৰ ল'ৰাৰ যৌৱনকাল ছোৱালীতকৈ এবছৰ পিছত হয়।
- শেহতীয়া বাল্যকাল হৈছে দ্ৰুত মানসিক বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ সময়। কিছু পৰিমানে হোৱা মানসিক বৃদ্ধিৰ ফলত এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ কিছুমান নতুন আগ্ৰহৰ বিকাশ ঘটে।
- স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামাজিক বিকাশ আৰু বৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক বিকাশে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক 'দলীয় সময়' বুলি কোৱা হয় কাৰণ তেওঁলোকে সমনীয়াৰ সৈতে কাম কৰি ভাল পায়। এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ দলত অংশ গ্ৰহণৰ তীব্ৰ ইচ্ছা থাকে আৰু তেওঁলোকক দলৰ সদস্য হিচাবে গ্ৰহণ কৰাতো বিচাৰে।
- স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামাজিক বিকাশৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ হৈছে আপোন ভাবৰ বিকাশ।

১০.৮ অধিক জানিবলৈ

১) AhlawatNeetu (2010): Developmental Psychology, RBSA Publisher, Jaipur.

২) Chetry Krishna Kumari (2016): Developmental Psychology, Ashok Book Stall, Panbazar, Ghy.

৩) GoswameeGayatree (2008): Child Development and Child Care, ArunPrakashan, Guwahati, Assam.

৪) Hurlock Elizabeth B (1980): Developmental Psychology: A life-span Approach, Mc Graw Hill Companies, Inc., New York.

১০.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শেহতীয়া বাল্যকাল বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা অন্য শব্দবোৰ হৈছে 'সমস্যাজড়িত বয়স', লেতেৰা বয়স, দলীয় সময়, সাদৃশ্যৰ সময়, খেলৰ সময়, সৃজনশীল সময় ইত্যাদি।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শিক্ষাবিদসকলে শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক স্কুলীয়া বয়স বুলি অভিহিত কৰিছে। কাৰণ এই সময়তে শিশুসকলে জ্ঞানৰ অংশবোৰ আহৰণ কৰে বুলি ভবা হয় যিবোৰ তেওঁলোকৰ পৰৱর্তী জীৱনত সফলতাৰে সমাযোজনৰ বাবে আৱশ্যকীয়।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মনোবিদসকলে শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক দলীয় সময় বুলি কয় কাৰণ তেওঁলোকৰ বেছিভাগ কথা সমনীয়াসকলে মানি লয় আৰু তেওঁলোকে দলৰ সদস্য হয়।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালী দুটা বৈশিষ্ট্য হৈছে স্কুলীয়া শিশুসকলৰ আহৰণকাৰী বা অতিমাত্রা আহৰণকাৰী বা কম আহৰণকাৰী হয় সেইবাবে এই সময়ছোৱা কৃতিত্বৰ ক্ষেত্রত জটিল সময় বুলি ধৰা হয়।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্কুলীয়া শিশুবিলাকৰ মূল চিন্তা হৈছে তেওঁলোকৰ বয়সৰ সতীর্থসকলৰ দ্বাৰা গ্রহণযোগ্য আৰু প্রতিপত্তি থকা দলৰ সদস্য পদ পোৱা।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্কুলীয়া শিশুৰ উচ্চতা বৃদ্ধিৰ বছেৰেকীয়া হাৰ হৈছে ২ৰ ৩ পৰা ইঞ্চি।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্রত লিংগ পার্থক্য স্পষ্ট হৈ উঠে। এই বয়সৰ ল'ৰাবোৰৰ যৌৱনকালৰ আৰম্ভণি ছোৱালীতকৈ এবছৰ পিছত হয়। ল'ৰাবোৰে উপযুক্তভাৱে লিংগ পৰিপক্কতা লাভৰ আগলৈকে সমবয়সীয়া ছোৱালীতকৈ উচ্চতা আৰু ওজন কম থাকে।

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আনুষ্ঠানিক শিক্ষাত প্রৱেশ কৰাৰ সময়ৰ পৰাহে শিশুৰ প্রকৃত সামাজিকৰণৰ আৰম্ভণি হয়। এই সময়ত শিশুসকলে নিজকে অন্যৰ সৈতে খাপ খুৱাই শিকে আৰু দলীয় কার্যৱলীত অংশগ্রহণ কৰে।

৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্কুলীয়া বয়সত বিকাশ হোৱা কিছুমান সাধাৰণ ধাৰণা হৈছে জীৱন, মৃত্যু, মৃত্যুৰ পিছত জীৱন, দৈহিক কার্য ইত্যাদি।

১০.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) চুটিপ্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ১৫০ শব্দৰে দিয়া)

প্রশ্ন ১ ঃ পিতৃ-মাতৃয়ে কিয় শেহতীয়া বাল্যকালক 'সমস্যা জড়িত সময়' বুলি অভিহিত কৰিছে?

প্রশ্ন ২ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালী সাধাৰণ বৈশিষ্টসমূহ লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালক কিয় 'বিলম্ব কাল' বুলি কোৱা হয়?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ দৈহিক অনুপাত দেখা দিয়া পৰিৱৰ্তনবোৰ উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালক কিয় দলীয় বয়স হিচাবে গণ্য কৰা হয়?

খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়া)

প্ৰশ্ন ১ ঃ স্কুলীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ শাৰীৰিক বিকাশ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ স্কুলীয়া বয়সত হোৱা সংজ্ঞানাত্মক বিকাশৰ বিষয়ে বহলাই লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ স্কুলীয়া বয়সত বিকাশ হোৱা সাধাৰণ ধাৰণাসমূহ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ খেলৰ দলে কেনেকৈ শিশুৰ সামাজিক বিকাশত প্ৰভাৱ পেলাই ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১১ ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ ভূমিকা

অধ্যায় গাঁথনি

১১.১ উদ্দেশ্য

১১.২ পৰিচয়

১১.৩ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ প্ৰভাৱ

১১.৩.১ আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়

১১.৩.২ শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়

১১.৪ আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ত বিকাশৰ সময়

১১.৪.১ শাৰীৰিক সমস্যা

১১.৪.২ মানসিক সমস্যা

১১.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১১.৬ অধিক জানিবলৈ

১১.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব
- শিশুসকলৰ সমস্যাবোৰ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- শিশুৰ আগতীয়া বাল্যকালৰ সহায়ত বিকাশৰ সমস্যা আলোচনা কৰিব পাৰিব।

১১.২ পৰিচয়

এই পাঠ্যক্ৰমৰ আগৰ অধ্যায়সমূহত শিশুৰ প্ৰাক্-জন্মকালীন অৱস্থাৰ পৰা (অধ্যায়) স্কুলীয়া বয়সলৈ (অধ্যায় ১০) বিকাশৰ বিভিন্ন দিশবোৰ সম্পৰ্কে অবগত হৈ আহিছে, তাৰ পৰা এইটো ধাৰণা কৰা হৈছে যে বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ বিভিন্ন দিশ যেনে শাৰীৰিক, মানসিক, সামাজিক ইত্যাদিবোৰৰ বিষয়ে আপোনালোকৰ এক উপযুক্ত ধাৰণা গঢ়ি উঠিছে। তাৰোপৰি আপোনালোকে শিশুৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা উপাদান বা চৰ্তবোৰ বিষয়েও কিছু ধাৰণা কৰিব পাৰিছে।

আমি জানো যে বাল্যকালৰ সময়ছোৱাক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে— আগতীয়া বাল্যকাল আৰু শেহতীয়া বাল্যকাল। শিশুৰ দুবছৰ বয়সৰ পৰা ছয় বছৰলৈকে আগতীয়া বাল্যকাল বুলি কোৱা হয় আৰু ছয় বছৰৰ পা যৌৱন প্ৰাপ্ত হোৱাৰ আগলৈকে শেহতীয়া বাল্যকাল বুলি কোৱা হয়, যিটো ছোৱালীৰ বাবে এঘাৰ বছৰ আৰু ল'ৰাৰ বাবে বাৰ বছৰ বুলি ধৰা হয়। শেহতীয়া

বাল্যকালৰ শিশুসকলক স্কুলীয়া শিশু বুলি কোৱা হয় কাৰণ এই সময়তে তেওঁলোকে আনুষ্ঠানিক শিক্ষাত নাম ভর্তি কৰে।

এই অধ্যায়টোত আগতীয়া বাল্যকাল আৰু শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাৰ শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে আলোকপাত কৰা হ'ব। তাৰোপৰি এই অধ্যায়ত শিশুসকলৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাবোৰো অধ্যয়ন কৰা হ'ব। শেহতীয়া বাল্যকাল বা বাল্যকালৰ শিশুসকলৰ বিকাশত ক্ষেত্ৰত দেখা পোৱা সমস্যাবোৰ প্ৰধানকৈ স্কুলৰ পৰিৱেশৰ সৈতে জড়িত। সেইবাবে ছয় বছৰৰ পৰা বাৰ বছৰ বয়সৰ শিশুৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাসমূহ পৰৱর্তী অধ্যায় 'ব্যক্তিত্ব বিকাশত স্কুলৰ ভূমিকা'ত আলোচনা কৰা হ'ব। অধ্যায়টোত আগতীয়া বাল্যকালৰ শিশুসকলৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাসমূহ আলোচনা কৰা হ'ব।

১১.৩ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ প্ৰভাৱ

শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্বৰ স্বৰূপ সাধাৰণতে তেওঁলোকৰ আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাতে আৰম্ভনি হয়। অৱশ্যে, শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ভেটি তেওঁলোকৰ শৈশৱ কালতে আৰম্ভণি হয়। আমি জানো যে ব্যক্তিত্ব সংলক্ষণৰ মূল হৈছে আত্মধাৰণা। সেইবাবে আগতীয়া বাল্যকালত শিশুসকলে পিতৃ-মাতৃ, ভাই-ভনী, আৰু পৰিয়ালৰ অন্য সদস্যসকলৰ পৰা পোৱা আদৰ যত্ন, আৰু মৰম আদিৰ আত্ম ধাৰণা গঠনৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে আৰু শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব গঠনৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱ পেলায়। এইটো কোৱা হয় যে শিশুসকলৰ ধাৰণা পৰিয়ালৰ সদস্যকলৰ গৰ্ভতে গঢ়ি উঠে। সেইবাবে ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত জীৱনৰ প্ৰথম সময়ছোৱা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি বিবেচনা কৰা হয়। ইয়াৰ উপৰিও শিশুৰ আগতীয়া শৈশৱত ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা বহুতো কাৰকে সময়ৰ লগে লগে শিশুৰ বয়স বৃদ্ধি হ'লেও প্ৰভাৱ পেলায়।

১১.৩.১ আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়

বেছিভাগ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ পৰিৱেশ ঘৰ আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ ভিতৰতে সীমাবদ্ধ। সেইবাবে শিশুৰ ব্যক্তিত্বৰ ধৰণ গঠনৰ এক শক্তিশালী নির্ধাৰক হৈছে ঘৰ বা পৰিয়াল। শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত ঘৰৰ প্ৰভাৱ বিষয়ে তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

পিতৃ-মাতৃৰ মনোভাব ঃ শিশুৰ জীৱনত পৰিয়ালৰ প্ৰত্যেকজন সদস্যই গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। তাৰ ভিতৰত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে পিতৃ-মাতৃ আৰু শিশুৰ প্ৰতি থকা তেওঁলোকৰ মনোভাবে। এটা শিশুৰ দেখাত, সমর্থবোৰ আৰু তেওঁলোকৰ পাৰদর্শিতা আদিৰ ক্ষেত্ৰত পিতৃ-মাতৃয়ে কি ধৰণে প্ৰতিক্ৰিয়া দেখুৱায় এইবোৰে শিশুৰ নিজৰ সম্পর্কে ধাৰণা ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱ পেলায়।

পিতৃ-মাতৃ আৰু সন্তানৰ মাজত থকা অনুকূল সম্পৰ্কই শিশুসকলক সুখী আৰু বন্ধুত্ব সুলভ মনৰ অধিকাৰী কৰি তোলে আৰু তেওঁলোকৰ গঠনমূলক আৰু আকৰ্ষণীয় ব্যক্তিত্ব গঢ়ি উঠে। পিতৃ-মাতৃ আৰু সন্তানৰ মাজত থকা প্ৰতিকূল সম্পৰ্কৰ ফলতেই শিশুসকলে উপযুক্তভাৱে সমাযোজন কৰিব নোৱাৰা হয়।

শিশু প্ৰশিক্ষণ পদ্ধতি ঃ শিশুৰ আত্ম-ধাৰণা আৰু ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত ঘৰত গ্ৰহণ কৰা শিশু-প্ৰশিক্ষণ পদ্ধতিয়ে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। কঠোৰ, স্বৈৰাচাৰী শৃংখলা যাৰ সৈতে শাৰীৰিক শাস্তিও থাকে, এইবোৰে শিশুসকলক অসন্তুষ্ট কৰি তোলে। শিশুৰ সৈতে অনুশাসনৰ পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পিতৃ-মাতৃসকল সাৱধান হ'ব লাগে। সকলোৰে সন্মুখত কৰা সমালোচনা আৰু অনবৰতে শিশুকলৰ দোষ খুচৰি থকা কাৰ্যৰ ফলত তেওঁলোকে হতাশাগ্ৰস্ত, পলাই ফুৰা আৰু নেতিবাচক বিধৰ হয়। শিশুসকলৰ ভূলবোৰ আঙুলিয়াই থকাৰ সলনি তেওঁলোকৰ কামৰ বাবে উৎসাহ প্ৰদান কৰিলে তেওঁলোকৰ মনোবল শক্তিশালী হয়, যাৰ ফলত তেওঁলোক সুখী হয়। পিতৃ-মাতৃৰ আকাংখা ঃ শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত পিতৃ-মাতৃৰ আকাংখাৰো এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা থাকে। যদি এনে আকাংখাবোৰ অবাস্তৱভাবে উচ্চ হয়, তেতিয়া শিশুসকলে ইয়াক পূৰণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অপৰাগ হয়। এনে ধৰণৰ অক্ষমতাই শিশুসকলৰ কুমলীয়া মনত মচিব নোৱাৰা সাচ পেলায় আৰু ফলস্বৰূপে তেওঁলোকে নীচাত্মিকা আৰু অপৰ্যাপ্ততাৰ অনুভৱ কৰে।

পৰিয়ালত শিশুৰ স্থান ঃ পৰিয়াল এটাত শিশুৰ স্থানেও তাৰ বিকাশশীল ব্যক্তিত্বত উল্লেখযোগ্য প্ৰভাৱ পেলায়। ইয়াৰ বিভিন্ন কাৰণ আছে, সেইবোৰ হৈছে— (i) পৰিয়ালত শিশুসকলে নিজৰ জন্ম অনুসাৰে স্থান অনুযায়ী বিশেষ ভূমিকা পালন কৰে (ii) বিভিন্ন শিশুৰ সৈতে পিতৃ-মাতৃয়ে ব্যৱস্থাৰ কৰা প্ৰশিক্ষণৰ পদ্ধতিৰ বাবে (iii) পৰিয়ালত ভাই-ভনীৰ মাজত থকা প্ৰতিযোগিতাৰ হাৰা-জিকাৰ বাবে।

পৰিয়ালৰ সম্বন্ধ প্ৰভাৱ ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত পৰিয়ালৰ সম্বন্ধবোৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা আছে। আবেগিক সুৰক্ষাৰ প্ৰথম বীজ পৰিয়ালৰ শক্তিশালী বান্ধোনতে ই গজালি মেলে। ভগ্ন পৰিয়ালৰ সম্পৰ্ক যেনে মৃত্যুৰ বাবে বিবাহ বিচ্ছেদৰ বাবে, পৃথকীকৰণৰ বাবে হওক এইসমূহ শিশুসকলৰ আত্মধাৰণা গঠনত নেতিবাচক প্ৰভাব পেলায়, যাৰ ফলত শিশুসকলে নিৰাপত্তাহীনতাৰ ভোগে আৰু সমনীয়াতকৈ পৃথক হয়।

১১.৩.২ শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়

শিশুসকল ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ সামাজিক বিকাশৰ প্ৰসাৰ ঘটে যদিও তেওঁলোকৰ বিকাশশীল ব্যক্তিত্বৰ ওপৰত ঘৰ আৰু পৰিয়ালৰ সদায় প্ৰভাৱ থাকে। পিতৃ-মাতৃ, ভাই-ভনী আৰু অন্য সম্পৰ্কীয় ব্যক্তি, পৰিয়ালত তেওঁলোকৰ

প্ৰতিপালনৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা পদ্ধতি আদিয়ে তেওঁলোকৰ জীৱনত দিশ নিৰ্ণায়কৰ ভূমিকা পালন কৰে।

যেতিয়া শিশু ডাঙৰ হৈ আহে পৰিয়ালত তেওঁৰ স্থান সম্পৰ্কে আগতীয়া বাল্যকালত কৈ সচেতন হৈ উঠে। কাৰণ পৰিয়ালত নিজৰ স্থান সম্পৰ্কে তেওঁলোক আগতকৈ বেছি সচেতন হৈ পৰে যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ নিজৰ সম্পৰ্কে মনোভাৰ গঢ়ি উঠে। উদাহৰণস্বৰূপে, পৰিয়ালত প্ৰথম জন্মা সন্তানটোৱে ভাই-ভনীৰ যত্ন লোৱাত সহায় কৰিব বুলি আশা কৰা হয়, তেনে ক্ষেত্ৰত শিশুটোৱে হয়তো নিজকে গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি ভাবিব পাৰে বা ভাই-ভনীৰ বাবে বলিদান দিয়া বুলিও ভাবিব পাৰে। অন্যহাতে পৰিয়ালৰ একমাত্ৰ সন্তান হ'লে সি ক্ৰমান্বয়ে আনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হ'ব পাৰে বা ভাই-ভনী থকা শিশুতকৈ বেছি পৰিপক্ক হ'ব পাৰে, এয়া নিৰ্ভৰ কৰে পিতৃ-মাতৃয়ে তেওঁলোকক কি ধৰণে প্ৰতিপালন কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ বাল্যকালক কেইটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে? এই ভাগ দুটা বয়সৰ সীমাৰ সৈতে উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ আগতীয়া বাল্যকালৰ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব গঠনৰ ক্ষেত্ৰত ঘৰখনৰ কিয় গুৰুত্বপূৰ্ণ নিৰ্ণায়ক বুলি বিবেচনা কৰা হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ শিশুৰ বিকাশমুখী ব্যক্তিত্বৰ ক্ষেত্ৰত পৰিয়ালত জন্মগতভাৱে লাভ কৰা স্থানৰ কেনেকৈ প্ৰভাৱ পেলায় তাৰ দুটা কাৰণ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১১.৪ আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ত বিকাশৰ সমস্যা

শৈশৱৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাৰ দৰে, বাল্যকালতো শাৰীৰিক, মানসিক দুয়োটা দিশতে বিকাশৰ, সমস্যা থাকে। উদাহৰণ স্বৰূপে দুৰ্বল পুষ্টিয়ে শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়োটা দিশতে প্ৰভাৱ পেলায়। ঠিক সেইদৰে, অতিমাত্ৰা পাৰিবাৰিক সংঘাত মানসিক চাপৰ সৃষ্টি কৰে আৰু শিশুৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়। আগতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ সমস্যাসমূহৰ ক্ষেত্ৰত এইটো লক্ষ্য কৰা হৈছে যে শাৰীৰিক সমস্যাতকৈ শিশুৰ মানসিক সমস্যা বেছি, যিটোৱে এটা শিশুৰ ব্যক্তিগত আৰু মানসিক সমাযোজন ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰি তোলে।

আগতীয়া বাল্যকালৰ শাৰীৰিক সমস্যা যেনে— ৰুগীয়া, দুর্ঘটনা, বেয়া লগা ইত্যাদিৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়ো প্ৰকাৰৰে প্ৰতিক্ৰিয়া থাকে। আগতীয়া বাল্যকালৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক সমস্যা কিছুমানৰ বিষয়ে তলত দাঙি আলোচনা কৰা হ'য়।

১১.৪.১ শাৰীৰিক সমস্যা

- **মৃত্যুৰ হাৰ ঃ** শৈশৱ কালতকৈ আগতীয়া বাল্যকালত সাধাৰণতে মৃত্যুৰ হাৰ ক্ৰমান্বয়ে কমি আহে। এই বয়সত ৰোগত বেছি মৃত্যুৰ হাৰ ক্ৰমান্বয়ে কমি আহে। এই বয়সত ৰোগত বেছি মৃত্যু নহয়, দুর্ঘটনাতহে মৃত্যু হয়। এইটো পোৱা গৈছে যে ছোৱালীতকৈ ল'ৰা বেছি দুর্ঘটনাগ্ৰস্ত হৈ মৰে, সেইবাৰে ল'ৰাৰ মৃত্যুৰ হাৰ ছোৱালীতকৈ বেছি হয়।
- **ৰোগ ঃ** সৰু ল'ৰাছোৱালীবোৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ ৰোগৰ প্ৰতি অতি সংবেদনশীল হয়, কিন্তু শ্বাস-প্ৰশ্বাস সম্বন্ধীয় ৰোগ তেওঁলোকৰ মাজত অধিক দেখা যায়। আধুনিক সময়ত বাধ্যতামূলক আৰু সহজলভ্য প্ৰতিৰোধক আৰু ঔষধ উপলব্ধ হোৱা বাবে শিশুসকলে কম পৰিমানে ৰোগত ভোগে। বেছিভাগ ৰোগৰ কাৰণ শাৰীৰিক হোৱা দেখা যায়, কিন্তু কিছুমান ৰোগ পৰিয়ালৰ চাপৰ বাবে মনোদৈহিক হোৱা দেখা যায়।
- **দুর্ঘটনা ঃ** সৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ প্ৰায়ে কিছুমান দুর্ঘটনা হয় যেনে - কটা, পোৰা, হাড় ভগা, ঘাঁলগা, ৰোগ সংক্ৰমন, পেশীটান হোৱা ইত্যাদি আৰু আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ দুর্ঘটনা বেছিকৈ হয়। কিছুমানৰ গুৰুতৰ দুর্ঘটনা হয় যাৰ বাবে সাময়িকভাৱে বা কেতিয়াবা স্থায়ীভাৱে অক্ষম হৈ পৰে। কিন্তু বেছিভাগ দুর্ঘটনা প্ৰাণনাশক নহয় কিন্তু সেইবাবে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ মনত বা শৰীৰত স্থায়ী চিন থৈ যায়।
- **অনাকর্ষণীয়তা ঃ** এইটো লক্ষ্যকৰা হৈছে আগতীয়া বাল্যকাল এৰি শেহতীয়া বাল্যকালত ভৰি দিয়াৰ সময়ছোৱাত সাধাৰণতে শিশুসকল অনাকর্ষনীয় হোৱাৰ প্ৰৱণতা থাকে। ইয়াৰ অন্তৰালত বহুতো কাৰণ থাকিব পাৰে। প্ৰথমতে, তেওঁলোকৰ শৰীৰৰ আকৃতি সলনি হৈ ক্ষীণ আৰু চঞ্চল হয়। দ্বিতীয়তে, তেওঁলোকৰ চুলিবোৰ ডাঠ হয় যাৰ বাবে সেইবোৰ সামৰা কঠিন হৈ পৰে আৰু ইয়ে এটা বেলেগ ৰূপ দিয়ে। তৃতীয়তে শৈশৱকালৰ দাঁতবোৰ সৰি তাৰ ঠাইত নতুন আৰু ডাঙৰ দাঁত গজে, যাৰ বাবে তেওঁলোকৰ মুখৰ আকৃতি সলনি হয় আৰু চতুর্থতে, সৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ দেখাত লেতেৰা হয় আৰু ভালকৈ কাপোৰ পিন্ধাত গুৰুত্ব নিদিয়ে কাৰণ তেওঁলোকে পৰিস্কাৰ -পৰিছন্নতাত গুৰুত্ব দিয়াতকৈ খেলা-ধূলা কৰিহে বেছি ভাল পায়। তেওঁলোকৰ অনাকর্ষণীয়তাৰ বাবে আচৰণৰ পৰিৱর্তন ঘটে আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ বাবে তেওঁলোক

অনাকর্ষণীয় হৈ পৰে যাৰ বাবে তেওঁলোকক প্ৰত্যাখ্যান কৰা হয় আৰু তেওঁলোকৰ এক নেতিবাচক অনুভৱ আহে।

- **অশান্তিকৰ অৱস্থা ঃ** বাল্যকালত সঞ্চালনমূলক আৰু বৌদ্ধিক বিকাশত দেৰি হ'লে এটা অশান্তিকৰ অৱস্থাৰ সৃষ্টি হয়। এনে শিশুবিলাকে তেওঁলোকৰ সমনীয়াৰ সৈতে নিজকে আগবঢ়াই নিবলৈ অক্ষম হয়, যাৰ ফলত তেওঁলোক সমনীয়াৰ সৈতে খেলৰ পৰা বঞ্চিত হয়। ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকৰ এক নীচাত্মিকা মনোভাৰ গঢ়ি উঠে। জন্মৰ সময়ত হোৱা মগজুৰ হানিয়ে বৌদ্ধিক বিকাশ বিলম্ব কৰিব পাৰে বা পিতৃ-মাতৃৰ অধিক সুৰক্ষা, প্ৰত্যাখ্যান কৰা, অত্যাধিক বোজা দিয়া আদিয়ে বৌদ্ধিক বিকাশ বিলম্ব কৰি তুলিব পাৰে।
- **মেদবহুলতা ঃ** বিভিন্ন বয়সৰ মানুহৰ নিচিনা শিশুসকলেও মেদবহুল হ'লে স্বাস্থ্য জনিত ৰোগত ভোগে যেনে— বহুমূত্ৰ, উচ্চ ৰক্ত চাপ, হৃদযন্ত্ৰৰ সমস্যা আদি, যিবোৰ ৰোগ সাধাৰণতে তেওঁলোকৰ সমনীয়াৰ ক্ষেত্ৰত দেখা নাযায়। মেদবহুলতাই স্বাস্থ্যজনিত সমস্যাৰ উপৰিও অন্য কিছুমান সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে যেনে— আকর্ষণীয়তাৰ ক্ষেত্ৰত, তেওঁলোকক সমনীয়াই তুচ্ছ-তাচ্ছিল্য কৰে আৰু 'শকত' হিচাবে নামাকৰণ কৰে।
- **বাওঁহতীয়া ঃ** সোঁহাতেৰে কাম কৰাতো কিয় ভাল তাৰ কোনো এটা কাৰণ নাই, আচলতে বেছি ভাগ মানুহে সোঁহাতেৰে কাম কৰে। সেইবাবে বাওঁহতীয়া লোকবোৰ ব্যক্তিগতভাৱে পৃথক হয় আৰু বাল্যকাল আৰু কৈশোৰ কালৰ সময়ছোৱাত তেওঁলোকক অলপ বেলেগ ধৰণে চোৱা হয়। বাওঁহতীয়া হোৱাৰ অন্য কিছুমান সমস্যাত আছে। বাওঁহতীয়া শিশু এটাই কোনো এটা দক্ষতা আয়ত্বকৰণৰ ক্ষেত্ৰত সোঁহতীয়া শিশু এটাক অনুকৰণ কৰাত অসুবিধা পায়। বাওঁহতীয়া শিশুৰ শৈক্ষিক সাফল্য, বৃত্তীয় সক্ষমতা বা তেওঁলোকৰ সামাজিক সমাযোজনতো ইয়াৰ প্ৰভাৱ পৰে। কিছুমান। পিতৃ-মাতৃয়ে শিশুসকলক সোঁ হাত প্ৰয়োগ কৰাৰ বাবে হেচা দিয়ে বা কেতিয়াবা শাস্তিও দিয়ে। পিতৃ-মাতৃৰ এনে ধৰণৰ আচৰণে সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰি তোলে, কাৰণ শিশুসকলে বাওঁহতীয়া হোৱাতো তেওঁলোকৰ এক দুৰ্বলতা বুলি গণ্য কৰিব লয় আৰু পিছৰ পর্যায়ত ইয়াৰ এটা নেতিবাচক প্ৰভাৱ শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্বৰ ওপৰত পৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক

(i) শৈশৱ কালতকৈ ..... সাধাৰণতে শিশুৰ মৃত্যুৰ হাৰ ক্ৰমান্বয়ে কমি আহে।

(ii) ..... সম্বন্ধীয় ৰোগ শিশুসকলৰ মাজত সাধাৰণতে দেখা যায়।

(iii) বাল্যকালত ..... আৰু ..... বিকাশৰ দেৰি হ'লে এটা অশান্তিকৰ অৱস্থাৰ সৃষ্টি হয়।

(iv) মেদবহুলতাই স্বাস্থ্যজনিত সমস্যাৰ উপৰিও অন্য সমস্যা ..... ।

১১.৪.২ মানসিক সমস্যা

আগতীয়া বাল্যকালৰ সৈতে জড়িত কিছুমান সাধাৰণ মানসিক সমস্যাৰ বিষয়ে তলত আলোচনা কৰা হ'ল।

- **কথনৰ সমস্যা ঃ** কথা হৈছে যোগাযোগৰ এক আহিলা আৰু সামাজিকৰণৰ বাবে ই অপৰিহার্য। যিবোৰ শিশুৱে কথাৰ সমস্যাৰ বাবে সমনীয়াৰ সৈতে ভাগ ল'ব নোৱাৰে তেওঁলোক সামাজিকভাৱে বাধা গ্রস্ত হয় আৰু ই তেওঁলোকৰ মন অপর্যপ্ততা আৰু নীচাত্মিকাতাৰ ভাব আনি দিয়ে। কথনৰ সমস্যা প্রধানকৈ চাৰিটা কাৰণত হয়, সেইবোৰ হৈছে -

  (i) যদি বয়সস্থ সকলে শিশুসকলৰ সৈতে কথা পাতোতে কিছুমান অপৰিচিত শব্দ প্রয়োগ কৰে বা বেছি খৰকৈ কথা কয়, তেতিয়া সৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ এইবোৰ বুজিব বা অনুকৰণ কৰিবলৈ অসুবিধা হয়। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে তেওঁলোকে উপযুক্তভাৱে যোগাযোগ কৰাত ব্যর্থ হয় আৰু সামাজিক সম্পর্ক ৰক্ষা কৰাৰ ক্ষেত্রত বিপদত পৰে।

  (ii) সৰু ল'ৰা ছোৱালীবোৰে অন্যৰ সৈতে যোগাযোগ কৰাৰ অন্য এক অসুবিধা হৈছে যদি তেওঁলোকৰ কথাবোৰ বুজিব নোৱাৰা হয়। এইটো হয়তো এক দুর্বল আর্হি অনুকৰণ কৰাৰ বাবে হ'ব পাৰে যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ ভুল উচ্চাৰণ আৰু ব্যাকৰণগত ভুল হ'ব পাৰে বা কিছুমান কথনৰ সৈতে জড়িত সমস্যা যেনে খোকোজা লগ, ফুচফুচাই কথা কোৱা, উচ্চাৰণত অসুবিধা পোৱা আদিৰ ফলত সৃষ্টি হ'ব পাৰে।

  (iii) সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামাজিকৰণত দ্বিভাষিকতাই সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। যেতিয়া শিশুসকলে ঘৰত নিজ মাতৃভাষা কয়, স্কুলত অন্য এটা ভাষা ক'ব লাগে, তেতিয়া বিশেষভাৱে আগতীয়া বাল্যকালৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ সমনীয়া সৈতে যোগাযোগৰ ক্ষেত্রত ভাষাৰ সীমাৱদ্ধতাৰ বাবে অসুবিধাৰ সৃষ্টি হয়।

  (iv) কথনৰ ক্ষেত্রত থকা চতুর্থ সমস্যাটো হৈছে ভাষা। কথা কওঁতে গালি-গালাজৰ ভাষা ব্যৱহাৰ কৰা, অন্যৰ বিষয়ে সমালোচনাত্মক আৰু অপমানজনক মন্তব্য কৰা বা অসামাজিকভাৱে কথা কোৱাটোৱে তেওঁলোকৰ সামাজিক সমাযোজনত বেয়া প্রভাৱ পেলাব পাৰে। সেইবাবে পিতৃ-মাতৃসকলে তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ সমুখও ভাষাৰ প্রয়োগৰ ক্ষেত্রত সাৱধান হ'ব লাগে।

- **আবেগিক সমস্যা ঃ** আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত আবেগিক সমস্যাৰ সৃষ্টি হয় কিছুমান ভাল নলগা আবেগ যেনে খং,ঈর্ষা, ঘৃণা, ভয় আদিবোৰ অবদমন ৰখাৰ ফলত। সৰু কালত বহুধৰণৰ কাৰণৰ ফলত ভাল নলগা আবেগবোৰৰ সৃষ্টি হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, মাক বা মাতৃ-সদৃশ ব্যক্তিৰ সৈতে শৈশৱ কালত ভাল সম্পৰ্ক নথকাৰ ফলত পৰৱৰ্তী সময়ত এজন ব্যক্তি আৰু নিজৰ জীৱনৰ উল্লেখযোগ্য ব্যক্তিৰ সৈতে এটা ভাল সম্পৰ্ক বা আবেগিক সংযোগ গঢ়ি তুলিব নোৱাৰে, অন্যৰ পৰা পোৱা মৰম আৰু ভালপোৱাৰ অভাৰে তেওঁলোকক আত্মকেন্দ্রিক বা অহংকাৰী কৰি তোলে, এজন ব্যক্তিৰ প্রতি অত্যাধিক বা প্রবল মৰমৰ ফলত সেই বিশেষ ব্যক্তিজনৰ অনুপস্থিতিত বা আচৰণ পৰিৱৰ্তনত নিৰাপত্তাহীনতাৰ অনুভৱ হ'ব পাৰে, তেওঁলোকৰ পুতলা বা অন্তৰংগ বস্তুৰ সৈতে যেনে— ব্লেংকেট আদি সৈতে আবেগিক সম্পৰ্কত অসুবিধা হ'লে নতুন পৰিৱেশত তেওঁলোকে নিৰাপত্তাহীনতাত ভুগিব পাৰে। সাধাৰণতে, শিশুসকলে ভাললগা আবেগতকৈ বেছি অপ্রীতিকৰ আবেগৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰে তেতিয়া তেওঁলোকৰ জীৱনৰ প্রতি এক বিস্তৃত ধাৰণা গঢ় লৈ উঠে আৰু অপ্রীতিকৰ স্বভাৱৰ বিকাশৰ প্রৱণতা গঢ় লৈ উঠে। শিশুৱে মুখৰ ভংগী এটা আহৰণ কৰাৰ প্রৱণতা থাকিব পাৰে যিটোৱে তেওঁলোকক কুটিল, ম্লান বা সাধাৰণতে অসমন্মত দেখুৱাব পাৰে, যিটো অৱস্থাই তেওঁলোকৰ আকর্ষণীয়তা হ্রাস কৰাত অৰিহণা যোগায়।
- **সামাজিক সমস্যা ঃ** আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত উপযুক্ত সামাজিক সমাযোজনৰ ক্ষেত্রত বিভিন্ন ধৰণৰ সমস্যা থাকে। সকলো শিশুৱে ক্ষেত্রত থকা পাঁচবিধ সাধাৰণ সামাজিক সমস্যা চিনাক্ত কৰা হৈছে। তলত এইসমূহ দাঙি ধৰা হ'ল -
  - (i) কিছুমান শিশুৰ নিজৰ অসামাজিক আচৰণ বা কথাৰ বাবে সমনীয়াৰ লগত মিলিব নোৱাৰে, যাৰ ফলত অকলশৰীয়া অনুভৱ কৰিব লগীয়া হয়। সেইবাবে তেওঁলোকে সামাজিকভাৱে গ্রহণযোগ্য আচৰণৰ পৰা বঞ্চিত হয় আৰু সময় যোৱাৰ লগে লগে সামাজিক গ্রহণযোগ্যতাৰ সুবিধা নোপোৱা হয়।
  - (ii) দ্বিতীয়তে, যদি শিশুসকলক লিংগ অনুসৰি খেলাৰ বাবে প্রচণ্ড হেচা দিয়া হয়, তেন্তে কেতিয়াবা তেওঁলোকে ইয়াৰ অতিমাত্রা কৰি সমনীয়াৰ মাজত অপ্রিয় হৈ পৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, সৰু ল'ৰা এজনে যদি খেলাৰ সময়ত পুৰুষ সুলভ আৰু আক্রমণাত্মক ভাব দেখুৱায় তেন্তে তাৰ সমনীয়াবোৰ বিৰক্ত হয় আৰু তেওঁ সমনীয়াই প্রত্যাখ্যান বা উপেক্ষা কৰে।

(iii) কেতিয়াবা আগতীয়া বাল্যকালৰ শিশুসকলে তেওঁলোকৰ জাতি, লিংগ বা বৰ্ণৰ বাবে সমনীয়াৰ পৰা নেতিবাচক বা বিদ্ধপ ব্যৱহাৰ পায়। এনে ধৰণৰ অপ্ৰতিকৰ সামাজিক অভিজ্ঞতাৰ ফলত তেনে শিশুসকলৰ এক বিদ্ধপ মনোভাবৰ বিকাশ ঘটে আৰু তেওঁলোকে বাহিৰা মানুহৰ সংস্পৰ্শৰ পৰা আঁতৰি থাকিব বিচাৰে। কেতিয়াবা ঘৰৰ সদস্যৰ পৰাও আঁতৰি থকা দেখা যায়।

(iv) আগতীয়া বাল্যকালৰ সামাজিক সমস্যাৰ চতুৰ্থ কাৰণ হৈছে কাল্পনিক সংগীৰ আৰু বাস্তৱৰ সলনি পোহনীয়া জীৱজন্তুৰ বাৱহাৰ। শিশুসকলে প্ৰায়ে কাল্পনিক বস্তুৰ ওপৰত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰাৰ অভ্যাস গঢ়ি তোলে। কিন্তু যেতিয়া তেওঁলোকে বাস্তৱৰ সংগী পায় আৰু অনুভৱ কৰে যে সিহঁতৰ ওপৰত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিব নোৱাৰে, তেতিয়া তেওঁলোকে অসমাযোজিত আচৰণ দেখুৱাবলৈ আৰম্ভ কৰে।

(v) এইটো লক্ষ্য কৰা হৈছে যে কেতিয়াবা শিশুকলে তেওঁলোকৰ খেলৰ লগৰীক এৰি থাকিব নোৱাৰা হয়। এইটো সাধাৰণতে সেইবোৰ শিশুৰ ক্ষেত্ৰত দেখা যায় যিসকলে শিশু কম বয়সৰ পৰাই শিশু যতন কেন্দ্ৰ, নাৰ্চাৰি, কিণ্ডাৰ গাৰ্টেন আদিত থাকিছিল আৰু য'ত তেওঁলোকে খেলৰ সমনীয়াক পাইছিল। এনে ক্ষেত্ৰত, এনে শিশুসকলক অকলশৰীয়া কৈ ৰাখিলে তেওঁলোকে অশান্তি পায়, তাৰোপৰি যিমানেই পুতলা বা অন্য খেলৰ সামগ্ৰী দিলেও তেওঁলোকে নিজকে অকলশৰীয়া অনুভৱ কৰে।

- **খেলৰ সমস্যা ঃ** যেতিয়া শিশুসকলে খেলিবলৈ খেলৰ সংগী নেপায় তেতিয়া তেওঁলোকে অকলশৰীয়াকৈ খেলে। এনে কামে শিশুক আত্মনিৰ্ভৰশীল হ'বলৈ শিকায়, তথাপিও শিশুসকলে নিজৰ বয়সৰ খেলৰ সংগী নেপালে কিছুমান সামাজিক কৌশল আয়ত্ব কৰিব নোৱাৰে। অকলশৰীয়া শিশুৰ ক্ষেত্ৰত অন্য এটা দিশ হৈছে যে সিহঁতে বেছি সময় টিভি চাই কটায়। যদিও টিভিৰ পৰা তেওঁলোকে বহু ধৰণৰ কথা শিকিব পাৰে, তথাপিও ইয়াৰ বহুতো ক্ষতিকাৰক দিশ আছে, যিবোৰ কুমলীয়া শিশুসকলৰ অনিষ্ট সাধন কৰে যেনে ব্যায়মৰ অভাৱ, টোপনি নহা, আক্ৰমণাত্মক ভাবৰ মানসিকতা বৃদ্ধি বা টিভিত দেখা বস্তুৰ প্ৰতি ভালদৰে বুজিব নোৱাৰৰ ফলত লোৱা ভ্ৰান্ত ধাৰণা। কেতিয়াবা খেলৰ পুতলাই ল'ৰা-ছোৱালীৰ খেলৰ ক্ষেত্ৰত সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। কিছুমান সু-সজ্জিত পুতলা ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৃষ্টিশীল মন ধংস কৰে আৰু অন্য কিছুমান পুতলা পিষ্টল, বন্দুক আদিলে তেওঁলোকক আক্ৰমণাত্মক কৰি তোলে।
- **ধাৰণা বিকাশৰ সমস্যা ঃ** আগতীয়া বাল্যকালৰ ধাৰণা বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত তিনিটা সাধাৰণ সমস্যা আছে । সেই কেইটা তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

(i) বুজি পোৱাৰ অক্ষমতাৰ বাবে সমস্যাৰ সৃষ্টি হয়। মানুহ আৰু বস্তুৰ সৈতে অভিজ্ঞতা সীমাবদ্ধ হোৱা বাবে বা শব্দ ভাণ্ডাৰৰ জ্ঞান কম হোৱা বাবে শিশুসকলে তেওঁলোকক কোৱা কথা বুজি নেপাব পাৰে আৰু এনেদৰে ভুল বা ত্ৰুটিপূৰ্ণ ধাৰণাৰ বিকাশ হয়। এনেকুৱা তেতিয়াও হ'ব পাৰে যেতিয়া শিশুসকলে কম জ্ঞান থকা সমনীয়া বা প্ৰাপ্তবয়স্ক লোকৰ পৰা শিকে।

(ii) আগতীয়া বাল্যকালত ধাৰণা বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা দ্বিতীয়টো সাধাৰণ সমস্যা হৈছে তেওঁলোকৰ সমনীয়াতকৈ তলৰ ধাৰণাৰ বিকাশ। এনেধৰণৰ পৰিৱেশে তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক সমাযোজনত বাৰুকৈয়ে প্ৰভাৱ পেলায়। উদাহৰণ স্বৰূপে ঘৰৰ বাহিৰৰ মানুহৰ সৈতে জড়িত হোৱাৰ সীমিত সুযোগ থকা শিশুৱে মানুহক ভালদৰে বুজিবলৈ প্ৰয়োজনীয় সামাজিক ধাৰণা গঢ়ি তুলিব নোৱাৰে। ইয়াৰ ফলত কেতিয়াবা তেওঁলোকৰ আচৰণ আনৰ বাবে বিৰক্তিকৰ আৰু ৰূঢ় হোৱা দেখা যায়।

(iii) ধাৰণা বিকাশৰ তৃতীয় সমস্যাটো হৈছে ধাৰণাটোৰ আবেগিক ওজন। উদাহৰণস্বৰূপে, সৰু ল'ৰা-ছোৱালীয়ে খ্ৰীষ্টমাচৰ সৈতে চান্তাক্লজ'ৰ ধাৰণাটো সাজি লয়। কিন্তু যেতিয়া তেওঁলোকে গম পায় যে চান্তা ক্লজ প্ৰকৃততে নেথাকে, তেওঁলোকে তেতিয়াও হয়তো খ্ৰীষ্টমাচৰ ধাৰণা সলনি কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধ কৰিব পাৰে, ইয়াৰ আনন্দদায়ক আবেগিক ওজন আৰু তেওঁলোকে হয়তো জ্যেষ্ঠজনৰ দ্বাৰা প্ৰতাৰিত হোৱা বুলি অনুভৱ কৰিব পাৰে।

- **নৈতিক সমস্যা ঃ** আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত শিশুসকলৰ নৈতিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত চাৰিটা সমস্যা থকাটো লক্ষ্য কৰা হয়। তলত এই কেইটা দাঙি ধৰা হ'ল।

(i) ডাঙৰসকলৰ অসামঞ্জস্যপূৰ্ণ অনুশাসনমূলক কাৰ্যই সামাজিক প্ৰত্যাশা অনুসৰি তেওঁলোকৰ শিকন প্ৰক্ৰিয়াত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে। যেতিয়া একে ধৰণৰ আচৰণৰ বাবে বেলেগ বেলেগ লোকে বিভিন্ন নিয়ম দেখুৱায়।

(ii) দ্বিতীয়তে, যদি শিশুসকলক তেওঁলোকৰ বেয়া আচৰণৰ বাবে শাস্তি প্ৰদান কৰা নহয়, তেতিয়া এনে কাৰ্যৰ বাৰে বাৰে পুনৰাবৃত্তি কৰাৰ বাবে তেওঁলোক উৎসাহিত হয়।

(iii) যদি শাস্তি আৰু পুৰস্কাৰ ন্যায় সংগতভাৱে প্ৰয়োগ কৰা নহয়, যেনে - বেয়া ব্যৱহাৰ বাবে অতি মাত্ৰা শাস্তিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া আৰু ভাল ব্যৱহাৰৰ বাবে কম পৰিমানে পুৰস্কাৰ দিয়া আদিয়ে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ কৰ্তৃপক্ষৰ প্ৰতি প্ৰতিকূল মনোভাৱ গঢ়ি তোলে। সেইবাবে সৰু ল'ৰা-

ছোৱালীক শাস্তি প্রদানৰ ক্ষেত্রত যথেষ্ট সচেতন হ'ব লাগে আৰু তিনিটা দিশত ব্যাখ্যা চাইহে তেওঁলোকক শাস্তি দিব লাগে, যেনে- (i) যেতিয়া শিশুটোক বাধা দিবৰ বাবে কোনো ধৰণৰ অন্য পথ নেথাকে, (ii) নিষিদ্ধ কৰা কামটো যদি কৰে তেতিয়া শাস্তি দিব লাগে (iii) এইটো এটা বিৰল ঘটনা হ'ব লাগিব বা ই শিশুটিক শাস্তিৰ সমগ্র উদ্দেশ্যৰ প্রতি অসংবেদনশীল কৰি তুলিব লাগিব। (iv) শেষত আৰু আটাইতকৈ বেছি গুৰুত্বপূর্ণ দীর্ঘম্যাদী দিশটো হৈছে স্বৈৰাচাৰী শৃংখলাবদ্ধতাত অধিক হেঁচা যিটোৱে বাহ্যিক নিয়ন্ত্রণত অত্যাধিক চাপ দিয়ে। স্বৈৰাচাৰী অনুশাসনৰ ক্ষেত্রত শিশুসকলক তেওঁলোকৰ আচৰণৰ ওপৰত আভ্যন্তৰীণ নিয়ন্ত্রণ গঢ়ি তুলিবলৈ উৎসাহিত কৰা নহয় যিয়ে তেওঁলোকৰ বিবেকৰ পিছত বিকাশৰ ভেটি গঠন কৰে। আভ্যন্তৰীণ নিয়ন্ত্রণৰ বিকাশ সোনকালে আৰম্ভ হ'ব লাগে আৰু গণতান্ত্রিক অনুশাসনৰ দ্বাৰা হ'ব লাগে। ই শিশুসকলক দলীয় আশাৰ লগত খাপ খাবলৈ শিকাত সহায় কৰে।

- **যৌন ভূমিকাৰ ক্ষেত্রত সমস্যা ঃ** এইটো লক্ষ্য কৰা হৈছে যে আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ত তিনিটা সাধাৰণ আৰু গুৰুত্বপূর্ণ সমস্যা লিংগ ভূমিকাৰ ক্ষেত্রত দেখা যায়। সেইবোৰ তলত দাঙি ধৰা হ'ল -

  (i) যদি শিশুৱে তেওঁলোকৰ সমনীয়াই সাধাৰণতে গ্রহণ কৰা যৌন ভূমিকাৰ প্রচলিত দিশবোৰ শিকিব নোৱাৰে, তেন্তে তেওঁলোকক অন্য সমনীয়াতকৈ বেলেগ ধৰনে চোৱা হয়। শিশুৱে স্কুললৈ যোৱা সময়লৈ এই পৰিৱেশটো বেছি গুৰুতৰ হৈ উঠে।

  (ii) দ্বিতীয়তে, যিবোৰ পৰিয়ালত ছোৱালীক পুৰণি সময়ৰ পৰা চলি অহা প্রথাৰে প্রশিক্ষণ দিয়া হয়, তেনে ছোৱালীবোৰে ভাৱে যে পুৰুষৰ তুলনাত শাৰীৰিক আৰু মানসিকভাৱে তেওঁলোক দুর্বল।

  (iii) শেষত, যদিহে শিশুসকলে দলত প্রচলিত আৰু গ্রহণযোগ্য যৌন আচৰণৰ বিষয়ে নিশিকে, তেতিয়া তেওঁলোকে নিজকে সামাজিকভাৱে অযোগ্য বুলি বিবেচনা কৰে। এনেধৰণে যৌন ভূমিকা পালন কৰিব নোৱাৰা ল'ৰা আৰু ছোৱালীবোৰ সামাজিক দিশত অক্ষম হৈ পৰে।

- **পৰিয়ালৰ সম্পর্কৰ সমস্যা ঃ** মানুহৰ সম্পর্ক অবনমিত হ'লে ভাল ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক সমাযোজনৰ ক্ষেত্রত সমস্যাৰ সৃষ্টি হয় আৰু বিশেষভাৱে ল'ৰা-ছোৱালী আৰু পিতৃ-মাতৃৰ সম্পর্কৰ ক্ষেত্রতো এইটো দেখা যায়। চাপযুক্ত পাৰিবাৰিক সম্পর্কই সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ মনত নিৰাপত্তাৰ অভাৱ জগাই তোলে। সৰু ল'ৰা-ছোৱালী আৰু তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ মাজৰ সম্পর্ক অৱনমিত হোৱাৰ চর্তবোৰ ল'ৰা আৰু ছোৱালীৰ ক্ষেত্রত পৃথক হয়। যিবোৰ পৰিয়ালত সকলো

দিশতে ছোৱালীতকৈ ল'ৰাক অধিক প্ৰাধান্য দিয়া হয়, তেনে ক্ষেত্ৰত ছোৱালীবোৰে পিতৃ-মাত আৰু ভায়েকসকলক প্ৰতি এক বিৰক্তিকৰ মনোভাৱ পোষণ কৰে। তেনে পৰিয়ালৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ বেছি উচ্চাত্মিকা ভাৱ বিকাশৰ প্ৰৱণতা থাকে। ল'ৰাৰ ক্ষেত্ৰত, যদি পিতৃ আৰু পুত্ৰৰ মাজত আবেগৰ টান নেথাকে তেন্তে সেই ল'ৰাৰ মাকৰ সৈতে আন্তৰিকতা বৃদ্ধি পায় আৰু তেওঁলোকে এনেধৰণ আগ্ৰহ আৰু আচৰণ দেখুৱাই যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ সমনীয়াবোৰে 'ভণ্টি' বুলি জোকায়।

পিতৃ-মাতৃ আৰু সন্তানৰ সম্পৰ্কৰ অন্য কিছুমান সমস্যা হৈছে কৰ্মৰত মাতৃ-সতীয়া পিতৃ-মাতৃ, ভাই-ভনীৰ মাজত কাজিয়া, যাৰ ফলত তেওঁলোকে সামাজিক আচৰণ শিকাৰ গুৰুত্ব সময় পৰিয়ালৰ সৈতে সম্পৰ্ক ৰখাৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৰ্থ হয়, বিভিন্ন কাৰণ যেনে আনে অভিভাৱকৰ ভূমিকা লোৱা, পৰিয়ালৰ অন্য সদস্য বা চোৱাচিতা কৰা ব্যক্তিয়ে শিশুক শোষণ কৰা আদিবোৰে পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ সম্পৰ্ক অবনমিত কৰি তোলে।

- **ব্যক্তিত্বৰ সমস্যা ঃ** আগতীয়া বাল্যকালৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যক্তিত্বৰ সমস্যা হৈছে প্ৰতিকূল আত্ম ধাৰণাৰ বিকাশ। শিশুকললে পৰিয়ালৰলোকৰ পৰা আৰু সমনীয়াৰ পৰা পোৱা ব্যৱহাৰ বা অবিৰাম আত্ম অহংকাৰী হ'লে তেওঁলোকৰ প্ৰতিকূল ধৰণৰ আত্মধাৰণা গঢ়ি উঠে। কেতিয়াবা পিতৃ-মাতৃয়ে তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত অবাস্তৱ উচ্চাকাংখা ৰাখে, যিটো ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত অবাস্তৱ উচ্চাকাংখা ৰাখে,যিটো ল'ৰা-ছোৱালীয়ে পূৰণ কৰাত ব্যৰ্থ হয়, তেতিয়া তেওঁলোকৰ এক নেতিবাচক আত্ম-ধাৰণা গঢ়ি উঠে। প্ৰতিকূল আত্মধাৰণাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশটো হৈছে এইবোৰ সদায়ে চলি থাকিব বিচাৰে। কিন্তু ব্যক্তিত্ব যিহেতু গতিশীল, সেইবাবে আগতীয়া বাল্যকালৰ কিছুমান ব্যক্তিত্বৰ ধৰণ সময়ৰ সৈতে তেওঁলোকে পৰিপক্কতা লাভ কৰাৰ লগে লগে তথা সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক অভিজ্ঞতা লাভৰ বাবে পৰিৱৰ্তন হয়। কঠিন ধৰণৰ শিশুসকল অধিক নম্ৰ হ'ব পাৰে, আনহাতে সন্তুষ্ট, সুখী শিশুসকল ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে ম্লান শিশুলৈ পৰিৱৰ্তন হ'ব পাৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ আগতীয়া বাল্যকালৰ সৈতে জড়িত অতি সাধাৰণ মনোবৈজ্ঞানিক কাৰণ চৰিটা লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ বিকাশৰ দ্বিভাষাই কিদৰে সমস্যা সৃষ্টি কৰে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৭ ঃ আগতীয়া বাল্যকালত আবেগিক সমস্যাৰ সৃষ্টি হয় ----------ইত্যাদিৰ চাপৰ বাবে। (খালী ঠাই সম্পূর্ণ কৰক)

.....

.....

প্রশ্ন নং ৮ ঃ শিশুৰ ক্ষেত্রত কিমান বিধ সামাজিক সমস্যা চিনাক্ত কৰা হৈছে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৯ ঃ ধাৰণা বিকাশৰ ক্ষেত্রত সমস্যা স্বৰূপে দেখা দিয়া আবেগিক ওজনৰ উদাহৰণ দিয়ক ।

.....

.....

প্রশ্ন নং ১০ ঃ শিশুৰ ক্ষেত্রত প্রতিকূল আত্মধাৰণা গঢ়ি উঠা কিছুমান কাৰণ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১১.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্বৰ স্বৰূপ সাধাৰণতে তেওঁলোকৰ আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাতে আৰম্ভণি হয়। অৱশ্যে শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ভেটি তেওঁলোকৰ শৈশৱ কালতে আৰম্ভণি হয়। আমি জানো যে ব্যক্তিত্ব সংলক্ষণৰ মূল হৈছে আত্ম ধাৰণা। সেইবাবে আগতীয়া বাল্যকালত শিশুসকলে পিতৃ-মাতৃ, ভাই-ভনী আৰু পৰিয়ালৰ অন্য সদস্যসকলৰ পৰা পোৱা আদৰ যত্ন আৰু মৰম আদিৰ আত্মধাৰণা গঠনৰ ক্ষেত্রত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ কৰে আৰু শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব গঠনৰ ক্ষেত্রত প্রভাৱ পেলায়।
- বেছিভাগ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ পৰিৱেশ ঘৰ আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ ভিতৰতে সীমাৱদ্ধ। সেইবাবে শিশুৰ ব্যক্তিত্বৰ ধৰণ গঠনৰ এক শক্তিশালী নির্ধাৰক হৈছে ঘৰ বা পৰিয়াল।
- আগতীয়া বাল্যকালৰ বয়সত ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্রত ঘৰৰ ভূমিকা বিশেষভাৱে নির্ভৰ কৰে শিশুসকলৰ প্রতি পিতৃ-মাতৃৰ মনোভাব, ঘৰত ব্যৱহাৰ কৰা শিশু প্রশিক্ষণ পদ্ধতি,

শিশুসকলৰ প্ৰতি পিতৃ-মাতৃৰ আকাংখা, পৰিয়ালত শিশুৰ জন্মগত স্থান আৰু পৰিয়ালৰ সম্পৰ্কৰ প্ৰভাৱ আদিৰ ওপৰত।

- শিশুসকল ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ সামাজিক বিকাশৰ প্ৰসাৰ ঘটে যদিও তেওঁলোকৰ বিকাশশীল ব্যক্তিত্বৰ ওপৰত ঘৰ আৰু পৰিয়ালৰ সদায় প্ৰভাৱ থাকে। পিতৃ-মাতৃ, ভাই-ভনী আৰু অন্য সম্পৰ্কীয় ব্যক্তি, পৰিয়ালত তেওঁলোকৰ প্ৰতিপালনৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা পদ্ধতি আদিয়ে তেওঁলোকৰ জীৱনত দিশ নিৰ্ণায়কৰ ভূমিকা পালন কৰে।
- শৈশৱৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাৰ দৰে, বাল্যকালতো শাৰীৰিক, মানসিক দুয়োটা দিশতে বিকাশৰ সমস্যা, মানসিক দুয়োটা দিশতে বিকাশৰ সমস্যা থাকে। ঠিক সেইদৰে অতিমাত্ৰা পাৰিবাৰিক সংঘাতে মানসিক চাপৰ সৃষ্টি কৰে আৰু শিশুৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়। আগতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ সমস্যাসমূহৰ ক্ষেত্ৰত এইটো লক্ষ্য কৰা হৈছে যে শাৰীৰিক সমস্যাতকৈ শিশুৰ মানসিক সমস্যা বেছি, যিটোৱে এটা শিশুৰ ব্যক্তিগত আৰু মানসিক সমাযোজন ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰি তোলে।
- আগতীয়া বাল্যকালৰ সৈতে জড়িচ মনোবৈজ্ঞানিক সমস্যাসমূহ হৈছে কথনৰ অক্ষমতা, আবেগিক সমস্যা, সামাজিক সমস্যা, খেলৰ সমস্যা, ধাৰণা বিকাশৰ সমস্যা, নৈতিক সমস্যা,যৌন ভূমিকা পালনৰ সমস্যা, পৰিয়ালৰ সম্পৰ্কৰ সমস্যা আৰু ব্যক্তিত্বৰ সমস্যা।

১১.৬ অধিক জানিবলৈ

১) Agarwalla, S. (2021). Developmental Psychology. Guwahati: Union Book Publication.

২) Goswami, G. (2008). Child Development and Child Care. Guwahati: ArunPrakashan.

৩) Hurlock, E. B. (2016). Developmental Psychology: A Life-Span Approach. New Delhi" McGraw Hill Education (India) Pvt. Ltd.

৪) Sarma, P.D. &Goswami, G. (2017). Developmental Psychology. Guwahati: Shanti Prakashan.

১১.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বাল্যকালক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে আগতীয়া বাল্যকাল আৰু শেহতীয়া বাল্যকাল। শিশুৰ দুবছৰ বয়সৰ পৰা ছয় বছৰলৈকে আগতীয়া বাল্যকাল বুলি কোৱা হয়

আৰু ছয় বছৰৰ পৰা যৌবন প্ৰাপ্ত হোৱাৰ আগলৈকে শেহতীয়া বাল্যকাল বুলি কোৱা হয়, যিটো ছোৱালীৰ বাবে এঘাৰ বছৰ আৰু ল'ৰাৰ বাবে বাৰ বছৰ বুলি ধৰা হয়।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বেছিভাগ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ পৰিৱেশ ঘৰ আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ ভিতৰতে সীমাৱদ্ধ। সেইবাবে শিশুৰ ব্যক্তিত্বৰ ধৰণ গঠনৰ এক শক্তিশালী নিৰ্ধাৰক হৈছে ঘৰ বা পৰিয়াল।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ পৰিয়ালত শিশুসকলে নিজৰ জন্ম অনুযায়ী স্থান অনুসাৰে ভূমিকা পালন কৰে আৰু বিভিন্ন শিশুৰ সৈতে পিতৃ-মাতৃয়ে ভিন্ন প্ৰশিক্ষণ পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ (i) কমি অহা (ii) শ্বাস-প্ৰশ্বস (iii) সঞ্চালন (iv) বৌদ্ধিক (v) অনাকৰ্ষণীয়তা

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আগতীয়া সমস্যা চাৰিটা হৈছে কথনৰ সমস্যা, সামাজিক সমস্যা, আবেগিক সমস্যা আৰু খেলৰ সমস্যা।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ যেতিয়া শিশুসকল দ্বিভাষিক হয় অৰ্থাৎ যেতিয়া শিশুসকলে ঘৰত নিজ মাতৃ-ভাষা কয়, স্কুলত অন্য এটা ভাষা ক'ব লাগে, তেতিয়া বিশেষভাৱে আগতীয়া বাল্যকালৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ সমনীয়াৰ সৈতে যোগাযোগ ক্ষেত্ৰত ভাষাৰ সীমাৱদ্ধতাৰ বাবে অসুবিধাৰ সৃষ্টি হয়। ইয়াৰ ফলত শিশুৰ সামাজিকৰণত প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি হয়।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আগতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাত আবেগিক সমস্যাৰ সৃষ্টি হয় কিছুমান ভাল নলগা আবেগ যেনে খং, ঈৰ্ষা, ঘৃণা, ভয়, আদিবোৰ অবদমন কৰি ৰখাৰ ফলত।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ পাচটা

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ধাৰণা বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত আবেগিক ওজনেও সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, সৰু ল'ৰা-ছোৱালীয়ে খ্ৰীষ্টমাচৰ সৈতে চান্তাক্লজ'জৰ ধাৰণাটো সাজি লয়। কিন্তু যেতিয়া তেওঁলোকে গম পায় যে চান্তা ক্লজ প্ৰকৃততে নেথাকে, তেওঁলোকে তেতিয়াও হয়তো খ্ৰীষ্টমাচৰ ধাৰণা সলনি কৰিবলৈ প্ৰতিৰোধ কৰিব পাৰে। ইয়াৰ জেষ্ঠজনৰ দ্বাৰা প্ৰতাৰিত হোৱা বুলি অনুভব কৰিব পাৰে।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শিশুসকলে পৰিয়ালৰ লোকৰ আৰু সমনীয়াৰ পৰা পোৱা ব্যৱহাৰ বা অবিৰাম আত্ম অহংকাৰী হ'লে তেওঁলোকৰ প্ৰতিকূলধৰণৰ আত্মধাৰণা গঢ়ি উঠে। কেতিয়াবা পিতৃ-মাতৃয়ে তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত আবাস্তৱ উচ্চাকাংখ্যা ৰাখে, যিটো ল'ৰা-ছোৱালীয়ে পূৰণ কৰাত ব্যৰ্থ হয়, তেতিয়া তেওঁলোকৰ এক নেতিবাচক আত্মধাৰণা গঢ় লৈ উঠে।

১১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চমু প্ৰশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ লিখিব)

প্ৰশ্ন ১ ঃ 'শিশুসকলৰ আত্মধাৰণা পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ গৰ্ভতে গঢ়ি উঠে' - কেনেকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ পিত-মাতৃৰ আকাংখাই শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত কিদৰে প্ৰভাৱ পেলায়?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ আগতীয়া বাল্যকালৰ শিশুসকলৰ ভিতৰত ছোৱালীৰ তুলনাত ল'ৰাৰ মৃত্যুৰ হাৰ কিয় বেছি?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ 'আগতীয়া বাল্যকালতকৈ যেতিয়া শিশু বাঢ়িবলৈ লয় তেতিয়া পৰিয়ালত তাৰ জন্মগত স্থান গুৰুত্বপূৰ্ণ হয়।' কিয়?

প্ৰশ্ন ৫ ঃ আগতীয়া বাল্যকালৰ পিছত শিশুসকল দেখিবলৈ কিয় অনাকৰ্ষণীয় হৈ পৰে?

প্ৰশ্ন ৬ ঃ শিশুৰ বিকাশীল প্ৰক্ৰিয়া বাওঁহতীয়া হোৱা বাবে সমস্যা হয় নেকি? আপোনাৰ উত্তৰ অনুসৰি যুক্তি দিয়ক।

প্ৰশ্ন ৭ ঃ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ কথনৰ ক্ষেত্ৰত থকা দুটা সমস্যা চমুকৈ বৰ্ণনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৮ ঃ আগতীয়া বাল্যকালত আবেগিক সমস্যাৰ সৃষ্টিৰ কিছুমান কাৰক লিখক।

খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখিব)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ প্ৰভাৱৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ আগতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ সৈতে জড়িত শাৰীৰিক বিকাশৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত যৌন ভূমিকা আৰু পৰিয়ালৰ সম্পৰ্ক কেনেদৰে মনোবৈজ্ঞানিক সমস্যা হিচাপে প্ৰভাব পেলায়? উপযুক্ত উদাহৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ আগতীয়া বাল্যকালৰ সৈতে জড়িত অতি সাধাৰণ মনোবৈজ্ঞানিক সমস্যাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১২ ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব গঠনত স্কুলৰ ভূমিকা

অধ্যায় গাঁথনি

১২.১ উদ্দেশ্য
১২.২ পৰিচয়
১২.৩ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব গঠনত স্কুলৰ প্ৰভাৱ
১২.৪ শেহতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশত থকা সমস্যাসমূহ
১২.৪.১ শাৰীৰিক সমস্যা
১২.৪.১ মনোবৈজ্ঞানিক সমস্যা
১২.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১২.৬ অধিক জানিবলৈ
১২.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
১২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত স্কুলৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব
- ডাঙৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাবোৰ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- শেহতীয়া বাল্যকালৰ শাৰীৰিক আৰু মনোবৈজ্ঞানিক দিশৰ সমস্যাবোৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব।

১২.২ পৰিচয়

আগৰ অধ্যায়ত আমি ইতিমধ্যে শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত ঘৰৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিছো। তাৰোপৰি আমি সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাবোৰ অৰ্থাৎ আগতীয়া বাল্যকাল (দুইৰ পৰা ছয় বছৰ বয়সলৈ) যিসময়ত তেওঁলোকৰ কাৰ্যবোৰ প্ৰধানকৈ ঘৰৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়- এইসমূহ আলোচনা কৰি আহিছো। সাধাৰণ দৃষ্টিত শিশুৰ ব্যক্তিত্ব সি/তাই স্কুললৈ অহাৰ আগতে ঘৰতে গঢ় লয়। তথাপিও স্কুলৰ কিছুমান সমাধান কৰিবলগীয়া সমস্যা থাকে, কিছুমান মানিবলগীয়া বাধা-নিষেধ থাকে আৰু অনুকৰণ আৰু চিনাক্তকৰণৰ বাবে নতুন আৰ্হি থাকে, এই অধ্যায়টোত শিশুৰ ব্যক্তিত্বগঠনত স্কুলৰ ভূনিকা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ব।

তাৰোপৰি এই অধ্যায়টোত শেহতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব। যিহেতু এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে তেওঁলোকৰ বেছি সময় স্কুলত কটায়, সেইবাবে তেওঁলোকৰ বিকাশ আৰু ইয়াৰ সৈতে জড়িত সমস্যাবোৰ তেওঁলোকৰ স্কুলৰ

পৰিৱেশৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। আহকচোন আমি শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত স্কুলৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে এই অধ্যায়টোত আলোচনা কৰো।

১২.৩ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত স্কুলৰ প্ৰভাৱ

ঘৰৰ পিছতে স্কুল হৈছে এনেকুৱা এখন ঠাই, য'ত শিশুসকলে বেছিসময় অতিবাহিত কৰে। সেইবাবে শিশুৰ ব্যক্তিত্ব গঠন প্ৰক্ৰিয়াত স্কুলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। সৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক হঠাতে তেওঁলোকৰ ঘৰুৱা পৰিৱেশৰ পৰা আঁতৰাই অন্য এটা পৰিৱেশলৈ লৈ যোৱা হয়, য'ত বিভিন্ন পৰিয়ালৰ পৰিৱেশৰ পৰা অহা ল'ৰা-ছোৱালীক তেওঁলোকে লগ পায়। স্কুলত তেওঁলোকে সামাজিক নিয়মৰ মানদণ্ডৰ সৈতে নিজকে মিলাই ল'ব পাৰে। এইটোৱে তেওঁলোকক জীৱনৰ আৰম্ভণিৰ পৰাই সমাজিক পৰিৱেশৰ সৈতে সমাযোজন কৰিব শিকায়। সেইবাবে সৰু-ল'ৰা ছোৱালীৰ সামাজিকৰণৰ ক্ষেত্ৰত স্কুল হৈছে আটাইতকৈ প্ৰভাৱশালী মাধ্যম, যিয়ে ক্ষুদ্ৰ সমাজ স্বৰূপে কাৰ্য কৰে আৰু অবিৰতভাৱে ল'ৰা-ছোৱালীৰ স্কুলীয়া জীৱনত সামাজিকৰণৰ ক্ষেত্ৰত ভূমিকা পালন কৰে।

শিক্ষক, প্ৰধান শিক্ষক, শ্ৰেণী-সমনীয়া, শিক্ষণ পদ্ধতি, পাঠ্যক্ৰম, মূল্যায়ন ব্যৱস্থা, সহ-পাঠ্যক্ৰমৰ সুবিধা, অনুশাসনমূলক পদ্ধতি যিবোৰ অনুষ্ঠানে গ্ৰহণ কৰে, স্কুলৰ সাধাৰণ পৰিৱেশ -এই সকলোৱে শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়।

ল'ৰা-ছোৱালীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা স্কুলৰ উপাদানসমূহৰ ভিতৰত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈছে শিক্ষকৰ ভূমিকা। স্কুলত শিক্ষকেই পিতৃ-মাতৃৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। শিক্ষকে শ্ৰেণীত কি ধৰণে ভূমিকা পালন কৰে সেইটোৱে ল'ৰা-ছোৱালীৰ আৱেগিক বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়। এগৰাকী স্বেচ্ছাচাৰী শিক্ষকে স্বেচ্ছাচাৰী পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰে, অন্যহাতে গণতান্ত্ৰিক শিক্ষকগৰাকীয়ে বেলেগ ধৰণৰ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰে। এইটো পোৱা গৈছে যে স্বেচ্ছাচাৰী অভিগমতকৈ ব্যক্তিত্ব সংলক্ষণ বিকাশত গণতান্ত্ৰিক অভিগমন বেছি ভাল। ই শ্ৰেণীকোঠা বা স্কুলত প্ৰত্যেক ল'ৰা-ছোৱালীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ সুযোগ প্ৰদান কৰে, দলীয়া বসবাসৰ বাবে তেওঁলোকক প্ৰস্তুত কৰি তোলে, নিজৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে আৰু আবেগিক স্ব-নিয়ন্ত্ৰণত শক্তিশালী কৰি তোলে। শিশুৰ ইতিবাচক ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষকৰ মনোভাৱ আৰু ব্যক্তিত্ব হৈছে গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। শিক্ষণৰ বাবে শিক্ষকৰ ইতিবাচক মনোভাৱ থকা উচিত। শিক্ষকে শ্ৰেণীত এটা ভাল আৰু বন্ধুত্বপূৰ্ণ পৰিৱেশ গঢ় দি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগে। ল'ৰা-ছোৱালীসকলক প্ৰয়োজনৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি শিক্ষণ গঢ় দি তুলিব লাগে। পথ বিচ্যুত শিশুসকলৰ প্ৰতি শিক্ষক সদায় সহানুভূতিশীল হ'ব লাগে। তেওঁলোকে এনে ল'ৰা-ছোৱালীৰ অসামাজিক আচৰণৰ কাৰণবোৰ উলিয়াবলৈ যত্ন কৰিব লাগে, যদি তেনেকুৱা কিবা থাকে তেন্তে তেওঁলোকক সহায় কৰিব লাগে। যেতিয়া প্ৰত্যেকৰ প্ৰয়োজন আৰু হতাশা নিশ্চিত কৰি তেওঁলোকৰ উদ্বেগ আন আবেগিক সমস্যাবোৰ কমাবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগে, ইয়াৰ দ্বাৰা ল'ৰা-ছোৱালীৰ সামগ্ৰীক বিকাশ ঘটে আৰু ইতিবাচক ব্যক্তিত্ব গঠন হয়।

শিক্ষকৰ পিছতে, ল'ৰা-ছোৱালীৰ সমগ্ৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত স্কুলৰ অধ্যক্ষ বা প্ৰধান শিক্ষকেও গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। স্কুলৰ সফলতা বা বিফলতা প্ৰধান শিক্ষক যেনেকুৱা, স্কুলো তেনেকুৱা। নিৰ্দেশক গোট আৰু সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰধান হিচাবে, এগৰাকী প্ৰধান শিক্ষকৰ কিছুমান গুণৰ অধিকাৰী হ'ব লাগে, যেনে ন্যায়পৰায়ণতা, ধৈৰ্য, নমনীয়তা, উৎসাহী, সহানুভূতিশীলতা, স্থিৰতা ইত্যাদি। প্ৰধান শিক্ষকে স্কুলত এনে পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব লাগে যিটোৱে মুক্ত অনুশাসন আনিব পাৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক নিজকে মুক্তভাৱে প্ৰকাশ কৰাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিব লাগে আৰু একে সময়কে স্কুলৰ নীতি-নিয়ম বাহ্যিক ভয়ৰ বাবে নহয়, নিজ ইচ্ছাৰে মানি চলিব লাগে। ল'ৰা-ছোৱালীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত বন্ধুত্ব আৰু সহপাঠী তথা একে স্কুলত পঢ়া চিনাকী ল'ৰা-ছোৱালীয়েও প্ৰভাৱ পেলায়। এই শিশুৰ একে বয়সৰ শিশুৰ সৈতে শ্ৰেণীকোঠাত ঘটা সামাজিক আদান-প্ৰদান, দক্ষতা আৰু জ্ঞানে উপযুক্ত ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ বাবে মূল্যবান বিভিন্ন সামাজিক দক্ষতাক উৎসাহিত কৰি তোলে। সমনীয়াৰ সৈতে হোৱা সম্পৰ্কৰ দ্বাৰা ল'ৰা-ছোৱালীয়ে অন্যৰ সৈতে সামাজিক আদান-প্ৰদানৰ আৰম্ভণি কৰিব শিকে। তেওঁলোকে সংঘাত মোকাবিলা কৰাৰ দক্ষতা আয়ত্ব কৰে, যেনে - ঘূৰাই লোৱা, আপোচকৰণ আৰু দৰদাম কৰা।

যদি পাঠ্যক্ৰমৰ ধৰণ আৰু মূল্যায়ন ব্যৱস্থাই শিশুৰ প্ৰয়োজন পূৰাব নোৱাৰে, তেতিয়া তেওঁলোক হতাশাত ভোগে, ইয়াৰ ফলত অনুপযুক্ত ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণৰ বিকাশ হয়। পাঠ্যক্ৰমত সহায় বিভিন্নতা থাকিব লাগে আৰু বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ সহ-পাঠ্যক্ৰম কাৰ্যসূচীৰে সমৃদ্ধ হ'ব লাগে, যাতে শিশুসকলে নিজৰ বৌদ্ধিক কাৰ্যৱলী বিকাশৰ বাবে সম্পূৰ্ণ সুযোগ পায়।

মূল্যায়ণ ব্যৱস্থাৰ ক্ষেত্ৰত, এইটো দেখা গৈছে যে স্কুলত অনুতীৰ্ণ বা অনুতীৰ্ণ হোৱাৰ অভিজ্ঞতাই শিশুৰ ব্যক্তিত্বত স্থায়ী প্ৰভাৱ এৰি থৈ যায়। যিবোৰ শিশু পৰীক্ষাত বাৰে বাৰে অনুতীৰ্ণ হয় তেওঁলোক কঠোৰ, অসুখী, অবন্ধুত্বপূৰ্ণ, কাজিয়া প্ৰৱণ, অমাৰ্জিত, গৌৰবী আৰু আত্মকেন্দ্ৰীক হয়। সেইবাবে স্কুলবোৰ পৰীক্ষাৰ উদ্যোগ হোৱাৰ পৰিৱৰ্তে, এনেধৰণৰ মূল্যায়ণ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব লাগে যিবোৰে ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৃজনীমূলক শিক্ষাৰ বাবে উৎসাহ যোগায়।

শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত, তেওঁলোকৰ প্ৰয়োজন অনুযায়ী স্কুলৰ সময় তালিকাৰ সংশোধন ঘটাব লাগে। শেষত আমি ক'ব পাৰো যে শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত স্কুলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে, ইয়াৰ বাবে স্কুলে উপযুক্ত আবেগিক পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰে। উপযুক্ত শিক্ষণ পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক উপযুক্ত পৰামৰ্শ আৰু নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক।

(i) সামাজিকৰণ ক্ষেত্ৰত স্কুল হৈছে আটাইতকৈ প্ৰভাৱশালী মাধ্যম, যিয়ে ..... কাৰ্য কৰে।

(ii) ল'ৰা-ছোৱালীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা স্কুলৰ উপাদানসমূহৰ ভিতৰত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈছে .....।

(iii) ল'ৰা-ছোৱালীসকলৰ প্রয়োজনৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি .....।

(iv) স্কুলবোৰ ..... পৰিৱর্তে এনে ধৰণৰ মূল্যায়ণ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিব লাগে যিবোৰে ..... শিকনৰ বাবে উৎসাহ যোগায়।

প্রশ্ন নং ২ ঃ শিশুসকলক সামাজিকৰণৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ সংস্থা উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ শিশুসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ বাবে কেনেধৰণৰ পাঠ্যক্রম প্রৱর্তন কৰিব লাগে।

.....

.....

১২.৪ শেহতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ থকা সমস্যাসমূহ

শেহতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ সময়ছোৱাত দেখা দিয়া সমস্যাৰ ভিতৰত কিছুমান শাৰীৰিক সমস্যা শিশুৱে আগৰে পৰা কঢ়িয়াই আনে আৰু আন কিছুমান সমস্যা নতুনকৈ দেখা দিয়ে। স্কুলত প্রৱেশ কৰাৰ ফলত তেওঁলোকৰ জীৱনৰ গতি পথৰ পৰিৱর্তন ঘটে আৰু তেতিয়াও কিছুমান সমস্যাই দেখা দিয়ে।

আগৰ সময়ত, শেহতীয়া বাল্যকালৰ সমস্যাবোৰ শাৰীৰিক আৰু মনোবৈজ্ঞানিক দুয়ো প্রকাৰৰ আছিল। বর্তনান সময়ত, শাৰীৰিক সমস্যাত মনোবৈজ্ঞানিক প্রভাৱে গুৰুতৰ সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰি তোলে।

শেহতীয়া বাল্যকালৰ সময়ছোৱাৰ শাৰীৰিক আৰু মনোবৈজ্ঞানিক সমস্যাসমূহ তলত আলোচনা কৰা হ'ল।

১২.৪.১ শাৰীৰিক সমস্যাসমূহ

বেছিভাগ শাৰীৰিক সমস্যা আগতীয়া বাল্যকালৰ পৰাই থাকি যায়, সেইবাবে এনে সমস্যাবোৰ বেছি গুৰুতৰ নহয় বা ইয়াৰ সুদুৰ প্রসাৰী প্রভাৱো নেথাকে। শেহতীয়া বাল্যকালৰ প্রধান শাৰীৰিক সমস্যাবোৰ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

ৰোগ ঃ আজিকালি ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক বিভিন্ন ৰোগৰ প্রতিষেধক দিয়া হয়, যাৰ ফলত এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালী বেছি টান নৰীয়াত ভূগিবলগীয়া নহয় (সাধাৰণ চর্দি, বা পেট বেয়া লগা আদি) আৰু এনেবোৰ ৰোগৰ দীর্ঘদিনিয়া শাৰীৰিক অসুস্থতাৰ প্রভাৱ নেথাকে।

কিন্তু, ইয়াৰ মানসিক প্রভাৱবোৰ গুৰুতৰ হয় কাৰণ ৰোগে শৰীৰৰ হোমিঅ'ষ্টেছিছ্ক বিচলিত কৰে, যিয়ে শিশুক খিংখিঙীয়া, দাবীদাৰ আৰু জীয়াই থকাতো

কঠিন যেন কৰি তোলে। ইয়াৰ উপৰিৰ দীৰ্ঘদিনৰ বাবে ৰোগত ভূগিলে স্কুলৰ কাৰ্যত পিছপৰি থাকে। কেতিয়াবা ল'ৰা-ছোৱালীয়ে জানি বা নাজানি হওঁক বেমাৰৰ ভাও জোৰে, স্কুলৰ ভাল নলগা কাম থাকিলে বা নিয়মিত কাম কৰাৰ ইচ্ছা নেথাকিলে।

মেদবহুলতা ঃ অলপ ডাঙৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত মেদবহুলতাই শাৰীৰিক আৰু সামাজিক সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। শকত ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ প্ৰায়ে সক্ৰিয় খেলৰ পৰা বঞ্চিত হয় আৰু সেইবাবে তেওঁলোকে সামাজিকৰণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় দক্ষতা অৰ্জন কৰিব নোৱাৰে। তাৰোপৰি তেওঁলোকক আগতীয়া বাল্যকালৰ দৰে এই স্তৰতো সমনীয়াসকলে ঠাট্টা কৰে।

যৌন অনুপযুক্ত শৰীৰৰ গঠন ঃ যিবোৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ শাৰীৰিক গঠন তেওঁলোকৰ লিংগ অনুযায়ী সঠিক নহয় তেওঁলোকে ব্যক্তিগত আৰু সামাজিকভাৱে অপসমাযোজনত ভোগে, যেনে— ছোৱালী এজনীৰ শাৰীৰিক গঠন পুৰুষ সদৃশ হোৱা আৰু ল'ৰাৰ গঠন ছোৱালীৰ দৰে হোৱা- তেওঁলোকক সমনীয়াই উপহাস কৰে আৰু ডাঙৰ দয়াৰ দৃষ্টিৰে চায়।

দুৰ্ঘটনা ঃ ডাঙৰ সকলেও সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ দৰে সাৱধান হ'ব শিকে, যদিহে তেওঁলোকৰ দুৰ্ঘটনাৰ অভিজ্ঞতা থাকে। ইয়াৰ ফলত সকলো শাৰীৰিক কাৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত ভয়-সংকোচৰ ভাব আহিব পাৰে আৰু আনকি আচৰণৰ অন্যান্য ক্ষেত্ৰলৈকেও ই বিয়পি পাৰে, যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ সামাজিক সমাযোজনত প্ৰভাৱ পেলোৱা সাধাৰণ লাজৰ সৃষ্টি হয়।

শাৰীৰিক অক্ষমতা ঃ এইটো পোৱা গৈছে যে দুৰ্ঘটনাৰ পিছৰ প্ৰভাৱ বা অন্য কাৰণত হোৱা শাৰীৰিক অক্ষমতাৰ বাবে ল'ৰা-ছোৱালী সামাজিক পৰিৱেশত বাধাপ্ৰাপ্ত আৰু সহজে ৰোগত ভোগে। সেইবাবে তেওঁলোকৰ উপযুক্ত সমাযোজন নহয় আৰু ইয়াৰ প্ৰভাৱ তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত সমাযোজনতো পৰে। ল'ৰা-ছোৱালীয়ে কেতিয়াবা কাল্পনিক অক্ষমতা গঢ়ি তুলিব পাৰে বা প্ৰকৃত যি অক্ষমতা থাকে তাতকৈ অধিক অক্ষম বুলি ভাও ধৰিব পাৰে যদিহে তেওঁলোকে অনুভৱ কৰে যে শাৰীৰিক অক্ষমতাই হৈছে অপ্ৰিয় পৰিস্থিতিৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ এক উপায়।

অস্বস্তি ঃ যিহেতু সঞ্চালনমূলক দক্ষতাই শিশুসকলক কাৰ্যৰ খেলপথাৰ বা স্কুলত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে, যিবোৰ শিশু বুৰ্বক আৰু অস্বস্তিত থাকে, তেওঁলোকৰ ক্ষেত্ৰত পোৱা গৈছে যে খেলত নিজ সমনীয়াৰ সৈতে সমান গতিত আগবাঢ়িব নোৱাৰে। ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকৰ হীনমান্যতা আৰম্ভ হ'বলৈ ধৰে।

শাৰীৰিক আকৰ্ষণ ঃ এইটো লক্ষ্য কৰা হৈছে যে স্কুলত বা অন্য সামাজিক পৰিৱেশত অনাকৰ্ষণীয় শিশুতকৈ আকৰ্ষণীয় শিশুবোৰ বেছি সুবিধা পায়। কম আকৰ্ষণীয় শিশুবোৰে কম সুবিধা পায়। কম আকৰ্ষণীয় শিশুতকৈ আকৰ্ষণীয় শিশুবোৰক লগৰীয়াবোৰে বেছি পচন্দ কৰে। ভৌগোলিক বা সামাজিকভাৱে সক্ৰিয় বা স্থান সলনি

কৰা শিশুৰ বাবে শাৰীৰিক আকর্ষণ বিশেষভাৱে গুৰুত্বপূর্ণ কাৰণ কম আকর্ষণীয় শিশুসকলতকৈ তেওঁলোকৰ প্রতি প্রথম ধাৰণা সদায় ভাল হয়, যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ সামাজিক গ্রহণযোগ্যতা বৃদ্ধি পায়।

১২.৪.২ মনোবৈজ্ঞানিক সমস্যাসমূহ

শেহতীয়া বাল্যকালত মানসিক সমস্যাবোৰৰ মাত্রা শাৰীৰিক সমস্যাতকৈ অধিক হোৰা পোৰা গৈছে আৰু ই অধিক সময়লৈ থাকে। এনে সমস্যাবোৰে শিশুৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক সমাযোজনত গুৰুত্বপূর্ণ প্রভাৱ পেলায়। শেহতীয়া বাল্যকালৰ কিছুমান মানসিক সমস্যা তলত দাঙি ধৰা হ'ল -

কথন সমস্যা ঃ শেহতীয়া বাল্যকালত চাৰিটা সাধাৰণ কথন সমস্যা পোৰা যায়। সেইকেইটা হ'ল -

(i) গড় শব্দভাণ্ডাৰতকৈ কম শব্দজ্ঞান - ই শিশুসকলক স্কুলৰ কার্য আৰু অন্যৰ সৈতে যোগাযোগৰ ক্ষেত্রত অক্ষম কৰে।

(ii) বাক্যৰ ভূল (যেনে— ভুল উচ্চাৰণ, ব্যাকৰণৰ ভুল, কথনৰ অসুবিধা -খোকোজা লগা) থকা শিশুসকলে অন্যৰ সৈতে কথা পাতোতে খুব আত্ম সচেতন হয় আৰু সেইবাবে প্রয়োজন নহ'লে তেওঁলোকে আনৰ সৈতে কথা পতাৰ পৰা বিৰত থাকে।

(iii) ঘৰত আৰু স্কুলত কোৰা ভাষাৰ পার্থক্যও সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে।

(iv) আত্মকেন্দ্রিক কথা, গৌৰৰ কৰা, সমালোচনাত্মক আৰু অপমানজনক মন্তব্য আদি, সমনীয়াৰ খং আৰু এনেবোৰ শিশুৰ এৰাই চলিব আৰম্ভ কৰে।

আবেগিক সমস্যা ঃ গ্রহণ কৰিব নোৱাৰে আবেগিক প্রকাশ, যেনে - বদমেজাজী আৰু আন কিছুমান নিয়ন্ত্রণ কৰিব নোৱাৰা আবেগিক বিস্ফোৰণে শিশুসকলক অসন্মক আৰু অসুখী কৰি তোলে। তেনেবোৰ শিশুক সমনীয়া আৰু প্রাপ্তবয়স্কসকলে অপৰিপক্ক বুলি বিবেচনা কৰে।

সামাজিক সমস্যা ঃ যিবিলাক শিশুৰ সমাযোজনক সামাজিক সমস্যাই প্রভাৱিত কৰে, তেনে শিশুবোৰক পাচটা ভাগত উগোৰা হৈছে। সেইবোৰ হৈছে -

(i) যিবিলাক শিশুক সমনীয়াই নাকচ কৰে/অৱহেলা কৰে, তেওঁলোকে সামাজিক হ'বৰ বাবে শিকিবলৈ সুবিধা নাপায়।

(ii) শিশুৱে ইচ্ছাকৃতভাৱে পৃথক হয় যেতিয়া তেওঁলোকে অনুভৱ কৰে যে সমনীয়াৰ সৈতে তেওঁলোকৰ অলপ মিল আছে।

(iii) যিবোৰ শিশুৱে ভৌগোলিক বা সামাজিক কাৰণত ঘূৰি ফুৰিব লগীয়া হয় তেনেবোৰ শিশুৱে ইতিমধ্যে গঠিত হৈ থকা দলৰ সৈতে মিলিবলৈ অসুবিধা পায়।

(iv) শিশুৰ জাতি বা ধর্মকলৈ দলত চলা অন্ধবিশ্বাস।

(v) শেষত, নেতা হ'বলৈ বিচৰাসকলে ক্ষোভিত আৰু অসন্তুষ্ট হৈ গোটৰ সদস্যলৈ পৰিণত হয়।

খেলৰ সমস্যা ঃ সামাজিক গ্রহণযোগ্যতা নথকা শিশুসকল খেল ধেমালি শিকাৰ সুবিধাৰ পৰা বঞ্চিত হয়, যিটো দলৰ অন্তর্ভুক্ত হ'বৰ বাবে অতি প্রয়োজনীয়।

ধাৰণাবিষয়ক সমস্যাসমূহ ঃ যিবোৰ শিশুৰ আদর্শগত আত্মধাৰণা থাকে, তেওঁলোক সাধাৰণতে নিজকলৈ আৰু আনে তেওঁলোকক কৰা ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্রত অসন্তুষ্ট হয়। যদি তেওঁলোকৰ সামাজিক ধাৰণা কুসংস্কাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠে, তেতিয়া তেওঁলোকে আনক ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষেত্রত অন্ধবিশ্বাসী আৰু বৈষম্যমূলক হয়। এনেধৰণৰ আবেগিক ধাৰণাবোৰ শিশুৰ সামাজিক সমাযোজনৰ ক্ষেত্রত অবিৰতভাৱে প্রতিকূল প্রভাৱ পেলায়।

নৈতিক সমস্যাসমূহ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ নৈতিক মনোভাৱ আৰু আচৰণৰ সৈতে ছয়টা সাধাৰণ সমস্যা জড়িত হৈ থকা দেখা যায়। সেইবোৰ হৈছে—

(i) সমনীয়া বা গণ মাধ্যমৰ দ্বাৰা সঠিক বা ভুলৰ ধাৰণাসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠা নৈতিক উদ্ধৃতি, যিটো সাধাৰণ প্রাপ্তবয়স্কসকলৰ উদ্ধৃতিৰ সৈতে মিল নেথাকিবও পাৰে।

(ii) আচৰণৰ ওপৰত আভ্যন্তৰীণ নিয়ন্ত্রণ হিচাবে বিবেকক বিকশিত কৰাৰ ক্ষেত্রত ব্যর্থ হোৱা,

(iii) প্রাপ্তবয়স্কসকলৰ অসামঞ্জস্যপূর্ণ অনুশাসনে শিশুসকলে কৰিব বিচৰা কামৰ ক্ষেত্রত অনিশ্চিত কৰি তোলে।

(iv) শাৰীৰিক শাস্তি শিশুৰ আক্রামণাত্মক আচৰণৰ কাৰণ হ'ব পাৰে।

(v) বেয়া আচৰণৰ প্রতি সমনীয়াৰ সম্পতি ইমানেই সন্তুষ্টিদায়ক বুলি বিবেচনা কৰা হয় যে সেইবোৰ অভ্যাসত পৰিণত হয়।

(vi) আনৰ ভুল কামৰ প্রতি অসহিষ্ণুতা।

আগ্রহৰ সৈতে জড়িত সমস্যাসমূহ ঃ বাল্যকালৰ আগ্রহৰ সৈতে দুটা সমস্যা জড়িত হৈ থকাটো লক্ষ্য কৰা হয়।

(i) সমনীয়াই গুৰুত্ব দিয়া বস্তুৰ প্রতি আগ্রহহীনতা

(ii) নিজৰ বাবে মূল্যবান দিশবোৰৰ প্রতি প্রকিকূল মনোভাৱৰ বিকাশ কৰা।

যৌন ভূমিকাৰ ক্ষেত্রত সমস্যাবোৰ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ যৌন ভূমিকাৰ ক্ষেত্রতো দুটা সাধাৰণ সমস্যা লক্ষ্য কৰা হয়। সেইবোৰ হৈছে -

(i) সমনীয়াসকলে নিজৰ বয়সৰে ক্ষেত্রতে উপযুক্ত বুলি ভবা যৌন ভূমিকাৰ উপাদান শিকনত অসমর্থ হোৱা। এইটো তেতিয়া হয় যেতিয়া সমনীয়াৰ মাক-দেউতাকৰ যৌন ভূমিকাৰ সৈতে নিজৰ পৰিয়ালৰ যৌন ভূমিকাৰ মাজত পার্থক্য থাকে।

(ii) স্বীকৃতি প্ৰাপ্ত যৌন ভূমিকা পালন কৰিবলৈ ইচ্ছা নকৰা। সাধাৰণতে এইটো দেখা যায় যেতিয়া ল'ৰাবোৰে সমতাবাদী ভূমিকা পালন কৰিব বুলি আশা কৰা হয়, য'ত নেকি ছোৱালীবোৰে পৰম্পৰাগত ভূমিকা পালন কৰিব বুলি আশা কৰা হয়।

পৰিয়ালৰ সম্পৰ্কৰ সমস্যাসমূহ ঃ পৰিয়ালৰ সদস্যসকলৰ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত দুটা গুৰুতৰ সমস্যা লক্ষ্য কৰা হয়, যেনে -

(i) ই পৰিবাৰিক সম্পৰ্ক দুৰ্বল কৰি তোলে।

(ii) ই মানুহৰ সমাযোজনৰ অভ্যাসৰ এটা প্ৰতিকূল ধৰণ সৃষ্টি কৰে, যিটো ঘৰৰ বাহিৰত কৰা হয়।

ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ সমস্যাসমূহ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত দুটা গুৰুত্বপূৰ্ণ সমস্যা পৰিলক্ষিত হয়, সেই দুটা হৈছে -

(i) প্ৰতিকূল আত্ম-ধাৰণাৰ বিকাশ

(ii) আত্ম-গুৰুত্ব এটা ভ্ৰান্ত ধাৰণা যিটো শিশুৱে আগতীয়া বাল্যকালৰ আত্মকেন্দ্ৰিকতাৰ পৰা কঢ়িয়াই আনে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ কিছুমান প্ৰধান শাৰীৰিক সমস্যা উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ শিশুৰ ক্ষেত্ৰত মেদবহুলতাক কিয় শাৰীৰিক সমস্যা হিচাবে গণ্য কৰা হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ মানসিক সমস্যাবোৰ লিখক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ ডাঙৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ নৈতিক মনোভাব আৰু আচৰণৰ বিকাশৰ সৈতে কিমানবোৰ সাধাৰণ সমস্যা জড়িত হৈ আছে? সেই সমস্যাবোৰ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১২.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ঘৰৰ পিছতে স্কুল হৈছে এনেকুৱা এখন ঠাই, য'ত শিশুসকলে বেছি সময় অতিবাহিত কৰে। সেইবাবে শিশুৰ ব্যক্তিত্ব গঠন প্ৰক্ৰিয়াত স্কুলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। স্কুলে তেওঁলোকক জীৱনৰ আৰম্ভণিৰ পৰাই সামাজিক পৰিৱেশৰ সৈতে সমাযোজন কৰিব শিকায়।
- শিক্ষক, প্ৰধান শিক্ষক, শ্ৰেণী-সমনীয়া শিক্ষণ পদ্ধতি, পাঠ্যক্ৰম, মূল্যায়ন ব্যৱস্থা, সহ-পাঠ্যক্ৰমৰ সুবিধা, অনুশাসনমূলক পদ্ধতি যিবোৰ অনুষ্ঠানে গ্ৰহণ কৰে, ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাব পেলায়।
- ল'ৰা-ছোৱালীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা স্কুলৰ- উৎপাদনসমূহৰ ভিতৰত আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈছে শিক্ষকৰ ভূমিকা। এইটো পোৱা গৈছে যে স্বেচ্ছাচাৰী অভিগমনতকৈ ব্যক্তিত্ব সংলক্ষণ বিকাশত গণতান্ত্ৰিক অভিগমন বেছি ভাল। ই শ্ৰেণীকোঠা বা স্কুলত প্ৰত্যেক ল'ৰা-ছোৱালীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ সুযোগ প্ৰদান কৰে, দলীয়া বসবাসৰ বাবে তেওঁলোকক প্ৰস্তুত কৰি তোলে, নিজৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে আৰু আবেগিক স্ব-নিয়ন্ত্ৰণত শক্তিশালী কৰি তোলে।
- শিশুৰ ইতিবাচক ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষকৰ মনোভাৱ আৰু ব্যক্তিত্ব হৈছে গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। শিক্ষণৰ বাবে শিক্ষকৰ ইতিবাচক মনোভাৱ থকা উচিত।
- শিক্ষকৰ পিছতে, ল'ৰা-ছোৱালীৰ সমগ্ৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত স্কুলৰ অধ্যক্ষ বা প্ৰধানশিক্ষকেও গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। প্ৰধান শিক্ষকে স্কুলত এনে পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব লাগে যিটোৱে মুক্ত অনুশাসন আনিব পাৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক নিজকে মুক্তভাৱে প্ৰকাশ কৰাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিব লাগে আৰু একে সময়তে স্কুলৰ নীতি-নিয়ম বাহ্যিক ভয়ৰ বাবে নহয়, নিজ ইচ্ছাৰে মানি চলিব লাগে।
- ল'ৰা-ছোৱালীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত বন্ধুত্ব আৰু সহপাঠী তথা একে স্কুলতে পঢ়া চিনাকী ল'ৰা-ছোৱালীয়েও প্ৰভাৱ পেলায়।
- যদি পাঠ্যক্ৰমৰ ধৰণ আৰু মূল্যায়ণ ব্যৱস্থাই শিশুৰ প্ৰয়োজন পূৰণ কৰিব নোৱাৰে, তেতিয়া তেওঁলোক হতাশাত ভোগে, ইয়াৰ ফলত অনুপযুক্ত ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণৰ বিকাশ হয়।
- শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ প্ৰয়োজন অনুযায়ী স্কুলৰ সময় তালিকাৰ সংশোধন ঘটাব লাগে।
- শেহতীয়া বাল্যকালৰ বিকাশৰ সময়ছোৱাত দেখা দিয়া সমস্যাৰ ভিতৰত কিছুমান শাৰীৰিক সমস্যা শিশুৱে আগৰে পৰা কঢ়িয়াই আনে আৰু আন কিছুমান সমস্যা নতুনকৈ দেখা দিয়ে। স্কুলত প্ৰৱেশ কৰাৰ ফলত তেওঁলোকৰ জীৱনৰ গতিপথৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে আৰু

তেতিয়াও কিছুমান সমস্যাই দেখা দিয়ে।

- আগৰ সময়ত, শেহতীয়া বাল্যকালৰ সমস্যা শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়ো প্ৰকাৰৰ আছিল। বৰ্তমান সময়ত শাৰীৰিক সমস্যাত মনোবৈজ্ঞানিক প্ৰভাৱে গুৰুতৰ সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰি তোল।
- শেহতীয়া বাল্যকালৰ প্ৰধান শাৰীৰিক সমস্যাবোৰে ৰোগ, মেদবহুলতা, যৌন অনুপযুক্ত শৰীৰ, দুৰ্ঘটনা, শাৰীৰিক অক্ষমতা, অস্বস্তি, আকৰ্ষণহীনতা আদিক অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।
- মানসিক সমস্যাবোৰৰ ক্ষেত্ৰত এই লক্ষ্য কৰা হৈছে যে শেহতীয়া বাল্যকালত শাৰীৰিক সমস্যাতকৈ মানসিক সমস্যাৰ মাত্ৰা অধিক আৰু ইয়াৰ প্ৰভাৱ অধিক সময়লৈকে থাকে।
- শেহতীয়া বাল্যকালৰ কিছুমান মানসিক সমস্যা হৈছে কথন সমস্যা, আবেগিক সমস্যা, সামাজিক সমস্যা, খেলৰ সমস্যা, ধাৰণামূলক সমস্যা, নৈতিক সমস্যা আৰু আগ্ৰহ, যৌন ভূমিকা, পৰিয়ালৰ সম্পৰ্ক আৰু ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ সৈতে জড়িত সমস্যাসমূহ।

১২.৬ অধিক জানিবলৈ

১) Aggarwal, J.C. (2003). Essentials of Educational Psychology. Vikash Publishing House Pvt. Ltd.: New Delhi.

২) Chauhan, S.S. (1992). Advanced Educational Psychology. Vikas Publishing House Pvt, Ltd.: New Delhi.

৩) Hurlock, E.B. (2013). Developmental Psychology-A Life Span Approach (5th Edition). McGraw Hill Education (India) Pvt. Ltd :New Delhi.

৪) Mangal, S.K. (1990). Educational Psychology. M/s. Prakash Brothers: Ludhiana.

৫) Thomson, R. (nd) Social and Personality Development in Childhood. Retrieved fromhttps://nobaproject.com/modules/social-and-personality-development-in-childhood

১২.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ i) ক্ষুদ্ৰ সমাজ ii) শিক্ষক
iii) শিশুৰ প্ৰয়োজনসমূহ iv) পৰীক্ষা উদ্যোগ, সৃজনীমূলক শিকন

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্কুল

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পাঠ্যক্রম সদায় বিভিন্নতা সম্পন্ন হ'ব লাগে আৰু বিভিন্ন প্রকাৰৰ সহ-পাঠক্রম কার্যসূচীৰে সমৃদ্ধ হ'ব লাগে, যাতে শিশুসকলে নিজৰ বৌদ্ধিক কার্যাৱলী বিকাশৰ বাবে সম্পূর্ণ সুযোগ পায়।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ কিছুমান প্রধান শাৰীৰিক সমস্যা হৈছে ৰোগ, মেদবহুলতা, যৌন অনুপযুক্ত শৰীৰৰ গঠন, দুর্ঘটনা, শাৰীৰিক অক্ষমতা, অস্বস্তি আৰু শাৰীৰিক আকর্ষণ ইত্যাদি।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মেদবহুলতাই ল'ৰা-ছোৱালীৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। শকত ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ প্রায়ে সক্রিয় খেলৰ পৰা বঞ্চিত হয় আৰু সেইবাবে তেওঁলোকে সামাজিকৰণৰ বাবে প্রয়োজনীয় দক্ষতা অর্জন কৰিব নোৱাৰে। তাৰোপৰি, তেওঁলোক শকত হোৱা বাবে সমনীয়াই ঠাট্টা-মস্কৰা কৰে। সেইবাবে মেদবহুলতাই শাৰীৰিক সমস্যা হিচাবে শিশুৰ স্বাস্থ্য আৰু সামাজিকৰণ প্রক্রিয়াত সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ গুৰুত্বপূর্ণ মানসিক সমস্যা কিছুমান হৈছে কথন সমস্যা, আবেগিক সমস্যা, সামাজিক সমস্যা, খেলৰ সমস্যা, ধাৰণাৰ সমস্যা, নৈতিক সমস্যা, পৰিয়ালৰ সম্পর্কর সমস্যা ইত্যাদি।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ নৈতিক মনোভাৱ আৰু আচৰণৰ সৈতে ছয়টা সাধাৰণ সমস্যা জড়িত হৈ থকা দেখা যায়। সেইবোৰ হৈছে -

i) সমনীয়া বা গণ মাধ্যমৰ দ্বাৰা সঠিক বা ভুল ধাৰণাসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠা নৈতিক উদ্ধৃতি, যিটো সাধাৰণ প্রাপ্ত বয়স্কসকলৰ সৈতে মিল নাথাকিবও পাৰে।

ii) আচৰণৰ ওপৰত আভ্যন্তৰিণ নিয়ন্ত্রণ হিচাবে বিবেকক বিকশিথ কৰাৰ ক্ষেত্রত ব্যর্থ হোৱা

iii) প্রাপ্তবয়স্কসকলৰ অসামঞ্জস্যপূর্ণ অনুশাসনে শিশুসকলে কৰিব বিচৰা কামৰ ক্ষেত্রত অনিশ্চিত কৰি তোলে।

iv) শাৰীৰিক শাস্তি শিশুৰ আক্রামণাত্মক আচৰণৰ কাৰণ হ'ব পাৰে।

v) বেয়া আচৰণৰ প্রতি সমনীয়াৰ সন্মতি ইমানেই সন্তুষ্টিদায়ক বুলি বিবেচনা কৰা হয় যে সেইবোৰ অভ্যাসত পৰিণত হয়।

vi) আনৰ ভুল কামৰ প্রতি অসহিষ্ণুতা।

১২.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) চুটি প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ১৫০ শব্দৰে দিয়া)

প্রশ্ন ১ ঃ শিশুৰ সামাজিকৰণত স্কুলে কিদৰে সহায় কৰে? ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত শিক্ষকৰ মনোভাৱে কিদৰে প্রভাৱ পেলাই চমুকৈ লিখক।

প্রশ্ন ৩ ঃ প্রধান শিক্ষক যেনে - স্কুল তেনে'- ইয়াৰ দ্বাৰা কি বুজে ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত পাঠ্যক্রম আৰু মূল্যায়ণ ব্যৱস্থাৰ ভূমিকা সম্পর্কে লিখক।

প্রশ্ন ৫ ঃ ডাঙৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ ৰোগ শাৰীৰিক সমস্যা হিচাবে কেনেকৈ দেখা দিয়ে?

প্রশ্ন ৬ ঃ শিশুৰ সুষম বিকাশৰ ক্ষেত্রত শাৰীৰিক আকর্ষণৰ গুৰুত্ব আছে নেকি? আপোনাৰ যুক্তি অনুযায়ী উত্তৰ দিয়ক।

প্রশ্ন ৭ ঃ ডাঙৰ শিশুসকলৰ ক্ষেত্রত কিমান সাধাৰণ কথন সমস্যা লক্ষ্য কৰা হয়? সেইবোৰ বর্ণনা কৰক।

প্রশ্ন ৮ ঃ ডাঙৰ শিশুসকলৰ সামাজিক সমাযোজন প্রক্রিয়া বিভিন্ন সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে লিখক।

খ) দীঘলীয়া প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ প্রায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়া)

প্রশ্ন ১ ঃ শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত স্কুলৰ ভূমিকা বর্ণনা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ স্কুলত শিশুৰ ব্যক্তিত্ববিকাশৰ ক্ষেত্রত শিক্ষকৰ ভূমিকা সম্পর্কে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ শাৰীৰিক সমস্যাবোৰৰ উদাহৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ ডাঙৰ শিশুসকলৰ যৌন ভূমিকাৰ ক্ষেত্রত থকা সাধাৰণ সমস্যাবোৰ ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১৩ ঃ কিশোৰ-কিশোৰীৰ বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

১৩.১ উদ্দেশ্য

১৩.২ পৰিচয়

১৩.৩ বিকাশৰ সময় হিচাবে কৈশোৰ কাল

১৩.৩.১ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ প্ৰয়োজনীয়তা

১৩.৩.২ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সমস্যা

১৩.৪ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ শাৰীৰিক বিকাশ

১৩.৫ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ

১৩.৬ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সামাজিক বিকাশ

১৩.৭ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ পৰিচয়ৰ বিকাশ

১৩.৮ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ শৈক্ষিক সুবিধাসমূহ

১৩.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৩.১০ অধিক জানিবলৈ

১৩.১১ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১৩.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- কৈশোৰ সময়ছোৱাৰ প্ৰয়োজনীয়তা বুজিব পাৰিব
- কিশোৰ-কিশোৰীৰ প্ৰয়োজন আৰু সমস্যাবোৰ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- কিশোৰ-কিশোৰীৰ শাৰীৰিক বিকাশ সম্পৰ্কে বুজিব পাৰিব
- কিশোৰ-কিশোৰীৰ জ্ঞানমূলক আৰু সামাজিক বিকাশ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- কিশোৰ-কিশোৰীৰ পৰিচয়ৰ বিকাশ সম্পৰ্কে বুজিব পাৰিব।

১৩.২ পৰিচয়

আগৰ অধ্যায়সমূহত আপোনালোকে ইতিমধ্যে জীৱনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ স্তৰবোৰৰ সৈতে পৰিচয় হৈছে। আনুষ্ঠানিক শিক্ষাত প্ৰৱেশৰ পিছত পৃথিৱীখন বহল হৈ পৰে। তেওঁলোকে বিভিন্ন নতুন আৰু বিভিন্ন অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰে। শেহতীয়া বাল্যকাল বা স্কুলীয়া সময় অতিক্ৰম কৰাৰ পিছত ব্যক্তিয়ে মানুহৰ জীৱনৰ অন্য এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়ত ভৰি দিয়ে, যিটোসময়ত কৈশোৰ কাল হিচাবে জনা যায়। এই সময়ছোৱাত ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক, মানসিক, নৈতিক, আবেগিক,

আধ্যাত্মিক, যৌন আৰু সামাজিক দৃষ্টিভংগীৰ দ্রুতগামী আৰু বৈপ্লৱিক পৰিৱৰ্তন ঘটে। এই স্তৰত মানুহৰ ব্যক্তিত্ব নতুন মাত্রাত বৃদ্ধি পায়। এজন পৰিপক্ক ব্যক্তি হিচাবে আমাৰ জীৱনৰ এই সময়ছোৱাৰ অভিজ্ঞতা প্রত্যেকে অনুভৱ কৰো। এই সময়ছোৱাত অধ্যয়নৰ দিশত, সিদ্ধান্ত গ্রহণৰ ক্ষেত্রত, সমনীয়া নির্বাচনৰ ক্ষেত্রত আদিত গুৰুত্বপূর্ণ অভিজ্ঞতা লাভ কৰো। সেইবাবে অভিভাৱক, পিত-মাতৃ শিক্ষক আৰু সাধাৰণ ব্যক্তি হিচাবে আমি সকলোৱে এই সময়ছোৱাৰ প্রতিটো দিশ ভালদৰে জনাতো প্রয়োজনীয় কাৰণ এই সময়ছোৱাকে ব্যক্তিৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ সময় হিচাবে বিবেচনা কৰা হয়। বিশেষকৈ শিক্ষা বিষয়ৰ এগৰাকী শিক্ষার্থী হিচাবে কৈশোৰৰ মনোবিজ্ঞান জনা আৰু অধ্যয়ন কৰাটো আপোনাৰ বাবে অতিকৈ প্রয়োজনীয়। এই অধ্যায়টোকে আপোনাক এইটো দিশত সহায় কৰিব।

১৩.৩ বিকাশৰ সময়হিচাবে কৈশোৰ কাল

কৈশোৰ কালৰ বিভিন্ন বিকাশমূলক দিশৰ অন্তঃভাগলৈ যোৱাৰ আগতে, আপোনালোকে ইয়াৰ বুৎপত্তিগত অর্থৰ বিষয়ে জানি লওঁক। 'Adolesunce' শব্দটো লেটিল শব্দ 'Adolsure' ৰ আহিছে, যাৰ অর্থ হৈছে 'বৃদ্ধি হোৱা' (to grow) বা 'পৰিপক্কতা লাভ' (go to maturity)। আগতে বিশ্বাস কৰা হৈছিল যে যেতিয়া এটা শিশুৱে প্রজনন ক্ষমতা লাভ কৰে সি/তাইক প্রাপ্ত বয়স্ক হিচাবে বিবেচনা কৰা হৈছিল। কিন্তু কৈশোৰৰ পৰিসৰ কেৱল যৌন পৰিপক্কতাতে আৱদ্ধ হৈ নেথাকে। ই মানসিক, আবেগিক, সামাজিক আৰু শাৰীৰিক পৰিপক্কতাকো অন্তভূর্ক্ত কৰে। কৈশোৰ কাল যৌৱনপ্রাপ্ত হোৱাৰ পৰাই আৰম্ভণি হয় আৰু সাধাৰণৰ ভাৱে শাৰীৰিক বৃদ্ধি বন্ধ হ'লে ইয়াৰ অন্ত পৰে। ই শেহতীয়া বাল্যকালৰ পিছত আৰম্ভ হয় আৰু প্রাপ্তবয়স্ক হোৱাৰ আগলৈকে থাকে। ইয়াৰ নির্দিষ্ট বয়স ধৰি দিয়াতো কঠিন কাৰণ ই দেশ আৰু সংস্কৃতি অনুযায়ী ভিন্ন হয়। কালক্রমিকভাৱে ভাৰতবর্ষত ১২/১৩ বছৰ বয়সৰ পৰা ১৮/১৯ বয়সলৈ এই সময়ছোৱাক কৈশোৰ কাল হিচাবে ধৰা হয়। ছোৱালীৰ ক্ষেত্রত ই ল'ৰাতকৈ এবছৰ আগতে আৰম্ভ হয় কাৰণ ল'ৰাতকৈ এবছৰ আগতে আৰম্ভ হয় কাৰণ ল'ৰাতকৈ ছোৱালী এবছৰ বা দুবছৰ আগতেই যৌবন প্রাপ্ত হয়।

কৈশোৰ কালছোৱা হৈছে বাল্যকালৰ পৰা প্রাপ্তবয়স্কলৈ ৰূপান্তৰৰ কাল। ই শেহতীয়া বাল্যকালত দেখা দিয়ে আৰু প্রাপ্ত বয়স্ক কালত একত্রিত হয়। কৈশোৰ কাল কোনো ব্যতিক্রম নহয় আৰু ই কিছুমান সমস্যাৰ সৈতে জড়িত। সেইবাবে কৈশোৰ কালছোৱাক ষ্টেনলি হ'লে এনেদৰে বর্ণনা কৰিছে 'মানুহৰ জীৱনৰ ধুমুহা আৰু পীড়নৰ সময়', যিহেতু 'কৈশোৰ কাল' পিতৃ স্বৰূপ আখ্যা দিয়া হয়, কাৰণ তেওঁৰ কামে মনোবিজ্ঞানৰ কৈশোৰ কাল, জনপ্রিয় সংস্কৃতি আৰু শিক্ষাক প্রভাৱিত কৰিছে। তেওঁৰ মতে, বেছিভাগ কিশোৰ কিশোৰীয়ে তেওঁলোকৰ ধাৰণাক আবেগৰ আগ্নেয়গিৰি হিচাবে লয়, তাক নিজৰ জীৱনত বিস্ফোৰণ কৰাৰ বাবে সাজু থাকে। এই সময়ছোৱাত বৃদ্ধি লাভ হয়, দায়িত্ববোধ অনুভৱ হয় আৰু সম্পর্কবোৰৰ বিকাশ হয়, যিয়ে ব্যক্তি সম্পূর্ণ ভৱিষ্যত জীৱন নির্ধাৰণ কৰে। কৈশোৰকাল ছোৱাক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে- আগতীয়া

কৈশোৰকাল আৰু শেহতীয়া কৈশোৰ কাল। আগতীয়া কৈশোৰকাল প্ৰায় ১২/১৩ ৰ পৰা ১৬/১৭ লৈ থাকে আৰু শেহতীয়া কৈশোৰ কাল ১৭ বছৰৰ পৰা ১৮/১৯ বছৰলৈ সামৰি লয়, যিটো আইনসংগত পৰিপক্কতা। শেহতীয়া কৈশোৰ সময়ছোৱা অতি চুটি। ই হৈছে মানৰ বিকাশৰ চুটি সময়। আগতীয়া কৈশোৰ কালক 'যুৱ', কেতিয়াবা ভয়ংকৰ যুৱ অৱস্থা বোলা হয়।

কৈশোৰৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ

তলত উল্লেখ কৰা বৈশিষ্ট্যসমূহে আপোনালোকৰ কৈশোৰ কালৰ বিষয়ে জনাত সহায় কৰিব।

- **দ্ৰুত বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ সময় ঃ** কৈশোৰ কালত ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক, মানসিক, সামাজিক, যৌন, আবেগিক, নৈতিক বিকাশ আদিৰ দ্ৰুত বৃদ্ধি আৰু বিকাশ ঘটে।
- **গুৰুত্বপূৰ্ণ সময় ঃ** কৈশোৰ কাল হৈছে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ সময় কাৰণ হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘমেয়াদী ফলাফলবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। ই শাৰীৰিক ৰ লগতে মানসিক ফলাফলৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ।
- **ৰূপান্তৰৰ সময় ঃ** কৈশোৰ কালছোৱা হৈছে ৰূপান্তৰৰ সময়। এই ৰূপান্তৰৰ সময়ছোৱাত, ব্যক্তিৰ স্থিতি অস্পষ্ট হয় আৰু নিজৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে অবগত নহয়, যিটো ভূমিকা তেওঁ ল'বলৈ বিচাৰি আছে। এই সময়ছোৱাত তেওঁলোকে শিশু বা প্ৰাপ্ত বয়স্ক এটাও নহয়।
- **পৰিৱৰ্তনৰ সময় ঃ** কৈশোৰকালত মনোভাৱ, আচৰণ আৰু শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনৰ হাৰ একে। আগতীয়া বাল্যকালত, যেতিয়া দ্ৰুত শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তন ঘটে, তেতিয়া মনোভাৱ আৰু আচৰণবোৰ দ্ৰুত পৰিৱৰ্তন ঘটে।
- **সমস্যা জড়িত সময় ঃ** কৈশোৰ কালছোৱা সমস্যা জড়িত বুলি কোৱা হয়। দ্ৰুত শাৰীৰিক মানসিক বিকাশৰ ফলত তেওঁলোকে কেতিয়াবা পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে নিজকে সমাযোজন কৰাত ব্যৰ্থ হয়। সমস্যাৰ সৈতে সমাযোজন অসমৰ্থতা আৰু পাৰিব বুলি মনত ৰখা বিশ্বাস, তেতিয়া বহুতো কিশোৰ-কিশোৰীয়ে এনেদৰে সমাধান কৰে যে সেইবোৰে তেওঁলোকৰ আশা পূৰণ কৰিব নোৱাৰে।
- **বীৰ পূজাৰ সময় ঃ** বীৰ পূজা হৈছে কৈশোৰসকলৰ মাজত দেখা পোৱা এক প্ৰৱণতা। তেওঁলোকে নিজকে এগৰাকী বীৰৰ সৈতে চিনাক্ত কৰে, যাৰ ভাৱধাৰা তেওঁলোকে মানি চলে। তেওঁলোকে তেওঁক পূজা কৰে আৰু সন্মান কৰে। নিজৰ চিন্তা আৰু ভাৱ আৰু কাৰ্যকলাপ সেইগৰাকী ব্যক্তিৰ আদৰ্শক অনুসৰণ কৰি সংগঠিত কৰে আৰু তেওঁ কৈশোৰসকলক বাবে অনুপ্ৰেৰণাৰ উৎস হয় আৰু ভৱিষ্যত জীৱনৰ লক্ষ্য হয়।
- **বিপৰীত যৌন আৰ্কষণ ঃ** এই সময়ছোৱাত কিশোৰ-কিশোৰীসকলে বিপৰীত লিংগৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হয়। দুয়োটা লিংগৰে বিপৰীত লিংগৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ বাঢ়ে। তেওঁলোকে বিপৰীত লিংগৰ বিষয়ে জানিবলৈ উৎসুক হয়। কিন্তু কেতিয়াবা দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে তেওঁলোকে ভুল তথ্য আৰু উপযুক্ত নিৰ্দেশনাৰ অভাৱৰ ফলত ল'ৰা ছোৱালীয়ে অশান্তিত ভুগিবলগীয়া হয়।
- **আত্ম-নিৰ্ভৰশীলতাৰ সময় ঃ** এই সময়ছোৱাত কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ পিতৃ-মাতৃসকলে

পিতৃ-মাতৃ আৰু অন্য বয়সস্থ ব্যক্তিয়ে তেওঁলোকক হস্তক্ষেপ কৰাতো নিবিচাৰে। তেওঁলোক সমনীয়াৰ দ্বাৰা যথেষ্ট প্ৰভাৱিত হয় আৰু স্বাধীনতা বিচাৰে। তেওঁলোকে নিজে কাম কৰিব পৰাৰ ওপৰত বিশ্বাস বাঢ়ে আৰু সমাজৰ বয়সস্থ ব্যক্তিসকলে তেওঁলোকৰ আত্ম সন্মানৰ গুৰুত্ব দিয়াতো বিচাৰে।

- **অবাস্তৱৰ সময় ঃ** কিশোৰী-কিশোৰীসকলে জীৱনটোক ৰঙীণ চকুৰে চায়। তেওঁলোকে নিজৰ সামৰ্থত কৈ নিজকে বেছি ওপৰৰ বুলি বিবেচনা কৰে। তেওঁলোকে জীৱনৰ বাস্তৱৰ সত্যবোৰ নাচায় বা চাবলৈ ইচ্ছা নকৰে।

১৩.৩.১ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ প্ৰয়োজনীয়তা

কৈশোৰ মনোবিজ্ঞানৰ দিশৰ পৰা কৈশোৰ কালছোৱা হৈছে অধ্যয়নৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়বস্তু। এই সময়ছোৱাত শাৰীৰিক, মানসিক, আবেগিক আৰু সামাজিক সকলো দিশতে পৰিৱৰ্তন ঘটে। সকলো দিশৰ শক্তিবোৰে প্ৰাকৃতিকভাৱে তেওঁলোকৰ বাবে কিছুমান প্ৰয়োজনৰ সৃষ্টি কৰে যাৰ ফলত তেওঁলোক সংবেদনশীল আৰু অস্থিৰ হয়। যদি এনে প্ৰয়োজনবোৰ তেওঁলোকৰ উপযুক্ত দৃষ্টিভংগীৰ দ্বাৰা বুজা নহয় আৰু পৰিৱেশেও যদি অনুভৱ কৰাত ব্যৰ্থ হয়, তেতিয়া তাৰফল স্বৰূপে হতাশা, বঞ্চনা, অৱদমন, অপসমাযোজনৰ সৃষ্টি হয়। তাৰোপৰি ই কিশোৰ-কিশোৰীসকল মাজত অপৰাধ প্ৰৱণতা আৰু সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। সেইবাবে এই সময়ছোৱাৰ সকলো সমস্যাৰ মূলতেই হৈছে কিশোৰ-কিশোৰীৰ প্ৰয়োজনবোৰক উপযুক্তভাৱে অনুভৱ কৰাৰ ব্যৰ্থতা। এই স্তৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ বিশেষ কিছুমান প্ৰয়োজন, যিবোৰৰ সুদুৰ প্ৰসাৰী প্ৰভাৱ আছে-

১) **যৌন প্ৰয়োজন ঃ** এই স্তৰৰ আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য আৰু শক্তিশালী মানসিক প্ৰয়োজন হৈছে যৌন প্ৰয়োজন। ইয়াৰ ফলত কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ যৌন ইচ্ছাৰ অনুভৱ কৰে আৰু বিপৰীত লিংগৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰে। যৌন জীৱনৰ প্ৰতি থকা কৌতুহ'লৰ ফলত তেওঁলোকৰ ভ্ৰম আৰু ভ্ৰান্তধাৰণাৰ বলী হয়, যাৰ ফলত অস্বাভাৱিক আচৰণ দেখুৱায়। সেইবাবে যৌন প্ৰয়োজনবোৰ পূৰণ হ'বলৈ উপযুক্ত পথ উলিয়াই সন্তুষ্টিদায়কভাৱে অৱদমনৰ উপায় প্ৰয়োগ কৰিব লাগে।

২) **বৌদ্ধিক প্ৰয়োজন ঃ** কৈশোৰ কালত বুদ্ধি আৰু অন্য উচ্চ মানসিক দিশবোৰৰ বিকাশ ঘটে। চিন্তা, যুক্তি, বুজা আৰু সমস্যা সমাধানৰ সমৰ্থ আদিৰ এই স্তৰত বিকাশ ঘটে আৰু তেওঁলোকক বৌদ্ধিক দিশত সচেতন, সক্ৰিয় আৰু কৌতুহলী কৰি তোলে। তেওঁলোকৰ বৌদ্ধিক পৰিপক্কতাৰ লাভৰ বাবে জ্ঞানৰ প্ৰয়োজন বেছিকৈ অনুভৱ কৰা হয়, সেইবাবে মাধ্যমিক পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুত কৰাতো এক দায়িত্বপূৰ্ণ কাম।

৩) **স্বাধীনতাৰ প্ৰয়োজন ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলে সকলোধৰণৰ শাৰীৰিক, মানসিক

চাপ আৰু ডাঙৰসকলৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ পৰা মুক্ত হিচাবে থাকিব বিচাৰে। নিজৰ শাৰীৰিক আৰু বৌদ্ধিক সামৰ্থৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ আত্মবিশ্বাস থাকে। সেইবাবে তেওঁলোকে নিজৰ প্ৰয়োজন, আশা-আকাংখাৰ সন্তুষ্টিৰ বাবে এক স্বাধীন পৰিৱেশ বিচাৰে। স্বাধীনতাৰ অভাৱে দমন, অন্তর্মূখী আৰু বিদ্রোহৰ সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰি তোলে।

৪) **সামাজিক প্ৰয়োজন ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলে সমাজৰ প্ৰতি গভীৰ তাড়না অনুভৱ কৰে। তেওঁলোকে নিজ সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু সাম্প্ৰদায়িক জীৱন বুজাৰ ক্ষেত্ৰত সক্ৰিয় ভাব বিকাশ কৰে। তেওঁলোকে নিজকে সমাজৰ অভিচ্ছেদ্য অংশ স্বৰূপে বিবেচনা কৰে আৰু সমাজৰ প্ৰতি দায়িত্ব, কৰ্তব্য কৰিব বিচাৰে। তেওঁলোকে নিজৰ সামাজিক, সাংস্কৃতিক গুণ আৰু বৈশিষ্ট্যবোৰৰ সৈতে চিনাক্ত কৰিব বিচাৰে। সমাজৰ প্ৰাপ্তবয়স্ক সদস্যসকলে তেওঁলোকক সামাজিক পদমৰ্যদ্য আৰু স্বাধীনতা দিয়াতো বিচাৰে যাতে তেওঁলোকে সমাজত দায়িত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে।

৫) **অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজন ঃ** কৈশোৰসকলে নিজকে অৰ্থনৈতিকভাৱে আত্ম নিৰ্ভৰ হিচাবে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰে। তেওঁলোকে নিজৰ দৈনন্দিন অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজন পিতৃ-মাতৃয়ে পূৰণ কৰাতো নিবিচাৰে। তেওঁলোকৰ জীৱনৰ ভৱিষ্যতে কি বৃত্তি অৱলম্বন কৰিব তাক লৈ সজাগ হৈ থাকে। তেওঁলোকে অধ্যয়নৰ বাবে বিশেষ কিছুমান পাঠ্যক্ৰম ল'ব বিচাৰে যিবোৰে তেওঁলোকক বৃত্তিৰ ক্ষেত্ৰত ভৱিষ্যতে সহায় কৰিব।

৬) **জীৱন দৰ্শনৰ প্ৰয়োজন ঃ** ভৱিষ্যত জীৱনৰ কাৰ্য হিচাবে কিশোৰ-কিশোৰীসকলে এক নিৰ্দিষ্ট ভাবধাৰা বা দৰ্শন অনুসৰণ কৰিব বিচাৰে। তেওঁলোকে নিজৰ চিন্তা, অনুভৱ আৰু কাৰ্যকলাপ সেই ভাবধাৰা অনুযায়ী গঠন কৰি লয়। ইয়াৰ বাবে তেওঁলোকে এগৰাকী 'বীৰ' বা 'নেতা' নিৰ্বাচন কৰে, যাৰ নীতি বা আদৰ্শক তেওঁলোকে অনুসৰণ কৰিব পাৰে। সেইবাবে তেওঁলোকৰ বাস্তৱ জীৱন দৰ্শনৰ গঠন আৰু সেই অনুযায়ী কৰ্ম কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিব লাগে। এই ক্ষেত্ৰত কোনো মহৎ লোকৰ জীৱনী অধ্যয়ন কৰাটো তেওঁলোকৰ বাবে যথেষ্ট উপযোগী।

১৩.৩.২ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সমস্যা

ব্যক্তিৰ জীৱনৰ কৈশোৰ কালছোৱাক অতি সমস্যা জড়িত স্তৰ হিচাবে বৰ্ণনা কৰা হয়। ক্ষীপ্ৰ মনোশাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনবোৰ মৌলিক প্ৰয়োজনবোৰৰ সৈতে জড়িত, যিবোৰ পূৰণ কৰাতো অতি প্ৰয়োজনীয়। এইবোৰ পূৰণৰ ব্যৰ্থতাই কৈশোৰৰ সমস্যাৰ মূল কাৰণ। এনে সমস্যাবোৰ কেৱল তেওঁলোকৰ মাজতে আৱদ্ধ হৈ নেথাকে। এইবোৰে সামগ্ৰিকভাৱে সমাজৰ ওপৰতো প্ৰভাৱ পেলায়। কৈশোৰৰ সমস্যাবোৰ সমাজ তথা

দেশৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰতিফলিত হ'ব পাৰে। এনে কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ সমস্যা যাৰ প্ৰতি আমি মনোযোগ দিব লাগে, সেইবোৰ তলত দাঙি ধৰা হ'ল -

১) **যৌন সমস্যা ঃ** কৈশোৰ কালৰ সকলো সমস্যাৰ মূলতেই হৈছে যৌন জীৱন আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োজনসমূহ, যৌৱন প্ৰাপ্ত হোৱা বাবে তেওঁলোকে আগতে অভিজ্ঞতা নথকা অস্বভাৱিক শাৰীৰিক উত্তেজনাৰ অনুভৱ কৰে। ই তেওঁলোকৰ মনত উদ্বেগ, ভয় আৰু ভুলৰ বাবে লাজৰ সৃষ্টি কৰে। যৌন জীৱনৰ সৈতে জড়িত সকলো দিশ তেওঁলোকৰ বাবে গোপনীয়, পাপ বা নিষিদ্ধ বিষয় হৈ পৰে। এইবোৰে যৌন অপসমাযোজনৰ সৃষ্টি কৰি তোলে। যদি পৰিয়াল বা সামাজিক পৰিৱেশ অতি ৰক্ষণশীল বিধৰ হয়, তেন্তে ই গুৰুতৰ সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে।

২) **আবেগিক সমস্যাসমূহ ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকল আবেগিকভাৱে পৰিৱৰ্তনশীল আৰু সমস্যাজনিত ব্যক্তি। তেওঁলোকৰ আনন্দদায়ক আৰু দুখদায়ক দুয়োটাৰে অত্যাধিক আবেগ থাকে, কিন্তু এইবোৰৰ ওপৰত পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে নিয়ন্ত্ৰণ নেথাকে। ফলস্বৰূপে এইবোৰে আবেগিক হিংসাৰ সৃষ্টি কৰে। খংৰ আবেগে ধংসাত্মক ৰূপত প্ৰকাশ পায়, যাৰ বাবে আইনৰ কৰ্তৃপক্ষৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হয়। প্ৰেমৰ আবেগে উদ্বেগ, হিংসা, ঘৃণা, হতাশা আৰু প্ৰতিশোধৰ ভাব মনত আনি দিব পাৰে। সেইবাবে আবেগিক অপৰিপক্কতা কৈশোৰ কালৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সমস্যা।

৩) **সামাজিক সমস্যাসমূহ ঃ** পিতৃ-মাতৃ আৰু তেওঁলোকৰ সন্তানৰ মাজত সদায় এটা প্ৰজন্মৰ পাৰ্থক্য থাকে। প্ৰকৃতিগতভাৱে কৈশোৰসকল নতুন পৃথিৱীৰ বস্তুবোৰ প্ৰতি সংবেদনশীল হয় আৰু তেওঁলোকৰ চিন্তাধাৰা, মনোভাৱ বিকাশশীল তথা আধুনিক হয়। কিন্তু তেওঁলোকৰ ডাঙৰসকল পৰিৱৰ্তনৰ ক্ষেত্ৰত সংৰক্ষণশীল আৰু সন্দেহবাদী হয়। তেওঁলোকে সংবেদনশীল পৰিৱৰ্তনক তেওঁলোকৰ মূল্যবোধ আৰু জীৱনৰ পথত অনুমতি নিদিয়ে। তেওঁলোকে পুৰণি ৰক্ষণশীল সামাজিক নিয়ম আৰু ঐতিহ্যক নতুনসকলে গ্ৰহণ কৰাতো বিচাৰে। সেইবাবে সমাযোজনৰ ক্ষেত্ৰত কিশোৰ-কিশোৰীসকলে সমস্যাৰ সন্মুখীন হয়।

৪) **শৈক্ষিক সমস্যা ঃ** মাধ্যমিক স্কুলৰ হতাশাজনক শৈক্ষিক পৰিৱেশেও কৈশোৰকালত সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে। শৈক্ষিক হতাশাগ্ৰস্ত পৰিৱেশে সৃষ্টিৰ কাৰণবোৰ হৈছে শিক্ষাৰ অবাস্তৱ লক্ষ্য, আসোঁৱাহ যুক্ত পাঠ্যক্ৰম, আসোঁৱাহপূৰ্ণ মৌখিক শিক্ষা পদ্ধতি, নিৰ্ভৰযোগ্যহীন পৰীক্ষা ব্যৱস্থা, স্কুলৰ দমনমূলক শৈক্ষিক ব্যৱস্থা ইত্যাদি। মাধ্যমিক স্কুলত অৱসৰ সময়ৰ শিক্ষা আৰু বৃত্তিমূলক নিৰ্দেশনাৰ অভাৱেও সমস্যাবোৰ জটিল কৰি তোলে। এইবোৰৰ বাবে সমগ্ৰ শৈক্ষিক পৰিৱেশে তেওঁলোকৰ বাবে সমস্যা জড়িত হয়।

৫) **নৈতিক মূল্যবোধৰ সমস্যা ঃ** বৰ্তমান আমাৰ সামাজিক জীৱনৰ জটিলতাই কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ নৈতিক মূল্যবোধৰ ক্ষেত্ৰত চাপৰ সৃষ্টি কৰে। অতীতৰ জীৱন ধাৰা সহজ সৰল শান্তি আছিল আৰু সমাজৰ নৈতিক মূল্যবোধৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত আছিল। বৰ্তমান সমাজৰ বৈষয়িক জীৱনধাৰা, সংস্কৃতি আৰু প্ৰযুক্তিগত প্ৰয়োজনসমূহে আমাৰ আশা-আকাংখাসমূহ আকাশলংঘী কৰি তুলিছে। এইবোৰৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত, মূল্যবোধৰ শুদ্ধ ধাৰণা নিৰ্ধাৰণ কৰাতো কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ বাবে সমস্যা জনিত হৈ পৰিছে। প্ৰকৃততে, এইবোৰে তেওঁলোকৰ বিবেকত সংকটৰ সৃষ্টি কৰিছে, যাৰ ফলস্বৰূপে তেওঁলোকে বিভ্ৰান্ত হৈছে।

৬) **অৱসৰ সময়ৰ সমস্যা ঃ** অৱসৰ সময়ো কিশোৰ-কিশোৰীৰ বাবে সমস্যাজনক হ'ব পাৰে। একো কৰিব নেথাকিলে তেওঁলোকৰ শক্তি-সামৰ্থৰ সম্পূৰ্ণৰূপে অপচয় হয়। সমাজৰ নিবনুৱা সমস্যা, উপযুক্ত বিনোদনৰ অভাৱ আদিয়ে কিছুমান অসামাজিক আৰু অপৰাধমূলক কাৰ্যকলাপত লিপ্ত কৰায়। তেওঁলোকৰ এলেহুৱা মনত পিশাচে স্থান লয়। বৰ্তমান সময়ত যুৱকসকলৰ ড্ৰাগচ সেৱনো তেনে অৱস্থাৰ এক উদাহৰণ।

৭) **অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ সমস্যা ঃ** অৱসৰ সময়ৰ সমস্যাই যুৱক-যুৱতীসকলক অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ পথলৈ ঠেলি দিয়ে। তেওঁলোকৰ চিন্তা আৰু মনোভাৱ ধ্বংসমূলক, অসামাজিক আৰু অপৰাধীধৰণৰ হয়। সমাজৰ নৈতিক অবনতিয়ে তেওঁলোকৰ মনত অপৰাধ আৰু হিংসাত্মক কাৰ্যৰ জন্ম দিয়ে। টকা-পইছা, সহজে ঘটা, ক'লা ধন, ক্ষমতাৰ প্ৰতি লোভ, দুৰ্নীতিগ্ৰস্ত ৰাজনীতি, সন্ত্ৰাসবাদ, মৃত্যু আদিয়ে সমাজত অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ পৰিবেশ সৃষ্টি কৰে য'ত কৈশোৰসকল সহজে চিকাৰ হয়।

১৩.৪ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ শাৰীৰিক বিকাশ

কৈশোৰ কালছোৱা হৈছে শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তন আৰু বিকাশৰ সময়। এই সময়ছোৱাত, উচ্চ পৰ্যায়ত শাৰীৰিক বিকাশ আৰু বৃদ্ধি হয়, মানৱ শৰীৰৰ সম্পূৰ্ণ গঠন হৈ উঠে। দেহৰ আকাৰ, ওজন আৰু পেশীবোৰৰ উপযুক্ত পৰিমানে বৃদ্ধি হয়। শৰীৰৰ বাহিৰ আৰু ভিতৰৰ অংগবোৰৰ উপযুক্তভাৱে বৃদ্ধি হয় আৰু এইটো স্তৰত প্ৰায় সকলোবোৰ গ্ৰন্থি অত্যাধিকভাৱে সক্ৰিয় হৈ পৰে। ল'ৰা-ছোৱালী উভয়ৰে নিজ লিংগ অনুযায়ী বৈশিষ্ট্যবোৰৰ বিকশ ঘটে। ঠিক সেইদৰে, শাৰীৰিক দিশৰ পৰা ল'ৰা-ছোৱালীয়ে নিজকে পুৰুষ আৰু মহিলা হিচাবে প্ৰস্তুত কৰি তোলে। কৈশোৰ শাৰীৰিক বিকাশৰ পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে তলত দাঙি ধৰা হ'ল -

ক) বাহ্যিক পৰিৱৰ্তনসমূহ ঃ

উচ্চতা ঃ ১৭/১৮ বছৰৰ সাধাৰণ ছোৱালী এজনীৰ পৰিপক্ক উচ্চতা, সেই বয়সৰ ল'ৰাতকৈ প্ৰায় এবছৰ বা দুবছৰ আগতে লাভ কৰে। ছোৱালীৰ উচ্চতা '৫' আৰু ল'ৰাৰ উচ্চতা '১০' হয়।

ওজন ঃ উচ্চতাৰ দৰে ওজনো সময় অনুযায়ী পৃথক হয়। শৰীৰৰ সেই অংশত ওজন বিতৰণ হয় য'ত পূৰ্বতে চৰ্বি কম বা একেবাৰে নাছিল।

দৈহিক অনুপাত ঃ দেহৰ বিভিন্ন অংগবোৰে ক্ৰমান্বয়ে এটা অনুপাতত আহে। ডিঙিৰ তল অংশ বহল আৰু দীঘল হয়, তেতিয়া অংগবোৰ বেছি দীঘল যেন নেলাগে। হাড় আৰু মাংসপেশীৰ সম্ভৰপৰ সবাৰ্ধিক বৃদ্ধি ঘটে যাৰ ফলত সঞ্চালনমূলক কাৰ্যকলাপ বৃদ্ধি পায়। বাহু আৰু ভৰিবোৰ দীঘল হয় আৰু দেহৰ বাকী অংশৰ অনুপাতৰ সৈতে মিলিব পৰা হয়। ল'ৰাবোৰৰ সমান ৰেখা, বৰ্গাকাৰ দেহা, কান্ধৰ ফালে বহলাকৃতিৰ হয় আৰু হাতৰ গাঠিৰ ফালে পাতল ধৰণৰ হয়, ত্ৰিভূজাকৃতিৰ প্ৰাপ্তবয়স্ক পুৰুষৰ আকাৰ লয়। আকৌ ছোৱালীবোৰৰ সমান ৰেখা, বৰ্গাকৃতিৰ দেহা ককাঁলৰ বহল হয়, নিতম্ব আৰু বুকু প্ৰাপ্তবয়স্ক মহিলাৰ আকৃতি লয়।

যৌন অংগ ঃ শেহতীয়া কৈশোৰ কালত পুৰুষ আৰু মহিলা উভয়ৰে যৌনাংগসমূহে পৰিপক্কতাৰ স্তৰ পায়। হৰম'নৰ পৰিৱৰ্তনৰ ঘটি যুৱক-যুৱতীসকলৰ প্ৰধান আৰু গৌণ যৌন বৈশিষ্ট্যবোৰৰ বিকাশ হয়। প্ৰধান যৌন অংগবোৰ হৈছে প্ৰজনন অংগ যেনে - ডিম্বাশয়, অণ্ডকোষ ইত্যাদি আৰু আমাৰ দেহৰ গৌন যৌনাংগৰ বিকাশ হৈছে দেহৰ চুলি বৃদ্ধি। মাহিলাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ যৌন বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে প্ৰায় ১২ বছৰ বয়সত হোৱা প্ৰথম ঋতুস্ৰাৱ আৰু পুৰুষৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰায় ১৩ বছৰ বয়সত হোৱা শুক্ৰানুৰ স্খলন। এনে প্ৰজননমূলক পৰিৱৰ্তনবোৰে দেহৰ চুলিৰ পৰিৱৰ্তন আনে (বাহুৰ তলত, পেটৰ তলত, মুখত ইত্যাদি) আৰু মাতৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে, মহিলা মাত সুন্দৰ, শুৱলা হয় আৰু ল'ৰাৰ মাত কঠোৰ, গভীৰ হয়।

খ) আভ্যন্তৰীণ পৰিৱৰ্তন

- **পাচন তন্ত্ৰ ঃ** পেট দীঘলীয়া হয়, নলাকাৰ কম হয়, তন্ত্ৰ দীঘলীয়াকৈ আৰু পৰিধি বৃদ্ধি পায়। পেটৰ পেশীবোৰ আৰু তন্ত্ৰৰ বেৰ ডাঠ আৰু শক্তিশালী হয়। লিভাৰৰ ওজন বৃদ্ধি হয় আৰু খাদ্যনলী দীঘল হয়।
- **ৰক্তসঞ্চালন তন্ত্ৰ ঃ** ৰক্তসঞ্চালন তন্ত্ৰৰ ক্ষেত্ৰত কৈশোৰ কালত হৃদযন্ত্ৰ দ্ৰুতগতিত বাঢ়ে। ১৭/১৮ বছৰ বয়সত হৃদযন্ত্ৰ জন্মৰ সময়তকৈ ১২ বাৰ গধুৰ হয়। ৰক্তবাহী নলী দীঘল আৰু ডাঠ হয় আৰু হৃদযন্ত্ৰৰ দৰে পৰিপক্কতা লাভ কৰে।
- **শ্বাস-প্ৰশ্বাস ব্যৱস্থা ঃ** ১৭ বছৰ বয়সত ছোৱালীৰ হাওঁ-ফাওঁৰে পৰিপক্কতা লাভ কৰে আৰু তাৰ কিছুবছৰৰ পিছতহে ল'ৰাৰ হাওঁফাওঁ পৰিপক্ক হয়।
- **অন্তঃস্ৰাৱী ব্যৱস্থা ঃ** যৌন গ্ৰন্থিবোৰ দ্ৰুত গতিত বিকাশ হয় আৰু সেইবোৰো কাৰ্য কৰিব লয় যদিও শেহতীয়া কৈশোৰ কালতহে এইবোৰৰ পূৰ্ণ বিকাশ ঘটে।
- **শৰীৰৰ কলা ঃ** ১৮ বছৰ বয়সত শৰীৰৰ কংকালৰ বৃদ্ধি বন্ধ হয়। হাড়ৰ বাহিৰে অন্য কলাবোৰৰ পূৰ্ণ বিকাশ ঘটে।

প্ৰকৃততে সকলো বয়সৰ দৰে কৈশোৰকালৰ শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনৰ ক্ষেত্ৰতো পৰিপক্কতাৰ বাবে ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য থাকে। যৌন বৈষম্য বিশেষভাৱে স্পষ্ট হয়। যদিও ল'ৰাৰ বৃদ্ধি ছোৱালীতকৈ পলমকৈ হয়, তেওঁলোক বৃদ্ধিৰ সময় দীঘলীয়া হয় আৰু তাৰ ফলস্বৰূপে পৰিপক্কতাৰ স্তৰত

ল'ৰাবোৰ ছোৱালীতকৈ ওখ হয়। এই খিনিতে এইটো উল্লেখযোগ্য যে কিছুমান কিশোৰ-কিশোৰীয়ে তেওঁলোকৰ দৈহিক পৰিৱৰ্তনত সন্তুষ্টি লাভ কৰে, যদিও তেওঁলোকে দেহৰ কিছুমান অংশৰ পৰিৱৰ্তনত অসন্তুষ্টি লাভ কৰে, যাৰ ফলত আত্মবিশ্বাস হেৰুৱায় পেলায়। সেইবাবে পিতৃ-মাতৃ, শিক্ষকসকলে পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে খাপ খোৱাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকক সহায় কৰিব লাগে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ 'Adolesunced' শব্দটোৰ বুৎপত্তিগত অৰ্থ কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ খালী ঠাই পূৰণ -

ক) কৈশোৰ কাল ..... পিছত আৰম্ভ হয় আৰু ..... হোৱাৰ আগলৈকে থাকে।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ ভাৰতবৰ্ষত কৈশোৰ কালৰ বয়সৰ সীমা কিমান?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ 'কৈশোৰ' কালৰ পিতৃ কোন?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ আগতীয়া কৈশোৰ কালৰ বয়সৰ সীমা কিমান?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ 'বীৰ পূজা' কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ কিশোৰ-কিশোৰীৰ কিছুমান প্ৰয়োজনীয়তা উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ ঃ ছোৱালী আৰু ল'ৰাৰ মুখ্য যৌন বৈশিষ্ট্য কি?

.....

.....

১৩.৫ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ জ্ঞানমূলক বিকাশ

কৈশোৰৰ সময়ছোৱাত মানসিক আৰু বৌদ্ধিক দিশত উল্লেখযোগ্য বিকাশ হয় যিবোৰ ভৰিষ্যত জীৱনত সুদূৰ প্ৰসাৰী প্ৰভাৱ পৰে। এইটো স্তৰত মানসিক ক্ষমতাবোৰৰ দ্ৰুত গতিত বিকাশ ঘটি মানসিক পৰিপক্কতা প্ৰাপ্ত হয়। এনে কিছুমান উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

ক) **বৌদ্ধিক দক্ষতা ঃ** শৈশৱ আৰু বাল্যকালৰ প্ৰবৃত্তিমূলক প্ৰৱণতা লাহে লাহে সংশোধিত হয় আৰু এই স্তৰত উন্নত হয়- স্মৃতি প্ৰতিৰূপ উপযুক্তভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা হয়। স্মৃতি পৰিসৰ বৃদ্ধি পায় আৰু অভ্যাস স্মৃতিৰ প্ৰভাৱ হ্ৰাস হৈ যুক্তিসংগত স্মৃতিয়ে তাৰ ঠাই লয়। কিশোৰ-কিশোৰীসকলে অধিকভাৱে মনোনিৱেশ কৰি ইচ্ছাকৃত মনোযোগ প্ৰদান কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। আৰ্জিত আগ্ৰহ আৰু আবেগে তেওঁলোকৰ অধ্যয়ণৰ বিষয়বস্তুৰ ক্ষেত্ৰত অধিক নিৰ্বাচনমূলক আৰু মনোযোগী কৰি তোলে। বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ যোগ্যতাৰ বিকাশে তেওঁলোকক ভৰিষ্যতৰ কাৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত অধিক উচ্চাকাংশী কৰি তোলে। শিকনৰ সামৰ্থ, মনত সংৰক্ষণ কৰি ৰখা আৰু শিকন অভিজ্ঞতাক পুনৰুদ্ধাৰ কৰা আদিবোৰৰ বিকাশ ঘটে। চিন্তাৰ আৰু যুক্তিৰ ক্ষমতাৰ উল্লেখযোগ্য বিকাশ ঘটে, যাৰ ফলত তেওঁলোকে জ্ঞান, বোধ আৰু প্ৰশংসা আহৰণ কৰিব পাৰে। অধ্যয়ণৰ বিষয়বস্তু বিজ্ঞানভিত্তিক আৰু প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা বাবে সমস্যা সমাধানৰ সামৰ্থ বিকাশ হয়। তেওঁলোকৰ মনবোৰ জানিবৰ বাবে উৎসুক হৈ থাকে আৰু বাহ্যিক জগতৰ প্ৰকৃতিৰ পোনপটীয়তা তথা প্ৰাকৃতিক দিশবোৰক উন্মোচন কৰিব বিচাৰে। কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ বিমূৰ্ত চিন্তাৰো বিকাশ ঘটে যাৰ বাবে তেওঁলোকৰ বিচাৰ শক্তি বিকাশ ঘটে। তেওঁলোকৰ শিকন ক্ষমতা যথেষ্ট পৰিমাণে বৃদ্ধি পায়, সেইবাবে তেওঁলোকৰ ধাৰণাৰ ক্ষমতা, অন্তদৰ্শন আৰু সামগ্ৰিকভাৱে বুজাৰ ক্ষমতাৰো পৰিসৰ বৃদ্ধি পায়। তেওঁলোকে অন্ধ অনুসৰণকাৰী আৰু যান্ত্ৰিক অনুসৰণকাৰী হৈ থাকিব নিবিচাৰে, তেওঁলোকে নিজ বিচাৰ আৰু বস্তুবোৰ বুজাৰ ক্ষমতাক প্ৰয়োগ কৰিব বিচাৰে। ১৬ বা ১৭ বছৰ বয়সত বুদ্ধিৰ যথেষ্ট পৰিমাণে বৃদ্ধি হয়।

খ) **সৃজনীমূলক কল্পনা ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকল অধিক গ্ৰহণযোগ্য হৈ থাকে কিন্তু কল্পনাৰ ক্ষেত্ৰত সৃজনীমূলক হয়। তেওঁলোকে কৱল সাহিত্য পঢ়া বা গান শুনাৰ ক্ষেত্ৰত সক্ৰিয় মনোযোগ নিদিয়ে, নিজে কলাসুলভ কাম আৰু সংগীতো কৰিব পাৰে। তেওঁলোকে কবিতা লিখা, নাটক কৰা, আবৃতি, অভিনয়, উপন্যাস পঢ়া, গান গোৱা, নাচা, ছবি আঁকা আৰু স্থাপত্য কলাৰ ক্ষেত্ৰতো আগ্ৰহ দেখুৱায়। এনেবোৰ দিশত তেওঁলোক উপযুক্ত নিৰ্দেশনা দিলে তেওঁলোকৰ সৃজনীমূলক প্ৰতিভাৰ বিকাশ ঘটিব।

গ) **নৈতিক সজাগতা ঃ** কৈশোৱসকল হৈছে নৈতিক দিশত সজাগতা থকা ব্যক্তি। তেওঁলোকৰ নৈতিক আৱেগৰ বিকাশৰ ফলস্বৰূপে শুদ্ধ-অশুদ্ধ, সঁচা-মিছা, ভাল-বেয়া, গ্ৰহণযোগ্য -

অগ্রহণযোগ্য আদি সকলোবোৰ বিচাৰ কৰিব পাৰে। সমাজৰ বয়সস্থসকলে কৰা অনৈতিক কার্যবোৰ তেওঁলোকে সহ্য কৰিব নোৱাৰে। তেওঁলোকে সত্যৰ হকে যুজিবলৈ আগবাঢ়ি আহে আৰু ন্যায় প্রতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰে। শক্তিশালী নৈতিক ভাৱধাৰা অধিকাৰী হোৱা বাবে তেওঁলোক ভগবান বিশ্বাসী হয়। তেওঁলোকে ভগবানৰ নামত সকলো কৰিব পাৰে। নৈতিক সজাগতা থকাৰ বাবে নিজ ধর্মৰ প্রতিও বিশ্বাস ৰাখে। নিজ ধর্মৰ অন্তৰালত থকা ধর্মীয় নীতিবোৰ বুজিবলৈ চেষ্টা কৰে। যদি তেওঁলোকৰ নৈতিক আবেগ হতাশা গ্রস্ত হয়, তেতিয়া তেওঁলোকৰ মানসিক ক্ষতি সাধন হয়। তেওঁলোকৰ যিকোনো বস্তুৰ প্রতি নেতিবাচক মনোভাব গঢ়ি উঠে। এনে পৰিৱেশত তেওঁলোকৰ মনত ঘৃণাৰ ভাবৰ সৃষ্টি হয় আৰু অপৰাধমূলক বা ধংসাত্মক কার্যত লিপ্ত হয়। সেইবাবে তেওঁলোকৰ নৈতিক আবেগ যথেষ্ট কোমল আৰু সংবেদনশীল হয়, যাৰ সমাজৰ অগ্রজ ব্যক্তিসকলে উপযুক্তভাৱে চোৱা-চিতা কৰিব লাগে।

১৩.৬ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সমাজিক বিকাশ

কৈশোৰসকল হৈছে সমাজ সচেতন ব্যক্তি। তেওঁলোকে নিজকে সমাজৰ একোগৰাকী দায়িত্বশীল ব্যক্তি হিচাবে বিবেচনা কৰে আৰু তেওঁলোকে সমাজৰ কল্যাণৰ হ'কে এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। সমাজৰ বাবে কৰিবলগীয়া দায়িত্ব-অধিকাৰ, কর্তব্যসমূহৰ প্রতি তেওঁলেকৰ সদায় সজাগ। সেইবাবে সামাজিক উৎসৱ-পার্বন পালনৰ ক্ষেত্রত তেওঁলোক আগবাঢ়ি আহি সক্রিয় ভূমিকা লয়। সমাজ সচেতনতাই তেওঁলোকক সমাজৰ ৰাজনৈতিক, সাম্প্রাদায়িক, সামাজিক সমস্যা আদিৰ সন্মুখীন হোৱাৰ ক্ষেত্রত সংবেদনশীল হয়। এনেবোৰ কাৰণতে আমি দেখিবলৈ পাওঁ যে সদায় সামাজিক বিপ্লৱৰ ক্ষেত্রত কিশোৰ-কিশোৰীসকলেই আগভাগ লয়। কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সামাজিক বৈশিষ্ট্যৰ লগত তেওঁলোকৰ সামাজিক ব্যক্তিত্ব জড়িত। এই ক্ষেত্রত থকা কিছুমান উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য তলত দাঙি ধৰা হ'ল -

ক) **দেশপ্রেমৰ ভাবধাৰ ঃ** সামাজিক সজাগতাই তেওঁলোকৰ মনত স্বদেশ প্রেমৰ ভাবধাৰ জগাই তোলে বা মাতৃভূমিৰ প্রতি ভালপোৱা ভাবৰ জন্ম দিয়ে। আনকি তেওঁলোকে দেশৰ কাৰণে প্রাণ ত্যাগ কৰিবলৈ সাজু থাকে। সেইবাবে তেওঁলোকে দেশৰ সুৰক্ষাৰ বাবে সেনাবাহিনীত ভর্তি হয়।

খ) **সক্রিয় ৰাজনীতি ঃ** সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক উচ্চকাংখ্যাৰ বাবে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে ৰাজনীতিৰ ক্ষেত্রত সক্রিয় আগ্রহ দেখুৱায়। তেওঁলোকে অনুভৱ কৰে যে দেশৰ আর্থ-সামাজিক সমস্যা সমাধনৰ বাবে তেওঁলোকে ৰাজনীতিৰ কিছুমান ভাৱধাৰা অনুকৰণ কৰিব লাগিব। তেওঁলোকে সেইবাবে দেশৰ নেতৃত্ব বহন কৰি আর্থ-সামাজিক আৰু সাম্প্রদায়িক সমস্যা সমাধান কৰিব বিচাৰে।

সহানুভূতিৰ ভাৱ ঃ অন্যলোকৰ কাৰণে ভবা, সামাজিক অনুভূতিৰ বুৎপত্তি কৈশোৰসকলৰ মন আৰু আচৰণ প্রভাৱিত কৰি তোলে। তেওঁলোকে সমাজৰ অন্য ব্যক্তিৰ সুখ

আৰু দুখৰ কথাৰ সমভাগী হয়। তেওঁলোকৰ সামাজিক অনুভূতিবোৰত স্বাৰ্থপৰতা নেথাকে, সেইবাবে তেওঁলোকে নিজৰ জীৱন আৰু সুখ-দুখ আনৰ বাবে উচৰ্গা কৰিব পাৰে। এনে বৈশিষ্ট্য জীৱনৰ এইটো স্তৰতহে দেখা যায়, যাক সহানুভূতি বুলি কোৱা হয়।

১৩.৭ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ পৰিচয়ৰ বিকাশ

কৈশোৰ কালছোৱাৰ অন্য এক গুৰুত্বপূৰ্ণ বৈশিষ্ট্য হৈছে পৰিচয়ৰ বিকাশ। এই সময়ছোৱাক পৰিচয় বিচৰাৰ সময় বুলি অভিহিত কৰা হয়। কৈশোৰৰ কালছোৱাতে বেছিভাগ পৰিচয় বিচৰাৰ কাম আৰম্ভ কৰে। কৈশোৰৰ প্ৰথম সময়ছোৱাত, ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাবে দলৰ সৈতে মিলি থকাতো খুবেই প্ৰয়োজনীয়। ক্ৰমান্বয়ে তেওঁলোকে নিজৰ এটা পৰিচয় বনাই লয়, আগৰদৰে সমনীয়াৰ সৈতে তেওঁলোক সন্তুষ্ট নহয়। তাৰোপৰি কিশোৰ-কিশোৰীৰ অস্পষ্ট স্থিতিৰ বাবে বৰ্তমান তেওঁলোকৰ মাজত পৰিচয়ৰ কঠিনতাৰ সৃষ্টি হয় বা 'ইগো' পৰিচয়ৰ সমস্যাৰ সৃষ্টি হয়।

এইটো স্তৰত কিশোৰ-কিশোৰীসকলে নিজৰ বিষয়ে আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ মুক্তভাৱে বিভিন্ন ব্যৱহাৰৰ চেষ্টা কৰে। অন্য ভাষাত ক'বলৈ হ'লে তেওঁলোকে বিভিন্নধৰণৰ কামৰ মাজেৰে আগবাঢ়ে নিজৰ পৰিচয় ল'ৰ বাবে, তাৰ ভিতৰত নিজৰ বাবে উত্তম বুলি ভবাটোক তেওঁলোকে নিৰ্বাচন কৰে। কিন্তু পৰিচয়ৰ বিকাশ আৰু পৰিচালনা কৰাতো সিমান সহজ নহয়, ইয়াৰ লগত বিভিন্ন কাৰণ জড়িত থাকে, বিশেষকৈ পাৰিবাৰিক জীৱন, পৰিৱেশ আৰু সামাজিক পদমৰ্যদা আদি। এই প্ৰক্ৰিয়াটোক পৰিচয় বিকাশ হিচাবে ল'বলৈ পৰামৰ্শ দিছে, গঠন হিচাবে নহয়, ই ব্যক্তিৰ নিজৰ সম্পৰ্কে এটা গঠন আৰু সূচীৰ ক্ষেত্ৰত পৰিৱৰ্তন আনিব পাৰে।

কিশোৰ-কিশোৰীৰ পৰিচয় বিকাশৰ অভিগমন

পৰিচয় বিকাশৰ দুটা প্ৰধান দিশ আছে, এইবোৰ হৈছে আত্ম স্পষ্টতা আৰু আত্ম সন্মান। আকৌ গৱেষকসকলে কৈশোৰৰ পৰিচয়ৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত তিনিটা সাধাৰণ অভিগমন ব্যৱহাৰ কৰে। এইকেইটা হৈছে আত্ম-ধাৰণা, পৰিচয়ৰ জ্ঞান আৰু আত্ম সন্মান।

আত্ম ধাৰণা ঃ আত্ম ধাৰণা হৈছে ব্যক্তিৰ মতামত আৰু বিশ্বাস, যিবোৰক আত্মবিশ্বাসেৰে, সামঞ্জস্যপূৰ্ণ আৰু সুস্থিৰভাৱে সংজ্ঞায়িত কৰাৰ ক্ষমতা বুলি জনা যায়। আগতীয়া কৈশোৰকালত, জ্ঞানৰ বিকাশৰ ফলত যথেষ্ট সজাগতা, চিন্তা আৰু বিচাৰ, বিমূৰ্ত বস্তু চিন্তাৰ ক্ষমতা, দায়িত্ববোধ আৰু এবাৰতে বহু ধৰণৰ সম্ভাৱনীয়তাক স্বীকাৰ কৰিব পাৰে। ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকে নিজৰ সংজ্ঞা দিব পাৰে, যিবোৰ মূল্যবোধ চিন্তা আৰু মতামতৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত।

পৰিচয়ৰ জ্ঞান ঃ কৈশোৰৰ পৰিচয় বিকাশৰ অন্য এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ বা অভিগমন হৈছে পৰিচয়ৰ জ্ঞান। কৈশোৰৰ আত্মকেন্দ্ৰিকতা মনোভাৱে সমনীয়াৰ মাজত গুৰুত্ব পোৱাৰ বাবে আত্ম সজাগতাৰ সৃষ্টি কৰে আৰু তেওঁলোকে সামাজিক গ্ৰহণযোগ্যতাক উপভোগ কৰে। পৰিচয়বোধে পৰিস্থিতিৰ মাজেৰে অতীতৰ অভিজ্ঞতা আৰু ভৱিষ্যতৰ লক্ষ্যক ধৰি আত্ম সুস্থিৰতাক এক সুসংহত অনুভূতিক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। কিশোৰ-কিশোৰীসকলে ভিৰৰ মাজৰ সদস্যৰ ওপৰত

ভিত্তি কৰি নিজৰ সংজ্ঞা প্ৰদান কৰে।

আত্ম-সন্মান ঃ আত্ম-সন্মান হৈছে ব্যক্তিৰ আত্ম ধাৰণা আৰু পৰিচয়ৰ চিন্তা আৰু আনুভূতি। আত্মসন্মানৰ বেছি ভাগতত্ত্বৰ মতে, সকলো লিংগ আৰু বয়সৰ লোকৰ মাজত বিশেষকৈ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ মাজত নিজৰ আত্মসন্মান বজাই ৰখা, সুৰক্ষা দিয়া আৰু বৃদ্ধি কৰাৰ এক বৃহৎ ইচ্ছা আছে। এই বিষয়ে বিশদভাৱে পৰৱৰ্তী অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হ'ব।

কৈশোৰ বছৰবোৰে যুৱ প্ৰাপ্ত বয়স্কৰ অধিক বিবেকবান দলৰ সৃষ্টি কৰেষ কিশোৰ-কিশোৰীসকলে নিজৰ ৰূপৰ প্ৰতি অতি মনোযোগ দিয়ে, সময় আৰু প্ৰচেষ্টা প্ৰদান কৰে, যিহেতু তেওঁলোকৰ দেহৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে। সেইবাবে তেওঁলোক যি ধৰণৰ পৰিৱেশত ডাঙৰ-দীঘল হয়, সেইবাৰে তেওঁলোকৰ পৰিচয় গঠনৰ গঠনৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

১৩.৮ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ শৈক্ষিক সবিধাসমূহ

কৈশোৰকালৰ শিক্ষা প্ৰদান কৰা নিঃসন্দেহে শিক্ষকসকলৰ বাবে প্ৰত্যাহ্বানমূলক আৰু কঠিন কাৰ্য। মাধ্যমিক স্তৰৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা পাঠ্যক্ৰমে ল'ৰা-ছোৱালীৰ বহু ধৰণৰ মনোশাৰীৰিক প্ৰয়োজনবোৰ পূৰণ কৰিব লাগে। অন্যহাতে, ই কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ ব্যক্তিগত পৃথক প্ৰয়োজন আৰু অভিৰুছি পূৰণ কৰিব লাগে, তাৰোপৰি ই সমাজৰ সামাজিক,সাংস্কৃতিক আৰু শৈক্ষিক প্ৰয়োজনবোৰো পূৰণ কৰিব লাগে। এখন দেশৰ আৰ্থ-সামাজিক বিকাশ প্ৰধানকৈ নিৰ্ভৰ কৰে তেওঁলোকক প্ৰদান কৰা ফলপ্ৰসূ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ ওপৰত। এনেবোৰ দিশৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি তলত উল্লেখ দিশবোৰে মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰে।

ক) **পাঠ্যক্ৰমৰ বৈচিত্ৰ্যতা ঃ** মনৰ আগ্ৰহ আৰু অভিৰুছিৰ বিকাশৰ বাবে মাধ্যমিক পৰ্যায়ৰ পাঠ্যক্ৰম বৈতিত্ৰ্যতাপূৰ্ণ হ'ব লাগে যাতে কলা, বিজ্ঞান, প্ৰযুক্তি, চাৰুকলা সকলো শাখাৰ শিক্ষা দিব পাৰে যাৰ জৰিয়তে কৈশোৰসকলৰ আগ্ৰহ, অভিৰুছি আদিৰ বিকাশ ঘটে। বিজ্ঞানৰ বিষয়বোৰে তেওঁলোকৰ নতুন জ্ঞানৰ অন্বেষণ, অভিজ্ঞতাৰ বিকাশ আৰু আৱিষ্কাৰ আৰু পৰীক্ষামূলক দিশবোৰে উন্মোচিত কৰি তুলিব লাগে। তেওঁলোকে বিজ্ঞানৰ ৰহস্য আৰু প্ৰকৃতিৰ গোপনীয়তা বুজিবলৈ সমৰ্থ হ'ব লাগে। স্কুলত তেওঁলোকক বৌদ্ধিক আৰু বিদ্যায়তনিক পৰিৱেশ প্ৰদান কৰিব লাগে, যিবোৰে তেওঁলোকৰ সৃজনীমূলক প্ৰতিভা বিকাশ কৰে আৰু উচ্চ শিক্ষাত বিশেষ বিষয় লৈ উদ্ভৱনৰ শক্তিৰ উত্তোৰণ ঘটাব লাগে।

খ) **শিক্ষা বৃত্তিমুখীকৰণ ঃ** কিশোৰ-কিশোৰী শিক্ষা উপযোগিতা, উৎপাদনশীলতা আৰু ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ নীতিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত হ'ব লাগে ই ব্যক্তি আৰু সমাজৰ অৰ্থনৈতিক আৰু উৎপাদনৰ প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ কৰিব পাৰিব লাগে। শিক্ষাই তেওঁলোকক অৰ্থনৈতিকভাৱে আত্ম-নিৰ্ভৰশীল কৰি গঢ়ি তুলিব লাগে আৰু আত্ম-সংস্থাপনৰ ব্যৱস্থা কৰি দিব লাগে। মাধ্যমিক শিক্ষাৰ বৃত্তিমুখী দৃষ্টিভংগী তেওঁলোকৰ জীৱনৰ বাবে অধিক অৰ্থবহু দৃষ্টিভংগী তেওঁলোকৰ জীৱনৰ বাবে অধিক অৰ্থবহু আৰু উপযোগী। ই কিশোৰ-কিশোৰীসকলক মানৱ সম্পদ স্বৰূপে গঢ়ি দেশৰ সু-নাগৰিক হিচাবে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰে।

মাধ্যমিক শিক্ষা বৃত্তিমুখীকৰণে সামাজিক অগ্রগতিৰ কাৰণে ব্যক্তিৰ সামর্থ্য বিকাশত সহায় কৰে।

গ) **গণতান্ত্রিক মূল্যবোধৰ বিকাশ ঃ** সামাজিক সচেতনতাৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি কিশোৰ-কিশোৰীসকলক গণতান্ত্রিক মূল্যবোধ আৰু জীৱনৰ আদর্শ বিকাশৰ প্রয়োজনীয় প্রশিক্ষণ দিয়া উচিত। তেওঁলোকৰ চিন্তা, অনুভৱ আৰু মনোভাৱ ইত্যাদিবোৰ সত্য, ন্যায়, সমতা আৰু ভাতৃত্ববোধ আদর্শৰ দ্বাৰা বন্ধনযুক্ত হ'ব লাগে। গণতন্ত্রৰ এনে আদর্শবোৰ তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত, সামাজিক জীৱন আৰু কার্যকলাপত ক্ষেত্রত অনুশীলন হ'ব লাগে। তেওঁলোকৰ মাজত থকা নেতৃত্বদানৰ সম্ভাৱনীয়তাসমূহ উপযুক্ত প্রশিক্ষণৰ দ্বাৰা বিকাশৰ সুবিধা প্রদান কৰিব লাগে। তেওঁলোকক সামাজিক ঐতিহ্যৰ সৈতে পৰিচিত কৰাব লাগে আৰু বাঞ্চনীয় গুণৰ শলাগ ল'ব লাগে। তাৰোপৰি তেওঁলোকক ৰাষ্ট্রীয় দিশত বহল দৃষ্টিভংগী গঢ়ি তোলাৰ বাবে প্রশিক্ষণ দিব লাগে।

ঘ) **অৱসৰ সময়ৰ শিক্ষা ঃ** মাধ্যমিক শিক্ষাই ল'ৰা-ছোৱালীৰ অৱসৰ সময়ৰ উপযুক্ত ব্যৱহাৰৰ বাবে উপযুক্ত প্রশিক্ষণৰ প্রচুৰ সুযোগ প্রদান কৰিব লাগে। ইয়াৰ বাবে পাঠ্যক্রমত জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতাৰ বিষয় অন্তভুর্ক্ত কৰিব লাগে, যিবোৰ কলা আৰু সৌন্দর্যবোধৰ ক্ষেত্রত বিশেষ আগ্রহৰ সৃষ্টি কৰে। পাঠ্যক্রমত সাহিত্য আৰু কলাসুলভ কার্যকলাপ, লগতে তেওঁলোকৰ আগ্রহ আৰু পচন্দ অনুযায়ী অন্তঃস্থ আৰু বহিঃস্থ ক্রীড়াবোৰ অন্তর্ভুক্ত কৰিব লাগে। এনে প্রশিক্ষণসমূহৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হ'ব লাগে উপযুক্ত, স্বাস্থ্যসম্মত মন আৰু চিন্তাধাৰাৰ বিকাশ, আৰু লগতে তেওঁলোকৰ সৃজনীমূলক প্রতিভাৰ বিকাশ সাধন কৰা।

যৌন শিক্ষাৰ সুবিধা ঃ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত যৌন শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তাক উপেক্ষা কৰিব পৰা নাযায়। আধুনিক শিক্ষাবিদসকলে মাধ্যমিক স্কুলত যৌন শিক্ষা দিয়াৰ ক্ষেত্রত আগ্রহী। যৌন জীৱন সম্পর্কে এটা সুস্থ ধাৰণা আৰু মনোভাৱ বিজ্ঞানসম্মত জ্ঞানৰ দ্বাৰা প্রদান কৰিব লাগে। এইবোৰে যৌন জীৱন সম্পর্কে থকা কৌতুহল, ভ্রান্ত ধাৰণা আদিবোৰ আঁতৰোৱাৰ ক্ষেত্রত সহায় কৰিব পাৰে। যৌন শিক্ষা তেওঁলোকৰ স্বাস্থ্য আৰু পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতাৰ এক অংশ হোৱা উচিত।

নৈতিক শিক্ষাৰ সুবিধা ঃ কৈশোৰ কালত নৈতিক ভাবধাৰা উচ্চ খাপৰ হয়। ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে ভুল-শুদ্ধৰ ধাৰণা, সত্য-অসত্য, সৎগুণ -বেয়াগুণৰ বিষয়ে অনুভৱ কৰিব পাৰে। নৈতিক পাঠবোৰ আনুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ মাধ্যমেৰে উপস্থাপন কৰিব লাগে আৰু ইয়াক তেওঁলোকৰ দৈনন্দিন জীৱন তথা কার্যকলাপৰ অংশ হিচাবে গঠন কৰিব লাগে। নৈতিকতাৰ ভাবধাৰাই কোনো বস্তুৰ প্রতি ইতিবাচক মনোভাব আৰু চিন্তাধাৰা আনি দিয়াত সহায় কৰে। ই তেওঁলোকৰ যৌন প্রবৃত্তি উপযুক্ত গঠনমূলক আৰু সৃজনীমূলক পথেৰে বিকাশ কৰাত সহায় কৰিব পাৰে।

জীৱন দর্শন গঠন ঃ কৈশোৰসকলক ভৱিষ্যত জীৱনৰ শুদ্ধ পথ নির্বাচন কৰি আগুৱাই যোৱাত সহায় কৰিব লাগে। শিক্ষক আৰু অভিভাৱকসকলে এইটো লক্ষ্য ৰাখিব লাগে যে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে নির্বাচন কৰা জীৱনৰ লক্ষ্য যাতে বাস্তৱৰ পৰা আঁতৰত নেথাকে। তেওঁলোকে অধিক

বাস্তৱ সন্মত দিশবোৰ বাচি লোৱা উচিত, যাতে সেইদিশেৰে আগবাঢ়ি যাব পাৰে। এটা কার্যক্ষম জীৱন দর্শন তেওঁলোকৰ বাবে উপস্থাপন কৰিব লাগে যাতে, ইয়াক কার্যলৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পৰা যায়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৯ ঃ আত্ম ধাৰণা কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ১০ ঃ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ বাবে যৌন শিক্ষা কিয় প্রয়োজনীয়?

.....

.....

১৩.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

অধ্যায়টো অধ্যয়ন কৰাৰ পিছত আমি তলত দিয়া ধৰণে ইয়াক চমুকৈ বর্ণনা কৰিব পাৰো

- কৈশোৰকালত ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক, মানসিক, নৈতিক, আবেগিক আধ্যাত্মিক, যৌন আৰু সামাজিক দৃষ্টিভংগীৰ ক্ষেত্রত দ্রুতগামী আৰু বৈপ্লৱিক পৰিৱর্তন ঘটে।
- 'Adolesunce' শব্দটো লেটিন শব্দ 'Adolsure' ৰ পৰা অনা হৈছে যাৰ অর্থ হৈছে 'বৃদ্ধি হোৱা' (to grow) বা 'পৰিপক্কতা লাভ কৰা' (to grow maturity)।
- কৈশোৰ কাল যৌৱন প্রাপ্ত হোৱাৰ পৰাই আৰম্ভণি হয় আৰু সাধাৰণভাৱে শাৰীৰিক বৃদ্ধি বন্ধ হ'লে ইয়াৰ অন্ত পৰে। ই শেহতীয়া বাল্যকালৰ পিছত আৰম্ভ হয় আৰু প্রাপ্তবয়স্ক হোৱাৰ আগলৈকে থাকে।
- কৈশোৰ কালছোৱাক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে - আগতীয়া বাল্যকাল আৰু শেহতীয়া বাল্যকাল।
- কৈশোৰকালৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ হৈছে - দ্রুত বৃদ্ধি আৰু বিকাশ, গুৰুত্বপূর্ণ সময়, ৰূপান্তৰৰ সময়।
- কৈশোৰ কিছুমান প্রয়োজনীয়তা হৈছে যৌন প্রয়োজন, বৌদ্ধিক প্রয়োজন, স্বাধীনতাৰ প্রয়োজন ইত্যাদি।
- কৈশোৰৰ সময়ছোৱাত, শাৰীৰিক বিকাশ আৰু বৃদ্ধি যথেষ্ট পৰিমাণে হয় আৰু মানৰ শৰীৰে এটা আকৃতি পায়।
- কৈশোৰকালত মানসিক আৰু বৌদ্ধিক দিশত উল্লেখযোগ্য বিকাশ ঘটে যিবোৰে ভৱিষ্যত জীৱনত সুদূৰ প্রসাৰী প্রভাৱ পেলায়। ইয়াৰ ফলত বৌদ্ধিক সক্ষমতা, সৃজনীমূলক কল্পনা

আদিৰো বিকাশ হৈ উঠে।

- কিশোৰ-কিশোৰীসকল সামাজিকভাৱে অত্যন্ত সচেতন ব্যক্তি। তেওঁলোকে নিজকে সমাজৰ দায়িত্বশীল ব্যক্তি হিচাবে গণ্য কৰে আৰু সমাজৰ কল্যাণৰ হকে নির্দিষ্টভাবে ভূমিকা পালন কৰে।
- এই সময়ছোৱাৰ অন্য এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হৈছে পৰিচয়ৰ বিকাশ। প্ৰকৃততে এই সময়ছোৱাক পৰিচয় বিচৰাৰ সময় বোলা হয়।

১৩.১০ অধিক জানিবলৈ

১) Dash B.N (2011): A textbook of Educational Psychology, Dominant publishers and distributors' pvt. Ltd.

২) Chetry Krishna Kumari (2016): Developmental Psychology, Ashok Book Stall, Panbazar, Ghy.

৩) GoswameeGayatree (2008): Child Development and Child Care, ArunPrakashan, Guwahati, Assam.

৪) Hurlock Elizabeth B (1980): Developmental Psychology: A life-span Approach, Mc Graw Hill Companies, Inc., New York.

১৩.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'Adolesunce' শব্দটোৰ বুৎপত্তিগত অর্থ হৈছে - এই শব্দটো লেটিন শব্দ 'Adolsure' পৰা আহিছে যাৰ অর্থ হৈছে 'বৃদ্ধি হোৱা' (to grow) বা 'পৰিপক্কতা লাভ কৰা' (to grow maturity)।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শেহতীয়া বাল্যকালৰ পিছৰ পৰাই কৈশোৰকালৰ আৰম্ভণি হয় আৰু প্ৰাপ্তবয়স্ক হোৱাৰ আগলৈকে থাকে।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতবর্ষত ১২/১৩ বছৰ বয়সৰ পৰা কৈশোৰকালৰ আৰম্ভণি হয় আৰু ১৮/১৯ বছৰলৈকে থাকে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ জি ষ্টেনলি হ'লক কৈশোৰকালৰ পিতৃ বুলি অভিহিত কৰা হয় কাৰণ তেওঁৰ কার্যবোৰে মনোবিজ্ঞানৰ কৈশোৰৰ সময়ছোৱাক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আগতীয়া কৈশোৰকাল প্ৰায় ১২/১৩ ৰ পৰা ১৬/১৭ বছৰলৈ থাকে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বীৰ পূজা হৈছে কিশোৰসকলৰ মাজত দেখা পোৱা এক প্ৰৱণতা। তেওঁলোকে

নিজকে এগৰাকী বীৰৰ সৈতে চিনাক্ত কৰে, যাৰ ভাৱধাৰা তেওঁলোকে মানি চলে। তেওঁলোকে বীৰগৰাকীক পূজা কৰে আৰু সন্মান কৰে।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ কৈশোৰৰ কিছুমান প্ৰয়োজন হৈছে যৌন প্ৰয়োজন, বৌদ্ধিক প্ৰয়োজন, স্বাধীনতাৰ প্ৰয়োজন ইত্যাদি।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ মহিলাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ যৌন বিকাশৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে প্ৰায় ১২ বছৰ বয়সত হোৱা প্ৰথম ঋতুস্ৰাৱ আৰু পুৰুষৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰায় ১৩ বছৰ বয়সত হোৱা শুক্ৰানুৰ স্খলন।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আত্ম ধাৰণ হৈছে ব্যক্তিৰ মতামত আৰু বিশ্বাস যিবোৰ আত্মবিশ্বাসেৰে, সামঞ্জস্যপূৰ্ণভাৱে আৰু সুস্থিৰভাৱে সংজ্ঞায়িত কৰাৰ ক্ষমতা বুলি জনা যায়।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত যৌন শিক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয়তাক উপেক্ষা কৰিব পৰা নাযায়। আধুনিক শিক্ষাবিদসকলে মাধ্যমিক স্কুলত যৌন শিক্ষা দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত আগ্ৰহী। যৌন জীৱন সম্পৰ্কে এটা সুস্থ ধাৰণা আৰু মনোভাব বিজ্ঞানসন্মত জ্ঞানৰ দ্বাৰা প্ৰদান কৰিব লাগে।

১৩.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চমু প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰে দিয়া)

প্ৰশ্ন ১ ঃ কৈশোৰকালৰ কিছুমান বৈশিষ্ট্য লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ কৈশোৰকালৰ কিছুমান বৈশিষ্ট্য লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ কৈশোৰকালৰ পৰিচয় বিকাশ কাক বোলে?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ কৈশোৰৰ আত্ম-সন্মান কি?

খ) দীঘল প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়া)

প্ৰশ্ন ১ ঃ কৈশোৰকালৰ শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ কৈশোৰৰ জ্ঞানমূলক বিকাশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ কৈশোৰৰ পৰিচয় বিকাশৰ অভিগমনসমূহ কি কি?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ কৈশোৰৰ সামগ্ৰিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত থকা শৈক্ষিক সুবিধাসমূহ কি কি?

*** ***** ***

অধ্যায় ১৪ ঃ কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ

অধ্যায় গাঁথনি

১৪.১ উদ্দেশ্য
১৪.২ পৰিচয়
১৪.৩ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ অর্থ
১৪.৩.১ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ
১৪.৪ ব্যক্তিত্ব বিচ্যুতি
১৪.৫ কৈশোৰৰ আত্ম ধাৰণা
১৪.৬ কৈশোৰৰ আত্ম সন্মান
১৪.৭ কিশোৰ কিশোৰী ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়াল আৰু সমনীয়াৰ প্ৰভাৱ
১৪.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৪.৯ অধিক জানিবলৈ
১৪.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১৪.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

১৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ধাৰণা বুজিব পাৰিব
- কৈশোৰৰ ব্যক্তত্ব বিকাশ সম্পর্কে বোধ ল'ব পাৰিব
- কৈশোৰৰ আত্ম-ধাৰণা আৰু আত্ম সন্মান সম্পর্কে ধাৰণা ল'ব পাৰিব
- ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়াল আৰু সমনীয়া প্ৰভাৱ অনুভৱ কৰিব পাৰিব।

১৪.২ পৰিচয়

এই কিতাপখন ১৩ নং অধ্যায়ত মানৱ বিকাশৰ অতি গুৰুত্বপূর্ণ স্তৰ 'কৈশোৰ কালৰ' বিষয়ে অধ্যয়ণ কৰা হৈছে। আপোনালোকে নিশ্চয় কৈশোৰ কালৰ বিষয়ে আৰু এই সময়ছোৱাৰ বিকাশৰ বৈশিষ্ট্যবোৰৰ বিষয়ে স্পষ্ট ধাৰণা ল'ব পাৰিছে। কৈশোৰ কালছোৱা হৈছে বাল্যকালৰ পৰা প্রাপ্তবয়স্ক কাললৈ পৰিৱর্তনশীল সময়, ই হৈছে দুয়োটা স্তৰৰ মাজৰ সাঁকো সদৃশ। এই সময়ছোৱা পিছত, ব্যক্তিয়ে জীৱনৰ বাস্তৱকালত প্ৰৱেশ কৰে। সেইবাবে ব্যক্তিৰ বাবে এই সময়ছোৱা হৈছে প্রস্তুতিৰ সময়। এই সময়ছোৱাত ব্যক্তিয়ে লাভ কৰা অভিজ্ঞতা, শিকন আদিয়ে তেওঁৰ পৰৱর্তী জীৱন আৰু ব্যক্তিত্বত প্রভাৱ পেলায়। আমি জানো যে শিক্ষাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হৈছে প্রত্যেক শিক্ষার্থীৰ সুস্থ আৰু শক্তিশালী ব্যক্তিত্ব গঢ়ি তোলা। মাধ্যমিক স্তৰত এজন শিক্ষার্থীয়ে

লাভ কৰা শিক্ষা আৰু শিকনে তেওঁলোকৰ জীৱনত বিশেষ প্ৰভাৱ পেলায়, কাৰণ ই মন আৰু জ্ঞানৰ পৰিসৰ বহল কৰি তোলে। ব্যক্তিৰ সামগ্ৰীক বিকাশৰ উৎপাদন ব্যক্তিত্ব ওপৰত বংশগতি আৰু পৰিৱেশে প্ৰভাৱ পেলায়। মনোবিজ্ঞানত ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে আলোচনাৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়বস্তু কাৰণ ই ব্যক্তিৰ জীৱনৰ প্ৰভাৱ কঢ়িয়ায়। এই অধ্যায়টোত, আমাৰ আলোচনা কেন্দ্ৰীভূত হ'ব কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ, আত্মসন্মান আৰু আত্মধাৰণাৰ ওপৰত আৰু লগতে কৈশোৰৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়াল আৰু সমনীয়াৰ প্ৰভাৱৰ সম্পৰ্কত।

১৪.৩ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ অৰ্থ

ব্যক্তিত্ব শব্দটোৰ সৈতে আমি সকলোৱে পৰিচিত। আগৰ অধ্যায়ৰ অধ্যয়নে নিশ্চয় ব্যক্তিত্বৰ ধাৰণা ইয়াৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ আৰু পৰিমাপনৰ ধাৰণা সম্পৰ্কে স্পষ্ট কৰি তুলিছে। এনেবোৰ দিশত আপোনালোকক বিশেষ ব্যাখ্যা দিয়াৰ প্ৰয়োজন নাই এই অধ্যায়টোত কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ব। তাৰ আগতে, ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ধাৰণা সম্পৰ্কে বুজাতো গুৰুত্বপূৰ্ণ হ'ব।

ব্যক্তিত্ব বিকাশ আমি জানো যে ব্যক্তিত্ব হৈছে এজন ব্যক্তিৰ সামগ্ৰিক বৈশিষ্ট্য আৰু চাক্ষুক দিশসমূহৰ সমষ্টি, যিয়ে চিন্তাৰ ধৰণ, অনুভৱ, মনোভাৱ, আচৰণ,যোগাযোগ ক্ষমতা আৰু শাৰীৰিক বৈশিষ্ট্যবোৰ সামৰি লয়। এইটো বিশ্বাস কৰা হয় যে এটা শিশুৱে বংশগত জিনৰ দ্বাৰা পিতৃ-মাতৃ বা ককাক আইতাকৰ পৰা বহুতো ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণ আহৰণ কৰে। প্ৰত্যেক ব্যক্তিয়ে ইজনে আনজনৰ পৰা সদায় পৃথক হয় আৰু নিজস্ব এক সুকীয়া ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী হয়, যিটো অন্যৰ সৈতে একে নহয়। ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে ব্যক্তিৰ সামগ্ৰিক দক্ষতা বিকাশ এক আহিলা যিয়ে বৃত্তিগতভাৱে আৰু ব্যক্তিগতভাৱে বিকাশ হোৱাত সহায় কৰে। বিশাল ব্যক্তিত্বই সামাজিক আৰু আন্তঃব্যক্তিত্ব সম্পন্ন দক্ষতাবোৰ সামৰি লয়। প্ৰত্যেকে এনে বিশাল ব্যক্তিত্বৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়।

মানুহৰ মাজত এটা ভ্ৰান্ত ধাৰণা আছে যে ব্যক্তিত্বৰ দক্ষতাবোৰ জন্মসূত্ৰে লাভ কৰা হয় আৰু ইয়াক বিকাশ কৰিব নোৱাৰি। কিন্তু এনে মতামতৰ বিপৰীতে, এটা শিশু বা এগৰাকী প্ৰাপ্তবয়স্কলোকে উপযুক্ত প্ৰশিক্ষণৰ সহায়ত যোহাযোগৰ দক্ষতা, বিভিন্ন বিষয়ত জ্ঞান, সঞ্চালন দক্ষতা, কথনৰ উন্নতি, শব্দ উচ্চাৰণ বা কম্পিউটাৰৰ জ্ঞান আৰু লগতে বিভিন্ন ধৰণৰ জীৱনৰ দক্ষতা আহৰণ কৰিব পাৰে, যিবোৰে তেওঁলোকৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। তাৰোপৰি ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ উপযুক্ত প্ৰশিক্ষণে ব্যক্তিৰ সাধাৰণ আৰু লগতে সুকীয়া সংলক্ষণ বৈশিষ্ট্যসমূহবো বৰ্ধন কৰে। সেইবাবে ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে এক প্ৰক্ৰিয়া যাৰ দ্বাৰা এজন ব্যক্তিয়ে ইতিবাচক চিন্তাৰ ধৰণ লাভ কৰে, আত্মবিশ্বাস লাভ কৰে, আচৰণ উন্নত কৰে, উপযুক্ত যোগাযোগ শিকে আৰু সুস্থ শাৰীৰিক বিকাশ ঘটায়। ই হৈছে ব্যক্তিৰ সামৰ্থ গঢ়ি তোলা, প্ৰতিভাৰ বিকাশ কৰা, নতুন দক্ষতা বৰ্ধন কৰা, দুৰ্বলতাৰ ক্ষেত্ৰত কাৰ্যকৰা আৰু ইয়াক সামৰ্থলৈ ৰূপান্তৰ কৰা এক প্ৰক্ৰিয়া। ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে ব্যক্তিয়ে সুকীয়া ব্যক্তিত্ব সৃষ্টি কৰাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা এক প্ৰক্ৰিয়।

ই হৈছে ব্যক্তিয়ে সন্মুখীন হোৱা অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা এক অতি প্ৰভাৱিত চৰিত্ৰ গঢ়ি তোলাৰ যাত্ৰা। ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক আৰু পৰিৱেশৰ উপাদানবোৰে উল্লেখযোগ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ প্ৰকৃত অৰ্থ হৈছে আত্মসন্মান বৰ্ধন, সামাজিক দক্ষতা বৃদ্ধি আৰু সামৰ্থৰ বিকাশ। বৃহত্তৰ সামাজিক অৰ্থত, ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ সংজ্ঞা বা অৰ্থই প্ৰতিভা বিকাশ আৰু সুবিধা প্ৰধান কৰি আত্ম সচেতনতা আৰু আত্মসন্মান বৃদ্ধি কৰি মানৱ সুখৰ সমষ্টিক অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লয়। বৰ্তমান ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে গৱেষণা আৰু অনুশীলনৰ ক্ষেত্ৰ। ই হৈছে গতিশীল, অহৰহ বিকাশশীল অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰ আৰু য'ত নতুন অনুশীলনৰ দিশবোৰ সদায়ে আহে। ই আত্মসহায়ৰ উৰ্ধলৈ গৈ আনক সহায় কৰাতো সামৰি লয়।

১৪.৩.১ কিশোৰ-কিশোৰী সকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ

কৈশোৰকালৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে সংলক্ষণ (বংশগত) আৰু পৰিৱেশ, সংস্কৃতি আৰু বিশেষ অভিজ্ঞতাসমূহৰ অহৰহ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ ফল। কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ জীৱনৰ বহুতো চৰ্ত ব্যক্তিত্ব গঠনৰ ধৰণৰ বাবে দায়ী, দিও সেইবোৰে আত্ম-ধাৰণাক প্ৰভাৱিত কৰে। বাল্যকালত থকাবোৰৰ সৈতে কৈশোৰৰ চৰ্তবোৰৰ কোনো মিল নেথাকে। কিন্তু বহুতো শাৰীৰিক আৰু মানসিক পৰিৱৰ্তন কৈশোৰ কালছোৱাতঘটে। সামাজিক আৰু বৃত্তিগত পাৰস্পৰিকতাৰ ফলত কৈশোৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ হয় আৰু আশা, ইচ্ছা আৰু লক্ষ্যৰ প্ৰকাশ আৰু অনুভৱত সহায় কৰে। আগতীয়া কৈশোৰকালতে কিশোৰ-কিশোৰীসকলে ভাল আৰু বেয়া ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণৰ প্ৰতি সচেতন হয় আৰু তেওঁলোকে ইয়াক উন্নত কৰিব বিচাৰে, কোনো বিষয়ৰ কিতাপ পঢ়ি বা সামাজিক আৰু সমনীয়াৰ স্বীকৃতি লাভৰ জৰিয়তে। তাৰোপৰি কিশোৰসকলক তেওঁলোকৰ ভাললগা ব্যক্তিত্বৰ বাবে সমাজ বা সমনীয়াই প্ৰশংসা কৰে। তেওঁলোকে জানে যে কোনবোৰ ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণৰ বাবে তেওঁলোকক একে লিংগ বা বিপৰীত লিংগৰ ব্যক্তিয়ে প্ৰশংসা কৰিব। যদিও তেওঁলোকৰ অগ্ৰগতিৰ লগে লগে বিভিন্ন সংলক্ষণবোৰৰ প্ৰশংসা কৰা হয় আৰু যদিও সামাজিক দল অনুযায়ী প্ৰশংসা কৰা সংলক্ষণবোৰ পৃথক হয়, কিশোৰসকলে জানে যে কোনটো সামাজিক দলে তেওঁলোকক প্ৰশংসা কৰিব। সেইবাবে তেওঁলোকে নিজৰ দুৰ্বলতাবোৰ শক্তিশালী কৰিব বিচাৰে।

কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা উপাদান সমূহ ঃ

কৈশোৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত তলৰ উপাদানবোৰে প্ৰভাৱ পেলায়-

১) **পৰিপক্ক বয়স ঃ** সোনকালে পৰিপক্কতা লাভ কৰাসকল, যাক প্ৰাপ্তবয়স্ক বুলি বিবেচনা কৰা হয়, তেওঁলোকৰ অনুকূল আত্ম-ধাৰণাৰ বিকাশ ঘটে আৰু সেইবাবে চৌপাশৰ সৈতে উপযুক্তভাৱে সমাযোজন কৰিব পাৰে। যিবোৰে পৰিপক্কতা দেৰিকৈ লাভ কৰে, তেওঁলোকক শিশুৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰা হয়, ভুলকৈ বুজে আৰু তেওঁলোকে অপসমাযোজনৰ আচৰণ দেখুৱায়।

২) **ৰূপ ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত দেখা-শুনা বা ৰূপে প্ৰভৰ পেলাই কাৰণ তেওঁলোকে দেখাৰ ওপৰত যথেষ্ট মনোনিৱেশ কৰে। সেইবাবে দেখাত অলপ বেলেগ হ'লে তেওঁলোকে হীনমান্যতাত ভোগে, যদি এইবোৰে শাৰীৰিক আকৰ্ষণীয়তাত প্ৰভাৱ পেলায়। যিকোনো শাৰীৰিক বিষমতা বিব্ৰত হোৱাৰ উৎস হ'ব পাৰে যিয়ে তেওঁলোকক হীনমান্যতাৰ দিশত ঠেলি দিয়ে। ইয়াৰ বিপৰীতে শাৰীৰিক আকৰ্ষণীয়তাই ব্যক্তিত্ব বৈশিষ্ট্যত অনুকূল প্ৰভাৱ পেলায় আৰু সামাজিক গ্ৰহণযোগ্যতা আনি দিয়ে।

৩) **যৌন উপযুক্ততা ঃ** যৌন উপযুক্ত ৰূপ, আগ্ৰহ আৰু আচৰণে কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ অনুকূল আত্ম-ধাৰণা গঠনত সহায় কৰে যিয়ে সুস্থ ব্যক্তিত্বৰ বিকাশ ঘটায়। যৌন অনুপযুক্ততাই তেওঁলোকক আত্মসচেতন কৰি তোলে আৰু তেওঁলোকৰ আচৰণত প্ৰতিকূল প্ৰভাৱ পেলায়।

৪) **নাম আৰু উপনাম ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলক সমনীয়াই প্ৰতিকূল নামেৰে মাতিলে বা ঠাট্টাৰে নাম দিলে সংবেদনশীল আৰু বিব্ৰত হয়।

৫) **পৰিয়ালৰ সম্পৰ্ক ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলে পৰিয়ালৰ কোনো সদস্যৰ সৈতে অতি ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক ৰাখিলে নিজে সেই ব্যক্তিৰ দৰে ব্যক্তিত্বৰ ধৰণ গঢ়ি তুলিব বিচাৰে, যদি এনে লিংগৰ হয় আৰু আত্ম-ধাৰণাত ক্ষেত্ৰত যৌন উপযুক্ততা গঢ়ি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় হয়।

৬) **সমনীয়া ঃ** আমি জানো যে কিশোৰ-কিশোৰীসকল সমনীয়াৰ দ্বাৰা যথেষ্ট প্ৰভাৱিত হয়, ই তেওঁলোকৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশতো প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে। সমনীয়াসকলে ব্যক্তিত্ব বিকাশত দুই ধৰণে প্ৰভাৱ পেলায়। প্ৰথমটো হৈছে কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ আত্ম-ধাৰণাটো তেওঁলোকৰ সমনীয়াৰ ধাৰণাৰ প্ৰতিফলন আৰু দ্বিতীয়তে, দলৰ দ্বাৰা স্বীকৃত সংলক্ষণ অনুসৰি ব্যক্তিত্ব বিকাশত সমনীয়াৰ হেঁচা প্ৰদান।

৭) **সৃজনশীলতা ঃ** যিসকল কিশোৰ-কিশোৰীক খেল আৰু বিদ্যায়তনিক দিশত সৃষ্টিশীলতাৰ বাবে উৎসাহ প্ৰদান কৰা হয়, তেওঁলোকৰ এক অনুকূল আত্ম ধাৰণা গঢ় লৈ উঠে। আনহাতে, ব্যক্তিত্বৰ পৰিচয় গঢ় লৈ উঠে। আনহাতে, যিসকলক বাল্যকালৰে পৰা জোৰ কৰি স্বীকৃতি দিবলৈ চেষ্টা কৰা হয়, তেওঁলোকৰ পৰিচয়ৰ অনুভূতি নেথাকে।

৮) **আকাংক্ষাৰ স্তৰ ঃ** যদি কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ অবাস্তৱ স্তৰৰ উচ্চাকাংখ্যা থাকে, তেওঁলোকে ব্যৰ্থতাৰ সন্মুখীন হয়। এইবোৰে অসামঞ্জস্যতাৰ অনুভৱ আনি দিয়ে আৰু প্ৰতিৰক্ষাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া আনে যাৰ বাবে তেওঁলোকৰ ব্যৰ্থতাৰ বাবে জগৰীয়া কৰে। যিসকল কিশোৰ-কিশোৰীৰ নিজৰ সামৰ্থৰ সম্পৰ্কে বাস্তৱ ধাৰণা থাকে তেওঁলোকে ব্যৰ্থতাতকৈ বেছি সফলতা অৰ্জন কৰে। ইয়াৰ ফলত

আত্ম-বিশ্বাস আৰু আত্ম সন্তুষ্টি বাঢ়ে, আৰু এই দুয়োটাই উপযুক্ত আত্ম ধাৰণা গঠনত সহায় কৰে।

১৪.৪ ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি

মনোবিজ্ঞানৰ অধ্যয়নত, ব্যক্তিত্ব হৈছে ব্যক্তিৰ চিন্তাৰ ধৰণ, অনুভৱ আৰু আচৰণ, যিবোৰ ব্যক্তিয়ে এক দীঘলীয়া সময়ত প্রদর্শন কৰে, এইবোৰে ব্যক্তিয়ে পৃথিৱীখন কিদৰে গ্রহণ কৰে, সি/তাই নিজকে কিদৰে লয় তাৰ ওপৰত প্রভাৱ পেলায়। সাধাৰণ ব্যক্তিত্ব হৈছে সামজে মান্যতা প্রদান কৰা মানদণ্ড। কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্বৰ ক্ষেত্রত বিকাশমূলক মনোবিদসকল সচেতন, যিহেতু বিকাশৰ প্রপ্রেক্ষিতত কৈশোৰ কাল হৈছে মানৱ জীৱনৰ গুৰুত্বপূর্ণ স্তৰ। ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ কথা আলোচনা কৰাৰ সময়ত ইয়াৰ লগত সংযুক্ত অন্য কিছুমান দিশো আহি পৰে। এনেধৰণৰ এটা ধাৰণা হৈছে ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি। বহু সময়ত আমি দেখিবলৈ পাওঁ যে কৈশোৰসকলে কেতিয়াবা এনেকুৱা আচৰণ দেখুৱাই যিবোৰ পৰিয়ালৰ লোকে বা সমাজে বা বাঞ্ছা আশা নকৰে। ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতিৰ ধাৰণাই আপোনালোকক এনে আচৰণৰ কাৰণবোৰৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিব।

সাধাৰণতে বিচ্যুত ব্যক্তিত্বৰ আচৰণ হৈছে সমাজিক মানদণ্ড আৰু মূল্যবোধ গ্রহণ নকৰা আচৰণ। বিচ্যুত আচৰণে নেতিবাচক প্রতিক্রিয়া প্রকাশ কৰে। বিচ্যুত আচৰণ আনুষ্ঠানিক বিধৰ হ'ব পাৰে। বিচ্যুতি হৈছে এনে এক কার্য যিটো সাধাৰণ পথ আৰু প্রতিস্থিত নিয়মৰ পৰা পৃথক। সাধাৰণভাৱে বিচ্যুতি হৈছে অতিক্রম কৰা, পাপ বা দোষ কৰা কার্য। ই আনুষ্ঠানিক মান্যতাক অনিচ্ছাকৃতভাৱে ভংগ কৰাক নির্দেশ কৰে। আনুষ্ঠানিক মান্যতাক অতিক্রম কৰাৰ প্রতিক্রিয়া আৰু ব্যক্তিৰ বাবে বাহ্যিক মূল্যবোধ শাস্তিমূলক বিচ্যুতিৰ প্রতিক্রিয়া ব্যক্তিৰ বাবে আভ্যন্তৰীণ হয়। বিচ্যুত আচৰণ হৈছে সেইসমূহ আচৰণ যিবোৰ সমাজৰ গ্রহণযোগ্য আচৰণৰ পৰা পৃথক হয়।

ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি হৈছে ব্যক্তিৰ সাধাৰণ ব্যক্তিত্বৰ পৰা পৃথক হোৱা। সাধাৰণভাৱে প্রতিস্থিত পথৰ পৰা ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি পৃথক হয়। যেতিয়া এজন ব্যক্তিয়ে দোষনীয় বা পাপ যুক্ত কার্য কৰাৰ প্রৱণতা দেখুৱাই তেতিয়া তাক ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি হিচাবে জনা যায়। কর্তব্যৰ নীতি ভংগ বা আজ্ঞা ভংগ কৰা কার্য, যিবোৰ গ্রহণযোগ্য মানদণ্ডৰ বাহিৰত হয় সি হৈছে ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি।

ব্যক্তিয়ে বিচ্যুত আচৰণ কৰাৰ অন্তৰালত থকা কাৰণবোৰৰ বহুতো তত্ত্ব আছে, যিবোৰে জৈৱিক ব্যাখ্যা, মানসিক আৰু সামাজিক ব্যাখ্যাক অন্তর্ভুক্ত কৰে। বিচ্যুত আচৰণৰ কিছুমান উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল, যিবোৰ গ্রহণযোগ্য নহয়—

এৰাই চলা

ঠগোৱা

অপৰাধী

নিচাসক্ত

অসাধু

দিবাস্বপ্ন

প্ৰক্ষেপন (আনক দায়িত্ব প্ৰদান কৰা)

হত্যাকাণ্ড

আত্মহত্যা

চোৰ

ডকাইতি

ধৰ্ষণ

দেহ ব্যৱসায়

আক্ৰমণ (গুণ্ডাগিৰি আৰু চুৰি)

এইবোৰৰ উপৰিও, ব্যক্তিৰ বিচ্যুত আচৰণক দুটা আনুষ্ঠানিক ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। এই দুটা ভাগৰ ধাৰণাই কৈশোৰৰ বিচ্যুত আচৰণৰ বিষয়ে বুজাত আপোনালোকক সহায় কৰিব।

বিচ্যুত আচৰণৰ প্ৰকাৰ

ক) **আনুষ্ঠানিক বিচ্যুতি ঃ** বিচ্যুত আচৰণ হৈছে প্ৰণয়ণ কৰা আইনক ভংগ কৰা যেনে - হত্যাকাণ্ড, চুৰি, ডকাইতি আৰু ধৰ্ষণ। আনুষ্ঠানিক বিচ্যুতিয়ে আইন, নীতি, নিয়ম আৰু আচৰণৰ বিধি উলংঘা কৰে।

খ) **অনানুষ্ঠানিক বিচ্যুতি ঃ** ই হৈছে এনে প্ৰকাৰৰ আচৰণ যিবোৰ সামাজিক মানদণ্ড আইনৰ দ্বাৰা স্বীকৃত নহয়। ইয়াৰ উদাহৰণ হৈছে ৰাজহুৱা স্থানত চিঞৰা আৰু এৰাই চলা।

ব্যক্তিত্ব বিচ্যুতিৰ কাৰণসমূহ ঃ

ওপৰৰ আলোচনাই নিশ্চয় আপোনাৰ ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতিৰ ধাৰণা স্পষ্ট কৰি তুলিছে, কিন্তু এইটো আমাৰ বাবে জনাতো প্ৰয়োজন যে কিয় কিশোৰ-কিশোৰসকলে আনুষ্ঠানিক আচৰণৰ পৰা ফালৰি কাটি যায়। তলত আলোচনাৰ দ্বাৰা আমি ইয়াৰ উত্তৰ পাম—

১) **শাৰীৰিক গঠন ঃ** ব্যক্তিক প্ৰভাৱিত কৰা প্ৰথম সংলক্ষণটোৱে হৈছে শাৰীৰিক, যেনে ওজন, উচ্চতা, বাহুৰ দীৰ্ঘ, দেহৰ ৰং, ছালৰ প্ৰকৃতি, দেহৰ অনুপাত ইত্যাদি (ভাগৰুৱা, অপুষ্টি জনিত আৰু দীৰ্ঘদিনীয়া ৰোগ)। নিজৰ শাৰীৰিক গঠনৰ সৈতে যেতিয়া ব্যক্তি এজনে বা কিশোৰ-কিশোৰীয়ে সমাযোজন কৰিব নোৱাৰে, তেতিয়া ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতিৰ সৃষ্টি হয়।

২) **মানসিক সামৰ্থ ঃ** মানসিক সামৰ্থৰ সৰ্তকতাৰ ওপৰত ব্যক্তিৰ পৰিৱেশৰ সৈতে সমাযোজন নিৰ্ভৰশীল। যদি ব্যক্তিজন মানসিক সামৰ্থৰ প্ৰতি সৰ্তক নহয়, তেতিয়া তেওঁ সমাযোজনৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৰ্থ নহয়, তেতিয়া তেওঁ সমাযোজনৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৰ্থ হয়, ই তেওঁক ব্যক্তিত্ব বিচ্যুতিৰ ফালে লৈ যায়।

৩) **আৱেগিক পৰিৱেশ ঃ** পৰিয়াল, স্কুল বা সমনীয়া দলৰলোকৰ পাৰস্পৰিক আন্তঃ সম্পৰ্কই আবেগিক পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰে, যেতিয়া এনে আবেগিক পৰিৱেশ অনুকূল, সুস্থ আৰু

সবল নহয়, তেতিয়া ই ব্যক্তিৰ আনুষ্ঠানিক ব্যৱহাৰ পথচ্যুত কৰে।

৪) **পৰিৱেশ ঃ** আমি কোনেও অকলশৰে বাস কৰিব নোৱাৰো। যিটো পৰিৱেশত ব্যক্তি ডাঙৰ -দীঘল হয় তাত ব্যক্তিৰ সংলক্ষণ বা ব্যক্তিত্ব গঢ়ি উঠে (ঘৰ-স্কুল- প্ৰতিযোগিতা - তুলনা- গালি পৰা ইত্যাদি)। যদি ব্যক্তিৰ পৰিচয় আৰু অন্তঃনিৰ্হিত সামৰ্থবোৰৰ বিকাশৰ বাবে পৰিৱেশ অনুকূল নহয়, তেতিয়া ই ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতিৰ সৃষ্টি কৰে।

৫) **ব্যক্তিগত কাৰক ঃ** বিশেষ কিছুমান অভিজ্ঞতাৰ ফলত ব্যক্তিয়ে মনোভাৱ আৰু অভ্যাসৰ ক্ষেত্ৰত বিচ্যুত আচৰণ আহৰণ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে ৰেলত উঠিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা, দুৰ্ঘটনা/ভালপোৱাজনৰ মৃত্যুৰ বাবে গাড়ীখনত নুঠা ইত্যাদি।

৬) **সমাযোজনৰ ব্যৰ্থতা ঃ** সমাযোজন প্ৰক্ৰিয়াই যেতিয়া সাংস্কৃতিক মানদণ্ডক ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বৰ সৈতে একত্ৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৰ্থ হয়, তেতিয়া কিছুমান ব্যক্তিয়ে বিচ্যুত আচৰণ দেখুৱায়। যদি এটা শিশুক উপযুক্ত সামাজিক প্ৰশিক্ষণ প্ৰদান কৰা নহয়, তেতিয়া সি তাৰ পৰৱৰ্তী জীৱনত প্ৰতিস্থিত সামাজিক নীতিৰ পৰা বিচ্যুত হয়।

এইবোৰৰ উপৰিও, কিশোৰ -কিশোৰীৰ ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতিৰ বাবে দায়ী। অন্য কিছুমান কাৰক আছে, যেনে আগৰ সামাজিক অভিজ্ঞতা (আগতীয়া বাল্যকালৰ আদৰ যত্ন অভাৱ) সাংস্কৃতিক প্ৰভাৱ, সামাজিক স্বীকৃতিৰ অভাৱ, সমাজৰ অত্যাধিক চাহিদা - যিটো জটিল হৈ পৰে, প্ৰতিযোগিতা আৰু বিৰোধিতা, সমাজৰ দ্ৰুত পৰিৱৰ্তন - সমাযোজন সম্ভৱ নোহোৱা, মানুহৰ বহুত ইচ্ছা- যিবোৰ অপূৰণ হৈ থাকে। সেইবাবে যেতিয়া সামাজিক প্ৰশিক্ষণ প্ৰদান কৰা হয়, তেতিয়া অভিভাৱক, শিক্ষক আৰু সমাজৰ লোকসকল সচেতন হ'ব লাগে, শিশুসকলে সমাজৰ স্বীকৃতি প্ৰাপ্ত নীতি-নিয়মসমূহ আহৰণ কৰিছে নে নাই, সেইদিশত মনোযোগ দিব লাগে। তেওঁলোকে সামাজিকৰণ প্ৰক্ৰিয়াটো সফল কৰাৰ বাবে সকলো ধৰণৰ সম্ভাব্য উপায় হাতত ল'ব লাগে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ ব্যক্তিত্ব কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ ব্যক্তিত্ব বিকাশ বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ কিশোৰসকলৰ মাজত দেখিবলৈ পোৱা কিছুমান বিচ্যুত আচৰণৰ উদাহৰণ দিয়ক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ ব্যক্তিত্ব বিচ্যুতিৰ দুটা কাৰণ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১৪.৫ কৈশোৰৰ আত্ম-ধাৰণা

আগৰ অধ্যায়ত আপোনালোকে ইতিমধ্যে পাই আহিছে যে কিশোৰ কিশোৰীৰ পৰিচয় বিকাশৰ কিছুমান অভিগমন আছে। তাৰ ভিতৰত আত্ম-ধাৰণা আৰু আত্ম -সন্মান অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। তাৰোপৰি এই দুয়োবিধ হৈছে ব্যক্তিত্ব বিকাশত অৰিহণা যোগোৱা উপাদান। যেতিয়া ব্যক্তি এজনে নিজৰ অস্তিত্ব, ব্যক্তিত্ব, সামৰ্থবোৰৰ প্ৰতি স্পষ্ট ধাৰণা কৰিব পাৰে, তেতিয়া তেওঁ জীৱনত সফলতা অৰ্জন কৰিব পাৰে, এইবোৰে শক্তিশালী ব্যক্তিতব গঠনৰ ক্ষেত্ৰত বিকাশমূলক দিশত অৰিহণা যোগায়।

আত্ম-ধাৰণা কি ?

সামাজিক মনোবিজ্ঞান আৰু মানৱতাবাদ দুয়োটাৰে এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ শব্দ হৈছে আত্ম-ধাৰণা। আত্ম -ধাৰণা হৈছে জ্ঞানৰ ব্যক্তিৰ নিজস্বতা সম্পৰ্কে থকা জ্ঞান। ব্যক্তিৰ আত্মধাৰণাক আত্ম-সংগঠন, আত্ম-পৰিচয় আৰু আত্ম দৃষ্টিকোণ বা আত্ম গঠন বুলি কোৱা হয়। যিবোৰ হৈছে এজনৰ বিশ্বাসৰ সমষ্টি, এইবোৰে কিছুমান উপাদান অন্তৰ্ভুক্ত কৰে, যেনে বিদ্যায়তনিক পাৱদৰ্শিতা, লিংগভূমিকা, যৌনতা আৰু জাতিগত পৰিচয়। সাধাৰণতে আত্ম ধাৰণাই 'মই কোন ?' উত্তৰটো মূৰ্ত কৰি তোলে। এজন ব্যক্তিৰ আত্ম ধাৰণা আত্ম-আঁচনি, সেইবোৰৰ অতীত, বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যতকলৈ গঠিত হয়। এজনৰ আত্ম উপলব্ধি তেওঁৰ আত্ম-ধাৰণা, আত্ম-সন্মান, আত্ম-কাৰ্যক্ষমতা আৰু সামাজিক নীতি নিয়মৰ দ্বাৰা সংজ্ঞা প্ৰদান কৰা হয়।

আত্ম-ধাৰণা আত্ম-সচেতনতাৰ পৰা পৃথক, যিয়ে আত্মজ্ঞান কিমান সংজ্ঞায়িত, সামঞ্জস্যপূৰ্ণ আৰু বৰ্তমান নিজৰ মনোভাৱ আৰু স্বভাৱৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য সেইটোক বুজায়। আত্ম-ধাৰণা আত্ম আঁচনি পৰা গঢ়ি উঠে আৰু আত্ম সন্মান , আত্ম জ্ঞান আৰু সামাজিক বোধৰ সৈতে পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক ৰাখে যাতে সামগ্ৰিক বোধ গঠন কৰিব পাৰে। ই অতীত, বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ সত্বাক অন্তভুৰ্ক্ত কৰে, য'ত ভৱিষ্যতৰ সত্বাই ব্যক্তিৰ ভাৱধাৰাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, তেওঁলোৰে ভয় কৰে। কিছুমান আচৰণৰ বাবে সম্ভাৱনীয় সত্বাই উৎসাহ প্ৰদানৰ কাৰ্য কৰে।

অতীত বা ভৱিষ্যতৰ সত্বা সম্পৰ্কে মানুহৰ ধাৰণা তেওঁলোকৰ বৰ্তমানৰ সত্বাৰ সৈতে জড়িত। সাময়িক আত্ম মূল্যাংকন তত্ব মতে ইতিবাচক আত্ম মূল্যায়ণ ৰখাৰ প্ৰৱণতা মানুহৰ থাকে, আৰু নেতিবাচক দিশত অধিক গুৰুত্ব পৰা দূৰত্ব আৰোপ কৰে। ইয়াৰ উপৰিও, অতীতৰ সত্বাক অনুকূলভাৱে গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰৱণতা মানুহৰ আছে, অৰ্থাৎ 'মই আগতকৈ এতিয়া বেছি ভাল' আৰু ভৱিষ্যতৰ সত্বাক ইতিবাচকভাৱে লয় যেনে 'মই বৰ্তমানতকৈ ভৱিষ্যতে আৰু ভাল হ'ম।' কার্ল ৰোগার্চ (১৯৫৯) বিশ্বাস কৰিছিল যে আত্ম ধাৰণা তিনিটা পৃথক উপাদান আছে -

(ক) আপোনাৰ নিজৰ ওপৰত থকা দৃষ্টিভংগী (আত্ম প্রতিছবি) (খ) আপুনি নিজকে কিমান মূল্য দিয়ে (আত্ম -সন্মান বা আত্ম মূল্য) আৰু (গ) আপুনি সঁচাকৈয়ে কেনেকুৱা হ'লে ভাল পায় (আদর্শৰান)।

ঠিক সেইদৰে অন্য মানুহৰ বিষয়ে এজনে কেনেকৈ জানে আৰু জনা বিষয়ত কেনেকৈ চিন্তা কৰা হয়, তেওঁলোকে কি কৰি ভাল পায়, তেওঁলোকৰ স্বাভাৱ কেনেকুৱা, সি/তাই নিজৰ বিষয়ে এনেবোৰ কথা জানিব লাগে। অন্য কিছুমান লোকতকৈ কিছুমান মানুহৰ আত্ম ধাৰণা শক্তিশালী হয়, এইটো সম্ভৱত এইকাৰণে হয় যে তেওঁলোকে অধিক বিশদভাৱে আত্মধাৰণাক গ্রহণ কৰে, যিটো তেওঁলোকৰ নিজ সত্বা আৰু আচৰণক প্রতিফলিত লিউইজ (১৯৯০) মত প্রকাশ কৰে যে আত্ম-ধাৰণাৰ দুটা প্রধান দিশ আছে।

ক) **অস্তিত্ববাদী সত্বা ঃ** ই হৈছে আত্ম ধাৰণা বা আঁচনিৰ আটাইতকৈ মৌলিক অংশ। ই অন্যৰ পৰা পৃথক আৰু স্পষ্ট ধাৰণা প্রকাশ কৰে আৰু আত্ম স্থিৰতা সম্পর্কে সচেতন হয়। শিশুৱে অনুভৱ কৰে যে তেওঁ অন্যতকৈ এক বেলেগ সত্বা আৰু সময় আৰু ব্যৱধান অনুসৰি নিজ সত্বা বজাই ৰাখে। লিউইজৰ মতে অস্তিত্ববাদৰ সত্বা দুই বা তিনি মাহ বয়সৰ পৰাই আৰম্ভণি হয় আৰু পৃথিৱীৰ সৈতে সম্পর্ক ঘটাৰ ফলত আংশিকভাৱে ইয়াৰ উৎপত্তি হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, শিশুৱে আনৰ হাঁহি দেখিলে হাঁহে বা শিশুৱে মো'বাইল চুই ইয়াৰ গতিশীলতা চায়।

খ) **শ্রেণীগত সত্বা ঃ** সি/তাই নিজকে এক অভিজ্ঞতা সম্পন্ন জীৱ হিচাবে অনুভৱ কৰে· ; ইয়াৰ পিছত শিশুৱে নিজকে পৃথিৱীৰ এটা বস্তু হিচাবে লৈ সচেতন হয়। অন্য বস্তুৰ নিচিনা যে মানুহৰ সম্পত্তি থাকে - (ডাঙৰ, সৰু , ৰঙা, মিহি ইত্যাদি) অভিজ্ঞতা লাভ কৰে, সেইবাবে শিশুৱে নিজৰ প্রতি সচেতন হয় আৰু অভিজ্ঞতা থকা বস্তু বুলি ভাৱে আৰু তাৰ সম্পদ থাকে। সত্বাকো দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পৰা যায় -যেনে লিংগ, আকাৰ বা দক্ষতা। প্রথম ভাগটোৰ দুটা এনেদৰে প্রয়োগ কৰিব পাৰি- বয়স (মই তিনি বছৰীয়া) আৰু লিংগ (মই এজনী ছোৱালী)

আগতীয়া বাল্যকালত এনে ভাগবোৰক নিজৰ ক্ষেত্রত মূর্ত হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰে যেনে চুলিৰ ৰং, উচ্চতা আৰু ভালপোৱা বস্তু। পিছত, আত্ম বিৱৰণে আন্তঃমনোবৈজ্ঞানিক সংলক্ষণ, তুলনামূলক মূল্যায়ণ আৰু অন্যই তেওঁলোকক কিদৰে চাই তাক অন্তর্ভুক্ত কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

১৪.৬ কৈশোৰৰ আত্মসন্মান

আত্ম সন্মানৰ পৰা আত্ম ধাৰণা হৈছে পৃথক। ওপৰত আলোচনা কৰাৰ দৰে আত্মধাৰণা হৈছে এজন ব্যক্তিৰ সংজ্ঞানাত্মক বা বিৱৰণমূলক উপাদান। যেনে— 'মই দ্রুত দৌৰবিদ', আনহাতে আত্ম সন্মান হৈছে মূল্যায়ন আৰু মতামতযুক্ত, যেনে -'মই এজন দ্রুত দৌৰবিদ্ হোৱা বাবে ভাল অনুভৱ কৰো।'

সমাজতত্ব আৰু মনোবিজ্ঞানত, আত্ম-সন্মানে এজন ব্যক্তিৰ নিজ সম্পদৰ সমগ্ৰ ব্যক্তিনিষ্ঠা আবেগিক মূল্যায়ণৰ প্ৰতিফলিত কৰে। ই হৈছে এজন ব্যক্তিৰ নিজস্বতা আৰু নিজৰ সম্পৰ্কে থকা মনোভাৱৰ বিচাৰ। আত্মসন্মানে বিশ্বাস আৰু আৱেগকক সামৰি লয় যেনে উল্লাস, নিৰাশা, গৌৰৱ আৰু লজ্জা।

ই আমাৰ সম্পৰ্কে থকা মতামত আৰু বিশ্বাস ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠে, যিটো কেতিয়াবা সলনি কৰাটো কঠিন হৈ পৰে।

স্মিথ আৰু মেকিট (২০০৭)ৰ মতে 'আত্মধাৰণা হৈছে আমি নিজৰ বিষয়ে কি ভাবে, আত্ম সন্মান হৈছে নিজৰ ইতিবাচক বা নেতিবাচক মূল্যায়ন, আমি কেনেকৈ ইয়াক অনুভৱ কৰো।'

মনোসামাজিক গঠন হিচাবে আত্ম সন্মান হৈছে আকৰ্ষণীয় কাৰণ গৱেষকসকলে ইয়াক কিছুমান ফলাফলৰ প্ৰভাৱশালী নিৰ্ধাৰণ হিচাবে ধাৰণা কৰে, যেনে বিদ্যায়তনিক সফলতা, সুখী, বিবাহৰ আৰু সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত সুখী, অপৰাধী আচৰণ। আত্ম সন্মান নিৰ্দিষ্ট দিশত বিশেষভাৱে প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি (উদাহৰণ স্বৰূপে, মই বিশ্বাস কৰো যে মই এজন ভাল লিখক, তাৰ বাবে মই সুখী অনুভৱ কৰো) বা বিশ্বজনীন ক্ষেত্ৰ (উদাহৰণ স্বৰূপে মই বিশ্বাস কৰো যে মই বেয়া ব্যক্তি, সেইবাবে মই মোকলৈ সাধাৰণতে বেয়া অনুভৱ কৰো)। মনোবিদসকলে আত্ম সন্মানক সাধাৰণতে ব্যক্তিত্বৰ স্থায়ী বৈশিষ্ট্য হিচাবে গণ্য কৰে (সংলক্ষণ আত্ম সন্মান), যদিও সাধাৰণ, সোনকালে ৰূপান্তৰ হোৱা (State আত্ম সন্মান)। আত্ম সন্মানৰ সমাৰ্থক শব্দবোৰ হৈছে আত্ম সম্পদ, আত্ম একতা আৰু আত্মবোধ।

আত্মসন্মান হৈছে আমি আমাৰ যিবোৰ দিশ গ্ৰহণ কৰো বা স্বীকৃতি দিওঁ বা আমি নিজকে কিনান গুৰুত্ব দিওঁ। আত্ম সন্মানে সদায় মূল্যায়ণৰ মাত্ৰাক অন্তৰ্ভুক্ত কৰে আৰু আমাৰ নিজৰ প্ৰতি সদায় ইতিবাচক বা নেতিবাচক দৃষ্টিভংগী থাকে। ই পৰিস্থিতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি ভিন্ন ধৰণৰ হয়, কোনবোৰ দেৰিকৈ হয় আৰু অলপতে পৰিৱেশ আৰু চৌপাশৰ মানুহৰ পৰা লাভ কৰা প্ৰতিপুষ্টি। আত্ম সন্মান হৈছে এজন মানুহে নিজৰ গুণবোৰ আৰু বৈশিষ্ট্যবোৰৰ বিষয়ে কেনেদৰে ভাৱে। ইয়াক উচ্চ বা নিম্ন হিচাবে বৰ্ণনা কৰা হয় - সেইটো হৈছে এজন মানুহৰ উচ্চ আত্মসন্মান বা নিম্ন আত্মসন্মান যিকোনো এটা থাকে। বিশেষকৈ যিজন ব্যক্তিৰ নিজ গুণাৱলী আৰু বৈশিষ্ট্যসমূহৰ প্ৰতি ইতিবাচক মনোভাৱ থাকে, সাধাৰণতে তেওঁৰ আত্ম -সন্মান উচ্চ হয়, আনহাতে যি ব্যক্তিৰ নিজ গুণাৱলী আৰু বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে নেতিবাচক চিন্তা থাকে তেওঁলোকৰ আত্ম-সন্মান নিম্ন হয়। উচ্চ পৰ্যায়ৰ আত্মসন্মানৰ বাবে মানসিক স্বাস্থ্য উন্নত হয় আৰু নিম্ন স্তৰৰ মানসিক স্বাস্থ্য অন্য কিছুমান মানসিক স্বাস্থ্যৰ সৃষ্টি কৰে বা মানসিক স্বাস্থ্য ধংস কৰে।

কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ আত্ম সন্মান

উচ্চ পৰ্যায়ৰ আত্ম সন্মানবোধে কিশোৰ-কিশোৰীসকলক নিজকে বুজাত সহায় কৰে। তেওঁলোকে নিজৰ শক্তি বুজিবলৈ সক্ষম হয় আৰু নিজৰ দুৰ্বলতাবোৰ আঁতৰ কৰি নিজকে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে। তেওঁলোকে নিজৰ শাৰীৰিক অবয়ৰ আৰু আৰ্থ-সামাজিক পটভূমি গ্ৰহণ

কৰিব লাগে। তেওঁলোক ইতিবাচক, আশাবাদী মনোভাৱ বিকাশ হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিব লাগে। আত্মসন্মানৰ বিকাশে বাল্যকাল আৰু কৈশোৰ কালত সফল সামাজিক আবেগিক বিকাশক সামৰি লয়। আত্মসন্মানে কিশোৰ কিশোৰীসকলক অভিৰোচন, আনি দিয়ে আৰু পাৰস্পৰিক আদান-প্ৰদান সামাজিকৰণ আৰু অধিক অভিজ্ঞতা লাভৰ সুবিধা দিয়ে, যিবোৰে পৰিচয় গঠনত সহায় কৰে।

কিশোৰ কিশোৰীসকলে উচ্চ আত্মসন্মান লাভ কৰাত অৰিহণা যোগোৱা কাৰকসমূহ ঃ

- **স্বায়ত্ব শাসন ঃ** কৈশোৰ কালত, আত্ম সন্মান লাভে স্বায়ত্ব শাসন পোৱাক অন্তৰ্ভুক্ত কৰে, যিটো কৈশোৰকালত পিতৃ-মাতৃৰ সৈতে সম্পৰ্কৰ পুনৰ আলোচনা কৰিব পাৰি। সম্পৰ্কৰ পুনৰ আলোচনাৰ সামৰ্থ প্ৰকৃতিৰ পৰিৱৰ্তৰ ফলত হয়, যিটো যৌৱনকালত দেখা যায় আৰু চিন্তা আৰু যুক্তিৰ ক্ষেত্ৰতো পৰিৱৰ্তন ঘটে।
- **সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ ঃ** তেওঁলোকে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত অংশ গ্ৰহণ কৰে আৰু ভাৱে যে এতিয়া তেওঁলোক প্ৰাপ্ত বয়স্ক হিচাবে গণ্য কৰা হয়। তেওঁলোকৰ নিজৰ কাৰ্য আৰু সিদ্ধান্তৰ ফলাফলৰ বাবে দায়ী হ'ব বিচাৰে।
- **স্বাধীনতা আৰু আত্ম নিয়ন্ত্ৰণ ঃ** পিত-মাতৃসকলে কিশোৰ-কিশোৰীসকলক স্বাধীনতা আৰু আত্ম-নিয়ন্ত্ৰণ প্ৰদানেৰে আত্ম-সন্মানৰ বিকাশ ঘটোৱাত সহায় কৰে। পিতৃ-মাতৃসকলে কিশোৰ-কিশোৰীসকলক তেওঁলোকৰ আগ্ৰহ আৰু মূল্যবোধ বিচৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে। কিশোৰ-কিশোৰীসকলে এক নিজস্ব সত্বাৰ অনুভৱ কৰে আৰু সি/তাই নিজৰ বিশ্বাস আৰু মনোভাৱৰ সৈতে অভিভাৱকসকলৰ মনোভাৱ আৰু বিশ্বাসৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখা পায়, তেওঁলোকে আত্মশাসন লাভ কৰি উঠে।
- **পৰিচয় গঠন ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ পৰিচয়ৰ বিকাশত পৰিয়ালৰ বৈশিষ্ট্যই সহায় কৰে। সি/তাই বিকল্প অন্বেষণ কৰে যিহেতু পৰিয়ালৰ পৰা আবেগিক সমৰ্থন পায়। আত্ম-সন্মানে কিশোৰ-কিশোৰীসকলক বিভিন্ন ভূমিকা আৰু বিকল্পৰ চেষ্টা কৰিবলৈ আত্ম-নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰে আৰু ইয়াৰ ফলত, পৰিচয় সংকট সমাধান কৰিব পৰা হয়।
- **চিন্তা আৰু যুক্তিৰ স্তৰ ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলে তেওঁলোকৰ মনত সৃষ্টি হোৱা প্ৰশ্নবোৰ যিয়ে বিক্ষিপ্ততাৰ সৃষ্টি কৰে সেইবোৰৰ উত্তৰৰ বাবে তথ্য সংগ্ৰহ আৰু সামাজিকৰণ কৰিব পাৰে। আত্ম সন্মানে তেওঁলোকক বেছি দায়িত্বশীল হিচাবে অনুভৱ কৰায়। তেওঁলোকে বিভিন্ন কামত অন্তভূৰ্ক্ত হ'বলৈ আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণত অংশগ্ৰহণ কৰাৰ বাবে আত্ম বিশ্বাস আহৰণ কৰে। এনেবোৰ পৰিৱৰ্তন যৌৱন কালত দেখা দিয়া জৈৱিক পৰিৱৰ্তনৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়।

কিশোৰ কিশোৰীসকল নিম্ন আত্ম সন্মানক প্ৰভাৱিত কৰা কাৰকসমূহ ঃ

- **দৈহিক পৰিৱৰ্তন ঃ** কিশোৰী-কিশোৰসকলৰ আত্ম সন্মানক যৌৱনকালত ঘটা শাৰীৰিক পৰিৱৰ্তনে প্ৰভাৱ পেলায়। তেওঁলোকে নিজকে চৌপাশৰ অন্যসকলৰ সৈতে তুলনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকে নিজকে অসুবিধাজনক অনুভৱ কৰে।

- **গণ মাধ্যম ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ আত্মসন্মান গণ মাধ্যমৰ দ্বাৰাও প্ৰভাৱিত হয়, কাৰণ তেওঁলোকে নিজকে গণমাধ্যমত দেখা ছৱিবোৰৰ সৈতে তুলনা কৰে।
- **পৰিয়ালৰ পৰিচর্যা ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীৰ আত্ম-সন্মানত পৰিয়ালেও প্ৰভাৱ পেলায়, পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে সি/তাই কি ধৰণে ব্যৱহাৰ কৰে তাৰ ওপৰতো নির্ভৰ কৰে। তেওঁলোকৰ আত্ম-সন্মানেও পৰিয়ালৰ সামাজিক পদমর্যদাইও প্ৰভাৱ পেলায়। তেওঁলোকৰ চৌপাশৰ মানুহবোৰ যেনে সমনীয়া আদিৰ মতামতেও তেওঁলোকৰ আত্মসন্মানত প্ৰভাৱ পেলায়।
- **বাল্যকালৰ অভিজ্ঞতা ঃ** কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ আত্ম-সন্মান তেওঁলোকে বাল্যকালত লাভ কৰা অভিজ্ঞতা আৰু বংশগতভাৱে আহৰণ কৰা ব্যক্তিত্বৰ সংলক্ষণে প্ৰভাৱিত কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ আত্ম ধাৰণা কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ কার্লৰোগাঁতে আগবঢ়োৱা আত্ম ধাৰণাৰ তিনিটা উপাদান কি কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৭ ঃ আত্ম-সন্মানৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

.....

.....

১৪.৭ কিশোৰ-কিশোৰীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়াল

কিশোৰ কিশোৰীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়াল আৰু সমনীয়াৰ প্রভাৱ ঃ মনোবিজ্ঞানত ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ অধ্যয়ন হৈছে এক গুৰুত্বপূর্ণ ক্ষেত্র। ভাল ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন কিশোৰী-কিশোৰীয়ে জীৱন যাপন কৰিব পাৰে। কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সুস্থ আৰু সবল ব্যক্তিত্ব প্রভাৱ পেলোৱা বহুতো কাৰক আছে, যেনে পৰিয়াল, স্কুল, সমনীয়া, সমাজ ইত্যাদি। এইবোৰৰ ভিতৰত কিশোৰ-কিশোৰীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়াল আৰু সমনীয়াই গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে, কাৰণ এই দুয়োটা দলে তেওঁলোকক অধিক প্রভাৱিত কৰে। এই দুটা দলত লাভ কৰা পৰিৱেশ অতি গুৰুত্বপূর্ণ, কাৰণ কিশোৰ-কিশোৰীসকলে ইয়াক তেওঁলোকৰ আচৰণ আৰু কার্যৰ দ্বাৰা প্রকাশ কৰে।

ব্যক্তিত্ব বিকাশত পৰিয়ালৰ প্রভাৱ ঃ

কৈশোৰ কালত ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মাক-দেউতাকৰ পৰা স্বাধীনতাৰ বিচাৰে, যদিও তেওঁলোকে নিজৰ প্রয়োজনৰ বাবে মাক-দেউতাকৰ ওপৰত নির্ভৰশীল হৈ থাকে। 'এইটো

কৰা' আৰু 'এইটো নকৰিবা' - এনেবোৰ কথা তেওঁলোকে ভাল নেপায়। পিতৃ-মাতৃসকলে তেওঁলোকক নিয়ন্ত্রণত ৰাখিব বিচাৰে, আনহাতে কিশোৰ-কিশোৰসকলে স্বাধীনতা বিচাৰে, ইয়াৰ ফলত দুই পক্ষৰ মাজত কাজিয়াৰ সৃষ্টি হয়। এই ক্ষেত্রত পিতৃ-মাতৃসকলে ভাবিব লাগে যে তেওঁলোকে ল'ৰা-ছোৱালীক কিমান পৰিমাণে নিয়ন্ত্রণত ৰাখিব আৰু কিমান পৰিমাণে স্বাধীনতা প্রদান কৰিব, কোনটো ক্ষেত্রত ল'ৰা-ছোৱালীক কথা কোৱাৰ সুযোগ প্রদান কৰিব আৰু কোনটো ক্ষেত্রত তেওঁলোকে নিয়ন্ত্রণ কৰিব। চমুকৈ ক'বলৈ হ'লে পিতৃ-মাতৃসকলে সহযোগিতা আগবঢ়াব লাগিব আৰু কার্যক্ষম অনুশাসন পদ্ধতি প্রয়োগ কৰিব লাগিব।

গৱেষণামূলক অধ্যয়নৰ পৰা পোৱা গৈছে যে তলত উল্লেখ কৰা অভিভাৱকত্বৰ শৈলীবোৰে কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্রভাৱ পেলায় —

- যিবোৰ পিতৃ-মাতৃয়ে নিয়মিতভাৱে হাতে কামে কৰা কর্মৰ সুবিধা দিয়ে আৰু কিশোৰ-কিশোৰীসকলক শাৰীৰিক ব্যায়মৰ বাবে উৎসাহিত কৰে তেতিয়া তেওঁলোক সুস্থ শৰীৰৰ অধিকাৰী হয়, যিটো হৈছে ভাল ব্যক্তিত্বৰ ভেটি।
- কিশোৰ-কিশোৰীসকল ডাঙৰ হৈ অহাৰ লগে লগে যিসকল পিতৃ-মাতৃয়ে তেওঁলোক বেছি স্বাধীনতা প্রদান কৰে আৰু লগতে ল'ৰা-ছোৱালীৰ সিদ্ধান্তত মন দিয়ে আৰু দায়িত্ব লয়, তেওঁলোকে কিশোৰ-কিশোৰীসকলক স্বাধীন আৰু দায়িত্বশীল হ'বলৈ উৎসাহিত কৰে।
- যিবোৰ পিতৃ-মাতৃ অধিক কঠোৰ হয় আৰু যিসকলে স্বেচ্চাচাৰী ভূমিকা পালন কৰে অর্থাৎ ল'ৰা-ছোৱালীক নিজস্বভাৱে কোনো সিদ্ধান্ত ল'ব নিদিয়ে, তেওঁলোকৰ স্বাধীনতাত হস্তক্ষেপ কৰে।
- অন্যহাতে পিতৃ-মাতৃবোৰ যদি উদাসীন হয় অর্থাৎ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সমস্যাৰ প্রতি গুৰুত্ব নিদিয়ে আৰু তেওঁলোকৰ সৈতে মিলা-মিছা নকৰে, তেনে ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ উদাসীন হিচাবে গঢ়ি উঠে।
- যিবোৰ পিতৃ-মাতৃয়ে ল'ৰা-ছোৱালীক পৰিয়ালৰ কামত অংশগ্রহণ কৰাৰ বাবে উৎসাহ যোগায়, তেওঁলোকৰ মতামতক মূল্য দিয়ে আৰু তেওঁৰ কার্য-কলাপত অধিক গুৰুত্ব দিয়ে, তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালী আত্মবিশ্বাসী হয়।
- যিসকল পিতৃ-মাতৃয়ে ল'ৰা-ছোৱালীক সুস্থ আবেগিক সমর্থন আগবঢ়ায় আৰু নিৰাপত্তা প্রদান কৰে, তেনে ল'ৰা-ছোৱালীৰ সুস্থ মানসিক স্বাস্থ্য গঢ়ি উঠে, তেওঁলোকে হতাশা, দুঃচিন্তা আৰু মানসিক চাপযুক্ত হয়।

সেইবাবে ক'ব পাৰি যে পিতৃ-মাতৃ আৰু কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সম্পর্ক পাৰস্পৰিক বুজাপৰা আৰু মৰম ভালপোৱাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠিব লাগে।

কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত সমনীয়াৰ প্রভাৱ ঃ

সমনীয়াসকল হৈছে এনে দল যাৰ পদ মর্যদাবোৰ একে ধৰণৰ হয়, ব্যক্তি বিকাশৰ লগে লগে এইবোৰে গুৰুত্বপূর্ণ উৎস হিচাবে কাম কৰে। কৈশোৰ কালত ব্যক্তিৰ সামাজিকৰণ

কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আন্তঃব্যক্তিৰ আচৰণ বা বিশেষকৈ ব্যক্তিত্বৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। কৈশোৰৰ সময়ছোৱাত, বিশেষকৈ ১৪ ৰ পৰা ১৬ বছৰ বয়সলৈ পিতৃ-মাতৃৰ পৰা লাগে লাহে সমনীয়ালৈ ঢাল খায়। পৰিয়ালৰ গঠনৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিলে অৰ্থাৎ যৌথ পৰিয়াল (ককা-আইতা, পিতৃ-মাতৃ, ল'ৰা-ছোৱালী) ভংগ হ'লে আৰু একক পৰিয়াল গঠন হ'লে, সমনীয়াসকল অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈ পৰে। বৰ্তমান আধুনিক সময়ত, য'ত একক পৰিয়ালৰ সংখ্যা দৈনন্দিন বাঢ়ি হৈ আছে, কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ নিজৰ সমস্যাৰ কথা ক'বলৈ কোনোৱেই নাথাকে। কৰ্মৰত পিতৃ-মাতৃয়ে নিজৰ কৈশোৰ সন্তানক পৰ্যাপ্ত পৰিমাণে সময় দিবলৈ অসমৰ্থ। সেইবাবে তেওঁলোক সমনীয়াৰ প্ৰভাৱলৈ অহাৰ প্ৰৱণতা থাকে। তেওঁলোকে সমনীয়াৰ সৈতে সময় কটাবলৈ ভাল পায়, পাৰস্পৰিক আদান-প্ৰদান কৰে, বয়সৰ সৈতে খাপ খোৱা দক্ষতা শিকে, সমনীয়াৰ সৈতে আগ্ৰহ, অনুভৱ আৰু সমস্যাৰ আদান-প্ৰদান কৰে। সমনীয়াসকলে কিশোৰ-কিশোৰীৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে সেইবাবে হৈছে—

- দলীয় ক্ৰীড়া, তৰ্ক, বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত আলোচনা আদিত অংশ গ্ৰহণে কিশোৰ-কিশোৰীসকলক সামাজিক, নৈতিক মূল্যবোধত অংশ লোৱাত সহায় কৰে আৰু অন্তনিহিত সামাজিক সচেতনতা বিকশাই তোলে।
- বেছি-ভাগ কিশোৰ-কিশোৰীয়ে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ সমস্যাবোৰক নেতিবাচক হিচাবে লয়। তেওঁলোকে জীৱনৰ কঠোৰ সমস্যাবোৰৰ সন্মুখীন হ'বলৈ ভয় কৰে। সমনীয়াৰ পৰা পোৱা উৎসাহে তেওঁলোকৰ জীৱনটোক নতুন দৃষ্টিৰে চাব শিকায়।
- কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ জীৱন হৈছে সফলতা আৰু বিফলতাৰ সমষ্টি, সেইবাবে জীৱনৰ ব্যৰ্থতাক গ্ৰহণ কৰিব পৰা ক্ষমতা তেওঁলোকৰ থাকিব লাগে। সমনীয়াৰ সমৰ্থনে তেওঁলোকৰ ব্যৰ্থতাক প্ৰতিৰোধ কৰিব পৰা ক্ষমতাক বৃদ্ধি কৰি তোলে।
- বিভিন্ন আবেগিক সমস্যাবোৰ সমনীয়াৰ সৈতে কৰা আলোচনাই সমাধান কৰে আৰু তেওঁলোকক ইয়াৰ উপযুক্ত পথ দেখুৱায়।
- যেতিয়া সমনীয়াৰ সৈতে ওচৰ সম্পৰ্ক ৰাখে, তাৰ ফলত ইজনে-সিজনৰ আগ্ৰহ অভিৰুচি বুজিব পাৰে, যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ মাজত মৰম ভালপোৱা গঢ়ি উঠে আৰু পৃথিৱীখন নতুন আৰু বহল দৃষ্টিভংগীৰে চাবলৈ শিকে।
- বিভিন্ন ধৰণৰ সমনীয়াৰ কাৰ্যকলাপৰ জৰিয়তে কিশোৰ-কিশোৰীৰ দলীয় সংস্কৃতিও বিকাশ হয়, আলোচনা তেওঁলোকৰ কল্পনাৰ পৰিসৰ বহল কৰে, চিন্তা আৰু সৃজনীমূলক প্ৰতিভাই তেওঁলোকক এখন নতুন পৃথিৱী গঢ়াৰ বাবে সামৰ্থ কৰি তোলে।
- সমনীয়া দলৰ সদস্য হৈ আৰু দলৰ সকলোৰে গ্ৰহণ কৰাৰ ফলত কিশোৰ-কিশোৰীৰ স্বাকীয়তাৰ বিকাশ ঘটে আৰু তেওঁলোকে সামাজিক তথা ব্যক্তিগত দিশবোৰৰ অংশগ্ৰহণ কৰাৰ বাবে আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰাৰ বাবে উৎসাহ পায়।
- সমনীয়াৰ পৰা লাভ কৰা সন্মানে কিশোৰ-কিশোৰীৰ স্ব-নিৰ্ভৰশীলতা আৰু আত্মবিশ্বাস বিকাশত প্ৰভাৱ পেলায়, যিটো ভাল আৰু সুস্থ ব্যক্তিত্বৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়।

ঠিক সেইদৰে আমি ক'ব পাৰো যে পৰিয়ালে প্ৰদান কৰা সুস্থ আৰু উপযুক্ত পৰিৱেশ আৰু সমৰ্থন আৰু সমনীয়াৰ পৰা লাভ কৰা পৰ্যাপ্ত সমৰ্থন আৰু শক্তি হৈছে কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ উপযুক্ত ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ এক কাৰক। তাৰোপৰি, স্কুল আৰু সম্প্ৰদায়ে এই ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱশালী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে।

১৪.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি তলত দিয়া ধৰণে বৰ্ণনা কৰিব পাৰো -

- কৈশোৰ কালছোৱা হৈছে বাল্যকালৰ পৰা প্ৰাপ্তবয়স্ক কাললৈ পৰিৱৰ্তনশীল সময়, ই হৈছে দুয়োটা স্তৰৰ মাজৰ সাঁকো সদৃশ। এই সময়ছোৱাত ব্যক্তিয়ে লাভ কৰা অভিজ্ঞতা, শিকন আদিয়ে তেওঁৰ পৰৱৰ্তী জীৱন আৰু ব্যক্তিত্বত প্ৰভাৱ পেলায়।
- ব্যক্তিৰ সামগ্ৰীক বিকাশৰ উৎপাদন ব্যক্তিত্বৰ ওপৰত বংশগতি আৰু পৰিৱেশ প্ৰভাৱ পেলায়।
- ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে ব্যক্তিয়ে সুকীয়া ব্যক্তিত্ব সৃষ্টি কৰাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা এক প্ৰক্ৰিয়া। ই হৈছে ব্যক্তিয়ে সন্মুখীন হোৱা অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা এক অতি প্ৰভাৱিত চৰিত্ৰ গঢ়ি তোলাৰ যাত্ৰা।
- কৈশোৰকালৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে সংলক্ষণ (বংশগত) আৰু পৰিৱেশ, সংস্কৃতি আৰু বিশেষ অভিজ্ঞতাসমূহৰ অহৰহ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ ফল। কিশোৰ -কিশোৰীসকলৰ জীৱনৰ বহুতো চৰ্ত ব্যক্তিত্ব গঠনৰ ধৰণৰ বাবে দায়ী। যদিও সেইবোৰে আত্মধাৰণাক প্ৰভাৱত কৰে।
- কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত প্ৰভাৱিত কৰা কাৰকবোৰ সম্পৰ্ক আৰু সমনীয়া ইত্যাদি।
- ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি হৈছে ব্যক্তিৰ সাধাৰণ ব্যক্তিত্বৰ পৰা পৃথক হোৱা। সাধাৰণভাৱে প্ৰতিস্থিত পথৰ পৰা ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতি পৃথক হয়।
- ব্যক্তিত্ব বিচ্যুতিৰ কাৰণসমূহে শাৰীৰিক গঠন, মানসিক সামৰ্থ, আবেগিক পৰিৱেশ ইত্যাদিক সামৰি লয়।
- ব্যক্তিৰ আত্মঃধাৰণাক আত্ম সংগঠন, আত্ম-পৰিচয় আৰু আত্ম দৃষ্টিকোণ বা আত্মগঠন বুলিও কোৱা হয়, যিবোৰ হৈছে এজনৰ বিশ্বাসৰ সমষ্টি, এইবোৰে কিছুমান উপাদান অন্তভূৰ্ক্ত কৰে, যেনে বিদ্যায়তনিক পাৰদৰ্শিতা, লিংগ ভূমিকা, যৌনতা আৰু জাতিগত পৰিচয়।
- আত্ম সন্মানে এজন ব্যক্তিৰ নিজ সম্পদৰ সমগ্ৰ ব্যক্তিনিষ্ঠ আবেগিক মূল্যায়নক প্ৰতিফলন কৰে। ই হৈছে এজন ব্যক্তিৰ নিজস্বতা আৰু নিজৰ সম্পৰ্কে থকা মনোভাৱৰ বিচাৰ।

- যিজন ব্যক্তিৰ নিজ গুণাৱলী আৰু বৈশিষ্ট্যসমূহৰ প্ৰতি ইতিবাচক মনোভাৱ থাকে, সাধাৰণতে তেওঁৰ আত্মসন্মান উচ্চ হয়, আনহাতে যি ব্যক্তিৰ নিজ গুণাৱলী আৰু বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে নেতিবাচক চিন্তা থাকে তেওঁলোকৰ আত্মসন্মান নিম্ন হয়।
- কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ সুস্থ, সবল ব্যক্তিত্ব গঠনৰ বহুতো কাৰক আছে যেনে পৰিয়াল, স্কুল, সমনীয়া, সমাজ ইত্যাদি। এইবোৰৰ ভিতৰত, পৰিয়াল আৰু সমনীয়াই ব্যক্তিত্ব বিকাশত ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে যিহেতু এটা দুটা দলৰ দ্বাৰা কিশোৰ-কিশোৰীসকল যথেষ্ট প্ৰভাৱিত হয়।

১৪.৯ অধিক জানিবলৈ

১) Dash B.N (2011): A textbook of Educational Psychology, Dominant publishers and distributors' pvt. Ltd.

২) Chetry Krishna Kumari (2016): Developmental Psychology, Ashok Book Stall, Panbazar, Ghy.

৩) GoswameeGayatree (2008): Child Development and Child Care, ArunPrakashan, Guwahati, Assam.

৪) Hurlock Elizabeth B (1980): Developmental Psychology: A life-span Approach, Mc Graw Hill Companies, Inc., New York.

৫) Mangal S.K (2006 2nd Edition): Advanced Educational Psychology, Published by Asoke K Ghosh, Prentice Hall of India Private Limited, New Delhi

Web-source:*studycorgi.com/self-esteem-development-in-adolescents/#:~:text=%20Self-Esteem%20Development%20in%20Adole2scents%20%201%20Self-Esteem,include%20the%20changes%202that%20take%20place...%20More%20*

১৪.১০ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ব্যক্তিত্ব হৈছে এজন ব্যক্তিৰ সামগ্ৰিক বৈশিষ্ট্য আৰু চাক্ষুস দিশসমূহৰ সমষ্টি, যিয়ে চিন্তাৰ ধৰণ, অনুভৱ, মনোভাৱ আচৰণ, যোগাযোগ ক্ষমতা আৰু শাৰীৰিক

বৈশিষ্ট্যবোৰ সামৰি লয়।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ব্যক্তিত্ব বিকাশ হৈছে ব্যক্তিয়ে সুকীয়া ব্যক্তিত্ব সৃষ্টি কৰাৰ বাবে গ্রহণ কৰা এক প্রক্রিয়া। ই হৈছে ব্যক্তিয়ে সন্মুখীন হোৱা অভিজ্ঞতাৰ দ্বাৰা এক অতি প্রভাৱিত চৰিত্র গঢ়ি তোলাৰ যাত্রা।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতিৰ কিছুমান উদাহৰণ হৈছে-

এৰাইচলা

ঠগোৱা

অপৰাধ

মাদক দ্রব্য সেৱন

অসাধু

দিবা স্বপ্ন

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (১) শাৰীৰিক গঠন ঃ ব্যক্তিৰ প্রভাৱিত কৰা প্রথম সংলক্ষণটোৱে হৈছে শাৰীৰিক যেনে ওজন, উচ্চতা, বাহুৰ দৈর্ঘ, দেহৰ ৰং, ছালৰ প্রকৃতি, দেহৰ অনুপাত ইত্যাদি (ভাগৰুৱা, অপুষ্টিজনিত আৰু দীর্ঘদিনীয়া ৰোগ)। নিজৰ শাৰীৰিক গঠনৰ সৈতে যেতিয়া ব্যক্তি এজনে বা কিশোৰ-কিশোৰীয়ে সমাযোজন কৰিব নোৱাৰে, তেতিয়া ব্যক্তিত্বৰ বিচ্যুতিৰ সৃষ্টি হয়।

(২) মানসিক সামর্থ ঃ মানসিক সামর্থৰ সর্তৰকতাৰ ওপৰত ব্যক্তিৰ পৰিৱেশৰ সৈতে সমাযোজন নির্ভৰশীল। তেতিয়া তেওঁ সমাযোজনৰ ক্ষেত্রত ব্যর্থ হয়, ই তেওঁক ব্যক্তিত্ব বিচ্যুতিৰ ফালে লৈ যায়।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ব্যক্তিৰ আত্ম-ধাৰণাক আত্ম সংগঠন, আত্ম পৰিচয় আৰু আত্ম দৃষ্টিকোণ বা আত্ম গঠন বুলিও কোৱা হয়, যিবোৰ হৈছে এজনৰ বিশ্বাসৰ সমষ্টি। এইবোৰে কিছুমান উপাদান অন্তভূর্ক্ত কৰে, যেনে বিদ্যায়তনিক পাৰদর্শিতা, লিংগ ভূমিকা, যৌনতা আৰু জাতিগত পৰিচয়।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কার্লৰোর্গাচ (১৯৫৯) বিশ্বাস কৰিছিল যে আৰু আত্মধাৰণাৰ তিনিটা বিভিন্ন উপাদান আছে-

ক) আপোনাৰ নিজৰ ওপৰত থকা দৃষ্টিভংগীআত্ম (প্রতিচ্ছৰি)

খ) আপুনি নিজকে কিমান মূল্য দিয়ে (আত্ম-সন্মান বা আত্মমূল্য)

গ) আপুনি সঁচাকৈয়ে কেনেকুনা হ'লে ভালপায় (আদর্শৰান)

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্মিথ আৰু মেকইয়ে (২০০৭) সংজ্ঞা দিয়ে যে 'আত্ম ধাৰণা হৈছে আমি নিজৰ বিষয়ে কি জানো, আত্ম-সন্মান হৈছে নিজৰ ইতিবাচক বা নেতিবাচক মূল্যায়ণ, আমি কেনেকৈ ইয়াক অনুভৱ কৰো।'

১৪.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চমু প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰে দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত আপোনাৰ ধাৰণা কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ কৈশোৰকালত ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ গুৰুত্ব কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ আত্ম-ধাৰণা আৰু আত্ম বিশ্বাসৰ মাজৰ পাৰ্থক্য নিৰ্ণয় কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ কিশোৰ-কিশোৰীৰে নিম্ন আত্ম-সন্মানৰ কাৰণবোৰ উল্লেখ কৰক।

খ) দীঘল প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ব্যক্তিৰ বিচ্যুতি বুলিলে কি বুজে? ব্যক্তিত্ব বিচ্যুতিৰ কাৰণবোৰ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশত অৰিহণা যোগোৱা উপাদানবোৰ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ কিশোৰ-কিশোৰীৰ উচ্চ আত্ম-সন্মান ক্ষেত্ৰত অৰিহণা যোগোৱা উপাদানবোৰ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত পৰিয়ালৰ ভূমিকা ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ কৈশোৰৰ ব্যক্তিত্ব গঠনত সমনীয়া দলে বিশেষ ভূমিকা পালন কৰে'- আপুনি এই উক্তিটোৰ সৈতে একমত হয় নে? যদি হয়, কাৰণ দৰ্শাওক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১৫ ঃ কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতা

অধ্যায় গাঁথনি

১৫.১ উদ্দেশ্য
১৫.২ পৰিচয়
১৫.৩ কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ অৰ্থ
১৫.৩.১ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ সংজ্ঞা
১৫.৩.২ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ
১৫.৩.৩ অপৰাধীসকলৰ কাৰ্যকলাপ
১৫.৪ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ কাৰণসমূহ
১৫.৫ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ প্ৰতিকাৰমূলক ব্যৱস্থা
১৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৫.৭ অধিক জানিবলৈ
১৫.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
১৫.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ অৰ্থ আৰু ধাৰণা ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- অপৰাধীসকলৰ বৈশিষ্ট্য আৰু কাৰ্যকলাপ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ কাৰণ আৰু এইবোৰৰ সমাধান্ম দিশ বিশ্লেষণ কৰা।

১৫.২ পৰিচয়

বৰ্তমান সমাজত আমি প্ৰায়ে দেখিবলৈ পাওঁ যে কিশোৰ-কিশোৰীসকলে বহুতো অপৰাধ সংঘটিত কৰে। এনেধৰণৰ ঘটনাবোৰ প্ৰায়ে বৃদ্ধি পায় আহিছে, ইয়াৰ কাৰণ হেছে টিভি, গণ মাধ্যম বা ইণ্টাৰনেটে পেলোৱা নেতিবাচক প্ৰভাৱ। কিশোৰ-কিশোৰীসকলে সংঘটিত কৰা এনেধৰণৰ অপৰাধবোৰক অপৰাধপ্ৰৱণতা বুলি কোৱা হয়। বৰ্তমান সময়ত অপৰাধ প্ৰৱণতা হৈছে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সামাজিক ঘটনা। ই হৈছে ল'ৰা-ছোৱালীৰ সমাজৰ গ্ৰহণ যোগ্য নীতি-নিয়ম ভংগ কৰাৰ এক প্ৰৱণতা। এই অধ্যায়টোত আমি অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ অৰ্থ আৰু এইবোৰে সমাজত কি ধৰণৰ কাৰ্য কৰে তাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম, তাৰোপৰি আমি শিক্ষণৰ জৰিয়তে ইয়াৰ কিদৰে সমাধান কৰিব পাৰি তাৰ বিষয়েও আলোচনা কৰিম।

১৫.৩ কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ অৰ্থ

অপৰাধ প্ৰৱণ শিশুসকলে ব্যতিক্ৰমী শিশুৰ ভাগত পৰে আৰু সামাজিক সমাযোজনৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট বিচ্যুতি প্ৰদৰ্শন কৰে। তেওঁলোক সেইবাবে আইন ভংগকাৰী হয় আৰু অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ অধিকাৰী হয়, যিসকলৰ মনোভাৱ আৰ আচৰণ সমাজৰ দ্বাৰা গ্ৰহণযোগ্য নহয়। তেওঁলোক প্ৰধানকৈ অসামাজিক কামত লিপ্ত থাকে। অপৰাধীবোৰৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰবৃত্তিমূলক আৰু জৈৱিক ইচ্ছাবোৰ অতি সক্ৰিয় হয়, আনহাতে তেওঁলোকৰ বিবেক দুৰ্বল হয়। সেইবাবে তেওঁলোকে সহজে হিংসাত্মক কাৰ্যত লিপ্ত হয়। অপৰাধ প্ৰৱণ শিশুৰ কাৰ্যবোৰত তুলনা বা হিংসাৰ উৎপত্তি হয়। সেইবাবে অপৰাধ প্ৰৱণতা হৈছে আবেগিকভাৱে বিচলিত আৰু অশান্ত মনৰ প্ৰকাশ।

আমি সাধাৰণতে এনেধৰণৰ অপৰাধ প্ৰৱণতা কিশোৰ-কিশোৰীসকলৰ মাজত দেখিবলৈ পাওঁ। এনে কিশোৰ-কিশোৰীসকল এনে এটা ভাগত পৰে যিবিলাকে প্ৰকৃততে ব্যক্তিগতভাৱে আৰু সামাজিকভাৱে হতাশাত ভোগে। ১৮ বছৰ বয়সৰ তলৰ অপৰিপক্ক মনৰ অপৰাধমূলক কাৰ্যবোৰক আমি কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতা বুলি কওঁ। তেওঁলোকৰ অপৰাধ প্ৰৱণতামূলক ঘটনাবোৰ পৃথকভাৱে আদালতত বিচাৰ কৰা হয় যাক কিশোৰ আদালত স্বৰূপে জনা যায়। সাধাৰণ ভাষাত 'কৈশোৰ অপৰাধী' বা 'যুৱ অপৰাধী'ৰ অৰ্থ হৈছে এটা শিশু বা নাবালক, যিজনে নিজ সংস্কৃতি বা সমাজৰ মানণ্ডৰ পৰা গুৰুতৰভাৱে বিচ্যুত হয়, হত্যা আৰু ডকাইতি সংঘটিত কৰে বা অন্য কিছুমান অপৰাধ কৰে যিবোৰ বিশেষভাৱে বয়সৰ লগত সম্পৰ্কিত হয়।

আইনৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা, অপৰাধ প্ৰৱণতা যিবোৰ আচৰণলৈ গঢ়ি উঠে সেইবোৰ পৰিয়াল বা দেশৰ কৈশোৰৰ নিয়মৰ দ্বাৰা নিষিদ্ধ আৰু যিয়ে নাবালকসকলক (অৰ্থাৎ যিসকল আইনীভাৱে প্ৰাপ্তবয়স্ক নহয়) কিশোৰ আদালতৰ অধীনত ৰাখে। কৈশোৰৰ নীতিয়ে নিষিদ্ধ কৰা আচৰণক দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি- ১) এনে আচৰণ যিটো প্ৰাপ্তবয়স্কসকলে সংঘটিত কৰিলে অপৰাধমূলক কাৰ্য হিচাবে বিবেচিত হ'ব (সম্পত্তিৰ দুৰ্নীতিপৰায়ণ ধংস, চুৰি, ডকাইতি, মটৰ যানবাহন চুৰি ইত্যাদি) ২) এনে আচৰণ যিবোৰ কেবল নাবালকসকলক বাবেহে নিষিদ্ধ, যিবোৰক পদমৰ্যদাৰ অপৰাধ বোলা হয় (স্কুলৰ পৰা আঁতৰি থকা, ঘৰ পৰা পলোৱা, অসংশোধনীয় ইত্যাদি)

তেওঁলোকৰ অপৰাধমূলক কাৰ্যৰ প্ৰকৃতি যথেষ্ট উল্লেখযোগ্য বিধৰ। তেওঁলোক কিছুমান কাৰ্যত লিপ্ত হয় যেনে চুৰি কৰা, ডকাইতি, নিচাযুক্ত দ্ৰব্য সেৱন, যৌন অপৰাধ, আক্ৰমণ, চিগাৰেট হোপা, জুৱা খেলা, পকেট মাৰা ইত্যাদি। স্কুলত তেওঁলোকৰ বাধা নমনা আচৰণ কিছুমান কাৰ্যৰ দ্বাৰা প্ৰকাশ ঘটে, যেনে অনিয়ন্ত্ৰিত উপস্থিতি, অনুশাসনহীনতা, অবাধ্যতা, আঁতৰি থকা, আক্ৰমণমূলক ইত্যাদি। ২০১৪ চনত চৰকাৰী ফালৰ পৰা প্ৰকাশিত তথ্য অনুসৰি, দেশৰ গণনা প্ৰাপ্ত অপৰাধৰ অনুপাতৰ ১.২ শতাংশ হৈছে কৈশোৰ অপৰাধ, যিটো ধাৰা ২০১২ চনৰ পৰা চলি অপৰিবৰ্তনীয়ভাৱে চলি আহিছে। সেই বছৰটোত নাবালকসকলৰ ৩৩,৫২৬ টা কেচ (IPC ধাৰাৰ অধীনত) পঞ্জীয়ন হৈছিল, তেতিয়া দেশত পঞ্জীয়ণ হোৱা মুঠ কেচ আছিল ২৮,৫১,৫৬৩ টা। যেতিয়া বিশেষ স্থানীয় আইন অনুসৰি দাখিল কৰা গোচৰসমূহ। IPC ধাৰাত যোগ কৰা

হৈছিল, তেতিয়া কৈশোৰ অপৰাধৰ কেচৰ সংখ্যা ৪৮,২৩০ হৈছিল, ইয়াৰ প্ৰায় ৭৫% কেচ আছিল ১৬ পৰা ১৮ বছৰ বয়স সীমাৰ ভিতৰত। (উৎস ঃ https://www.ojjdp.gov/ojstatbb/nr2014/downloads/ NR2014.pdf)

১৫.৩.১ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ সংজ্ঞাসমূহ

- জনচন চুজেকৰ মতে 'অপৰাধ হৈছে প্ৰকৃততে পৰামাহত্ম গঠনৰ অভাৱ। অপৰাধ শিশুৱে পৰিয়াল আৰু সমাজে নিৰ্ধাৰণ কৰা আদিম নিষেধাজ্ঞা আৰু আচৰণ বিধিসমূহ আভ্যন্তৰীক কৰি ল'ব নোৱাৰে আৰু আনন্দৰ নীতিৰ ওপৰত কাম কৰে বা নিজৰ ইগোৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়। অপৰাধ প্ৰৱণতাই প্ৰকৃততে মানুহৰ চুপাৰ ইগোক দেখুৱায়।'
- ➢ বানদুৰা আৰু ৱেলটাৰ মত প্ৰকাশ কৰিছিল যে অপৰাধ প্ৰৱণত্য হৈছে শিশুৰ হতাশাগ্ৰস্ত প্ৰয়োজনীয়তা প্ৰকাশ যিয়ে তেওঁক আক্ৰমণাত্মক আচৰণ কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব পাৰে।
- ➢ নিউমেয়ৰ মতে অপৰাধ হৈছে কম বয়সৰ ব্যক্তি, যিয়ে সামাজিক বিৰোধী কাৰ্যৰে দোষী আৰু যিয়ে অসৎ আচৰণৰ দ্বাৰা আইন উলংঘা কৰিব পাৰে।
- ➢ ৰিকার্ড এ ক্ল'লার্ড অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ সংজ্ঞা এনেদৰে দিছে 'অপৰাধমূলক কার্য হৈছে সমাজৰ নীতি নিয়ম উলংঘা কৰা আচৰণ আৰু যেতিয়া আনুষ্ঠানিকভাৱে জনা যায় তেতিয়া ই অপৰাধমূলক ন্যায়ৰ মাধ্যমৰ দ্বাৰা এনে নীতি নিয়ম উলংঘা কৰা হৈছে বুলি ৰায় দিয়ে'।
- ➢ হার্বাট কুৱে তেওঁ কিতাপ 'জুভিনাইল ডেলেংকুৱেঞ্চি' এই ধাৰণাটোক তলত দিয়া যাৰ বেয়া আচৰণ তুলনামূলকভাৱে গুৰুতৰ আইনগত অপৰাধ যিটো তেওঁৰ বিকাশৰ স্তৰৰ বাবে অনুপযুক্ত আৰু তেওঁ যি সংস্কৃতিত ডাঙৰ দীঘল হৈছে তাৰ বাবে তেওঁ অচিনাকী।'
- ➢ চি. বার্টৰ মতে 'এটা শিশুক কাৰীকৰীভাৱে অপৰাধী হয় যেতিয়া তেওঁৰ অসামাজিক প্ৰৱণতা ইমানেই গুৰুতৰ যেন লাগে যে তেওঁ চৰকাৰী ব্যৱস্থাৰ বিষয় হৈ পৰে।'
- ➢ UAS অহাঅ' কোডৰ সংজ্ঞা অনুসৰি 'যুৱ অপৰাধী হৈছে যিয়ে আইন ভংগ কৰে, ঘূৰি ফুৰে, আদেশ অমান্য কৰে, যাৰ আচৰণে নিজৰে নৈতিক জীৱন বিপন্ন কৰি পেলায় আৰু তাৰ লগতে আনৰো নৈতিক জীৱন বাধাপ্ৰাপ্ত কৰে।'
- ➢ কলমেনে অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ ক্ষেত্ৰত মত প্ৰকাশ কৰে যে '১৮ বছৰৰ তলৰ যুৱক-যুৱতীসকলৰ এনে আচৰণ যিটো সমাজৰ বাবে গ্ৰহণযোগ্য নহয় আৰু সাধাৰণতে ইয়াক কোনো ধৰণৰ উপদেশমূলক শাস্তি বা সংশোধনমূলক ব্যৱস্থাৰ আহ্বান জনোৱা বুলি গণ্য কৰা হয়।'

ওপৰত উল্লেখ কৰা সংজ্ঞাসমূহৰ পৰা এইটো স্পষ্ট হয় যে যেতিয়ালৈকে যুৱক-যুৱতীক আদালতলৈ অনা নহয় আৰু তেওঁ অপৰাধ কৰাটো প্ৰমাণিত নহয়, তেতিয়া তেওঁ অপৰাধী নহয়। অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ ক্ষেত্ৰত অপৰাধীৰ বয়স দেশ অনুযায়ী বেলেগ বেলেগ হয় আৰু ১৬ বছৰৰ পৰা ২০ বছৰৰ ভিতৰত থাকে। ভাৰতীয়া সংসদৰ দ্বাৰা গৃহীত কিশোৰ ন্যায় আইন ২০১৬ (শিশুৰ যত্ন আৰু সুৰক্ষা) যিখন ১৫ জানুৱাৰী ২০১৬ চনৰ পৰা বলবৎ হৈছিল, তাত কৈশোৰ অপৰাধীৰ বয়সৰ সীমা ১৬-১৮ বছৰ ধৰা হৈছিল কাৰণ আইনৰ সংঘাতত থকা আৰু জঘন্য অপৰাধৰ সৈতে জড়িত নাবালকসকলক প্ৰাপ্তবয়স্ক হিচাবে বিচাৰ কৰিব পাৰি।

জানি থোৱা ভাল

যদিও অপৰাধীৰ কাৰ্যকলাপবোৰ অপৰাধ বা অপৰাধমূলক কাৰ্যকলাপ, তথাপি অপৰাধ আৰু অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ কাৰ্যৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। সেইবোৰ হৈছে -

- বয়সৰ ক্ষেত্ৰত পাৰ্থক্য আছে। দুয়োটাই অসামাজিক কাৰ্যত লিপ্ত কিন্তু ১৫ বছৰৰ পৰা ২০ বছৰৰ ভিতৰৰ অপৰাকীক কৈশোৰ অপৰাধ বুলি কোৱা হয় কিন্তু ১৮ বছৰৰ ওপৰৰ বোৰক অপৰাধী বুলি কোৱা হয়।
- কাৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত পাৰ্থক্য আছে। কৈশোৰ বহুতো অপৰাধ যেনে নিষ্ঠুৰতা, অনুশাসন নমনা ইত্যাদিৰ বাবে কোনো আইনগত পন্থা লোৱা নহয়, কিন্তু প্ৰাপ্তবয়স্কৰ অপৰাধৰ বাবে সদায় আইনগত পন্থা প্ৰয়োজন হয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ কিশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণ কোন?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ ২০১৫ চনৰ কিশোৰ ন্যায় আইণ (শিশুৰ যত্ন আৰু সুৰক্ষা) অনুসৰি কিশোৰ অপৰাধাৰ বয়সসীমা উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ সংখ্যা দিয়ক।

.....

.....

১৫.৩.২ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ

অপৰাধপ্ৰৱণ শিশুৰ ক্ষেত্ৰত লক্ষ্য কৰা কিছুমান বৈশিষ্ট্য তলত দাঙি ধৰা হ'ল

- সাধাৰণতে অপৰাধ প্ৰৱণ শিশুৰ বুদ্ধাংক কম হয়।
- প্ৰায় সকলো অপৰাধ প্ৰৱণ শিশুৱে লিখা-পঢ়া আৰু স্কুলৰ কাৰ্যকলাপ কৰি বেয়া পায়।
- তেওঁলোকে বেছিভাগেই মৌখিক আৰু দৃশ্যমূলক প্ৰতীক ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত দুৰ্বল।
- সামাজিকভাৱে, এনে শিশুসকল অগণতান্ত্ৰিক, ধংসাত্মক আৰু জীৱনৰ সৰু কালৰে পৰা হিংসামূলক ভাব পুহি ৰাখে।
- তেওঁলোক আবেগিকভাবে অপসমযোজিত, হতাশাত ভোগে, প্ৰত্যাখান কৰা, অপ্ৰিয় আৰু দোষী হয়।
- অপৰাধ প্ৰৱণ শিশুসকলে সদায় আবেগিক নিৰাপত্তাহীনতাত ভোগে।
- তেওঁলোকৰ চখ আৰু অৱসৰ সময়ৰ কাৰ্যবোৰ বেছি অসুস্থজনিত হয়, যেনে ধূমপান কৰা, মদ্যপান, ড্ৰাগছৰ লগত জড়িত কাৰ্যকলাপ কৰা ইত্যাদি।
- তেওঁলোকৰ প্ৰকৃতিত চিন্তাহীনতা, হতাশা আৰু অবাধ্য আচৰণ দেখা যায়।
- তেওঁলোকৰ ইগো শক্তিশালী হয় কিন্তু চুপাৰ ইগো বা আধ্যাত্মিক ভাবত দুৰ্বল হয়।

ওপৰত উল্লেখ কৰা বৈশিষ্ট্যসমূহৰ উপৰিও কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ আন কিছুমান বৈশিষ্ট্য ছেলডন আৰু গ্লষ্টক্সছে চিনাক্ত কৰিছে। তলত সেইবোৰ দাঙি ধৰা হ'ল।

- **শাৰীৰিক ঃ** মেচোমাৰফিক শাৰীৰিক গঠন, পেশীবহুল, শক্তিশালী আৰু সাহসী।
- **মেজাজী ঃ** অস্থিৰ, আবেগপ্ৰৱণ, বৰ্হিমুখী, হিংসাত্মক আৰু ধংসমূলক।
- **মনোভাৱমূলক ঃ** প্ৰতিকূল, ক্ষেণভিত, বিচ্যুত, সন্দেহবাদী, অগতানুগতিক আৰু কৰ্তৃপক্ষৰ অধীন নোহোৱা।
- **মনোবৈজ্ঞানিক ঃ** প্ৰত্যক্ষ আৰু মুৰ্ত বৌদ্ধিক প্ৰকাশ, সমস্যা প্ৰতি কম পদ্ধতিগত অভিগমন আৰু ডাঙৰৰ প্ৰতি অসন্মান।
- **সামাজিক সাংস্কৃতিক ঃ** মৰম আৰু স্থিৰতাৰ অভাৱ, পিতৃ-মাতৃ আৰু বয়সস্থ সকলৰ নিম্ন নৈতিক মানদণ্ড।

জানি থোৱা ভাল

বহুতো মনোবিদসকলে মত প্ৰকাশ কৰে যে অপৰাধ প্ৰৱণতা পূৰ্বপুৰুষ বা পিতৃ-মাতৃৰ পৰা আহৰণ কৰা হয়। এই ক্ষেত্ৰত অধ্যয়ন কৰা

কিছুমান বিখ্যাত মনোবিদৰ অধ্যয়ণ তলত দাঙি ধৰা হ'ল -

- **কালিকাক আৰু এডৰার্ডে** বংশবৃক্ষৰ ওপৰত কৰা অধ্যয়নত দেখা গৈছে যে অপৰাধ আৰু লগতে বুদ্ধি বংশগতভাৱে প্ৰজন্মৰ পৰা প্ৰজন্মৰলৈ আহৰণ কৰা হয়।
- **গোৰীঙে** তথ্য উপস্থাপন কৰিছিল যে বুদ্ধি ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক বৈশিষ্ট্যৰ তুলনাত অপৰাধমূলক প্ৰৱণথাৰ সৈতে অধিকভাৱে জড়িত। ব্যক্তিৰ নিম্ন বুদ্ধি সম্পন্নতা হৈছে অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ।
- **গাডৱেডে** তেওঁৰ কিতাপ 'Mental efficiency and level of intelligence'ত উল্লেখ কৰিছে যে অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ একমাত্ৰ গুৰুতৰ কাৰণ হৈছে মানসিক দুৰ্বলতা।
- **স্মিথে** অধ্যয়নত পাইছিল যে চোৰ আৰু হত্যাকাৰীসকল গ্ৰন্থি আৰু কেন্দ্ৰীয় স্নায়ুতন্ত্ৰৰ অসুবিধাত ভোগে।

১৫.৩.৩ অপৰাধীসকলৰ কার্যকলাপ

আর্থ-সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক বিভিন্নতাৰ বাবে অপৰাধীসকলৰ কার্যকলাপৰ প্ৰকাৰ বেলেগ বেলেগ হয়। কিছুমান সাধাৰণ কার্যকলাপ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

- অপৰাধীসকলে সদায় তেওঁলোকৰ তাৎক্ষণিক সামাজিক আৰু জৈৱিক প্ৰয়োজনসমূহ পূৰণ কৰিব বিচাৰে, যাৰ ফলত তেওঁলোক কিছুমান কার্যত যেনে চুৰি কৰা, যৌন নিযার্তন ইত্যাদিত লিপ্ত হয়।
- অপৰাধীসকলৰ মাজত সাধাৰণতে দেখিবলৈ পোৱা অন্য এক কার্য হৈছে জালিয়াতি। তেওঁলোকে শিক্ষক আৰু পিতৃ-মাতৃৰ চহী জালিয়াতি কৰিব পাৰে আৰু বেআইনী কার্যবোৰত লিপ্ত হ'ব পাৰে।
- তেওঁলোকৰ আচৰণ আক্ৰমণাত্মক হয়। তেওঁলোকে পৰিৱেশৰ সজীৱ আৰু নির্জীৱ সকলোৰে প্ৰতি আক্ৰমণাত্মক ভাব প্ৰদর্শন কৰে।
- এনেধৰণৰ অপৰাধীবোৰে সাধাৰণতে যৌন বিষয়ক অপৰাধ বেছিকৈ কৰে।
- অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ এক চৰম ৰূপ হৈছে হত্যা বা ডকাইতি। তেওঁলোকে এনে ধৰণৰ কার্যত লিপ্ত হয়, যেতিয়া আনৰ দ্বাৰা অসহ্য পায়।
- কৈশোৰ অপৰাধীসকল কোনো ঠাইৰ পৰা আঁতৰি থাকিব বিচাৰে আৰু পলায়নবাদী হয়। তেনে ধৰণৰ কিছুমান কার্য হৈছে স্কুলৰ পৰা আঁতৰি থকা, ঘৰৰ পৰা দৌৰা, কোনো অপৰাধ কৰি তৎক্ষণাত ঠাই এৰা।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ কৈশোৰ অপৰাধীসকলৰ কিছুমান কার্যকলাপ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ চেলডন আৰু গ্লুৰেকে চিনাক্তকৰা কৈশোৰ অপৰাধীসকলৰ বৈশিষ্ট্যবোৰৰ তালিকা প্রস্তুত কৰক।

.....

.....

১৫.৪ অপৰাধ প্রৱণতাৰ কাৰণসমূহ

জীৱনৰ আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাৰ শিশুৰ ব্যক্তিত্বৰ অপসমাযোজন আৰু ত্রুটিপূর্ণ বৃদ্ধিয়ে অপৰাধ প্রৱণতাৰ জন্ম দিয়ে। চিৰিল বার্টে অপৰাধ প্রৱণতাৰ ওপৰত বস্তুগত অধ্যয়নৰ দ্বাৰা পাইছিল যে অভিভাৱকৰ অপৰাধমূলকতাই শিশুৰ অপৰাধত আধিপত্য বিস্তাৰ নকৰেষ পৰিৱেশৰ সাধাৰণ পৰিস্থিতিয়ে মনত অপৰাধমূলক ভাব আনি দিয়ে। অনুপযুক্ত ঘৰ, স্কুল আৰু সামাজিক পৰিৱেশ হৈছে অপৰাধ প্রৱণতাৰ বাবে দায়ী। কৈশোৰ অপৰাধ প্রৱণতাৰ কাৰণ আৰু চর্তসমূহ সাধাৰণতে সমগ্র সমাজ, সামাজিক প্রতিষ্ঠান, সামাজিক গোট, আৰু সংগঠন আৰু আন্তঃব্যক্তিগত সম্পর্ককে ধৰি সামাজিক গাঁথনিৰ প্রতিটো স্তৰতে পোৱা যায়। শিশুৰ অপৰাধী বাছনি আৰু তাৰ ফলত অপৰাধৰ স্থায়ীকৰণ বহুতো কাৰকৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত হয়, ইয়াৰে আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কাৰকসমূহ তলত বর্ণনা কৰা হ'ল।

- অপৰাধ প্রৱণতাৰ এটা প্রধান কাৰণ হৈছে পিতৃ-মাতৃৰ মৰমৰ অভাৱ।
- শিশুৰ অপৰাধ প্রৱণতাৰ বাবে দায়ী অন্য এটা কাৰণ হৈছে অপৰিকল্পিত পৰিয়াল ব্যৱস্থা আৰু পৰিয়ালৰ সন্মানহীনতা।
- প্রতিকূল স্কুলৰ পৰিৱেশেও শিশুৰ অপৰাধ প্রৱণতাৰ জন্ম দিয়ে। স্কুলৰ কার্যসূচীৰ অফলপ্রসু বিদ্যায়তনিক আৰু তাত্বিক প্রকৃতি, সহ-পাঠ্যক্রম কার্যসূচীৰ অভাৱ আৰু বিদ্যায়তনিক দিশত শিক্ষকৰ হেচাই স্কুলত তেনে পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰি তোলে।
- শিশুৰ প্রতি শিক্ষকৰ অবন্ধুত্বসুলভ আচৰণ আৰু শত্রুতাপূর্ণ মনোভাৱে পৰিৱেশ আৰু আধিক বেয়া কৰি তোলে, ইয়াৰ ফলত স্কুলত অপৰাধ প্রৱণতাৰ সৃষ্টি হয়।
- দাৰিদ্রতাৰ কাৰণেও শিশুসকল অপৰাধী হোৱা দেখা যায় কাৰণ তেওঁলোকে অভিভাৱকে তেওঁলোক বৈধ প্রয়োজনখিনিও পূৰণ কৰিব নোৱাৰে।
- অপৰাধমূলক কার্যকলাপ গঢ়ি উঠাৰ অন্য এক কাৰণ হৈছে গণ মাধ্যম। প্রাপ্তবয়স্কৰ অপৰাধ, বেশ্যাবৃত্তি, ড্রাগছৰ ব্যৱসায়, বজাৰৰ অভাৱ ইত্যাদিবোৰ চিনেমাৰ যোগেদি

প্রদর্শন কৰা হয়, এইবোৰেও অপৰাধমূলক কার্যকলাপৰ সৃষ্টি কৰে।

- বর্তমান সময়ত, শিক্ষিত নিৱনুৱাসকলৰ সহজ লভ্য টকা, ক'লাধন আদিৰ প্রতি আকর্ষিত আৰু এই নৈতিক মূল্যবোধৰ অবনমিত কৰণ হৈছে অপৰাধ প্রৱণতা বৃদ্ধিৰ অন্য এক কাৰণ।
- সুস্থ বিনোদনমূলক সুবিধাবোৰৰ অভাৱেও শিশুসকলৰ অপৰাধ প্রৱণতা বৃদ্ধি কৰে।
- ৰাজনৈতিক, অস্থিৰতা, সাম্প্রদায়িক সংঘর্ষ, সামাজিক অন্যায়, শক্তিৰ অপব্যৱহাৰ ইত্যাদিবোৰ হৈছে কিছুমান বেয়া প্রভাব, যিবোৰ হৈছে অপৰাধ প্রৱণতাৰ কাৰণ।

এইদৰে, এইবোৰ হৈছে অপৰাধ প্রৱণতাৰ কিছুমান কাৰণ কিন্তু অপৰাধ প্রৱণতা সামাজিক সমস্যাৰ পৰিৱর্তনশীল কাৰকৰ ফলাফল।

১৫.৫ অপৰাধ প্রৱণতাৰ প্রতিকাৰমূলক ব্যৱস্থা

কৈশোৰ অপৰাধীৰ সৈতে ব্যৱহাৰ কৰাৰ সময়ত, তেওঁলোকৰ কল্যাণৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিয় হয়। অপৰাধীজনক শাস্তি দিয়াতো ইয়াৰ উদ্দেশ্য নহয়, তাৰ অপৰাধমূলক প্রৱণতাক শুদ্ধ কৰা আৰু তেওঁক দেশৰ এগৰাকী উৎপাদনশীল নাগৰিক হিচবে গঢ়ি তোলাটো হে প্রকৃত উদ্দেশ্য। আমাৰ সংসদে গৃহীত কৰা ১৯৫০ চনৰ 'শিশুৰ আইন'ত শিশুসকলক যত্ন, সুৰক্ষা, পৰিচালনা কল্যাণ প্রশিক্ষণ, অপৰাধ প্রৱণ আৰু অৱহেলিতসকলক পুনবার্সন দিবলৈ কোৱা হৈছে।

যিকোনো শিশুৰ বাবে ঘৰখন হৈছে প্রাকৃতিক পৰিৱেশ, গতিকে ঘৰত যিমান সম্ভৱ শিশুক সহায়ৰ বাবে অবিৰত প্রচেষ্টা হাতত লোৱা উচিত। যেতিয়া অপৰাধী শিশুক জিম্মাত ৰখা হয়, তেওঁক ঘৰলৈ অনা হয়। তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃ বা অভিভাৱকৰ সৈতে যোগাযোগ কৰি, তেওঁক সর্তক কৰি ৰেহাই দিয়া হয়। যেতিয়া তেওঁৰ কোনো দোষ থাকে তেতিয়াহে তেওঁক কোনো কৈশোৰ আদালতলৈ নিয়াৰ প্রয়োজন হয়, যিবোৰ আমাৰ সাধাৰণ গোচৰৰ সিদ্ধান্ত ল'বলৈ মাজে মাজে স্থাপন কৰা অনানুষ্ঠানিক বিচাৰৰ স্থান। এই সমগ্র প্রক্রিয়াটোৱেই হৈছে অনানুষ্ঠানিক আৰু ইয়াত শিশুৰ সৈতে জড়িত লোকসকলকহে উপস্থিত থাকিব দিয়া হয়। যদি শিশুটোক প্রতিষ্ঠানিকৰণৰ প্রয়োজন হয়, তেতিয়া তেওঁক বিশেষ সংশোধনী প্রতিষ্ঠানসমূহ যেনে সংস্কাৰ কেন্দ্র, প্রমাণিত স্কুল আদিলৈ পঠোৱা হয়। এই প্রতিষ্ঠানসমূহত, শিশুক শিক্ষাৰ আৰু বৃত্তিগত প্রশিক্ষণ, বিনোদন আৰু নৈতিক প্রশিক্ষণৰ বাবে উপযুক্ত থকা-খোৱা সুবিধা দিয়া হয়। আমাৰ সমাজ ভাল সামাজিক প্রতিষ্ঠান আৰু সুস্থ পৰিৱেশ সৃষ্টিৰ দ্বাৰা যুৱ অপৰাধ প্রৱণতাৰ সমস্যাৰ সমাধান কৰিব পাৰি। এইক্ষেত্রত প্রয়োজন হয় উপযুক্ত ঘৰ, ভাল অর্থনৈতিক অৱস্থা, উপযুক্ত শিক্ষা ব্যৱস্থা, বিনোদনৰ সুবিধা আৰু উপযুক্ত ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা। শিশুসকলৰ অপৰাধ প্রৱণতাৰ সমস্যা উপযুক্তভাৱে চম্ভালিবলৈ আমি কিছুমান ফলপ্রসু পন্থা হাতত ল'ব পাৰো। তলত এইবোৰ দাঙি ধৰা হ'ল—

- **সৌহার্দ্যপূর্ণ ঘৰুৱা পৰিৱেশ ঃ** এটা অনুকুল আৰু উপযুক্ত ঘৰুৱা পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব

লাগে যাতে শিশুসকলে আবেগিক নিৰাপত্তা অনুভৱ কৰিব পাৰে আৰু পৰিয়ালৰ সদস্যসকলক বিশ্বাস কৰাৰ যোগেদি নিজৰ আত্মবিশ্বাস গঢ়ি তুলিব পাৰে। পিতৃ-মাতৃসকলে নিজৰ সন্তানৰ প্ৰতি ইতিবাচক মনোভাৱ গঢ়ি তুলিব লাগে।

- **শিশুক সংগ দান ঃ** ঘৰত পিতৃ-মাতৃয়ে সন্তানক যিমান পাৰি সংগ দিব লাগে। অভিভাৱক আৰু স্কুল কৰ্তৃপক্ষই শিশুসকলৰ কাৰ্যকলাপ আৰু তেওঁলোক প্ৰতিপালিত হোৱা পৰিৱেশৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখিব লাগে যাতে অদুৰ ভৱিষ্যতে তেওঁলোকে বেয়াৰ সংগ ল'ব নোৱাৰে।
- **সামাজিক নীতি আৰু মানদণ্ড শিকোৱা ঃ** পিতৃ-মাতৃ আৰু শিক্ষকৰ দায়িত্ব হৈছে নিয়ম, মানদণ্ডৰ প্ৰতি অনুগত্যশীল যাতে হয় তাৰ বাবে শিক্ষা বা প্ৰশিক্ষণ দিয়া।
- **উপযুক্ত স্কুলীয়া পৰিৱেশ ঃ** স্কুলত শিক্ষকসকলে ল'ৰা-ছোৱালীৰ সমস্যাৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল আৰু উদগনি যোগাব লাগে। শিশুক উপযুক্তভাৱে নিৰ্দেশনা দিবলৈ শিক্ষকগৰাকী উপযুক্ত হ'ব লাগে স্কুলৰ পাঠ্যক্ৰমৰ নমনীয়তা শিশুসকলক স্কুলত গুৰুতৰ শৈক্ষিক বোজা দিব নালাগে। সহপাঠ্যক্ৰমৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ আগ্ৰহ সৃষ্টি কৰিব লাগে।
- **বিশেষ পাঠ্যসূচীৰ অন্তৰ্ভুক্ত ঃ** নিয়মিত অধ্যয়নৰ পাঠ্যক্ৰমৰ সৈতে যৌন শিক্ষা আৰু নৈতিক শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। তাৰোপৰি মাধ্যমিক শিক্ষাবৃত্তিমুখীকৰণৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিব লাগে, যাতে শিশুসকলে নিজকে ফলদায়ক কাৰ্যকলাপত নিযুক্ত কৰিব পাৰে।
- **সুস্থ বিনোদনৰ সুবিধা ঃ** ঘৰত আৰু স্কুলত সুস্থ বিনোদনমূলক কাৰ্যৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিব লাগে। ইয়াৰ উপৰিও, চৰকাৰে এই দিশত বিশেষ ব্যৱস্থা হাতত ল'ব লাগে। শিশুৰ ভাল ৰুচি আৰু অভিৰুচিৰ বাবে পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিব লাগে।
- **নিয়োগৰ সুবিধা ঃ** চৰকাৰে পাৰ্যমানে নিয়োগ আৰু আত্মনিয়োগৰ সুবিধা সৃষ্টি কৰিব লাগে। সমাজত কৰ্ম-সংস্কৃতিৰ ধাৰা গঢ়ি তুলিব লাগে।
- **ফলপ্ৰসু বৈধকৰণ ঃ** চৰকাৰে আমাৰ সমাজৰ নিৰ্দিষ্ট শ্ৰেণীৰ লোকৰ পৰা অপৰাধ প্ৰৱণতা আঁতৰাবলৈ ফলপ্ৰসু বৈধ ব্যৱস্থা হাতত ল'ব পাৰে, যাতে জুৱা, মাদক দ্ৰব্য সেৱন, ক'লা ব্যৱসায় আদি আঁতৰাব পৰা যায়।
- **আৰ্থ-সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সমস্যা দূৰীকৰণ ঃ** সমাজৰ ৰাজনৈতিক নেতা, প্ৰশাসনিক বিষয়া, সমাজ কৰ্মীসকল ওলাই আহি সমাজৰ পৰা আৰ্থ-সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সমস্যা দূৰ কৰিব লাগে, যিয়ে শিশুসকলৰ মাজত অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ সৃষ্টি কৰে।
- **বিশেষ স্কুল স্থাপন ঃ** অপৰাধৰ আচৰণ সংশোধন কৰিবলৈ তেওঁলোকক বিশেষ স্কুলত ভৰ্তি কৰিব লাগে। তেওঁলোকক বিশেষ পাঠ্যক্ৰম বিশেষ শিক্ষকৰ দ্বাৰা শিকাব লাগে আৰু বিশেষভাৱে আচৰণৰ মূল্যায়ণ কৰিব লাগে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা প্ৰতিৰোধৰ উপায়সমূহৰ উপৰিও, 'The Children's Young person's Act of Britain' য়ে ভাৰতবৰ্ষৰ কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতা আঁতৰাবলৈ কিছুমান

সংশোধনমূলক ব্যৱস্থা আগবঢ়াইথে। সেইবোৰ তলত দাঙি ধৰা হ'ল—

- বিশেষ কৈশোৰ আদালত প্ৰতিষ্ঠা য'ত কৈশোৰ অপৰাধীৰ সৈতে মোকাবিলা কৰাৰ বাবে প্ৰশিক্ষণ প্ৰাপ্ত দণ্ডাধীশ থাকে।
- অপৰাধীৰ কেচবোৰ হাতত ল'বলৈ প্ৰশিক্ষণ প্ৰাপ্ত সমাজকৰ্মী বা পৰীক্ষামূলক বিষয়া থাকিব লাগে।
- শিশুৰ অপৰাধজনিত আচৰণ বুজাৰ বাবে মনোবিশেষজ্ঞ বা নৈদানিক মনোবিদৰ সহায় লব লাগে।
- শিশুবোৰক দায়িত্বশীল ব্যক্তি বা সামাজিক সংস্থাৰ অধীনত ৰখাৰ সুবিধা থাকিব লাগে।
- ৰিমাণ্ড হোম স্থাপন কৰা য'ত অপৰাধী শিশুক বিচাৰ বা নিযুক্তিৰ বাবে অপেক্ষা কৰি থকাৰ সময়ত বা কোনো দায়িত্বশীল ব্যক্তিৰ জিম্মাত ৰখা হ'ব পাৰে, যদিহে নিয়োগৰ পূৰ্বে বা অনুমোদিত বিদ্যালয়ৰ পৰা মুকলি পোৱাৰ সময়ত কোনো পৰীক্ষামূলক বিষয়াই নিৰ্দেশ দিয়ে।

এইটো লক্ষ্য কৰা হৈছে যে বৰ্তমান শিশুসকল আৰু তেওঁলোকৰ সমস্যাবোৰৰ প্ৰতি চৰকাৰ তথা সমাজৰ সদস্যসকলে মনোযোগ দিছে। কিন্তু তথাপিও এইটো পোৱা গৈছে যে সেই সমস্যাবোৰৰ শেষ নাই আৰু এইবোৰে নৈতিক মূল্যবোধ অবনমিত কৰিছে আৰু সমাজত সংঘৰ্ষ আৰু অবনমিত কৰিছে আৰু সমাজত সংঘৰ্ষ আৰু অবনমিত কৰিছে আৰু সমাজত সংঘৰ্ষ আৰু অপৰাধৰ সৃষ্টি কৰিছে কৈশোৰ অপৰাধৰ মূল কাৰণসমূহ যেনে সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু অন্যান্য উপাদনবোৰ প্ৰথম অৱস্থাৰ পৰাই উপযুক্তভাৱে চাব লাগে। সেইবাবে প্ৰতিখন সমাজে শিশুৰ সঠিক যত্ন লোৱা আৰু সঠিক পৰিৱেশত লালন-পালন কৰাটো নিশ্চিত কৰিবলৈ সম্পূৰ্ণ মনোযোগ দিব লাগিব, য'ত তেওঁলোকে পৰ্যপ্ত প্ৰশিক্ষণ, শিক্ষা আৰু পথ প্ৰদৰ্শন লাভ কৰিব পাৰে যাতে তেওঁলোকে ডাঙৰ হ'লে সমাজত নিজৰ উচিত স্থান লাভ কৰিব পাৰে।

কাৰ্য ১৫.১

আপুনি নিজৰ জীৱনত লাভ কৰা কৈশোৰ অপৰাধী এজনৰ কাৰ্য বৰ্ণনা কৰক।

.....

.....

১৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অপৰাধ প্ৰৱণ শিশুসকল ব্যতিক্ৰমী শিশুৰ ভাগত পৰে আৰু সামাজিক সমাযোজনৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট বিচ্যুতি প্ৰদৰ্শন কৰে। সেইবাবে তেওঁলোকে আইন ভংগকাৰী হয় আৰু

অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ অধিকাৰী হয়, যিসকলৰ মনোভাব আৰু আচৰণ সমাজৰ দ্বাৰা গ্ৰহণযোগ্য নহয়।

- ১৮ বছৰ বয়সৰ তলৰ অপৰিপক্ক মনৰ অপৰাধমূলক কাৰ্যবোৰক আমি কৈশোৰ অপৰাধ বা যুৱ অপৰাধীৰ অৰ্থ হৈছে এটা শিশু বা নাবালক, যিজনে নিজ সংস্কৃতি বা সমাজৰ মানদণ্ডৰ পৰা গুৰুতৰভাৱে বিচ্যুত হয়, হত্যা আৰু ডকাইতি সংঘটিত কৰে বা অন্য কিছুমান অপৰাধ কৰে যিবোৰ বিশেষভাৱে বয়সৰ লগত সম্পৰ্কিত হয়।
- কৈশোৰ অপৰাধীসকলৰ অপৰাধমূলক কাৰ্যৰ প্ৰকৃতি যথেষ্ট উল্লেখযোগ্য বিধৰ। তেওঁলোক কিছুমান কাৰ্যত লিপ্ত হয় যেনে— চুৰি কৰা, ডকাইতি, নিচাযুক্ত দ্ৰব্য সেবন, যৌন অপৰাধ, আক্ৰমন, চিগাৰেট খোৱা, জুৱা খেলা, পকেট মাৰা ইত্যাদি। স্কুলত তেওঁলোকৰ বাধা নমনা আচৰণ কিছুমান কাৰ্যৰ দ্বাৰা প্ৰকাশ ঘটে যেনে— অনিয়মিত উপস্থিতি, অনুশাসনহীনতা, অবাধ্যতা, আঁতৰি থকা, আক্ৰমণমূলক ইত্যাদি।
- অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ হৈছে দাৰিদ্ৰতা, অনুশাসনহীনতা, বিনোদনমূলক ব্যৱস্থাৰ অভাৱ, নৈতিকতাৰ অভাব, স্কুলত শৃংখলাৰ অভাৱ, অফলপ্ৰসু পাঠ্যক্ৰম ইত্যাদি।
- অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ প্ৰতিৰোধমূলক কিছুমান ব্যৱস্থা হৈছে সৌহাদ্যপূৰ্ণ ঘৰ আৰু স্কুলৰ পৰিৱেশ, শিশুক বেছিসময় প্ৰদান, সামাজিক নীত আৰু মানদণ্ডৰ প্ৰশিক্ষণ, স্কুলীয়া পাঠৰক্ৰমৰ অন্তৰ্ভুক্তি, বিশেষ স্কুল স্থাপন, ফলপ্ৰসু বৈধকৰণ, নিয়োগৰ সুবিধা ইত্যাদি।

১৫.৭ অধিক জানিবলৈ

১) Aggarwal J. C. (2014). Essentials of Educational Psychology. New Delhi: Vikas Publishing House.

২) Chauhan, S. S. (2007). Advanced Educational Psychology. New Delhi: Vikas Publishing House.

৩) Mangal, S. K. (2008). Advanced Educational Psychology. New Delhi: PHI Learning Private Limited.

১৫.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ কৈশোৰ অপৰাধী বা যুৱ অপৰাধীৰ অৰ্থ হৈছে এটা শিশু বা নাবালক, যিজনে নিজ সংস্কৃতি বা সমাজৰ মানদণ্ডৰ পৰা গুৰুতৰভাৱে বিচ্যুত হয়, হত্যা আৰু ডকাইতি সংঘটিত কৰে বা অন্য কিছুমান অপৰাধ কৰে যিবোৰ বিশেষভাৱে বয়সৰ সৈতে

সম্পৰ্কিত হয়।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতীয়া সংসদৰ দ্বাৰা গৃহীত কিশোৰ ন্যায় আইন ২০১৫ (শিশুৰ যত্ন আৰু সুৰক্ষা) যিখন ১৫ জানুৱাৰী ২০১৬ চনৰ পৰা বলবৎ হৈছিল, তাত কৈশোৰ অপৰাধীৰ বয়সৰ সীমা ১৬-১৮ বছৰ ধৰা হৈছিল।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ USA ৰ অহাঅ' কোডৰ সংজ্ঞা অনুসৰি 'যুৱ অপৰাধী হৈছে যিয়ে আইন ভংগ কৰে, ঘুৰি ফুৰে, আদেশ অমান্য কৰে, যাব আচৰণে নিজৰে নৈতিক জীৱন বিপন্ন কৰি পেলায় আৰু লগতে আনৰো নৈতিক জীৱন বাধা প্ৰাপ্ত কৰে।'

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ অপৰাধীসকল কিছুমান 'কামত' লিপ্ত হয় যেনে চুৰি কৰা, ডকাইতি, যৌন অপৰাধ আক্ৰমণ, ধূমপান কৰা, মাদক দ্ৰব্য সেৱন, জুৱা পকেটমাৰ ইত্যাদি। স্কুলত তেওঁলোকৰ নিয়ম ভংগৰ আচৰণবোৰ অনিয়ন্ত্ৰিত উপস্থিতি, অমনোযোগ, অনুশাসনহীনতা, আক্ৰমনাত্মক, অমাৰ্জিত, অবাধ্যতা আদিৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পায়।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ চেলডন আৰু গ্লু'ৱেক্স চিনাক্ত কৰা কৈশোৰ অপৰাধ কিছুমান বৈশিষ্ট্য হৈছে-

শাৰীৰিক ঃ মেচোখাৰফিক শাৰীৰিক গঠন, পেশীবহুল, শক্তিশালী আৰু সাহসী।

মেজাজী ঃ অস্থিৰ, আৱেগ প্ৰৱণ, বৰ্হিমুখী, হিংসাত্মক আৰু ধংসমূলক। মনোভাৱমূলক প্ৰতিকূল, ক্ষোভিত, বিচ্যুত, সন্দেহবাদী অগতানুগতিক আৰু কৰ্তৃপক্ষৰ অধীন নোহোৱা।

মনোবৈজ্ঞানিক ঃ প্ৰত্যক্ষ আৰু মূৰ্ত বৌদ্ধিক প্ৰকাশ, সমস্যাৰ প্ৰতি কম পদ্ধতিগত অভিগমন আৰু ডাঙৰৰ প্ৰতি অসন্মান।

সামাজিক-সাংস্কৃতিক ঃ মৰম আৰু স্থিৰতাৰ অভাৱ, পিতৃ-মাতৃ আৰু বয়সস্থসকলৰ নিম্ন নৈতিক মানদণ্ড।

১৫.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চুটি প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ১৫০ শব্দৰে দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ আপুনি কেনেকৈ অপৰাধী চিনাক্ত কৰিব?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ কৈশোৰ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ লিখক।

খ) দীঘলীয়া প্ৰশ্ন (প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ প্ৰায় ৩০০-৫০০ শব্দৰে দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ অপৰাধীসকলৰ কাৰ্যকলাপ চমুকৈ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ অপৰাধ প্ৰৱণতাৰ প্ৰধান কাৰণবোৰ ব্যাখ্যা কৰক। ইয়াৰ দূৰীকৰণ আৰু প্ৰতিকাৰমূলক ব্যৱস্থাবোৰ আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

প্রসংগ গ্রন্থসমূহ

(1) AhlawatNeetu (2010): Developmental Psychology, RBSA Publisher, Jaipur.

(2) Aggarwal J.C (2014): Essentials of Educational Psychology, Vikas Publishing House.

(3) Chaube.S.P. (2007): *Developmental Psychology,* Neel Kamal Publications, Hyderabad.

(4) Chauhan, S.S (2007): Advanced Educational Psychology, Vikas Publishing House

(5) Chetry Krishna Kumari (2016): Developmental Psychology, Ashok Book Stall, Panbazar, Ghy.

(6) Conger,J.J(1977):*Adolescence and Youth,* N.Y.Harper and Row

(7) Crow, A and Crow, A (1973): *Educational psychology,* Eurasia Publishing House

(8) Dash B.N (2011): A textbook of Educational Psychology, Dominant publishers and distributors' pvt. Ltd.

(9) Das Sarma, Goswami (2014): *Developmental Psychology,* Shanti Prakasshan: Guwahati

(10) GoswameeGayatree (2008): Child Development and Child Care, ArunPrakashan, Guwahati, Assam.

(11) Hurlock Elizabeth B (1980): Developmental Psychology: A life-span Approach, Mc Graw Hill Companies, Inc., New York.

(12) Jersild, A.T.,Telford, C.W. and Sawrey, JM(1975): *Child psychology,EnglewoodClifts,*N.J.Prentice Hall

(13) Mangal S.K (2006 2nd Edition): Advanced Educational Psychology, Published by Asoke K Ghosh, Prentice Hall of India Private Limited, New Delhi

(14) Mangal, S.K (2008): Advanced Educational Psychology, PHI Learning Private Limited, New Delhi.

(15) Singh Punam (2011): *Developmental Psychology*, Centrum Press, New Delhi.

(16) Web sources:

Web-source:

1. *studycorgi.com/self-esteem-development-in-adolescents/#:~:text=%20Self-Esteem%20Development%20in%20Adolescents%20%201%20Self-Esteem,include%20the%20changes%20that%20take%20place...%20More%20*
2. Educerecentre.com
3. https://www.cadence-education.com
4. https://www.cdc.gov/ncbddd/childdevelopment/positiveparenting/toddlers2.html
5. https://www.verywellfamily.com
6. https://www.virtuallabschool.org